

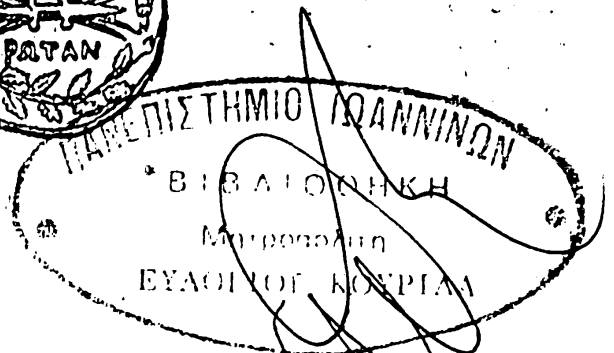
INCIPIT

ECCLIA

Ἡ ΠΡΩΤΗ

ἜΣΤΙ

ΕΤΟΣ Β'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ (90Ν)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1953

ΕΚΔΟΤΑΙ:
Ε. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Επιτροπή επίμελεως ύλης:
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛ. Μ. ΓΚΑΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

Εσωτερικού: Έτησια . . . Δραχ.	150.000
" " " " " " " " " " " "	80.000
Εξωτερικού: Έτησια . . . Δολλ.	15
" " " " " " " " " " "	5
Νομικῶν προσώπων	Δραχ. 200.000
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ.	12.500

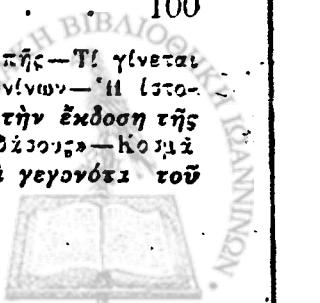
Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς:
ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσαλονίκη)
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΜΙΧ. ΗΛΙΔΗΣ (Θεσσαλονίκη)
Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΩΝ, Ὀδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 69 Ἰωάννινα—Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

I. N. Νικολαΐδης:	Ἐπιτεύγματα καὶ ἐλπίδες	1
K. J. Beloch:	Ἡ ἐθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν (μετάφρασις Νίκου Παπαδοπούλου)	3
Δημ. Σαλαμάγκα:	Ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων	13
Ἄλεξ. Λιθαδέως:	Ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἐταιρεία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Ἑπειρωτῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας 1912—13	18
Νικολ. Πατσέλης:	Οἱ Τούρκοι Σπαγγῆδες	25
Ἄν. Γεωργαντζή:	Κασσώπη	33
	Ἑπειρωτικὰ Δημοτικὰ Τραγεῦδια (συλλογὴ Β. Σκαφιδᾶ)	35
Ἄθαν. Χ. Παπαγαρίση:	Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολὴ	36
Δημ. Σαλαμάγκα:	Χρονιᾶρες μέρες (ἠθιογραφία)	39
	Βορειοεπειρωτικὰ Δημοτικὰ Τραγεῦδια (συλλογὴ Μ. Μ.)	44
Κων. Παπαμιχαήλ:	Λαογραφικὰ Δελτέβου	45
Χριστοφ. Μ. Μηλιώνη:	Βασκανία	47
Τάσου Βιδούρη:	Ἡ Μαλέκω Τάτσαϊνα	49
Γεωργ. Σκαρλάτου:	Νικέλας Νίτσος	51
Τάκη Τσιάκου:	Πάργα	54
Γεωργίου Δροσίνη:	Ἀπὸ τὰ «φωτερὰ σκοτάδια» (ποίημα)	60
Γιώργου Ράγκου:	Στὸ θάνατον τοῦ Δροσίνη (ποίημα)	61
Πέτρου Σπανδωνίδη:	Πρωτοχρονιάτικο (Διήγημα)	62
J o u b e r t:	Σκέψεις (μετάφραση Δ. Σ.)	67
Χρυσάνθης Ζιτσαίας:	Ἡ Λένη (ποίημα)	68
Ἄγγελου Παπακώστα:	Ἡ ὑψηλοτάτη κυρὰ Νίτσα (σημείωμα)	69
Μαρ. Σιγούρου:	Ἡ Νίτσα ἢ Γιαννιώτισσα (ποίημα)	70
Τάκη Τσιάκου:	Ἄλκυονίδες (ποίημα)	72
Γιάννη Ἀναστασίου:	Χριστιανικὰ στοιχεῖα στὴν ποίησιν τοῦ Γιωτῆρ Ἐλιγιά	73
Γ. Χατζῆ — Πελλερέν:	Spleen (ποίημα)	80
Γιώργου Πράτσικα:	Τέλλος Ἄγρας (μελέτη)	81
Τέλλου Ἄγρα:	15 Ἀνέκδοτες ἐπιστολές	83
Γιώργου Κοτζιούλα:	Ἀπὸ μικρὰς στὰ χράμματα	86
Ἰωάννου Κιτσαρά:	Μάνα καὶ ἀγωγή	92
Τάκη Δάνου:	Σχολεῖο καὶ στενωπὴ πατριδᾶ	98
Γεωργ. Ἐξαρχοπούλου:	Αἱ δακκαὶ ὁδοὶ Ζιγορίου	100

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα: Σημειώματα: Μνημόνιον τοῦ Δροσίνη—Ἡ συνωμοσία τῆς σιωπῆς—Τί γίνεται ἢ βιβλιοθήκη;—Τὰ πνευματικὰ θέματα.—Αἱ ἐπιστολαὶ μας: Τὰ μνημεῖα τῶν Ἰωαννίνων—Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ Μακραλήκη κινδυνεύει.—Αἱ προτομαὶ καὶ οἱ πρόσκοποι.—Ἐκδηλώσεις γὰρ τὴν ἐκδοσὴν τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἐστίας»—Βιβλιοκρισία: Τηλ. Ἀλαβάρια: «Ἐν ἀγρίαις τοῦ ἄλλου κόσμου»—Κοιμῆ Ἀντωνοπούλου: «Ἡ Ἐπικράτεια»—Γ. Α. Καλυδοπούλου: «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἑπειρος».—Τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου—Ἀλληλογραφία — Βιβλία καὶ περιοδικὰ πού λάβαμε

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἔστια

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Β'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 9

Ἡ Σκοπία τῆς Ἐπαρχίας

ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ

... Ἐδῶ καὶ ὀκτώ μῆνες κάποιοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς παραγκωνισμένης καὶ λησμονημένης τούτης ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, παρακινημένοι εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ τὸ θάρρος μερικῶν ἄλλων, πού ἀνέβαβαν ὕστερα τὸ βᾶρος τοῦ ἐκδότου, τόλμησαν νὰ δραματισθοῦν ἕνα καλλίτερο μέλλον γιὰ τὸν τόπο μας, ὕλικό καὶ πνευματικό. Τίους δραματισμούς τους αὐτοὺς τοὺς μετουσίωσαν σὲ πράξη καὶ μὲ τὰ φτωχὰ πνευματικά ἐφόδια πού διέθεταν ξεκίνησαν γιὰ τὴ μεγάλη προσπάθεια. Ἔτσι βγήκε ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια».

Στὸν ὑποφαινόμενο ἔλαχε τότε ὁ κλῆρος νὰ συντάξῃ σὲ ἄρθρο τοὺς σκοποὺς καὶ τίς ἐπιδιώξεις τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ πόνος γιὰ τὸ κατάντημα σὲ ὅποιο βρισκόμασθε ἐξήγειρε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ φαντασία του. Καὶ ἔταξε σκοποὺς καὶ ἐπλάσεν ὄνειρα πού καὶ ὁ ἴδιος σὲ βάθος δίσταζε νὰ πιστέψῃ, πὼς ἦταν δυνατό ποτὲ νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἄλλ' ἂν δὲν πίστευε σ' αὐτά, πίστευε ὅμως σὲ γὰτι ἄλλο ἀπόλυτα. Στὴν Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Στὴν ἄδολη, τὴν προδευτικὴ καὶ λεβέντισσα Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Σ' αὐτὴ τὴν πρόβλεψή του δὲ λάθεψε. Οἱ Ἡπειρώτες ἀνταποκρίθηκαν μ' ὅλες τίς δυνάμεις τους σὲ πνευματικό

προσκλητήριο πού ἤχησε ἀπ' τὴν πρωτεύουσά τους. Ὅλοι οἱ Ἡπειρώτες, πού πονοῦν γιὰ τὸν τόπο τους καὶ ποθοῦν ἕνα καλλίτερο μέλλον γι' αὐτόν, ἔδωσαν τὸ παρὸν ἀπὸ παντοῦ. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικό καὶ τὸ ἐξωτερικό. Ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὴν Ἀθήνα, τὴν Πάτρα, τὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Μακεδονία καὶ ὅλες τίς πόλεις τῆς Ἑλλάδας ὡς τὴν Ἀμερική, τὴν Αὐστραλία, τὴν Ζηλανδία, τὸν Περσικὸ Κόλπο καὶ τὴ νότια Ἀφρική. Μὲ πρωτοπορεία, ὅπως πάντοτε, τὰ Γιάννινα.

Μοῦ ἔλαχε καὶ πάλιν ὁ κλῆρος κληρονομώσασθαι τὸν ἀπολογισμό αὐτῆς τῆς πρὸς τὴν προσπάθειας, μέσα στὸς ὀκτὼ μῆνες πού πέρασαν. Θὰ τὴν κάνω μὲ μιὰ παραμοίωση. Ὅπως ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ ἀρχίζει καὶ κυλάει ἕνας μικρὸς καὶ ἀσήμαντος ὕψους χιονοῦ κι' ὅσο κατεβαίνει στὶς λαγῆς μεγαλώνει καὶ γίνεται χιονοστιβὸς ὀλόκληρη, ἔτσι ἀνδρώθηκε καὶ γέννησε ἡ εὐγενικὴ φιλοδοξία τῶν ἡρώων πού ξεκίνησαν γιὰ νὰ δώσου'ν τὴν Ἡπειρο ἕνα πνευματικὸ ὄργανο ἀξίον τῆς ἱστορίας της καὶ τῶν πόσεών της, μιὰ ἔκδοση πού τιμᾷ τριτικὴ μας περιοχὴ καὶ πού — ἐπὶ δικαίωμα νὰ ὑπερηφανευόμασθε ὑπὸ — δὲν ἔχει νὰ ζηλέψῃ τίποτε ἐκδόσεις ἄλλ.

λων ἐπαρχιακῶν κέντρων ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας.

Νὰ ἐπεκταθοῦμε στὸν ἀπολογισμὸ ἀναλυτικώτερα ; Θὰ μοιάζαμε μὲ κείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς στατιστικὲς καὶ ἐξαντλοῦνται στὶς λεπτομέρειες. Συνολικὰ μόνον λέμε πὼς κανένας τομεὺς τῆς Ἡπειρωτικῆς ζωῆς δὲν παραμελήθηκε. Ἡ ἱστορία, ἡ ἀρχαιολογία, ἡ λογοτεχνία, ἡ λαογραφία, ἡ παιδεία, ἡ ἀνασυγκρότησις, ὁ ἀθλητισμὸς, τὰ φλέγοντα ζητήματα, ὅσα ἐξαγγέλθηκαν ὅτι θὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἐρεύνης τοῦ περιοδικοῦ μας, μελετήθηκαν καὶ σχολιάστηκαν. Ὅτι ἐδιαφέρει τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ προβλήματα τῆς βρῆκε τὴ θέση του στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ καὶ προβλήθηκε στὸ φόντο τῆς ἐπικαιρότητας. Καὶ ἀκόμα : Ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεσις — ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς δίπλα μας στενάζει δούλη ἀκόμα ἡ Βόρειος Ἡπειρος — ἀπέτελεσε ἀντικείμενο ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ περιοδικοῦ. Ἦταν ἐξ ἄλλου αὐτὸ ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταρχικοὺς σκοποὺς ποὺ θέσαμε καὶ ὑποχρέωσις καθὲν πνευματικῆς προσφορᾶς εἶναι πρῶτα — πρῶτα ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις.

Ὅλα καλά καὶ ὠραία λοιπὸν ; Ὅχι βέβαια. Ὁ δρόμος ποὺ βαλθήκαμε νὰ διανύσουμε εἶναι μακρὸς καὶ ἄβυσσος. Καὶ μεις δὲ βρισκόμαστε ἐν ἀρχῇ του. Αὐτὸς δὲν εἶναι καθόλου σταθερὸς μὲ δάφνες καὶ λουλούδια. Ἐπιχειρήματα ἀγκάθια καὶ τριβόλοι. Στὴν ἐποχὴ μας καθὲν εὐγενικὸν ἔργον πολλές φορές κρίνεται με μέρη. Ἐπιστοφόως ἀνάλογα τῶν ῥαβδῶν καὶ τῶν ἐλατηρίων ποὺ ἐκινῶν σκόπη παρεξηγήσις δὲν εἶναι κινῶν φαινόμενον. Ἐξ ἄλλου καὶ φησὶται ἡ ἐκείνοι ποὺ ἀντιδρῶν γὰ ἴδιοι ὅταν γράφουν δὲν ἔχουν τὸν ἄποιν, ὅπως

καὶ ἐκεῖνοι ποὺ σωμαίνουον ἢ ὄσοι ξεβνίζονται ἀπὸ τὶς πνευματικὲς προσπάθειες τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐνόχως σωμαίνουον ἐνῶ εἶχαν ὑποχρέωσις νὰ συμπαρασταθοῦν, δὲν λείπουον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ δοκιμάσαμε. Μὰ ὅταν κανεὶς ἀγωνίζεται γὰ κάποιον ἰδανικὸν — ὄσο μικρὸς καὶ ἀσημαντος κι' ἂν εἶναι — παρ' ὄλες τὶς ἀντιξοότητες ποὺ θὰ συναντήσῃ στὸ τέλος δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ νικήσῃ. Καὶ ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστις» ποὺ εἶναι ἡ ἐκφρασις ἐνὸς εὐγενικοῦ ἰδανικοῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δῆ τοὺς ἀγῶνες τῆς νὰ στέφονται ἀπὸ ἐπιτυχία.

Μπήκαμε τῶρα στὸ 1953 καὶ ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστις» στὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἐκδόσεώς της. Οἱ ἀγῶνες ποὺ διεξήγαγε, οἱ προσπάθειες ποὺ κατέβαλε καὶ τὸ κῦρος ποὺ ἀπέκτησε ἀνάμεσα στὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς χώρας μας τῆς δημιουργοῦν μεγαλύτερες ὑποχρεώσεις. Γιατί, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, παρὰ τὰ ἐπιτεύγματα, ἔχουμε ἀκόμα πολλές ὀδυναμίες. Ἀδυναμίες περιεχομένου ὄλλα καὶ ἀδυναμίες ὑλικές. Εἴμαστε ὁμως βέβαιοι πὼς γρηγορὰ θὰ ξεπεραστοῦν. Οἱ πρῶτες γιατί ἡ συμπράξις τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων γίνεται καθὲν μέρα καὶ πιδ ἔντονη, θερμὴ καὶ συγκινητικὴ. Οἱ δεῦτερες γιατί οἱ ἀπανταχοῦ Ἡπειρωταὶ πυκνῶνουον ὀλοένα καὶ περισσότερον τὶς τάξεις τῶν ἐνισχυτῶν.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐνδείξεις δημιουργοῦν τὶς πιδ εὐσίωνες προοπτικὲς γὰ τὸ μέλλον τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἔστις». Δὲν μένει παρὰ νὰ ἐπικαλεστοῦμε γὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν συνδρομὴ ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν γὰ τὴν προαγωγή ἐνὸς πνευματικοῦ ἔργου ποὺ μὲ τῶση ἀγάπη μέχρι τῶρα τὸ στήριξαν.

Πιστεύουμε πὼς ὁ καινούριος χρόνος δὲ θὰ διαψεύσῃ τὶς ἐλπίδες μας.

ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

BELOCH

Η ΕΘΝΙΚΟΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Προεισαγωγικόν σημείωμα

Τὸ ραδιόφωνον τῶν βορείων γειτόνων συχνὰ κάμνει λόγον περὶ αὐτονόμου Μακεδονίας καὶ περὶ τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἠπειρον. Οἱ συντάκται τῶν ἐκπομπῶν τούτων ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Μακεδονία δὲν ἦσαν ἀρχῆθεν ἑλληνικαὶ χώραι καὶ ὅτι οἱ . . . ὀλίγοι κατοικοῦντες εἰς τὰς χώρας ταύτας Ἕλληνες καὶ ἑλληνόφωνοι εἶναι προϊόντα διττοῦ ἐξελθιμοῦ, τοῦ μὲν γενομένου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς νοτίου Ἑλλάδος, τοῦ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν ἴδρυσιν αὐτονόμου Μακεδονικοῦ κράτους ὑποστηρίζουν μὲ πάθος οἱ Βούλγαροι, διότι ἐλπίζουν ὅτι μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ δυνηθῶν νὰ ἀποσπάσουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν προσαρτήσουν ἀκολούθως εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἀκριβῶς ἐπέτυχον τὴν προσάρτησιν τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας¹, κατὰ τὸ 1885.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐξ ἄλλου, ἀφ' ὅτου διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Αὐστριακῶν καὶ Ἰταλῶν ἀπέκτησαν ἐθνικὴν συνείδησιν, δὲν ἔπαυσαν νὰ ονειρεύωνται τὴν ἴδρυσιν Μεγάλης Ἀλβανίας ἐξούσης ὡς νότια ἕρια τῶν Ἀμβρακικῶν κόλπων. Τὸ ὑπόμνημα, τὸ ὅποσον ὑπέβαλεν εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ 1878, ὃ μόνος τότε ἰδρυθεὶς «Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος τῆς Πρισρένης», ἀποτελεῖ διὰ τοὺς Ἀλ-

βανοὺς τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῶν πρὸς νότον ἐθνικῶν αὐτῶν διεκδικήσεων².

Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 - 13 οἱ Ἀλβανοὶ χωρὶς νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, κατώρθωσαν διὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ὄχι μόνον νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτύχουν διὰ τοῦ καταπτύστου Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας τοῦ 1913 τὴν προσάρτησιν ἑλληνικωτάτου τμήματος τῆς Ἠπείρου, τῆς ἀτυχῆς Β. Ἠπείρου.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος σημειώματος ἡ περιγραφή τῶν ἀγῶνων τοὺς ὁποίους κατέβαλον οἱ Βορειοηπειῶται ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας καὶ οὔτε θὰ ἀναφερθῶν τὰ ἐπακολουθήσαντα πολιτικὰ γεγονότα, ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Β. Ἠπείρου, διότι περὶ τῆς ἐπιτήδευσίνος τῆς ἀγματοποιήσεως ἐτεχνῶς εἰς τὰ προσεχῆ ὄχη τῆς ἀγαπῆτης μας «Ἠπειρωτικῆς ὀψίας», ἕνα ὁμοῦ γεγονός δέον νὰ τονισθῆ αἰτέρως, ἡ μεγάλη καὶ συστηματικὴ προ-

2, Πρὸς Ὁ τῶν Ἀλβανῶν ὄργανός (Νεὸς Κωνσταντινουπόλεως 1878, ἀριθ. 2841, Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος τῆς Πρισρένης (Νεολόγος 1878, ἀριθ. 2855, 2911, 2914, 2951), Gerald. z. Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα (Αἰὼν 1880, ἀριθ. 7), Περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τῆς Πρισρένης (Αἰὼν 1881), Mémoire des Epirotes et Thessaliens établis à Athènes en leur pre nom et au nom de leur compatriotes chrétiens de l'Épire et de la Thessalie, énes, 4ον, Athènes 1881, Δ. Χασιώτου, Διατακτικὸν ὑπομνήματα περὶ Ἠπείρου, Ἀθήνησι, Η. Bushati, Lidhja e Prizrenit (Kalendari Kombiar 1926) σ. 45 - 80, Mehdi Frashëri, Liga e Prizrenit, Tiranë, 1927, Α. Gashi, l'Albania, Roma 1901, σελ. 227.

1. Γ. Α. Μέγα, Ἀνατολικὴ Ρουμυλία, Ἀθ. 1945, σελ. 20.

σπάθεια, τὴν ὁποῖαν κατέβαλεν ἡ Ἀλβανία διὰ τὴν ἀφομοίωσιν καὶ τὸν ἐξαλθανισμόν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Διὰ τὸ ἐπιτύχουν οἱ Ἀλβανοὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δημιουργήσουν ἐθνικὴν ἱστορίαν, ἐπεχείρησαν τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἀπηρεχαιωμένης καὶ μηδεμίαν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν ἐχούσης θεωρίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ Ἰλλυριοὶ καὶ . . . βάρβαροι.

Εἰς τὰ διδακτικὰ τῶν βιβλία, τὰ προριζόμενα διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς στοιχειώδους καὶ Μέσης ἐκπαιδεύσεως πραγματεύονται ἐκτενῶς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ διδασκόμενα εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γυμνάσια ἱστορικὰ ἐγχειρίδια οὐδὲ λέξιν ἀναφέρουν περὶ τούτου, καὶ παραγράφοντες τὴν ἱστορίαν, διδάσκουν τοὺς τροφίμους των, ὅτι οἱ σημερινοὶ Σκιπετάρηδες εἶναι ἀπόγονοι . . . τοῦ Πύρρου, τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων. Ληλατοῦντες τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἐκοψαν νομίματα ἀπεικονίζοντα τὸν Ἡρακλέα καταβάλλοντα τὸν λέοντα τῆς Νεμέας καὶ φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶδὲ καὶ τὸ ἐθνικὸν νόμισμα αὐτῶν ὀνομάζεται LEK (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ).

Ὁ Ἀλβανὸς ὑπὸ οὐρανῶν ποτε μορφήν καὶ ἂν παρουσιασθῆ χάριν πολιτικῆς σκοπιμότητος, εἴτε ὡς φανατικὸς ἐθνικιστὴς, εἴτε ὡς μέτρον ἰσορροπίας, εἴτε ὡς πιστὸς συνεργάτης τοῦ Μουσταφῆ καὶ ὡς τυφλὸν ἔγανον τῆς Μόσχας, εἰς εἶς καὶ μόνον ἀπὸ βλέπει σκοπὸν, ἐν καὶ μόνον διακατῆ πόθῃ ἔχει, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐθνικὴν προσάρτησιν τῆς Β. Ἑπείρου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ εἰς τοῦ κράτους πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον.

Σήμερον ἡ Ἀλβανία ἔχει ὑποδουλὴν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν Μόσχαν καὶ ἀποτὲ τὸ προκεχωρημένον φλέκιον αὐτῆς, τὰ ταῦτα ὅμως αἱ πρὸς νότον ἐθνικαὶ διεκδικήσεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἐπαύσαν ὑφιστάμην. Ἡ κομμουνιστικὴ ἐφημερὶς τῶν Τιρῶν «Bashkimi» δημοσιεύει συχνὰ ἀρθρὰ ἐπιφυλλίδας, διὰ τῶν ὁποῶν ἐπιχειρεῖ νικαιολογήσῃ τὴν προσάρτησιν τῆς Β. Ἑπείρου καὶ τὰς πρὸς νότον ἐθνικὰς βλέψεις . . . Νέας Ἀλβανίας. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 249-λον ἢ ἐν λόγῳ ἐφημερὶς δημοσιεύει μὲν

ἐπιφυλλίδα ὑπὸ τὸν τίτλον : «Ἡ νότιος Ἀλβανία καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιδιώξεις», εἰς τὴν ὁποῖαν Ἀλβανὸς λόγιος, ὀνόματι Γιόβαν Ἀδάμη, ἀναφέρει λεπτομερῶς ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ξένων ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι παρανοήσαντες τὴν ἀληθῆ σημασίαν ὠρισμένων χωρίων ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἠρνήθησαν τὴν ἐλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ κατέταξαν τοὺτους εἰς τὴν χορείαν τῶν βαρβάρων. Ἐντύπωσιν ὅμως ἰδιαιτέραν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἐσκεμμένη παράλειψις ὑπὸ τοῦ ἐπιφυλλιδογράφου τοῦ σπουδαιοτέρου ξένου ἐπιστήμονος, ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως καὶ ἐπισταμένως περὶ τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων καὶ ὅστις ἔλυσεν ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἱστορικὸς εἶναι ὁ BELOCH.

Ὁ Beloch συνέγραψε τετράτομον ὀγκώδη ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἔργον ἀληθῶς μνημειώδες διὰ τὸν νέον τρόπον τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ἐρμηνείαν δυσκόλων προβλημάτων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἡ ἱστορία τοῦ Beloch, τὴν ὁποῖαν χαρακτηρίζει ἀπλότης, σαφήνεια καὶ χάρις, μετεφράσθη εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, πλην δυστυχῶς τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁ Beloch ὑπεστήριξε διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων τὴν ἐλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων, οὐδεὶς δὲ τῶν ξένων ἐπιστημόνων ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ ἀναιρέσῃ ταῦτα.

Ἡ Deutsche Literaturzeitung (1927) κρίνουσα τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ἑξῆς : «Es ist eine Erlösung, sich diesem Werke zu können, das nicht in Wolken schreitet, sondern fragt, wie es eigentlich gewesen ist, in dem nicht weltfremde Ideen sich abwandeln, sondern harte politische und wirtschaftliche Mächte ringen. Wenn die Geschichte nach Tatsachen fragen und sie erforschen soll, so ist Belochs Arbeit ein Ideal».

Σήμερον ὅλοι οἱ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες ἀναγνωρίζουν τὴν ἐλληνικὴν καταγωγὴν τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἑπείρου, ἐκτὸς βεβαίως τῶν μισελλήνων καὶ τῶν ἀργυρωνήτων, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιστήμην καὶ

ἀπέβησαν ὄργανα πολιτικῆς ραδιουργίας καὶ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν σλαύων πρὸς κατάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρᾶ.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἔστιας» δημοσιεύομεν ἐν μεταφράσει τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τοῦ Beloch. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιέχεται εἰς τὸν Α' τόμον καὶ εἰς τὰς σελ. 33 - 44. (K. J. Beloch, Griechische Geschichte, zweite neugestaltete Auflage, Berlin - Leipzig 1926 — 27).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Ἀυγούστου 1952.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς Φιλολογίας
Ἀρσακείου Ἀθηνῶν

*

ΤΟ ΟΝΟΜΑ Ἡπειρος κατ' ἀρχὰς ἦτο γεωγραφικὴ ἔννοια ἀποδιδομένη κυρίως εἰς τὰς χώρας τῆς Β. Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν συνεχῆ ἡπειρον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νότιον Ἑλλάδα, ἡ ὁποία εἶναι διηρημένη ποικιλοτρόπως εἰς πολλὰς χώρας καὶ νήσους. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης ὠνόμαζεν Ἡπειρώτας καὶ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου. Λίαν ὅμως ἐνωρὶς ἤρchiσε νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ ὀνόματος Ἡπειρος προκειμένου περὶ τῶν δυτικῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται βορείως τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὁ ποιητὴς ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα (φ, 109, ω, 378),¹ καὶ εἰς τὸν «νηῶν κατάλογον» τῆς Ἰλιάδος (Β, 635),² ὀνομάζει Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ εἰς δὲ τὸν Πίνδαρον (Νεμ. 4, 82) ἀναφέρεται :

Νεοπτόλεμος δ'
ἀπείρω διαπρυσίῳ
βουβόται τόθι πρῶνες
ἔξοχοι κατάκεινται
Δωδώνανθεν ἀρχόμενοι
πρὸς Ἴόνιον πόρον.

Ὅταν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' ἐν μέρος τῶν κατοίκων τῆς δυτικῆς Πίνδου, ἐδημιούργησεν πολιτικὸν σύνδεσμον ὑπὸ τὸ

1. οὗτ' αὐτῆς Ἰθάκης οὗτ' Ἡπειροιο μελαίνης (Ὀδ. φ, 109) ἀκτὴν ἡπειροιο, Κεφαλῆνεσιν ἀνάσσων (Ὀδ. ω, 378).

2. οὗτ' ἡπειρον ἔχον ἡδ' ἀντιπέραι' ἐνέμοντο (Ἰλ. Β. 635).

κοινὸν ὄνομα «σύμμαχοι τῶν Ἡπειρωτῶν», περιορίσθη τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν λαῶν τούτων (Ξεν. Ἑλλην. 6, 1, 7, καὶ 2, 9).³ Ὁ Στράβων ὅμως (7,326) συγκαταριθμεῖ εἰς τὴν Ἡπειρον ὅλην τὴν ἄνω Μακεδονίαν, τὴν Ὀρεστίδα, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Λυγκηστίδα, τὴν Ἑλιμείαν καὶ τὴν Ἐορδαίαν.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ κάτοικοι τῆς ὄρεινῆς ταύτης περιοχῆς ἔζησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς μίαν πρωτόγονον βαθμίδα πολιτισμοῦ, χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων τοῦ Ε' αἰῶνος ὡς βάρβαροι, ὡς π.χ. ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Β, 68, 80, 5, Γ, 11, 7) καὶ τοῦ Ἐφόρου (παρὰ Στράβωνι Η', 334) καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἐπαναλαμβάνουν τούτους (Σκύμνος, 445, 451, καὶ Στράβων Ζ', 321), κατὰ φυσικὴν ὅμως συνέπειαν τοῦτο δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Ἡπειρωτῶν. Καὶ οἱ Πάμφυλοι ἐθεωροῦντο ὡς βάρβαροι (Ἐφορος παρὰ Στράβ. 12,678 Σκύμνος 931) ὁ δὲ Ἀρριανὸς ἀναφέρει ρητῶς, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σίδης ὠμίλουν βαρβαρικὴν γλῶσσαν (Ἀναβ. 1, 26, 4 βάρβαρον φωνὴν ἴεσαν), αἱ ἐπιγραφαὶ ὅμως παρέχουν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Παμφυλικὴ ἦτο ἑλληνικὴ διάλεκτος, ἡ ὁποία βεβαίως ἐφαίνετο ἀρκετὰ ξένη εἰς τὰ Ἀττικὰ ὠτα.

3. ... ἐπεδείκνυε δὲ μοι εἰδοῖτι ὅτι καὶ ὑπήκοοι ἤδη αὐτῷ εἰεν Μαρακοὶ καὶ Δόλοπες καὶ Ἀλκέτας ὁ ἐν τῇ Ἡπείρῳ ὑπαρχος (Ξεν. Ἑλλην. 6, 1, 7), ... ἐτι δὲ κείσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων αἱ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλάπτειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέρας Ἡπείρου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας παράπλου (Ξεν. Ἑλλην. 6, 2, 9).

4. Ἀλέξανδρος δὲ ἐπὶ Σίδης ἦει. εἰσι δὲ οἱ Σιδῆται Κυμαῖοι ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος· καὶ οὗτοι λέγουσιν ὑπὲρ σφῶν τόνδε τὸν λόγον, ὅτι ὡς κατῆράν τε ἐς τὴν γῆν ἐκείνην οἱ πρῶτοι ἐκ Κύμης σταλέντες καὶ ἐπὶ οἰκισμῷ ἐξέβησαν, αὐτίκα τὴν μὲν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐξέλάθοντο, εὐθύς δὲ βάρβαρον φωνὴν ἴεσαν, καὶ οὐδὲ τῶν προσχώρων βαρβάρων, ἀλλὰ ἰδίαν σφῶν οὕτω πρόσθεν οὔσαν τὴν φωνὴν· καὶ ἐκ τότε οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους προσχώρους Σιδῆται ἐβαρβάριζον (Ἀρρ. Ἀνάβ. 1, 26, 4, ἐκδ' Abicht).

Ὅστε καὶ ἂν ὁ Θουκυδίδης ὀνομάζει τοὺς Ἡπειρώτας βαρβάρους ἕνεκα τῆς γλώσσης αὐτῶν (περ. Nilsson σελ. 37 καὶ 4), τοῦτο βεβαίως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις, ὅτι οἱ Ἡπειρῶται δὲν ὠμίλουσαν Ἑλληνικὴν διάλεκτον.

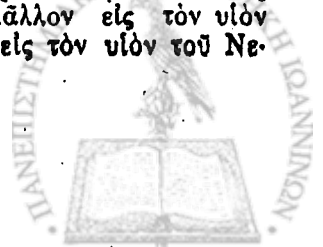
Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅσα ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (2, 68) περὶ τῶν Ἀμφιλοχιῶν¹. Ἡ φυλὴ αὕτη ἔχει καθαρῶς ἑλληνικὸν ὄνομα, ἑλληνικὰ ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ ὀνόματα τῆς πρωτεύουσας Ἀργούς καὶ τῶν πόλεων Ἰδομένης καὶ Μητροπόλεως. Περὶ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῶν Ἀμφιλοχιῶν ὁ Θουκυδίδης λέγει ρητῶς, ὅτι ὠμίλουσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διότι δῆθεν οὗτοι εἶχον ἐξελληνισθῆ κατὰ τὴν γλῶσσαν (ἠλληνίσθησαν τὴν νῦν γλῶσσαν), διὰ ἀποίκων ἐκ τῆς Ἀμβρακίας, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Ἀμφιλόχοι παρέμειναν «βάρβαροι». Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ μικροτέρα πιθανότης, ὅτι εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ ἡ περίξ χώρα ὠμίλει ξένην γλῶσσαν π.χ. τὴν Ἰλλυρικὴν, καὶ μάλιστα καθ' ὄν χρόνον ὅλαι αἱ πόλεις ἦσαν ἠνωμένα εἰς μίαν κοινότητα μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, χωρὶς ἡ πρωτεύουσα νὰ ἔξασκῆ ἡγεμονίαν εἰς τὰς περίξ πόλεις; Τὸ πρῶγμα

1. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, τοῦ θέρους τελευτῶντος, καὶ Ἀμπρακιῶται αὐτοὶ τε καὶ τῶν βαρβάρων πολλοὺς ἀναστήσαντες ἐστράτευσαν ἐπ' Ἀργός τὸ Ἀμφιλοχικόν καὶ τὴν ἄλλην Ἀμφιλοχίαν. ἔχθρα δὲ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους ἀπὸ τοῦδε αὐτοῖς ἤρξατο πρῶτον γενέσθαι. Ἀργός τὸ Ἀμφιλοχικόν καὶ Ἀμφιλοχίαν τὴν ἄλλην ἔκτισε μετὰ τὰ Τρωικὰ οἰκαδε ἀναχωρήσας καὶ οὐκ ἀρεσκόμενος τῇ ἐν Ἀργεῖ καταστάσει Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιάρεω ἐν τῷ Ἀμπρακιῶ κόλπῳ, ὁμώνυμον τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι Ἀργός ὀνόμασας. καὶ ἦν ἡ πόλις αὕτη μεγίστη τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τοὺς δυνατωτάτους εἶχεν οἰκίτορας. ὑπὸ ξυμφορῶν δὲ πολλαῖς γενεαῖς ὕστερον πιεζόμενοι Ἀμπρακιῶτας ὁμόρους ὄντας τῇ Ἀμφιλοχικῇ ξυνοίκους ἐπηγάγοντο, καὶ ἠλληνίσθησαν τὴν νῦν γλῶσσαν τότε πρῶτον ἀπὸ τῶν Ἀμπρακιωτῶν ξυνοικησάντων οἱ δὲ ἄλλοι Ἀμφίλοχοι βάρβαροι εἰσὶν ἐκβάλλουσιν οὖν τοὺς Ἀργεῖους οἱ Ἀμπρακιῶται χρόνῳ καὶ αὐτοὶ ἴσχυον τὴν πόλιν. οἱ δ' Ἀμφίλοχοι γενομένου τούτου διδόασιν ἑαυτοὺς Ἀκαρνᾶσι, καὶ προσπαρακαλέσαντες ἀμφοτέροι Ἀθηναίους, οἱ αὐτοῖς Φορμίωνά τε στρατηγὸν ἔπεμψαν καὶ ναῦς τριάκοντα (Θουκ. II, 68).

ὅμως προδήλως ἔχει ὡς ἔξῃς: εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὠμιλεῖτο ἡ γλῶσσα τῶν ἀναπτυγμένων Ἑλλήνων, ἡ Κορινθιακὴ δηλαδὴ διάλεκτος, ὡς ἐν Ἀβρακίᾳ, ἐνῶ εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις ὠμιλεῖτο παλαιὸν ἑλληνικὸν τοπικὸν ἰδίωμα. Συνέβη δηλ. εἰς τὴν Ἀμφιλοχίαν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ εἰς ὅλους τοὺς χρόνους.

Ἐκ τῶν σωζομένων ἐπιγραφῶν, συνάγεται τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους τοιλάχιστον τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος ἡ Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἔθνους². Ἐννοεῖται βεβαίως, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν ἦτο τὸ ἐγγώριον ἰδίωμα, ἀλλὰ ἡ Κορινθιακὴ διάλεκτος, ἡ ὁποία ὠμιλεῖτο εἰς τὴν Ἀβρακίαν, Λευκάδα καὶ Κέρκυραν, ἡ Δωρικὴ δηλαδὴ «κοινὴ», εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐγγωρῆ διαλέκτου ἡ ὁποία ἦτο ἡ γραφομένη γλῶσσα καὶ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Συνέβη δηλ. τὸ αὐτὸ φαινόμενον τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἔγινεν ἡ ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα τοῦ Κράτους, διότι τὸ τοπικὸν ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικὸν ἰδίωμα δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ γραμματικῶς καὶ λογοτεχνικῶς. Ἡ Ἡπειρος λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρου ἦτο ἀναμφισβητήτως Ἑλληνικὴ χώρα, καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη περικλείεται ὑπὸ ὀρέων καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ξένας ἐπιρροάς, δὲν δύναται νὰ φαντασθῆ κανεὶς, ὅτι ἔγινεν ἑλληνικὴ χώρα, ἐὰν δὲν ἦτο ἀνέκαθεν τοιαύτη: «Also war Epeiros zu Pyrrhos' Zeit Jedenfalls ein griechisches Land; und bei seiner nach allen Seiten durch Gebirge abgeschlossenen Lage ist nicht abzusehen, wie es dazu hätte werden können, wenn es

2. Αἱ ἀρχαιότεραι ἐπιγραφαὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς ὁμοσπονδίας εἶναι αἱ II, 1336 τῆς συλλογῆς Dial—Inschr: ἐπὶ Βασιλέως Νεοπτολέμου Ἀλεξάνδρου, 302-297 π.Χ., ἡ, ἐὰν αὐταὶ ἀναφέρωνται εἰς τοὺς χρόνους τῆς κηδεμονίας, ἀνάγονται εἰς τὸ 317-312. Αἱ ἐπιγραφαὶ (1334, 1335, 1346) ἐνθα ἀναφέρεται «Βασιλεύοντος Ἀλεξάνδρου» ἀνήκουν μάλλον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Πύρρου (272-255) ἢ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Νεοπτολέμου (348-331).

nicht won jeher griechisch gewesen war.» (σελ. 36).

Ὁ Ἡρόδοτος ἐξ ἄλλου ρητῶς ἀναφέρει ὅτι ἤδη κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα εἰς τὴν Δωδώνην ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα (2, 56 καὶ 4, 33), τοῦτο μάλιστα εἶναι καὶ αὐτονόητον προκειμένου περὶ τοῦ παναρχαίου ἐθνικοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων, διότι ἤδη μὲ τὸν τόπον τοῦτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων συνδέεται τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων.

ἔστι τις Ἑλλοπὴ πολυλήϊος ἢδ' εὐλείμων
ἐνθα δὲ Δωδώνη τις ἐσχατιῇ πεπόλισται

(Ἡσιόδ. Ἀποσπασ. 134), καὶ ὁ Ὅμηρος ὀμιλεῖ περὶ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν, οἱ ὅποιοι «ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι» ἐξετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης (Π. 234). Θὰ ἦτο τελείως αὐθυίρετον καὶ ἀπίθανον, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Δωδώνη πόλις εὐρισκομένη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, θὰ ἀπετέλει γλωσσικὴν ἑλληνικὴν νῆσον εὐρισκομένην ἐν τῷ μέσῳ βαρβάρου περιοχῆς, τοῦναντίον μάλιστα ὀφειλόμεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ Μολοσσοί, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὀποίων ἀνῆκεν ἡ Δωδώνη, ἦσαν ἑλληνικὴ φυλὴ, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὸν Μολοσσὸν Ἄλκωνα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν εἰς γάμον τὴν Ἀγαρίστην (6, 126). Ὁ ἴδιος ὁ Ἡρόδοτος κατατάσσει τὴν Δωδώνην εἰς τὴν Θεσπρωτίαν (2, 56), ἐκ τούτου ὁμοῦ συναγεται, ὅτι καὶ οὗτος θεωρεῖ καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς ὡς Ἕλληνας. Μεταξὺ Ἑπείρου καὶ Μακεδονίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδεὶς ἐθνογραφικὸς διαχωρισμός. Ὁ Ἐκαταῖος ὀνομάζει τοὺς κατοίκους τῆς Ὀρεστίδος «ἔθνος Μολοσσικόν» (Ἀπ. 76 παρὰ Στεφν. Βυζ.) καὶ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ ρητῶς, ὅτι ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ ἀπὸ τῆς Ἄνω Μακεδονίας μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἰονίου πελάγους ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ἀπετέλει μίαν ἐνότητα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ

1. Ζεῦ, ἀνα, Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι
[ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου—ἀμφὶ δὲ Σελ-
[λοι σοί
ναίους' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.
(Ἰλ. Π. 233-235)

ἔθιμα (7, 327). Ἐφ' ὅσον λοιπὸν οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἑλληνες², καὶ οἱ Ἑπειρωτῆς ἦσαν Ἑλληνες (Waren also die Makedonen Griechen, so müssen es auch die Epeiroten gewesen sein. σελ. 36).

Παρὰ ταῦτα ὁμοῦ, πρὸ πάντων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἠρνήθησαν μερικοὶ τὴν ἑλληνικότητα τῶν Ἑπειρωτῶν (Ed. Meyer, Gesch. d. Altert. σελ. 58, Kretschmer, Einleitung σελ. 254, Nilsson, Studien zur Geschichte des alten Epeiros, Lunds Universitets Arskrift, 1909) καὶ κατέταξαν τούτους εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς πηγὰς, αἱ ὁποῖαι ρητῶς διακρίνουν πάντοτε τοὺς Ἑπειρωτῆς ἀπὸ τῶν Ἰλλυριῶν. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τῶν παραπέμπουν εἰς χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου³ (3, 94, 5) εἰς τὸ ὅποιον λέγεται, ὅτι αἱ Αἰτωλοὶ Εὐρυτᾶνες ὑπῆρξαν «ἀγνωστότατοι γλῶσσαν». Τοῦτο κατ' αὐτοὺς σημαίνει ὅτι οἱ Εὐρυτᾶνες ὀμίλουν γλῶσσαν «τελείως ἀκατάληπτον», ἐπομένως μὴ ἑλληνικὴν, ὥστε οἱ Εὐρυτᾶνες ἦσαν βάρβαροι· ἀφοῦ λοιπὸν οὗτοι ἦσαν βάρβαροι, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι βάρβαροι καὶ οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες βορειότερον αὐτῶν. Ὁ Θουκυδίδης ὁμοῦ, ὡς καθίσταται φανερόν ἐκ τοῦ λόγου του, δὲν ἀποδίδει τοιαύτην ἐννοίαν εἰς αὐτοὺς, ὅποιαν ἀποδίδουν οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἑλληνικότητα αὐτῶν.

Ἐὰν ὁ Θουκυδίδης ἠθέληεν νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ νὰ θεωρήσῃ αὐτοὺς βαρβάρους καὶ ἐπομένως καὶ τοὺς Ἑπειρωτῆς, θὰ ἔλεγεν ὅτι οὗτοι ἦσαν «ἀγνωστοὶ γλῶσσαν» καὶ ὄχι «ἀγνωστό-

2. Περὶ τῆς θέσεως τῶν Ἑπειρωτῶν ἐν τῷ Μακεδονικῷ κράτει πρβ. ὅσα γράφει ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Κεραμόπουλος εἰς τὸ ἔργον του: ἐπίτομος ἱστορία Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας, ἐν Ἀθήναις 1935, σελ. 45 (σημ. μεταφ.).

3. Τὸ γὰρ ἔθνος μέγα μὲν εἶναι τὸ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μάχιμον, οἰκοῦν δὲ κατὰ κόμας ἀτειχίστους, καὶ ταύτας διὰ πολλοῦ, καὶ σκευὴ ψιλῆ χρώμενον οὐ χαλεπὸν ἀπέφαινον, πρὶν ξυμβοηθῆσαι, καταστραφῆναι. ἐπιχειρεῖν δ' ἐκέλευον πρῶτον μὲν Ἀποδώτοις, ἔπειτα δὲ Ὀφιονεῦσι, καὶ μετὰ τούτους Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὀμοφάγοι εἰσίν, ὡς λέγονται, (Θουκ. 3, 94, 5).

τατοι», διότι μὲν γλῶσσα δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτος. Τὰ Σχόλια εἰς Θουκυδίδην μεταφράζουσιν ὀρθότατα: «οὐκ ἔχοντες τὴν διάλεκτον εὐκόλον γνωσθῆναι», ὡμίλου δηλαδὴ οἱ Εὐρυτᾶνες διάλεκτον, ἣ ὁποία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι εὐκόλως καταληπτή. Ἐπομένως ἡδύνατό τις νὰ ἐννοῆ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν μετὰ τινος δυσκολίας, ὥστε ἦσαν Ἑλληνες. Τοῦτο ἄλλως τε εἶναι καὶ αὐτονόητον, ἀφοῦ οἱ Εὐρυτᾶνες ἀπετέλουσαν τὴν σπουδαιότεραν φυλὴν τῶν Αἰτωλῶν (Θουκ. ἐνθ. ἀνωτ. μέγιστον μέρος τῶν Αἰτωλῶν) καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα οὐδεὶς ποτὲ διανοήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικότητα αὐτῶν. Ὄταν ὁ βασιλεὺς Φίλιππος κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν ὑπεχρεώθη ν' ἀποχωρήσῃ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος «ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐκχωρεῖν», ἀπήντησε πρὸς αὐτοὺς περὶ ποίας Ἑλλάδος ὁμιλεῖτε ἐν τῷ παρόντι, ἀφοῦ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Αἰτωλίας δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα (Πολύβ. 18, 5, 8 καὶ 3, 1). Ὁ Φίλιππος εἶπε τοὺς λόγους τούτους, διότι τὸ ὄνομα Ἑλλάς κατ' οὐδένα τρόπον συνέπιπτε γεωγραφικῶς μετὰ τὴν ἐθνογραφικὴν ἔννοιαν. Κατὰ τὸν 7' π.Χ. αἰῶνα ὑπῆρξαν μερικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν Θεσσαλίαν ἀκόμη δὲν κατέτασσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Ἡρακλείδης ὁ Κριτικός ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ καταπολεμήσῃ διεξοδικῶς τὴν γνώμην ταύτην (F.H.G. II, 236 = Geogr. Gr. Min. I), καὶ ὅμως οὐδεὶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον, ἐσκέφθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικότητα τῶν Θεσσαλῶν.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη στηρίζεται ἐπὶ παρεξηγήσεως, ἄλλη δὲ ἀπόδειξις ἔχουσα καὶ σκιὰν πιθανότητος περὶ Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς τῶν Ἡπειρωτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ὁ Kretschmer (σελ. 256) παραδέχεται, ὅτι τὰ τοπωνύμια τὰ λήγοντα εἰς -ων ἦσαν συχνὰ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀναγνωρίζει ὅμως, ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐπίσης συχνὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα,

1. Walter Hohmann, Aetolien und die Aetoler bis zum Lamischen Kriege, Diss. Halle 1908, σ. 88.

ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μετὰ τῆς καταλήξεως -το σχηματιζόμενα ἔθνη (π.χ. Θεσπρωτοί), τὰ ὁποῖα μάλιστα δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀποδεικνύονται διὰ τοῦ ὀνόματος Βοιωτοὶ ὡς γνήσια ἑλληνικά.

Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὰ Ἰλλυρικά τοπωνύμια, τὰ ὁποῖα νομίζει, ὅτι εὕρισκει εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ Fick (Arstnamen σ. 142), ταῦτα ἢ στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν ἢ εἶναι ἐντελῶς ἀκαθόριστα (ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ εὑρῇ πέντε τοιαῦτα τοπωνύμια). Τὸ ὄνομα Βαιάκη π.χ. οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη ἐτυμολογικὴν σχέσιν μετὰ τὴν Ἰλλυρικὴν, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τοῦ φαιός διὰ τροπῆς τοῦ δασέος (φ) εἰς τὸ μέσον (β), ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον²; ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται

2. Πλείονα περὶ τούτων ἐν Otto Hoffmann, die Makedonen, Göttingen, 1906, σελ. 232, Γ. Χατζηδάκι, Zur Abstammung der alten Makedonen. Eine ethnologische Studie, Athen 1897 καὶ Ν. Ἀνδριώτη, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1952, σελ. 10.— Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὰ ἑξῆς ἔργα: 1. Γ. Χατζηδάκι, Περὶ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1896, 2. Γ. Χατζηδάκι, Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου, 1910-11, σελ. 87-134 (εἰς τὰς σελ. 122-126 γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἡπειρωτῶν), 3. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1925 (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων) Ἐπιτροπεία ἔθν. δημοσιευμάτων, ἀριθ. 12.—4. Α. Κεραμοπούλου, Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, ἐν Ἀθῆναις 1930.—5. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ βάρβαροι Μακεδόνες τοῦ Δημοσθένους, «Εἰς μνήμην Σπυρ. Λάμπρου (1935) 63-67.—6. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1945.—7. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ σημερινὴ Γερμανικὴ Ἐπιστήμη περὶ τῆς Φυλετικῆς Καταγωγῆς τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων.—8. Ἰωάννου Παπασταύρου, Οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες ὡς συντελεσταὶ τῆς ἔθν. τῶν Ἑλλήνων ἐνώσεως, Θεσσαλονίκη, 1945.—9. Ἰωάννου Καλιτσουνάκη, Ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ οἱ ρήτορες Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνης, Ἀθῆναι 1949 (Ἀνάπτυον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 22, (1947)).—10. Ν. Βασιλοπούλου, Δημοσθένους — Φίλιππος, Ἀθῆναι, 1949.—11. Α. Δασκαλάκη, Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς, Ἀθῆναι, 54 (1950), σελ. 260.—12. Σ. Κουγέα, Ἡ ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας Ἑνωσις τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ὁ καταστατικὸς

ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο ἴτο κοινὸν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν διάλεκτον ἢ τουλάχιστον εἰς τὸ τοπικὸν ἰδίωμα τῆς Χαιονίας. Ὁ Fick ὡς μόνον παράλληλα πρὸς τὸ ὄνομα Βαϊάκη ἀναφέρει τὸ ὄρος Βαία τῆς Κεφαλληνίας ἐν Ἑλλάδι καὶ Βαϊαὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κύμης τῆς Καμπανίας, ὀνόματα τὰ ὁποῖα οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρήσῃ Ἰλλυρικά. Καὶ τὸ ὄνομα Βουθρωτὸς (οὗτος εἶναι ὁ ὀρθότερος τύπος καὶ ὄχι Βουτρωτὸς) οὐδένα δύναται νὰ πείσῃ ὅτι ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ ἐν Ἀπουλίᾳ Βύτωντον· τὸ ὄνομα Βουνεῖμα παράγεται ἀπλοῦστα ἐκ τοῦ «βουῖς» καὶ δὲν δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τοπωνύμιον Βουννος (ἄλλως τε καὶ ποῦ εὑρίσκεται οὗτος;), τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Λαρίνη εἶναι ἐλληνικώτατον καὶ ἀναφέρεται ὡς ὄνομα μᾶς πηγῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν (Plin. NH, IV, 24), τιχαία δὲ μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ ὁμοίτης πρὸς τὸ Larinum τῆς χώρας τῶν Φρεντανῶν. Τὸ ὄνομα τέλος Παιδοσία, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Fick (σελ. 84) «εἶναι ὠραῖον καὶ φαίνεται καθαρῶς ἐλληνικὸν» κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξελληνισθὲν ἐκ τοῦ Bandusia· τὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἡπειρῷ ἀπαντῶντα ὁμώνυμα τοπωνύμια Κραῖθις πρ ἔρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς Ἡπειρωτικῆς πόλεως, καὶ εἰς τὰς δύο δὲ χώρας ὑπάρχει ποταμὸς ὀνομαζόμενος Ἀχέρων. Ἄλλως τε ἢ συνύπαρξις Ἰλλυρικῶν τοπωνυμιῶν εἰς τὴν Ἡπειρον δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις περὶ τῆς Ἰλλυρικῆς ἐθνικότητος τῶν Ἡπειρωτῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς γειτνιασεως τῶν δύο τούτων ἐθνῶν (Übrigens würde natürlich das vereinzelt Vorkommen illyrischer Ortsnamen bei der Nachbarschaft beider Völker für die illyrische Nationalität der Epeiroten nicht das Geringste beweisen.— σελ. 39).

Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθόν, ὅτι δῆθεν ὁ Nilsson ἀνεῦρεν μὴ Ἑλληνικὰ τοπωνύμια ἐν Ἡπειρῷ. Ἡ νῆσος Σάσων δὲν

αὐτῆς γάρτης. Θεσσαλονίκη 1952, 13. Fr. Geyer, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II (München und Berlin 1930). [Τὸ ἔργον τοῦτο ἔχουμεν μεταφράσει καὶ θὰ δημοσιεύθῃ λίαν προσεχῶς]. 14. Pariboni, Macedonia, Milano 1947. (Σημ. μεταφρ.).

εὑρίσκεται εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἢ Ἀργιθέα παράγεται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ τὸ Ἄργος, τὸ ὄρος Τόμαρος ἔχει τὸ ἀνάλογον αὐτοῦ· εἰς τὸ Τομεὸς παρὰ τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον (Θουκυδ. 4, 118, 4), εἰςδὲ τὸ ὄνομα Τύμφη ἀναλογεῖ ὁ Τυμφρηστὸς καὶ Στύμφαλος. Ποῖαν ὅμως σημασίαν δύναται νὰ ἔχουν μερικὰ τοπωνύμια, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν εὑρίσκονται ἀνάλογα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Μήπως ἐξ ἄλλου δὲν ὑπάρχει πλῆθος τοπωνυμιῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι, ἢ ἐτυμολογία τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Nilsson ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἡπείρου εἶναι Ἑλληνικά» (σελ. 12). Ἡ γνώμη ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα προέρχονται ἐκ συνοικισμῶν καὶ ἐγκαταστάσεων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ κράτους τῶν Μολοσσῶν (Nilsson, σελ. 11) εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτος, διότι οἱ Μολοσσοὶ οὐδεμίαν πόλιν ἔκτισαν καὶ οὔτε ὑπάρχουν ἐν Ἡπειρῷ ὀνόματα τεχνητῶς σχηματισθέντα, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀντιγόνοιαν καὶ Βερενίκην αἱ ὁποῖαι ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Πύρρου (περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς ἱστορίας μου). Ἡ γνώμη τοῦ Nilsson ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν Ἀχέρων, Κωκυτὸς καὶ Ἰναχος ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος (σελ. 12) εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ποῦ ἄλλοῦ ὑπάρχει ἀντίστοιχον παράδειγμα, ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδανείζοντο ὀνόματα ποταμῶν.

Ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἐντελῶς ἐλληνικὰ τὰ προσωπικὰ ὀνόματα τῶν Ἡπειρωτῶν. Ὁ Nilsson γνωρίζει ἐλάχιστα μόνον ὀνόματα, τὰ ὁποῖα «φαίνονται μὴ Ἑλληνικά», δύναται ὅμως καὶ ταῦτα κάλλιστα νὰ εἶναι ἐλληνικά. Εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν βασιλικὸν γένος ἀπὸ τοῦ πρώτου Νεοπτολέμου, προτιμῶνται τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Μακεδονίας· ἕνεκα τούτου ὁ Nilsson φρονεῖ, ὅτι «οὐδεὶς Ἑλλήν θὰ ἐτόλμα μὲ τήσῃν μεγάλην ἱεροσυλίαν νὰ μεταχειρισθῇ τὰ διασημότερα ὀνόματα τῆς Μυθολογίας» (σελ. 8), Ἄλλὰ μήπως εἶναι

ἀληθῶς ἱεροσυλία νὰ δίδῃ κανεὶς τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων εἰς τὰ τέκνα του ; Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν ἐπίστευον ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Καὶ ὁ Ἰάσων τῶν Φερρῶν, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μηριόνης (Πολυαίν. VI, 1, 6), ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, ὁ δὲ Ἰφικράτης, ὁ ὁποῖος τόσον «ἱεροσύλως» (tychlos) ὠνόμασε τὸν υἱὸν του Μενεσθέα, μολονότι δὲν κατήγετο ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῆς Ἀτικῆς, ἦτο μάλιστα καὶ Ἀθηναῖος. Πολλὰ δὲ ἔτη πρὸ τούτου ἄλλος Ἀθηναῖος, ὁ Ἰπποκράτης, εἶχε τὴν «ἱερόσυλον ἰδέαν» (Ruclosigkeit) τὸν υἱὸν αὐτοῦ νὰ ὀνομάσῃ Πεισίστρατον, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Νέστορος. Περὶ τῆς ἐθνικότητος ὁμοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν ὁμιλοῦσιν εὐγλώτως τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν, τὰ ὁποῖα κατ' οὐδένα τρόπον ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ξένων λαῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν Ἀμφιλοχίων, Ἀθαμάων, Τυμφαίων, Παραναίων, Κασσωπαίων (καὶ ἄλλως Cassiopaei, Plin. IV, 2, πρβ. Κασσιέπεια, Κασσιόπη)', εἶναι παντελῶς Ἑλληνικά, καὶ πρόκειται ἰδίως περὶ ὀνομάτων λαῶν, οἱ ὁποῖοι κατέκων εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς χώρας. Ἐὰν οὗτοι ἦσαν Ἕλληνες, καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς χώρας ἦσαν βεβαίως Ἕλληνες.

Εἶναι κριμα, ὅτι ὁ Nilsson δὲν ἐπεξέτεινε τὴν ἔρευναν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτοῦ νὰ ἐκλαμβάνῃ τὰ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐρμηνευόμενα ὀνόματα ὡς ξενικά, καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του μόνον ὅσα δὲν παράγονται ἐξ ἑλληνικῶν ριζῶν, θὰ κατέληγε πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὡς συνετὸς ἀνὴρ, θὰ ἐπέιθετο ὅτι ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ἐσφαλμένη. Τοῦτο ἐξ ἄλλου εἶναι ἐκ τῶν προτέρων φανερόν καὶ μόνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Nilsson ἡσυχολήθη ἐνταῦθα λεπτομερῶς περὶ τῆς θεωρίας του. Ἀντιθέτως δὲν θὰ ἀσχοληθῶ περὶ τοῦ ἐπεξεργασθέντος πρὸ τίνος χρόνου τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου (Lunds

1. Περὶ τῶν φυλῶν τούτων πρβ. ὅσα γράφει ὁ κ. Δ. Εὐαγγελίδης εἰς τὸ ἔργον του : οἱ (ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, Ἀθ. 1947, Σημ. Μεταφρ.).

Universitets Arskrift N.F.1909) διότι σπανίως εἶδον τόσον ἐσφαλμένον βιβλίον.

Ἐπολείπεται πλέον νὰ καθορίσωμεν τὴν γραμμὴν τοῦ γλωσσικοῦ ὄριου. Ὅτι οἱ Τυμφαῖοι ἦσαν Ἕλληνες, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν (πρβ. Τυμφρηστός, Στύμφαλος), ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ στρατεύματος αὐτῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ φάλαγγι. Τὴν ἑλληνικότητα αὐτῶν ἀποδεικνύουν καὶ τὰ ὀνόματα Ἀμύντας, Ἀνδρομένης, Ἀταλος, Πολέμων, Πολυσπέρχων, Σιμμίας (Hofmann, Makedonen, σελ. 156), καὶ τέλος τὸ ὄνομα Δειπάτυρος, ἐκ τοῦ «Ζεὺς πατήρ» (πρβ. Ἡσύχιον ἐν λ.). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Παραναίων, ὅπως ἀποδεικνύει τὸ ἑλληνικὸν αὐτῶν ὄνομα, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (Θουκ. II, 80, 6), τούτους δὲ ὁ Θουκυδίδης (ἐνθ. ἀνωτ.) καὶ ὁ Πρόξενος (παρὰ Στεφ. Βυζαντ.) κατατάσσουσιν εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς φυλάς. Οἱ Ἀτιντᾶνες ἐμφανίζονται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν Μολοσσῶν (Θουκ. II, 80, 5), καὶ καταριθμοῦνται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 326) εἰς τοὺς Ἡπειρώτας· τὸ μόνον περιωθέν ὄνομα Λεώμαχος (Dittenb. Syll¹. 324) εἶναι ἑλληνικόν. Ὁ Ἀππιανὸς ὁμοῦ (Illyr. 7) κατατάσσων τούτους εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς σφάλλῃται, διότι οἱ Ἀτιντᾶνες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἰλλυριῶν, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι Ἰλλυριοὶ· πιθανῶς οὗτοι ἀνῆκον εἰς τοὺς «διγλώττους», περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Στράβων (VII, 327)². Περὶ τῆς

2. Περὶ τῶν Ἀτιντᾶνων, οἱ ὁποῖοι κατέκων τὴν σημερινὴν περιοχὴν Δροπόλεως—Τεπελενίου (πρβ. Klotzsch, Epirotische, Geschichte, Berlin 1911, σελ. 13) καὶ τῶν ἀγόνων αὐτῶν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πραγματεύεται ὁ Beloch εἰς τὸν Δ' τόμον τῆς ἱστορίας του (σελ. 377-385). θὰ πραγματευθῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς προσεχῶς ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας». (σημ. Μεταφρ.).

3. Ὁ Nilsson (ἐνθ. ἀν. σελ. 2) φρονεῖ ὅτι οἱ «διγλώττοι» ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τοπικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα. Ἐὰν ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ὀρθή, τότε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὅλοι οἱ Ἡπειρώται ἦσαν «διγλώττοι», ἀλλὰ τοῦτο ἀποκλείεται ρητῶς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, μαρτυροῦντος ὅτι «διγλώττοι» ἦσαν μόνον ἡπειρωτικαὶ τινες φυλαί.

ἑλληνικῆς ἐθνικότητος τῶν Χαόνων μαρτυρεῖ ἐκτὸς τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν συμμαχίαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν Φοινίκη, τῆς πλησίον ταύτης κειμένης πόλεως Ἐλικράνου (Πολύβ. II, 6, 2) καὶ τοῦ ὄρους Χείμερα (In Acrocerauniis, Plin. N. H. IV, 4), καὶ ἐπὶ πλέον τὸ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν εὐρισκόμενον Κιραῖον πεδίου. (Ἐκ. Στ. Βυζ.). Ἐκ τῶν δύο «προστατῶν αὐτῶν», τοῦ ἔτους 430, Φωτίου καὶ Νικάνορος (Θουκ. II, 83), ὁ δεύτερος τοῦλάχιστον ἔχει γνήσιον ἑλληνικὸν ὄνομα. Μετὰ τῶν Χαόνων τούτων πρέπει νὰ συνδεθῶν οἱ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Τάραντος Χῶνες. Ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι οὗτοι θεωροῦνται ὡς Ἰαπυγικὸν ἔθνος, πιθανῶς καὶ οἱ Χῶνες παλαιότερον ἔθνος Ἰλλυρικὸν ἐξελληνίσθη ἐνωρίτατα. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκδοχῆς ταύτης παραπέμπομεν εἰς τὸν Ἑλλάνικον (F.H.G.I, 51, Fr. 52), ὅστις θεωρεῖ τοὺς Χῶνας ἴδιον ἔθνος πλησίον τῶν ἡπειρωτῶν, καὶ εἰς τὸν Ἐκαταῖον (Fr. 73) ὅστις ἀναφέρει: «Δεξάροι, ἔθνος Χαόνων τοῖς Ἑγγελείοις προσεχές». Ὁ Ἀντίνοος μνημονεύει τοὺς ἐν Ἰταλία Χῶνας ὡς «Οἰνωτρικὸν ἔθνος» (F.H.G.I, 182, 6), ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ τούτους οὔτε Ἰάπυγας οὔτε Ἑλληνας. Ἐκ τούτων ὅμως συνάγεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀντιόχου δὲν ὑφίσταντο πλέον Χῶνες παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, οὐδὲν δὲ ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τοὺς ἐν Ἰταλία Χῶνας τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν Ἑλλήνων (Προβ. Beloch, Gr. Gesch. I, 1, σ. 234).

Πρὸς Βορρᾶν τῶν Χαόνων κατοικοῦν οἱ Ἄμαντες, ὡς ἀναγράφονται ἐπὶ τῶν

1. Ἀμφίβολον εἶναι ἐὰν ἡ Φανωτὴ (Livius XLIII, 21, XLV, 26) ἔκειτο εἰς τὴν χώραν τῶν Χαόνων. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου εἰς τοὺς Χῶνας καταριθμουμένων πόλεων (III, 13, 5), τὸ Ἐκατόμπεδον μόνον δέον νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν Δωδώνην, δηλ. εἰς τὴν Μολοσσίαν, ὡς καὶ τὸ Ὀμφάλιον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν (Dial. Inschr. II, 1334, 1335, 1347). Ὡσαύτως ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν ἡ Ἐλαιούς ἀνήκεν εἰς τοὺς Χῶνας. [Ὁ κ. Δ. Εὐαγγελίδης τοποθετεῖ τὴν Φανωτὴν εἰς τοὺς Ἀτιντᾶνας, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Γαρδικίου καὶ τὸ Ἐκατόμπεδον εἰς τοὺς Χῶνας, Ἀρχ. κάτοικοι τῆς Ἑπείρου, 1947, σελ. 18 καὶ 17]. Σ.Μ.

νομισμάτων αὐτῶν, ἢ καὶ ἐνίοτε Ἄβαντες· τὸ ὄνομα εἶναι πιθανῶς ἑλληνικὸν (ἐν Πανωνία ὑπῆρχε λαὸς ὀνομαζόμενος Αἰπαντινί). Ἡ παραγωγή τοῦ ὀνόματος ἐκ τῶν Ἄβάντων τῆς Εὐβοίας εἶναι τυχαία εἰκασία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόξενος τὴν φυλὴν ταύτην κατατάσσει εἰς τοὺς ἡπειρώτας (παρὰ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λέξει Χῶνες), συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον ἐξελληνισθῆ ἢ ἦσαν δίγλωσσοι (Στράβ. VII, 327).

Οἱ πρὸς Βορρᾶν τούτων κατοικοῦντες Ἑγγελείοι καὶ Ταυλάντιοι ὡς καὶ οἱ πρὸς ἀνατολὰς γείτονες αὐτῶν, οἱ Δισσαρηταί, χαρακτηρίζονται ρητῶς ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ δὲν κατατάσσονται εἰς τοὺς ἡπειρώτας. Ὡς κατακλείδα θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μακεδόνων, ὡς συμπλήρωμα τῶν ὄσων ἐλέχθησαν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς παρούσης ἱστορίας μου. Ὁ Kretschmer εἰδικεύει τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν φυλὴ συγγενῆς τῶν Ἑλλήνων, ἢ ὁποῖα ὅμως ἐχωρίσθη ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἑλληνικῶν φυλῶν προτοῦ ἐξασφαλισθῆ ἐν αὐτῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης» (ἐν Gercke καὶ Norden, Einleitung I, 158). Ἡ γνώμη αὕτη πλησιάζει περισσότερο τὴν ἰδικήν μου, καὶ μόνον θὰ ἤθελον νὰ εἶπω ὅτι «αἱ μεταγενέστεραι ἑλληνικαὶ φυλαὶ» (ἵνα εἶπω κατὰ τὸν Kretschmer) ἐχωρίσθησαν ἐκ τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες εἶναι τὸ τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν εἰς τὴν κατὰ πρῶτον κατακτηθεῖσαν χώραν καὶ δὲν μετέσχεν ἢ ὀλίγον μόνον μετέσχε τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς βραδύτερον καταληφθεῖσας νοτιωτέρας χώρας, ἕως ὅτου, ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου εἰσεχώρησαν καὶ οὗτοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὡς διεπλάσθη οὗτος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου. Συμβαίνει δηλαδὴ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνάλογον, ἂν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας γερμανικοὶ λαοὶ εἶναι Γερμανοί, οἱ Λομβαρδοὶ καὶ Πιεμόντιοι εἶναι Ἰταλοὶ, οἱ Προβηγκιανοὶ εἶναι Γάλλοι καὶ οἱ Καταλανοὶ Ἰσπανοί. Ἐὰν κανεὶς ἀκολουθῆ τὸν Kretschmer ὡς πρὸς τὸ ζήτημα

τῆς γλώσσης, ὀφείλει νὰ παραδεχθῆ τοῦτο ὁ ἱστορικὸς ὅμως ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ παραδεχθῆ, ὅτι οἱ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας γερμανικοὶ λαοὶ δὲν εἶναι Γερμανοί, διότι λέγουσι *Dag* ἀντὶ *Tag*, ἢ ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες, διότι ἐξέφερον (δ) ἀντὶ (θ). Ἄλλος γλωσσολόγος, ὁ Solmsen, ὑπεσχέθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Μακεδόνες κατεῖχον μέσην θέσιν μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ τῶν πρὸς Δυσμὰς κατοικούντων Ἑλλήνων (Berl. Phil. Wochenschr. 1907, σελ. 275), καὶ οὕτω θὰ ἰδύνατο καὶ ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως νὰ τεθῆ τέρας εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐπραγματοποίησεν οὗτος τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ.

Διὰ τὰ βαπτίσωσί τινες τοὺς Μακεδόνες εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἐπεκαλέσθησαν τὸ ἐπίθεμα -έστης, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ συνήθες εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν, π.χ. Ὀρέσται, Λυγκῆσται, Διάσται (ἐθνικὸν ἐκ τοῦ Διον παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν, Πausan. IX, 30, 8, ἔνθα ἀνάγκη νὰ ἀναγνωσθῆ Διέσται). Τὸ ἐπίθεμα ὅμως τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἰδιαίτερος τύπος τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου: Μακεδόνων ὁ τύπος, γράφει ὁ Στέφ. ὁ Βυζάντ. ἐν λέξει Διον. Ἑλληνικὰ ὅμως ὀνόματα ἠρώων, ὡς Ὀρέστης, Θυέστης, ἀποδεικνύουν, ὅτι τὸ ἐπίθεμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλους πολλοὺς τύπους διετήρησεν ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος.

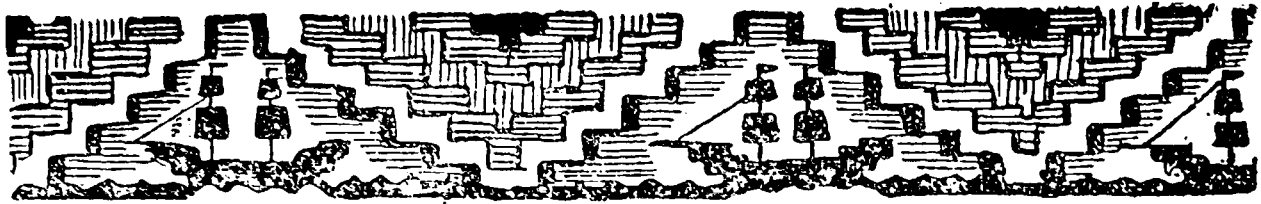
Ἐπάρχουν ὅμως ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δι' οὐδεμιᾶς λογικῆς πείθονται καὶ πρὸ πάντων ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν συμφέροντα. Οὕτως ὁ Βούλγαρος Kazanow ἀνέλαβεν ἐσχάτως νὰ ἀποδείξῃ διὰ δωδεκασελίδου διατριβῆς, ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες (Rev. d. Et. Grecques, XXIII, 1910, σ. 43-54). Δὲν ἐξατάζομεν ἐὰν ἐπραξέ τοῦτο ὑπηρετῶν τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν Μεγάλῃν Βουλγαρικὴν ἰδέαν. Ἠσχολήθη καὶ οὗτος, κατὰ παλαιὰν συνταγὴν περὶ τὰ «γλωσσήματα». Ἐπειδὴ ὅμως αἱ λέξεις αὗται δὲν ἐρμηνεύονται διὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἔρα οἱ Μακεδόνες δὲν εἶναι Ἕλληνες. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει ἀπολύτως οὐδε-

μίαν σημασίαν, διότι εἶναι νανερόν, ὅτι οἱ Γραμματικοὶ συνέλεγον, διὰ τὸ ἐρμηνεύσωσι μόνον τὰς ἀκαταλήπτους ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων λέξεις τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου καὶ κυρίως τὰς Θρακικὰς καὶ Ἰλλυρικὰς, αἵτινες εἰσεχώρησαν εἰς αὐτήν. Λίαν ἀνόητον εἶναι πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Kazanow ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Β', οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν κατὰ προτίμησιν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰσήγαγον ὅμως οὗτοι τὴν γαλλικὴν ὡς γλῶσσαν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, ὡς ἦτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὅχι μόνον εἰς τὰ Μακεδονικὰ ἀποικιακὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν;

Πρέπει ὅμως νὰ λεχθῆ ἀπεριφράστως: ἔξ ὅλων τῶν ἠλιθίων ἰσχυρισμῶν οἱ ὁποῖοι ἐλέγχθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἱστορίας, οὐδεὶς εἶναι ἠλιθιώτερος ἐκείνου καθ' ὃν λαός, ὅστις ἐκυριάρχησε τοῦ κόσμου, ἀπηνήθη τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, διὰ νὰ προσλάβῃ ἄλλην ξένην γλῶσσαν. Ὅχι βεβαίως. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ὑπάρχει καὶ ἄλλος ἠλιθιώτερος ἰσχυρισμός, ὅτι δηλαδὴ οἱ Μακεδόνες ἐπραξαν τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλῶσση, εἰς τὴν Ἀττικὴν δηλαδὴ διάλεκτον διεῖδε τὸ κάλλιστον μέσον διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων τοῦ κράτους. Τοιαῦτα φρονεῖ ὁ Kazanow, ἀλλὰ πᾶν σχόλιον εἶναι περιττόν.

Τὴν ὀριστικὴν ὅμως ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἑλληνικότητος τῶν Μακεδόνων παρέχουν τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι ἑλληνικά, δὲν ἀπαντοῦν ὅμως εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν πόλιν, ὥστε δὲν παρελήφθησαν ἐξ ἄλλου ἑλληνικοῦ κράτους. Ὡς γνωστόν, τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν τῶν Ἑλλήνων ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῶν μεγάλων κατ' αὐτοὺς τελουμένων ἑορτῶν. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ μακεδονικοὶ μῆνες Ξανθικός καὶ Περίττιος παρήχθησαν ἐκ τῶν ἑορτῶν Ξανδικὰ καὶ Περίτια (Hoffmann, die Makedonen, σελ. 107, 110). Τὰ ὀνόματα λοιπὸν τοῦ Μακεδονικοῦ ἡμερολογίου ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ μακεδονικοῦ ἐδάφους, καὶ τὸ ἐδάφος τοῦτο ἦτο ἑλληνικόν.

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (συνέχεια)

ΣΤ'. — «... ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ
ἀκολουθήτω μοι...»

«... ἐδείχθησιν συνόμιλος... τοῖς ἁγίοις
ἀθληταῖς, τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέουσιν
ὑπὲρ πίστεως...»

Ἡ ὥρα τοῦ Ἁγίου πλησίαζε.

Ἀκολουθώντας κάποιον, ἔπρεπε κι αὐ-
τὸς νὰ σηκώσει τὸ σταυρὸ του· καὶ τὸν σή-
κωνε μὲ καρτερία.

Ὅλα αὐτὰ τὰ περιστατικά, ὁ Ἅγιος
τὰ κύτταζε τώρα σὰ μιὰν εὐκαιρία πού
τοῦδινε ὁ Θεός, ν' ἀποπλύνῃ ἀπὸ μέσα του,
καὶ τὰ τελευταῖα ἀπομεινάρια τοῦ ρύπου
πού εἶχε ἀφήσει ἀπάνου του ἡ ζωὴ
τοῦ Χασάν.

*

«Ξημερώνοντας λοιπὸν ἡ Δευτέρα τοῦ Ἁ-
γίου Ἀντωνίου, πρὸς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς ἡμέ-
ρας (κατὰ τὴν 10 μὲ τὴ σημερινὴ ὥρα) ἰδοὺ
ἔρχονται πέντε δῆμοι» (ὁ καθ' αὐτὸ δηλ.
ἐκτελεστής, καὶ οἱ βοηθοὶ του).

«Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ (συγκρατου-
μένων τοῦ Ἁγίου) ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι ἦταν
διὰ κεφαλικὴν ποινὴν, ἐφοβήθησαν (μὴ ξέ-
ροντας γιὰ ποιὸν ἀπ' ὅλους εἶχαν ἔρθει),
καὶ ἤρρισαν νὰ προσεύχωνται, ὡς (ὁ κα-
θένας τους) ἠδύνατο».

«Ὁ δὲ Ἅγιος, ἐκάθητο εἰς τὴν φωτιάν
(— κατὰ μία παράδοση, ἦταν ψῦχος δρι-
μύτατον, καὶ τὰ κρούσταλλα ἐκρέμουν-

ταν σὰν κάναλες στοὺς τσίγκους καὶ τὶς
στέγες τῶν σπητιῶν καὶ μαγαζιῶν),
ἔχων τὸ χέρι του εἰς τὸ μάγουλον», (καὶ
βυθισμένος τόσο πολὺ σὲ διαλογισμοὺς
κι ἀναπολήσεις, ὥστε δὲν εἶχε ἀκόμα τί-
ποτε ἀντιληφθεῖ).

«Κατὰ περίστασιν ὁμως, δὲν ἔτυχεν
ἐκεῖ ὁ δεσμοφύλαξ (καὶ οἱ δῆμοι, εἶχαν
καθίσει κάπου ἐκεῖ σ' ἓνα δωμάτιο, περι-
μένοντας τὸ γυρισμὸ του). Ὁ (συγκρατού-
μενος τότε τοῦ Ἁγίου, Βουρμπιανίτης)
Χαράλαμπος, βλέπει (ἀνάμυσά τους κι')
ἓνα νέον χριστιανὸν τεχνίτην, Τασούλαν ὀνο-
μαζόμενον (πού τὸν εἶχαν οἱ δῆμοι πάρει
γιὰ τὴν ἀγχόνη, καὶ) τοῦ κάνει νεῦμα,
διατὶ ἦλθον οἱ δῆμοι».

«Αὐτὸς τοὺς λέει κρυφά» :

— «Διὰ τὸν Γεώργιον».

— «Τότε αὐτοὶ μυστικώτατα (πλησιά-
ζοντας) τοῦ λέγουν» :

— «Μὴ φοβηθῆς, ἀλλὰ ἀνδρίζου· ὀλί-
γος εἶναι ὁ πόνος· καὶ ἔπειτα, χαίρεσαι εἰς
αἰῶνα τὸν ἅπαντα».

*

«Ἀκούσας δὲ ὁ Ἅγιος τὴν ἀπόφασιν
τοῦ θανάτου», ἐχάσθη ὑπερβολικὰ, δοξάζων
τὸν Θεόν, ὅπου τὸν ἠξίωσεν νὰ ἀποθάνῃ
διὰ τὸ ὄνομά του τὸ Ἅγιον».

«Καὶ πάλιν τοῦ λέγουν οἱ εἰρημένοι» :

— «Αὐτοὶ θὰ μεταχειρισθοῦν (ἀκόμα
καὶ τώρα) παντοίους τρόπους νὰ σοῦ πά-
ρουν λόγον· πρόσεχε καλὰ μὴ γελαστής!»

«Καὶ λέγοντας αὐτὰ, ἀνοιξεν ὁ δεσμο-
φύλαξ (πού εἶχε στὸ μεταξύ γυρίσει), καὶ
λέγει τοῦ Ἁγίου» :

— «Σήκου!...».

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη ἐργασία

«Καὶ ἐσηκώθη (ὁ Ἅγιος) χαρούμενος (καὶ) ἄρχισε (ὁ δεσμοφύλακας) νὰ τὸν δένη κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν καταδίκων (σὲ θάνατο)».

«Ὁ δὲ Ἅγιος, ἔβαζε τὶς κορδέλαις του».

*

Τὴν ἀποφασιστικὴ αὐτὴ στιγμή, μιὰ ἑλαφρὴ τρεμούλα, σίγουρα, διαπερνοῦσε ὅλο του τὸ κορμί· ἦταν χλωμός, μὰ συγκρατημένος· σχεδὸν δυσφοροῦσε γιὰ τὴν ἀδυναμία αὐτὴ τῆς σάρκας: «Ὁ δὲ Ἅγιος, ἔβανε τὶς κορδέλαις του, καὶ κατὰ περίστασιν, δὲν ἔμβαινε τὸ δεξιόν· ὅθεν ὁ Ἅγιος, ἐπαρεκάλεσε (τὸν δεσμοφύλακα) νὰ τοῦ λύσῃ ὀλίγον τὴν χεῖρα· καὶ ἔτσι τὸ ἔβαλεν λέγοντος»:

— «Ντὲ σατανᾶ! . . .».

*

Σὰν πὼς τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐμπόδιο νὰ τὸ θεώρησε τέχνασμα τοῦ Πειρασμοῦ, γιὰ νὰ τοῦ περισπᾶσῃ, τὶς δεινὲς ἐκείνες ὥρες, τὸ νοῦ πρὸς τὶς λεπτομέρειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καὶ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ἓνα ὑλουλο ἀντίρροπο, πὸν ἔλλιψε νὰ τοῦ λυγίσῃ τὴ θέληση γιὰ τὴ θυσία, — ντὲ σατανᾶ! . . . τὸν ἀποπῆρε.

«. . . καὶ δίνοντας σιτοὺς συγκροτούμενους του τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, τὸν κίνησαν διὰ τὴν σφαγὴν».

*

«Ἐτρεχεν ὁμῶς μετὸς τὴν προθυμίαν, ὡς ἡ διψῶσα ἑλαφὸς ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων».

«Λέγουσί του οἱ δῆμιοι».

— «Θὰ σὲ κρεμάσωμεν! . . .».

«Ὁ δὲ ἐξουθενῶν αὐτοὺς καὶ μυκτηρίζων, τοὺς ἀπεκρίθη μετὰ γενναιότητα»:

— «Ὁ, τι θέλετε κάμετε! μπουγιούρουν! μίαν ὥραν πρωτῆτερα! . . .».

*

«Θαῦμα μέγα ἦταν εἰς τοὺς ὁρῶντας τὸν Ἅγιον, διότι ἔτρεχε μετὸς τὴν προθυμίαν πλησίον εἰς τοὺς δημίους καὶ ἀγαλλίασιν, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι πετᾶ εἰς τὸν ἄέρα· καὶ τὸ πρόσωπόν του ἐφαί-

νετο φαιδρὸν καὶ χαριέστατον, ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς του».

*

Στὴ σημερινὴ Πλατεῖα Νεομάρτυρος, ἐκεῖ ὅπου εἶνε τώρα τὸ ἐστιατόριο «Ἡβη», στεκόταν τότε τὸ μανάβικο τοῦ Πασχάλη· μπροστὰ στὸ πεζοδρόμιο, ἀνοιγόταν ἓνα πηγάδι. Ἐκεῖ, πατόντας στὰ περιφερικά του χεῖλη, ὁ Τασούλας ὁ μαραγκός, εἶχε κηόλας ἐτοιμάσει μιὰ πρόχειρη ἀγγόνη, στηρίζοντάς τη στὸ κτίσμα τοῦ Πασχάλη.

Πρὸς τὰ βορεινά, ὁ βαρὺς ὄγκος τοῦ Μιτσκειλιοῦ καὶ τοῦ Κάστρου, πὸν τὸ ἀπομόνωνε ἀπὸ τὴν πόλη τριγυρίζοντάς το ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἡ βαθεῖα τάφος τὸ γνωστὸ Χαντάκι, γεμάτο τότε νερὸ καὶ πλεούμενα· γύρω, τὸ ἀνοιγμα τοῦ Κουρμανειοῦ.

Ἡ συνοδεία προχωροῦσε.

*

«Καὶ φέροντές τον εἰς τόπον λεγόμενον Κουραμανεῖο, ἐκεῖ πάλιν τὸν ἐρωτοῦν, μέσα σὲ μιὰ νεκρικὴ σιγή:

— «Τί εἶσαι ἐσύ?»

— «Χριστιανός, εἶπεν ὁ Ἅγιος: Προσκυνῶ τὸν Χριστόν μου καὶ τὴν Δέσποινάν μου Θεοτόκον».

«Καὶ λέγοντας αὐτά, παρεκάλεσε τοὺς δημίους νὰ τοῦ λύσουν τὰ χεῖρια».

«Καὶ λύοντές τα, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ ἔκραξε πρὸς τοὺς Χριστιανούς»:

— «Συγχορήσατέ μοι, ἀδελφοὶ καὶ ὁ Θεὸς συγχορήσει σας!».

«Καὶ λέγοντας οὕτω, τοῦ ἔβαλαν τὴν τριζιάν· καὶ τραβῶντες, παρέδωκε τὸ πνεῦμα».

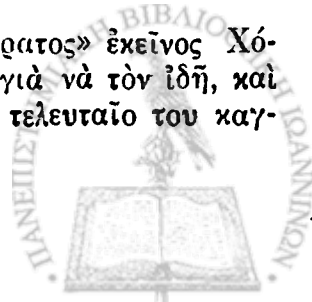
*

«Καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ γενναιότατος, εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν».

Τὰ πόδια τοῦ Ἁγίου, ἀκουμποῦσαν στὰ χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ.

*

Ἴσως ὁ «τρискаτάρατος» ἐκεῖνος Χότζιας, νὰ εἶχε περάσῃ γιὰ νὰ τὸν ἰδῇ, καὶ νᾶχε κηόλας ρίξει τὸ τελευταῖο του κατχαστικὸ μῖσος:

— Ἄς κατέβῃ τώρα ὁ Χριστός, νὰ σὲ σώσῃ . . . γκιαοῦρ Χασάν! . .

*

«Ἡμεῖς (ὅμως), ἃς δοξάσωμεν — παροτρύνει ὁ βιογράφος τοῦ Ἁγίου — ἀδελφοὶ τὸν Θεόν, ὅπου μᾶς ἤξιωσεν νὰ ἴδωμεν ἰδίοις ἡμῶν ὀφθαλμοῖς, τὴν γενναιότητα τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων μαρτύρων, σωζομένην καὶ νῦν εἰς τὰς ἡμέρας μας. Ἄς δοξάσωμεν τὸν Θεόν, λέγω, διότι ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρος, ἐγένεν, ἀνάστασις τῶν πιστῶν καὶ πτώσις τῶν ἀπίστων, τῶν δὲ ἰοβόλων γλωσσαλογούτων κατὰ τῆς Ἁγίας Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, μεγάλη καταίσιχύνῃ».

*

Ἀπὸ τὴ τελευταία αὐτῆ ἀποστροφῆ τοῦ βιογράφου τοῦ Ἁγίου ἐναντίον «ἰοβόλων γλωσσαλογούτων, κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως», καθὼς καὶ ἀπὸ ἀντίστοιχο φράση τροπάρχου τοῦ ὕμνωδοῦ του, κατὰ τὸν ὁποῖο, ἡ δυάδα τῶν Γιαννιωτῶν Νεομαρτύρων, ὁ Ἰωάννης δηλ. καὶ ὁ Γεώργιος, μὲ τὸ μαρτύριό τους «ἀπέφραξαν τὸν δυσώδη λάρυγγα τῆς κατωφρωμένης ψευδοσοφίας», συμπεραίνουμε ὅτι, δὲν ἦταν μονάχα οἱ «ὑπεναντίοι» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού εἶχαν κατατροπωθεῖ μὲ τὸ μαρτυρικό θάνατο τοῦ Γεώργιου· ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὰ φαρμακερὰ κηρύγματα ποιὸς ξέρει ποιῶν ἄλλων ἐχτρῶν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ποιῆς τάχα ποιῶν ἄλλων βλοσυρῆς ψευτοσοφίης ὑλιστικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν θεωριῶν.

Μιά τέτοια ὅμως ἔρευνα, θὰ μᾶς τραβοῦσε πολὺ μακριά.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΤΑΥΡΟ

«... Τὴν ἀγχόνην ἀομένως αἰρεισάμενος
δις ἐκομίσω τὸν τῆς νίκης
ἀμάραντον στέφανον...»

Α'. — ΝΕΝΙΚΗΚΑΣ ΜΕ ΓΕΩΡΓΙΕ! . .

«... ὡς ἠττηθεῖς δὲ ὁ δράκων ὁ σκολιός...»

Ἄν ὁ φανατισμένος ἐκεῖνος Τουρκογιαννιώτης Χότζας τοῦ Τεκὲ τοῦ Μουχτάρ,

τύχαινε νᾶχη τὸ στοχασμὸ καὶ τὴ μάθηση ἐνὸς Ἰουλιανοῦ, ἀντὶς τὰ μάτια του νὰ λάμπουν ἀπὸ ἄγρια καὶ φονικὴ χαρὰ κατὰ τὸν ἀπαγχονισμὸ τοῦ Ἁγίου, θὰ προτιμοῦσε — καθὼς ἐκεῖνος ξεψυχοῦσε — νὰ ψυθυρίσῃ, ταπεινομένος καὶ γεμάτος διαλογισμούς :

— Νενίκηκάς με Γεώργιε! . .

Γιατί, ὁ λιτὸς καὶ ἀπέριττος ἐκεῖνος ἀγρότης, ἀδιάσειστα στερεωμένος ἀπάνω στὴν προγονικὴ του πίστη, μὲ τὸ κοντάρι τῆς χριστιανικῆς ἡρωϊκῆς ψυχῆς του, κατάφερε μὲ τὸν ἐπίγειό του θάνατο θανάσιμο — ὅπως καὶ ὁ συνονόματός του Τροπαιοῦχος — πλήγμα, στὰ πλευρὰ τοῦ χαμαιλέοντα δράκοντα καὶ σκολιοῦ ἐχτροῦ τῶν χριστιανῶν.

*

Ἴσως πολλοὶ δὲν ἦταν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι τῶν Γιαννίνων πού στάθηκαν μαρτυρὲς καὶ θεατῆς τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Ἁγίου :

Ἀπὸ τὴ μιὰ ὁ ἐξημμένος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς, ὁ ἀπελπισμένος ἐρεθισμὸς καὶ οἱ ἀπεγνωσμένες κινήσεις τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι πιθανότατο, ὅτι εἶχαν ἀναγκάσει τὶς Τούρκικες ἀρχὲς νὰ πάρουν, τὴ μέρα ἐκείνη, ἔκτακτα προληπτικὰ κᾶθε ἐξέγερσης μέτρα. Ἡ ὥρα μὲν ταῦτα τῆς ἐκτέλεσης, μᾶς κάνει νὰ συμπεραίνουμε ὅτι οἱ Τούρκοι — μὲ τὴν ἔκδηλη πρόθεση νὰ ἐπιδείξουν τὴ δύναμή τους, καὶ νὰ ταπεινώσουν καὶ νὰ ποτήσουν πρὸ πολὺ τοὺς ραγιαδες — ἀκόμα καὶ γιὰ παραδειγματισμὸ — εἶχαν ταυτόχρονα ἐπίθυμῆσαι, ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Ἁγίου νὰ γίνῃ μὲ ὅσο μπορούσε πρὸ πολλῆ δημοσιότητα.

Γιὰ τοὺς ἴδιους δὲ ἀκριβῶς λόγους, εἶχαν διατάξει ὡς τόπο ἐκτέλεσης τὸ πολυσύχναστο ἐκεῖνο πλατὺ σταυροδρόμι, τὸ γεμάτο χριστιανικὴ κίνηση: — Ἰὸ Κουρμανεῖο.

Λίγοι παρ' ὅλα αὐτὰ — ἐκτός, φυσικὰ ἀπ' ὅσους, κατάστασι γειτονίας καθήλωνε στὴν περιοχὴ — θὰ ἦταν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι, πού δὲ θὰ προσπάθησαν νὰ ἀποφύγουν τὸ θέαμα μιᾶς παρόμοιας ἐκτέλεσης: — Θῦμα τῆς, ἦταν ἓνας ὁμόθησκος, πού καὶ ἀπ' ὅταν ἀκόμα ζοῦσε, εἶχεν ἀρχίσει κηόλας νὰ παίρνῃ μέσα στὴν ψυχὴ τους

τὸ χαρακτηριστικὸ φωτοστέφανο ἑνὸς Ἁγίου καὶ Μάρτυρα.

*

Ὅμως, ἡ τελευταία ἐπίκλησή του — φωνή, ὄχι ὀργῆς, οὔτε μίσους, οὔτε κἄν μνησικακίας ἢ παράπονου, φωνή, μὲ τὴν ὁποία, τὴν ὕστατη ἐκείνη στιγμή τῆς ἐπιγείας ζωῆς του, καλοῦσε τοὺς ὁμόθησκούς του νὰ τὸν συγχωρέσουν, καὶ παράκληση ταυτόχρονα πρὸς τὸν Παγκόσμιον Πατέρα, τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν, ὅλους νὰ τοὺς συγχωρέσει, γιὰ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά τους — ἡ ὕστατη αὐτῆ φωνή ἑνὸς πρᾶου, ποῦ ἀκούστηκε, ἔστω κι ἀπὸ λίγους μονάχα Χριστιανούς, ἀπλώθηκε, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, μ' ἀφάνταστη γοργότητα, κυρίαρχη καὶ βροντερή, στὰ γύρω, στὴν πόλη, στὴν ὑπαιθρο, στὴν Ἑλλάδα, στὸν κόσμον.

Ἐνας ἀθῶος ξεψυχοῦσε στὴν ἀγχόνη, καὶ συγχωροῦσε ὅλον τὸν κόσμον ἕνας ἄγνος παρέδινε, μὲ τὸ βρόχο στὸ λαιμὸ τὸν ψυχῆ του, καὶ ζητοῦσε ἀπ' ὅλους συγχώρεση. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, ποῦ ὠχρός, ριγόντας, γυμνὸς μπροστὰ στὴν ἀγχόνη, παρακαλοῦσε τὸ δῆμιό του νὰ τοῦ λύσει τὰ χέρια γιὰ νὰ κἀνὴ ἀπάνω του τὴν ὕστατη αὐτῆ στιγμή τὸ σεπτὸ σημάδι ποῦ θύμιζε τῆ θυσία κάποιου ἄλλου Πρωτομάρτυρος Μάρτυρα, ἡ εἰκόνα αὐτῆ, ἄσβεστη καὶ αἰώνια, κυρίαρχη ἀπὸ τότε στὴν ψυχὴ τοῦ βασανισμένου ραγιά.

Ὁ Ἅγιος, ἦταν σὰ μιὰ δική τους ἔκφραση, κι ὁ τυποποιημένος ἑαυτός τους.

*

Ποῦ τάχα ἦταν καὶ τῶν ἰδίων τὸ ἁμάρτημα;

Ὅτι ἦταν Χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες ὅτι τολμοῦσαν ἀκόμα νὰ ζοῦν στὸν τόπο τους, στὸ δικό τους τόπο, ποῦ ἦταν ὁ προαιώνιος κλῆρος τους, σ' ἕναν τόπο γεμάτο αἵματα, ἰδρωτὲς, ἱστορία, καὶ δόξες τόπο ποῦ εἶχε καθιερώσει ἕνας ἔσμος μαρτύρων.

Μιὰ χούφτα ἐξαλλων τυραννίσκων, ἕνα μπουλοῦκι φανατισμένων, σκότωναν ξεδιάντροπα κι ὁμότατα ἕνα Χριστιανό, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν ἰσχυροσύνην ἀναμφισβήτητη, ἐκδηλα, ἀδίστακτα τόσο ποῦ κι ἡ ἴδια, ἡ δική τους διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἀρχή, ἦταν ἔτοιμη νὰ τὸν ἀπολύσει. Κι αὐτὸς ὁ Χριστιανός, ἦταν λιτὸς κι ἀπέριττος,

ἀκάκος καὶ βαθειὰ ἠθικός, ἄγνος καὶ ἄδολος. Ἐνα νέο καὶ ταπεινὸ παληκάρι, νηόπαντρο, καὶ προχτεσινὸς πατέρας.

*

Καθὼς τὰ ἀναλογιζόταν ὅλα αὐτά, μέσα στὴν ἀπόγνωσή τους, ἡ ψυχὴ τους, βούρκωνε, τὸ μάτι, δάκρυζε, ἡ καρδιά πονοῦσε, κατόπι, ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος, γέμιζε τὰ ἐσώτατά τους.

Αἰσθανόταν τότε μέσα τοὺς νὰ σφύζει τὸ αἷμα τοῦ ἐπαναστάτη Διονύσιου, ποῦ τὸν εἶχαν κι αὐτόν, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἐξαλλοτυραίνεσκοι, ζωντανὸν γδάρει, σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν Πλατεία, σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο χριστιανικὸ Σταυροδρόμι.

Καὶ μιὰ μανία τότε τοὺς κυρίεψε, νὰ ἐξορμήσουν, νὰ θύσουν, νὰ καταστρέψουν, νὰ σπάσουν τὰ δεσμά τους, νὰ χύσουν κι αὐτοὶ τὸ αἷμα τους, γιὰ νὰ γίνουν, οἱ ἴδιοι ἢ οἱ ἀπόγονοί τους, ἐλεύθεροι νὰ φωνάζουν, νὰ διακηρύττουν σ' ὅλον τὸν κόσμον, ἀνεμπόδιστα, ὅτι εἶνε Χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες, κι εἶνε αὐτὸς ὁ τόπος, ὁ δικός τους, ἡ γιλιόχρονη πατρίδα τους!

Ὅμως ἐεἶ πέρα, καθὼς οἱ ριπὲς τοῦ παγεροῦ ἀγέρα, κορυβοῦσαν δῶθε-κεῖθε τὸ σκῆνωμα ἑνὸς ὁμόθησκου τους, κορυβοῦσαν, γύρω στὸν Ἅγιο, ψηλὰ στὶς ἐπάλξεις τοῦ Κάστρου, σὲ ὅλη τὴν πόλη, οἱ ἀτσαλένιες πανοπλίες τοῦ τυράννου, ποῦ βλοσυρὸς καὶ καχύποπτος, κρατοῦσε μερὰ νύχτα ἀνήλυχο καὶ ἀγρυπνο τὸ μάτι ἀπάνω στὸ βαρεῖα ὀλιμμένο καὶ ἐξοργισμένο ραγιά, ἔτοιμος νὰ ἐξαπλύσει τὸν ὄλεθρο.

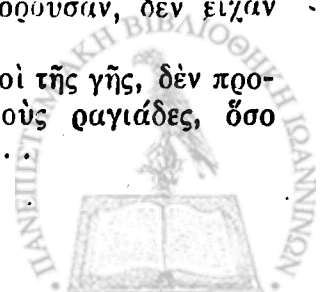
*

Μὰ ἡ καινούργια Ἑλλάδα;

Μιὰ μικρὴ μερίδα τῶν ὁμόφυλόν τους, εἶχαν, μὲ ὀλοκληρωτικὲς θυσίες ἀποτινάξει — σὺν προχτές! — ἀπὸ πάνω τους τὸ βάρβαρο καταπιεστικόν. Μὰ οἱ πληγῆς τους, ἦταν ἀκόμα νωπές:

Εἶχαν αὐτοὶ μὲ ποταμοὺς αἱμάτων κατακτήσει τὴν ἐλευθερίαν τους. Ὅμως τώρα, τὴν κρατοῦσαν κι ἐκεῖνοι μὲ ξένες προστασίες. Τὰ ὄνειρά τους βέβαια δὲν εἶχαν σβύσει, μὰ τώρα, δὲν μποροῦσαν, δὲν εἶχαν ἀκόμα τὴ δύναμιν...

Κι ἔπειτα, οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς, δὲν προστάτευαν τόσο πολὺ τοὺς ραγιαδες, ὅσο ἤθελαν νὰ φαίνονται...

Ἔτσι ἔπρεπε νᾶναι : δὲν εἶχεν ἀκόμα ἔρθει καὶ γι' αὐτοὺς ὁ καιρὸς τοῦ «ποθοῦμενου» πὺν τοὺς εἶχε προείπει ὁ Ἅγιος Κοσμάς, αἶμα κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ αἶμα τους· τὰ σημάδια πὺν αὐτὸς τοὺς εἶχε πεῖ, ἀκόμα δὲν εἶχαν δείξει.

Ἔστεκαν ὁμοῦ πάντα τοὺς ὄρθιοι οἱ Σταυροὶ πὺν εἶχεν ἐκεῖνος στήσει· καὶ ζοῦσαν ἀκόμα θεωριμένα τὰ δέντρα, ὅπου αὐτὸς εἶχε ἀκουπήσει γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει.

— Ὡς ὅτου δείξουν τὰ σημάδια, ἀδερφοί μου, Σκολεῖα καὶ Ἐκκλησίες!..

*

Κι ἀπ' τὸ κάτωχο τώρα κι ἀκίνητο πρόσωπο ἐνὸς καινούργιου μεγάλου Μάρτυρα πὺν τὸν ἐννοιωθαν πιά, σὰν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐντελῶς δικό τους, καθὼς εἶχεν ἀπλωθεῖ ἐπάνω του μιὰ θεία ἐγκαρτέρηση, ἐκφραζόταν, κι ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμα τὴ μορφὴ, μιὰ βουβὴ ἐπίκληση :

— Κάποτε θ' ἄρθει καὶ γιὰ μᾶς, ἀδέρφια μου, ὁ καιρὸς πὺν περιμένουμε. Μὰ ἴσαμε τότε, μιὰ εἶναι ἡ δύναμή σας :— Ὁ Σταυρός !.. Αὐτὸς πὺν μὲ κράτησε κι ἐμένα στὴν πίστη τῆς μάννας μου καὶ τῶν

προγόνων μου· αὐτὸς πὺν μὲ κραταίωσε στὸ μαρτύριο, καὶ μ' ἔκανε νὰ νικήσω τὸν ἑαυτό μου καὶ τοὺς ἐχτροὺς μου :

— Ἡ πίστη μας!.. τὸ κοντάρι τοῦ Τροπαιούχου πὺν σκότισε τὸ Δράκοντα !
— Ἡ νίκη μου !

— Γονατίστε, ἀδέρφια μου, κοντὰ μου... κάντε τὸ σταυρό σας!.. πιᾶστε, ὅλοι μαζῆ τὰ χέρια, καὶ μὲ μιὰ φωνή, μὲ μιὰ βουβὴ φωνή, διακηρύξτε, ὅλοι μαζῆ, ἀδέρφια μου :

— Εἴμαστε Χριστιανοί !.. Χριστιανοὶ γεννηθήκαμε καὶ Χριστιανοὶ θὰ πεθάνουμε !.. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ καταφυγή μας, κι ἡ ἐλπίδα μας, κι ἡ δύναμή μας !..

— Ἡ Νίκη μας !..

*

«Καὶ κάθε βράδυ, οἱ φύλακες», πρὶν ἀκόμα προφτάσουν νὰ χορτάσουν τὴν πικρὴ χαρὰ τῆς ἤττας τους, κάθε βράδυ ἔβλεπαν νὰ στεφανώνη τὴν ὠχρὴ μορφὴ τοῦ Μάρτυρα «φῶς οὐράνιον».

«Καὶ ἔλεγαν κατὰ τὴν γλῶσσαν των».

— Μπάκ! μπάκ! μπου σλαῖτανλαρί!..

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

«**ΑΘΛΗΤΑ ΓΕΩΡΓΙΕ**, ἡ (εἰ) καὶ ἐκ τῆς πόλεως Γρεβενῶν ἐβλάστησας, ἀλλὰ τῶν Ἰωαννίνων πλέον γίνεται (γίγνεσαι), ἐν αὐτῇ γὰρ ἀθλήσας, ταύτην ἐπορφύρωσας, διὸ (δι' ὃ) καὶ καυχωμένη βοᾷ, σὺ υἱός μου νεώτατος πέφυκας, πρέσβευε τῷ σῶ κατὰ χάριν πατρί, καὶ ἐμοῦ δεσπότη τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς τῶν ἐν πίστει ἐκτελούντων τὴν ἀεισέβαστον μνήμην σου»¹.

1. Ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἱερομόναχου Χρῦσανθου Λαϊνά, ἀντίγραφο — «25 Φεβρουαρίου 1838» — χειρόγραφο τοῦ «Ἀναστασίου εἰοῦ Κωνσταντίνου Ἱερέως», ἀνήκον στοὺς γιαννιώτες ἀδερφοὺς Γ. Κασοῦμη.

ΑΛΕΞ. ΛΙΒΑΔΕΩΣ

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ 1912-13

Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» είναι εύ-
τυχής δημοσιεύουσα σήμερα το Α' μέ-
ρος του περιγράμματος της δράσεως
της 'Ηπειρωτικής' Εταιρίας κατά την
προαπελευθερωτικήν περίοδον εις την
'Ηπειρον, του συντεταγμένου, από το
άρμοδιώτερον μέλος της και κάτο-
χον σημαντικών αρχείων της, ταξιακόν
συνεργάτην της κ. 'Αλέξ. Λιβαδέα. Με
την πολύτιμον αὐτὴν ἐργασίαν, ἐρχεται
εἰς φῶς μία κατὰ πολὺ εἰσέτι ἀγνω-
στος πτυχὴ τῆς 'Ηπειρωτικῆς ἱστορίας
ὄχι ἀπὸ τὰς ὀλιγότερον σημαντικὰς.

Α'

Συμπληροῦνται κατ' αὐτὰς 40 χρόνια
ἀπὸ τὴν Μεγάλην 'Ημέραν, καθ' ἣν ἕνας
λεροφάντης τῶν πεπρωμένων τοῦ Γένους,
ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος, ἡγούμενος
τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων ἔθραυε τὰ
δεσμὰ τῆς δουλείας πέντε αἰώνων, κατε-
λάμβανε τὰ παινεμένα Γιάννενα, καὶ
ὁπέδιδε τὴν Ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἕπει-
ρον, τὸ λίκνον τοῦτο τοῦ νεωτέρου Ἑλ-
ληνισμοῦ, τὴν κοιτίδα τῶν Μεγάλων Πο-
λεμάρχων, τῶν Μεγάλων Διδασκάλων
τοῦ Γένους καὶ τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἐξόρμη-
σιν, ὁ Ἕπειρωτικὸς κόσμος δὲν ὑστέρη-
σε· συνεπῆς εἰς τὰς παραδόσεις του, συ-
νέβαλε δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων
εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ὑπὸ
τοῦ Ἔθνους μεγάλου ἀγῶνος.

Θέμα τοῦ σημερινοῦ σημειώματός
μου εἶναι, ἡ διὰ βραχυτάτων ἀφήγησις
τῶν κατὰ τὴν συμβολὴν ταύτην, ὡς καὶ
τῆς προηγηθείσης αὐτῆς ἐθνικῆς προπα-
ρασκευῆς.

Ἡ συμβολὴ αὕτη κεφαλαιωδῶς δύνα-
ται νὰ κατανεμηθῇ εἰς δύο κατηγορίας :

1) Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἠλεγμέ-
νων πληροφοριῶν αἵτινες διεβιβάζοντο
ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον τῆς
Στρατιᾶς, καί,

2) Εἰς τὴν ἐνοπλον συνδρομὴν τοῦ
μαχίμου τῆς χώρας πληθυσμοῦ.

Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται, αἵτινες ἀδιστά-
κτως δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς
ἀνεκτιμῆτου ἀξίας, δὲν ἦσαν ἔργον τῆς
στιγμῆς, ἀλλὰ προϊόν μιᾶς προηγηθεί-
σης — κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγνώστου — μα-
κρᾶς, πολυσχιδοῦς, καὶ κινδυνωδεστάτης
ἐργασίας, ἐργασίας πλήρους ἀγῶνων
καὶ θυσιῶν, τὴν σκιαγράφειν τῆς ὁποί-
ας θὰ ἐπιχειρήσωμεν, διὰ νὰ παραδοθῇ
εἰς τὰς νεωτέρας γενεὰς καὶ νὰ μὴ σβύ-
σῃ ὑπὸ τὴν τέφραν τοῦ χρόνου.

Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τοῦτο, διὰ
νὰ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἡ ἀξία τοῦ
συντελεσθέντος ἔργου, θὰ δώσωμεν μι-
ὰν ὠχρὰν εἰκόνα τῆς κρατούσης ἐν Ἕ-
πείρῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατα-
στάσεως.

Ἡ σκληρὰ δουλεία πέντε αἰώνων,
ἡ μεθοδικὴ καταπίεσις τοῦ κατακτητοῦ,
ἡ ἐξόντωσις παντὸς ζωηροῦ στοιχείου
τῆς χώρας, ἡ βαρεῖα φορολογία τοῦ πε-
νομένου ἀγρότου, ἡ διαβίωσις τοῦ πλη-
θυσμοῦ ἐπὶ μακροῦς χρόνου ὑπὸ τὸ κρά-
τος τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, ὁ γενικὸς
ἀφοπλισμὸς τοῦ λαοῦ καὶ αἱ βαρύταται
κυρώσεις αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς πα-
ραβάτας, ἡ προσπάθεια πρὸς διακοπὴν
πάσης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ
τὸ ἐλεύθερον κράτος, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀπο-
γοητεύσεις ἀπὸ τὰς προηγηθείσας ἀτυ-
χεῖς Ἐθνικὰς ἐξορμήσεις καὶ ἰδίως ἀπὸ
τὸ ἀτύχημα τοῦ 1897, συνετέλεσαν ὥστε
τὸ ἠθικὸν τοῦ λαοῦ νὰ καταπέσει εἰς ἐπί-
πεδον χθαμαλόν, ὁ εὐτελέστατος ραγια-
δισμὸς καὶ ἡ ἀθλιεστάτη δουλοφροσύνη,
ἀπετέλεσαν τὸν κανόνα. Οὐδεὶς ἐτόλμα
νὰ διανοηθῇ κἄν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ
κατακτητοῦ, οἱ πάντες ἔκυπτον τὸν αὐ-
χένα καὶ πρὸ τοῦ τελευταίου ζαπτιῆ.

Ἐναντι τῆς καταστάσεως ταύτης,
ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, οὐδεμία οὐδα-
μόθεν ἐσημειώθη ἀντίδρασις.

Ἐπὶ τοιαύτας δυσμενεστάτας συν-
θήκας, ἤρξατο κινουμένη μία μικρὰ
ὁμάς νεαρῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες βρα-

δύτερον ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς Ἑθνικῆς Ὄργανώσεως.

Σύστασις τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐταιρίας

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνος ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ ἀρξάμενος νὰ διαφαίνεται ἐν Ἑπιρῶ κίνδυνος ἐκ τῶν ξένων προπαγανδῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἀλβανικῆς κινήσεως, καὶ τὰ δείγματα δυναμικότητος τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον, ἐπεισαν ὀλίγα ἐπίλεκτα στελέχη τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑπειρωτικοῦ κόσμου, τὸ πλεῖστον τῶν ὁποίων ἦσαν Ἑπειῶται ἀξιωματικοί, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ὀργανώσεως τῆς ὑπόδουλου Πατρίδος.

Πρὸς τοῦτο συνεπῆχθη τὴν 25ην Μαρτίου 1905 ἐν Ἀθήναις ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἐταιρία, ὀργανώσις μυστικὴ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ἀποσκοποῦσα τὴν ἀμυνὰ τῆς Ἑπιρῶ κατὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν, καὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ λαοῦ τῆς διὰ τὴν ἐνοπλὸν ἐν δέοντι χρόνῳ ἐξέγερσιν.

Τὸ Διοικ. Συμβούλιον τῆς Ἐταιρίας κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὀρκωμοσίας, ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κατωτέρω:

- 1) Γεώργιος Δούμας Γενικός Διευθύνων ΣΠΑΠ.
- 2) Σπῦρ. Σπυρομήλιος Ὑπομεινάρχος.
- 3) Βασίλειος Μελάς Ἀνθυμεινάρχος.
- 4) Χαρίλαος Λιάμπης Ἀνθυπομεινάρχος.
- 5) Χρ. Χριστοβασίλης Λόγιος (ἔδωκε τὸν ὄρκον τῆς ἐχεμυθείας καὶ ἀπεχώρησεν).
- 6) Μιλτιάδης Πανταζῆς Ὑψηλ. Πανεπιστημίου.
- 7) Χρήστος Χρόνης Ὑπομεινάρχος Οἰκονομικοῦ.
- 8) Περικλῆς Καραπάνος Δικηγόρος.
- 9) Παναγιώτης Δαγλῆς Ἀντιμεινάρχος Πυροβολικοῦ.

10) Κίτσος Μαλάμος Ταγματάρχης Μηχανικοῦ.

11) Γεώργιος Γάγαρης Δημοσιογράφος.

12) Αὐγερινὸς Ἀβέρωφ Πολιτευτής.

Ἡ Προεδρία τῆς Η. Ε. ἀνετέθη ἅμα τῇ ὀρκωμοσίᾳ του εἰς τὸν Ἀντιμεινάρχον Παναγιώτην Δαγλῆν, διακεκριμένον ἀξιωματικόν, προσκείμενον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ ἐξέχουσαν κατέχοντα θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ψυχὴ ὅμως καὶ ὁ ἰθύνων νοῦς τῆς ὀργανώσεως, ὑπῆρξεν ὁ χαλκέντερος Σπυρομήλιος, εἰς τὴν ἀκαμπτον ἐπιμονὴν, τὸ ἀδάμαστον ψυχικὸν σθένος, καὶ τὴν ἀσάλευτον πίστιν τοῦ ὁποίου, ὀφείλεται ὅλη ἡ συντελεσθεῖσα προπαρασκευαστικὴ ἐργασία καὶ τὰ ἐκ ταύτης προκύψαντα κατὰ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα.

Ἀμα τῇ συστάσει τῆς Η. Ε. ἐστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ὑπόδουλον, ἵδρυσεν τρεῖς διευθύνσεις τὰς ὁποίας ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἀπεσπᾶσθησαν ἢ ἦσαν ἀπεσπᾶσμένοι εἰς τὰ οἰκεία προξενεῖα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὑπαλλήλων. Αἱ διευθύνσεις αὗται ἦσαν αἱ ἑξῆς:

Α' Διευθύνσεις ἐν Ἰωαννίνοις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἐκεῖ ἀπεσπᾶσμένου ὑπολοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ Κωνσταντίνου Τσιριγῶτη, ἡρωικῶς πεσόντος ἐν Ἰσομαγιά μετὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Β' Διευθύνσεις, ἐν Πρεβέζῃ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ Γιαγκὸν Παπαϊωάννου.

Γ' Διευθύνσεις, ἐν Ἀργυροκάστρῳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεσπᾶσθη πολὺ βραδύτερον ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Κοντο-

1. Ἡ ὀργάνωσις ἀναφέρεται πανταχοῦ μετὰ τὰ ἀρχικὰ αὐτῆς στοιχεῖα ἢ Η.Ε.

ΣΠΥΡΟΣ ΣΠΥΡΟΜΗΛΙΟΣ

Ψυχὴ καὶ ἰθύνων νοῦς τῆς Κεντρικῆς Ὄργανώσεως. φερόμενος εἰς τὰ ἔγγραφα ὡς «Σάσων»

γούρης, πεσὼν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κιλκίς.

Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ὡς μὴ Ἑπειρώται δὲν εἶχον κατὰ τὸ καταστατικὸν τὸ δικαίωμα νὰ προβῶσιν εἰς μῆσεις. Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε νὰ μὴ συγκροτηθῇ ἀμέσως εἰς τὴν Α' Διεύθυνσιν — ἡ ὁποία ἀνέπτυξε καὶ τὴν μεγαλύτεραν δράσιν καὶ τὴν ὁποῖον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σημερινὴν ἀφήγησίν μας — ὁ πυρὴν τῆς Η.Ε. Τὴν λύσιν εἰς τὴν ἐκκρεμότητα ταύτην ἔδωκε ἕνας Μεγάλος Ἑπειρώτης, ὅστις εἶχεν μνηθῆ εἰς Ἀθήνας, ὁ τότε Βελλάς καὶ Κονίτσης καὶ ἤδη προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μακαριώτατος Ῥχιεπίσκοπος Σπυρίδων, ὅστις ἐμύησε τὴν 11 Ἰουνίου 1907 ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παλιουρῆς τοὺς πρώτους ἑταίρους.

Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ἀρχεται ραγδαία ἡ ἐργασία εἰς τὴν Α' Διεύθυνσιν. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συγκροτεῖται τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 τμήμα τῆς Η.Ε., περιλαμβάνον 7—8 ἑταίρους. Ἡ προσπάθεια τῶν ὀλίγων τούτων ἐπιλέκτων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ συνεδέοντο δι' ἔθνικῆς συνεργασίας, στρέφεται πρὸς τὰς λαϊκὰς τάξεις, πρὸς τὸν ἀνεκτίμητον αὐτὸν λαόν, ὅστις παρὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἔθνικὰς ἀπαγοητεύσεις, παρὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἐγκατάλειψίν του ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας ἀπὸ τοὺς φοφοδεεῖς ἀρχοντάς του καὶ τὴν τρομοκρατημένην καὶ δουλόφρονα ἰθύνουσαν τάξιν, διετῆρει εἰς τὴν ψυχὴν του «σὰν τὴ σπῖθα στὴ στάχτη κρυμμένη» τοῦ Ἐθνικοῦ ποιητοῦ, ὅλην τὴν φλόγα τοῦ θερμοῦ πατριωτισμοῦ του.

Ἐντὸς δύο ἐτῶν, τὸ δίκτυον τῆς Α' Διευθύνσεως ἐπεξετάθη καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τοῦ Σαντζακίου Ἰωαννίνων, ὅπου ἡ δικαιοδοσία τῆς. Οἱ μεμνημένοι ἐντὸς τῆς πόλεως ἔφθασαν τοὺς 300, οἱ δὲ τῆς ὑπαίθρου ὑπερέβησαν τοὺς 1.500, μεταξὺ τούτων πολλοὶ ἐνθουσιώδεις ἱερεῖς. Μακρὰ καὶ διονυχιστικὴ ἐργασία προηγείτο τῆς ὀρκωμοσίας. Συχνὰ μετὰ αὐτῶν ἐπαφαὶ τῶν κυριωτέρων ἑταίρων, συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος. Τοὺς μεταδίδωσιν τὴν πίστιν ἐπὶ τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους, εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀπλοϊκῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἐξυπνὰ τὸ πνεῦμα τῶν πατέρων των, Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἀποτινάσσουσι τὸν ραγιασμὸν καὶ ὁ πόθος τῆς Ἐλευθερίας γιγαντοῦται εἰς τὰς ψυχὰς των. Ἐπαύσαν πλέον αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν προφητειῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, μετὰ τὰς ὁποίας διεφθέρτο ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, οἱ Ἑπειρώται εὐοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις εἰς τὴν δυναμικότητα τῆς Φυλῆς, οὐοῦσιν τὴν πανελλήνιον ἐγερσιν διὰ

νὰ λάβωσιν τὰ ὄπλα καὶ ἀποτινάξωσιν τὸν ζυγόν.

Ἐκατὸν χωρία ἀπὸ τῶν συνόρων μέχρι τῆς Τσαμουργιάς ὠργανώθησαν ἐπαναστατικῶς, ἔχουσι τὰς Διοικ. Ἐπιτροπὰς των, τὰς ἐνόπλους δμάδας των, τοὺς ἀγγελιοφόρους των καὶ τοὺς συνδέσμους των.

Ὅλαι αἱ διαφοραὶ τῶν χωρικῶν λύονται διαιτητικῶς ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἀδικημάτων ἐξαιρουμένων, ἡ ζωοκλοπὴ ἐξέλιπεν ὡς διὰ μαγείας, τὰ τουρκικὰ δικαστήρια ἡρημώθησαν ἐλλείψει ὑποθέσεων, ἡ δεκάτη κατακυροῦται ἐπ' ὀνόματι τῶν κοινοτήτων, οὐδενὸς τολμῶντος νὰ πλειοδοτήσῃ, οἱ Τουρκίζοντες μουλτεζίμηδες ἐξοστρακίζονται, οἱ τσιφλικοῦχο Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ πωλῶσιν τὸ γεώμορον εἰς τὰς κοινότητας. Οἱ Ἄλβανοὶ ἀγροφύλακες καὶ Σιουμπασιάδες ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψωσιν τὰ ἀγροκτήματα. Ἡ ὑπαίθρος ἀναπνέει, πνεῦμα συναδελφώσεως καὶ ἀλληλεγγύης διέπει τοὺς χωρικοὺς.

Ἐνα ἀτυχὲς γεγονός, ἡ κατόπιν προδοσίας ὑπὸ μὴ μεμνημένων κατάσχαις ὑπὸ τῶν Τούρκων 40 πρωτοκόλλων ὀρκωμοσίας εἰς χεῖρας τοῦ Γιάννη Πουτέτση, ἠνάγκασε τοὺς δι' αὐτῶν ἐνοχοποιημένους νὰ τραπῶσιν εἰς τὰ ὄρη.

Ἐκ τούτων οἱ νεώτεροι περὶ τοὺς 30 ἀπετέλεσαν τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του γνωστὸν σῶμα Πουτέτση, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν εἰς τὴν ὑπόδουλον ἐπὶ τρίμηνον, ἦτοι ἀπὸ τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου 1903 μέχρι τῶν μέσων Ἰανουαρίου 1909. Βραδύτερον μετεστάθμευσεν τοῦτο εἰς τὴν μεθόριον μετ' ἡλαττωμένην δύναμιν, καὶ τελικῶς διελύθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ἡ παρουσία τοῦ σώματος μολονότι ἐγένετο ἀφορμὴ ν' ἀποκαλυφθῇ ἡ ὀργάνωσις καὶ αἱ ἀρχαὶ νὰ ἀρχίσωσιν τὴν δίδωξιν τῶν δυναμικῶν στοιχείων, ἰδίᾳ τῶν τῆς ὑπαίθρου, τοῦθ' ὅπερ ἐδυσχέρανε τὸ ἔργον τῆς Α' Διευθύνσεως, ἐν τούτοις παρέσχεν πολυτίμους ὑπηρεσίας, παρασκεύασε μέρος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς αὔριον, ἐφήρμοσε τὸ πρόγραμμα καὶ ἐξετέλεσε τὰς ὁδηγίας τῆς Α' Διευθύνσεως λίαν ἐπιτυχῶς, ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἐκτελεστικὸν αὐτῆς διὰ τὴν ὑπαίθρον καὶ ἐτρομοκράτησε τοὺς Τουρκολάτρας καὶ τοὺς δειλοὺς.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Νεοτουρκικοῦ Συντάγματος συνεκροτήθησαν ἐν μὲν τῇ πόλει ἄλλα δύο τμήματα, τὸ 26ον καὶ 28ον ἐν δὲ τῇ ὑπαίθρῳ, ἄλλα τρία τὸ 22ον τοῦ Ζαγορίου, τὸ 43ον τῆς Ζωρίστης καὶ τὸ τῆς Ζίτσης· τὰ τῆς ὑπαίθρου ἦσαν ὀλιγομελή.

Ἐκ τῶν ἐταίρων τῶν τμημάτων τούτων ἐλάχιστοι ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς τῶν.

Κατὰ τὸ διετές διάστημα τῆς δράσεως τῆς, ἡ Α' Διεύθυνσις μετέφερε 1450 ὄπλα Γκρά ἀπὸ τῶν συνόρων εἰς τὴν ὑπόδουλον, διοργανωθέντος πλήρους δικτύου μεταφορῶν, μέρος τούτων διετέθη διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ὁμάδων, κυρίως τῆς ὑπαίθρου καὶ μέρος ἀπεκρῦβη εἰς ἀσφαλεῖς κρύπτας ἰδίᾳ εἰς Μοναστήρια ὅπου εἶχον τοποθετηθῆ ἠγούμενοι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Η.Ε.

Συνεκρότησε σῶμα ἐκτελεστικὸν διὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίηθη εἰς πολλὰς καὶ ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις.

Ὁργάνωσε τὴν ὑπηρεσίαν πληροφοριῶν καὶ κατασκοπείας, ἥτις παρηκολούθει ἀγρύπνως πᾶσαν κίνησιν τῶν Τούρκων, τῶν προπαγανδῶν καὶ γενικῶς τῶν ὑπόπτων.

Ἐπίσης τὴν ὑπηρεσίαν τῶν διαβιβάσεων, ἡ ὁποία διὰ διαφόρων μέσων καὶ πολλῶν μελῶν τῆς μετέφερε τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς διαταγὰς τῆς ὁργανώσεως πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν.

Ἐτοίμασε καταφύγια εἰς τὰ ὁποῖα ἐκρύπτοντο τὰ διωκόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὄργανά τῆς.

Ἐτοποθέτησεν εἰς ἐπίκαιρα σημεία καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, τὸν ἀνθυπασπιστὴν τοῦ Πεζικοῦ Ἰ. Κέντρον εἰς Κόνιτσαν, ὡς καθάσθησιν τοῦ Μητροπολίτου Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Γαρδίκαν εἰς Φιλιπιάδα, ὡς σταυλάρχην εἰς τὸ χάνι τοῦ ἐταίρου Μ. Μαλαμίδα, τὸν παλαιὸν ἐκ Κράφης λοχίαν τῶν εὐζώνων Σιάμον εἰς τὴν Μονὴν Τζιόρας ὡς φύλακα, ἕτερον ἐπιλοχίαν τοῦ πυρκοῦ — τοῦ ὁποίου δὲν ἐνθυμούμεθα τὸ ὄνομα — εἰς τὴν Μονὴν Στουπαίνης ὑπὸ τὸ πρόσχημα Μοναχοῦ.

Διέταξε τὴν νύκτα τῆς 18ης Ἰουνίου 1909 καὶ ἐξετέλεσε δι' ὀργάνων τῆς παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ πόρου Δουραχανῆς τὴν συμμορίαν τῶν Σκουμπραίων, οἵτινες ἐτρομοκράτουν τὰ Βλαχόφωνα χωρία τοῦ Ζαγορίου καὶ ἀπῆλθον τὴν ἴδρυσιν Ρουμανικῶν σχολῶν καὶ Ρουμανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐπέτυχε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων τὴν κατάργησιν τοῦ κοινοτικοῦ θεσμοῦ τοῦ γεννήματος καὶ θρέμματος, καὶ κατόπιν τούτου ἡ Διοίκησις τῶν κοινῶν περιήλθεν κατὰ πλειοψηφίαν εἰς τὰ μέλη τῆς Η.Ε.

Χάρις εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς αἰ ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανικῶν συμμοριῶν ἐναντίον τῶν χωρίων Μαυρονόρος καὶ Χοίνι-

κάπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐνόπλων ὁμάδων τῶν ἄνω χωρίων μετ' ἀπωλειῶν.

Ἡ ἐργασία αὕτη διήρκεσεν μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1909, ὅποτε ἡ Κυβέρνησις Ράλλη ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ὑποδούλου ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπηρετεῖ εἰς Ἰωάννινα ὁ ὑπολογὸς τοῦ πεζικοῦ Δημοσθένης Φλωριάς.

Κατόπιν τούτου ἡ Α' Διοίσις ἔμεινεν ἀκέφαλος εἰς τὴν ὑπόδουλον, καὶ θὰ διελύετο ἀσφαλῶς αὕτη με ἀνυπολογίστους καταστροφάς, ἐάν μὴ τὸ Κέντρον καὶ πρὸ παντός ὁ Σπυρομήλιος κατῴρθωνε διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπιβολῆς του καὶ ἰδίᾳ τῆ ἀρωγῆ τοῦ πανισχύρου τότε Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, νὰ ἀναθέσωσιν τὴν διοίσιν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Προξενείου εἰς τὸν τότε ὑποπρόξενον Πρεβέζης Ἀγγελον Φορέστην ὅστις εἶχεν ἐμπιστευτικῶς ὑποσχεθῆ νὰ ἀναλάβῃ τὴν Α' Διοίσιν.

Ὁ Φορέστης, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Ἰωάννινα τὸν Νηβριον τοῦ 1909 ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Η.Ε., κατῴρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὀργάνωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι μέτρῳ νὰ συνεχίσῃ αὐτήν. Μετέφερε καὶ διένειμε ἄλλα 1000 ὄπλα τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐναποθηκευμένα εἰς τὴν μεθόριον πρὸ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπέβαλε σιδηρὰν πειθαρχίαν εἰς τὰ ἄτακτα στοιχεία, ἐτιμώρησεν τοὺς ἀντιδρῶντας καὶ τοὺς εἰρηνευομένους τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν, καὶ ἠνάγκασε τοὺς διοικούντας τὴν κοινότητα νὰ ἀκολουθήσωσιν τὴν πολιτικὴν τῆς Η.Ε.

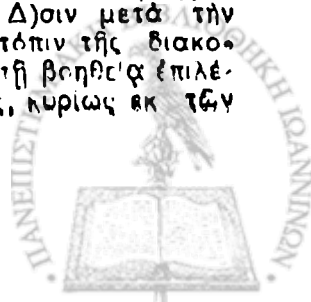
Οὕτω, ὅταν ἐπέστη ἡ Μεγάλη Ὠρα, ἡ Ἑπειρος εὐρέθη ψυχικῶς καὶ ὕλικῶς παρεσκευασμένη διὰ νὰ συμμετάσχη εἰς τὸν ἀγῶνα.

Συμβολὴ τῶν Ἑπειρωτῶν εἰς τὸν Ἀγῶνα

Ὑπηρεσίαι Πληροφοριῶν καὶ Διαβιβάσεων

Τοῦ συνθήματος ἐοθέντος διὰ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἡ ὑπηρεσία τῆς κατασκοπείας, τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν διοβιβάσεων ἐλειτούργησε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν καὶ ἀπέδωσεν ἀποτελέσματα καταπληκτικὰ καὶ πάσης προσδοκίας ἀνώτερα.

Οἱ ἀγγελιοφόροι, οἱ ὄδηγοί, οἱ ταχυδρόμοι, οἱ πληρεφριοδοταί, οἱ κατάσκοποι, καὶ συνολικῶς ὅλα τὰ μέλη τῆς Η.Ε. καὶ βραδύτερον ἀναθαρρήσαντες ὅλοι οἱ Ἑπειῶται, ἐθεώρουν ὑποχρέωσιν τῶν νὰ παρακολουθήσωσιν πᾶσαν κίνησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διαβιβάζωσιν εἰς τὴν Α' Διοίσιν πᾶσαν ἠλεγμένην πληροφορίαν. Τὴν Α' Διοίσιν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Φορέστη κατόπιν τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων, ἀνέλαβεν τὴ βοήθειαν ἐπιλέκτων μελῶν τῆς ὀργανώσεως, κυρίως ἐκ τῶν

λαϊκῶν τάξεων προερχομένων, ὁ διερμηνεύς τοῦ Προξενείου Νικόλαος Χαντέλης, ἐταῖρος τοῦ 28ου τμήματος τῆς Η.Ε. ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδεύς.

Σχεδὸν καθ' ἑκάστην ταχυδρόμοι καὶ ἀγγελιοφόροι διέσχιζον τὰς Τουρκικὰς γραμμάς καὶ μετέφερον εἰς τὸ Γεν. Στρατηγεῖον μακροσκελεῖς κρυπτογραφικὰς ἐκθέσεις, πληροφορούσας αὐτὸ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τῶν κινήσεων αὐτοῦ, τῶν ἀφικνουμένων ἐπικουριῶν, τῶν ἀπωλειῶν αὐτοῦ εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας, τοῦ ἐφοδιασμοῦ αὐτοῦ εἰς τροφίμα καὶ πολεμικὸν ὕλικόν, τῆς διατάξεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἰδίᾳ τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατεύματος καὶ τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ γενικῶς πᾶσαν χρήσιμον διὰ τὸν ἀγῶνα πληροφορίαν, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶσαν πολιτικὴν φύσεως τοιαύτην.

Τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ἔργον ἀπῆτει προσωπικὸν ἠσκημένον, ἀλλὰ καὶ ἐμπορούμενον φλογεροῦ πατριωτισμοῦ. Διὰ ν' ἀντιληφθῶσιν οἱ μεταγενέστεροι τὸ μέγεθος τοῦ συντελεσθέντος ἐγχειρήματος, πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν νοερῶς εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξετελεῖτο τοῦτο, ν' ἀναλογισθῶσιν τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ἐνέπνεεν ὁ ἐπὶ 482 χρόνια καταδυναστεύσας τὸν τόπον κατακτητῆς, ὁ ἀγωνιζόμενος ἤδη τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα, νὰ οἰοθανθῶσιν τὴν φρίκην τῆς ἀγχῶνης ἢ ὁποία αἰωρεῖτο ὑπὲρ ἄνω τῶν κεφαλῶν τῶν γενναίων ἐκείνων πατριωτῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς οὐδὲν ἐλογίζοντο τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωὴν πρὸ τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Πατρίδα.

Ταῦτα πάντα ἀπῆτουν ψυχικὴν πρᾶσκειν καὶ τόνωσιν ἠθικοῦ, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐκολλιέργησεν ἐπιμελῶς ἡ Η.Ε. ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἄμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ τρομοκρατήσωσιν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον προέβησαν εἰς τὸν ἀπαγχονισμόν 4 Ἑλλήνων καταδίκων, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς ἐνεργείας ταύτης ὑπῆρξεν ἀντίθετον τοῦ ἐπιδιωκομένου· οἱ γρανιτώσαντες τὴν ψυχὴν των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος Ἡπειρώται, μόνον ἀσπονδὸν μῖσος ἀπεκόμισαν ἀπὸ τὰς πράξεις ταύτας βίας τοῦ κατακτητοῦ.

Τὸ σύνολον τῶν ἀποσταλείσων ἐξ Ἰωαννίνων κρυπτογραφικῶν ἀναφορῶν κατὰ τὸ διάστημα τῶν 138 ἡμερῶν — ὅσος ὁ ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων χρόνος — ἀνέρχεται εἰς 54. Τοῦτων οἱ χρονολογούμεναι μέχρι τῆς 26ης Νοβρίου, ὅποτε αἱ Ἑλληνικαὶ προφυλακαὶ εἶχον φθάσει μέχρι Νηρίσκου καὶ Γεφύρας Παπαστάθη, διεβιβάζοντο μέσῳ Τζουμέρκων (Πράμαντα — Καλαρρῦται) διὰ πολλῶν ταχυδρόμων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κώστας Τσασιούλας ἐκ Χουλισράδων, ὁ Χρήστος Κριταίμης ἐκ Κουτσελιοῦ, ὁ Χρήστος Μανιζά-

ρας ἐπίσης ἐκ Κουτσελιοῦ, ὁ Βασίλειος Ἀρμύρας καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην, καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἐπικοινωνία διεξήγετο μέσῳ Γραμμενοχωρίων, — Μοσπίνης — Λυκοστάνης — Μπουσιῶν· εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐχρησιμοποιήθησαν ὁ Μῆτρο Παπαγιάννης, δημοδιδάσκαλος ἐκ Σαδοβίτης, ὁ μαθητῆς τῆς τελευταίας γυμνασιακῆς τάξεως Τσίκας ἐκ Γραμμένου, ὁ Ἀριστείδης Παπανικολάου ἐκ Κεβίλιας, ὁ Ἰωάννης Κόργιος ἐκ Λιόκου, ὁ Βαγγέλης Λέτας ἢ Σταμούλης ἐξ Ἰωαννίνων, ἕνας Κων/τινὸς ἀπὸ Ζευγάρι ἀγνώστου ἐπωνύμου, ἕτερος ἐπίσης ἀγνώστου ἐπωνύμου ἐκ Κωσιάνης καὶ ἄλλοι.

Μέρος τῶν ἀναφορῶν τούτων ἐκρυπτογραφήθη ὑπὸ τῆς Δίδος Ἀντιγόνης Γ. Τζαβίλλα, ἣς εἶχε καταφύγει πρὸς ἀσφάλειάν τῆς εἰς τὴν εἰκίαν τοῦ θείου τῆς Ἰωάννου Λάππα διερμηνέως τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου. Ἡ οἰκία αὕτη εἶχε χρησιμοποιηθῆ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ὡς ἓν ἐκ τῶν μυστικῶν κέντρων τῆς Η.Ε.

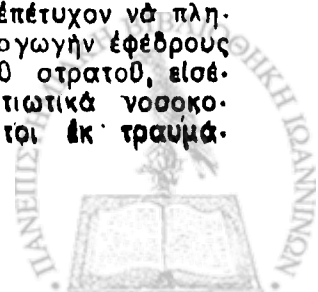
Ἐκτὸς τῶν κρυπτογραφικῶν ἀναφορῶν, εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἀπεστέλλοντο χωρικοὶ γιωρίζοιτες λεπτομερῶς τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ, οἵτινες διὰ ζώσης ἀνέφερον λεπτομερείας καὶ διέλυον τυχόν ἀμφιβολίας καὶ πλάνας. Ἀλλὰ καὶ Χριστιανὸς λιποτάκτα, τοῦ Μπιζανίου ἐξεμαίευσεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἢ ὀργάνωσις διὰ νὰ μεταδώσουν προφορικῶς πᾶσαν λεπτομέρειαν.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἐπιθέσεως τῆς 7ης Ἰανουαρίου, ἀποστέλλεται εἰς Λοζέτοι ὁ Χρήστος Μανιζάρας, γνωρίζων ἀρίστα τὸ ἔδαφος ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῆς δρώσης ἐκεῖ Ἑλληνικῆς φάλαγγος.

Ὅταν ὁ κίνδυνος ἐπεκρέματο ἄμεσος, εἰδικοί ἀπεσταλμένοι σπεύδουν νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἡμετέρους.

Οὕτω, ὅταν 8 τάγματα μετὰ μυδραλιοβόλων ἐξεκίνησαν κατὰ τοῦ Μετσόβου, τὴν 7ην Νοεμβρίου, τὸ μὲν μέσῳ Ζαγορίου τὸ δὲ ἀπ' εὐθείας μέσῳ Δρίσκου, ἑκτακτος πεζοπόρος εἰδοποιεῖ ἐγκαίρως τὸν ἀρχηγὸν τῶν δυνάμεων Μετσόβου ἀντισυνταγματάρχην Μῆτσαν. Ὅμοίως ὅταν ὁ Γκαλίπ Πασσᾶς ἀνεχώρει ἐκ Ζίτσης μετὰ 3.000 ἀνδρῶν καὶ πυροβολικοῦ διὰ Παραμυθίαν, ὅπως κυκλώσῃ τὸ ἀσθενὲς ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας, φρουρούμενον μόνον ἀπὸ Ἡπειρωτικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, ὁ καλὸς ἡγούμενος τῆς Μονῆς Λυκοστάνης σπεύδει οὐτοπρὸς ὡς εἰς Μπουσιούς ἵνα μεταδῶσῃ, τὴν εἶδῃ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀριστεροῦ ἀντισυνταγματάρχην Μαλάμον.

Τὰ λαγωνικὰ τῆς Η.Ε. ἐπέτυχον νὰ πλησιάσωσιν Ἑλλήνας τὴν κατογωγὴν ἐφέδρους ἀξιωματικῶς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, εἰσέδυσαν καὶ εἰς οὗτὰ τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεία, ὅπου ἐνοσηλεύοντο οὗτοι ἐκ τραυμά-

των, καὶ ἐξεμαύσαν ὑψίστης οὐδαιότητος πληροφορίας.

Ὁμογενὴς ἀξιωματικὸς πληροφορεῖ ὅτι ἡ βολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ὤρισμένην ἡμέραν ἦτο μακρὰ, καὶ οὐδεμίαν ἐπέφερον βλάβην εἰς τὰ ὄχυρά τοῦ Μπιζανίου. Ὑποδεικνύει ὤρισμένας ἐνεργείας καὶ τελικῶς πείθεται νὰ παραδώσῃ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῶν ὄχυρων τοῦ Μπιζανίου, τὸ ὁποῖον ἀποστέλλεται κατεσκευασμένως εἰς τὸ Στρατηγεῖον.

Τὸν καλὸν τοῦτον Ἕλληνα, ἐπρόδωσεν ἀτυχῶς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιπολαιότης, ἀναγραφέντος τοῦ σημαντικοῦ τούτου γεγονότος εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς πρωτεύουσας μετὰ τὴν

ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων· ἀποτέλεσμα τῆς δημοσιογραφικῆς ταύτης ἐνημερότητος, ὑπῆρξεν ὁ ἐν Σμύρῃ ἀπαγχονισμὸς τοῦ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ ἐπιβόητον τοῦ κολοῦ τούτου πατριώτου ἐν διεσώθη, μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι γνωστόν, ἑκαλεῖτο Νικολάκη Ἐφέντης.

Ἡ ἐνημερότης τῆς ὑπηρεσίας πληροφοριῶν ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπισημάνῃ καὶ αὐτὸ τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Ἐσῶτ Πασσᾶ. Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον εἰδοποιεῖται ὅτι οὗτος εἶναι κατασκονημένος εἰς θέσιν «Πέτρα», παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ παρὰ τὰ λιμνάζοντα ἐκεῖ ὕδατα ἐντὸς πρασίνης σκη-

ΤΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ Α' ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Κ α θ ῆ μ ε ν ο ι : Εἰς τὸ κέντρον Μιχαὴλ Λάντος (Νινύας) Διευθυντῆς, δεξιὰ τοῦ Ἀριστοτέλους Χρηστίδης (Γύλιππος), Πρόεδρος 20οῦ τμήματος καὶ ἀριστερὰ Χαρ. Παππάς, ἑταῖρος. Ὁ ρ θ ι ο ι Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ : 1) Ἰωάν. Νούτσος ἐκ Πιραμάντων σωματοφύλαξ Μ. Λάντου, 2) Ἰωάν. Τζιοφᾶς ἐκ τῶν ἐλευθερωτῶν τῶν ὁμάδων τῆς Νήσου, εἰς ἐκ τῶν δύο ἐκτελεστῶν τῶν Μπρτσασίων, 3) Σπύρος Λαμπᾶτος ἐκ Κεφαλληνίας, ἀρχηγὸς τῆς κατασκοπείας 4) Νικόλαος Μάιος ἐκ Κοβιλιανῆς, ἀρχηγὸς τρίτης ὁμάδος περὶ οὗ τὸ δημοσίωμα τῆς «Ἡπειρωτ. Ἐστίας» εἰς τὸ δεύτερον τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Νικόλαος», 5) Ἀλέξανδρος Α. Λιθαθεὺς ἑταῖρος τοῦ 20οῦ τμήματος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Λάιος», γραμματεὺς τῆς Α' Διευθύνσεως καὶ ἀρχηγὸς τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς πόλεως μέχρι 20.6.909, ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης μέχρις Ὀκτωβρίου 1910 γραμματεὺς τοῦ Κέντρον Ἀθηνῶν, 6) Κ. Τασιοῦλας ἐκ Χουλιαράδων ἀρχηγὸς ὁμάδων διακριθεὶς κατὰ τὰς μεταφορὰς ὅπλων

νης, πρὸς μεσημβριαν τῶν σκηνῶν τοῦ ἐκεῖ προχείρου Νοσοκομείου.

Αἱ πληροφορίες περὶ τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἀλλεπάλληλοι· οὕτω τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰδοποιεῖται τὸ Στρατηγεῖον ὅτι αὗται ἀνῆλθον εἰς 500, ὅτι μετὰ τὴν μάχην τῶν Πεσῶν διεκομίσθησαν εἰς Ἰωάννινα πολλοὶ τραυματῖαι, ὅτι ἐκηδεύθησαν εἰς συνταγματάρχης κοί εἰς ταγματάρχης τραυματιοθέντες εἰς Κασορίτσαν, ὅτι ὁ ταξίαρχος Τσαβίτ Πασοῦ εἰς Κοσμίραν, ὅτι τὰ μέσα Δεκεμβρίου οἱ τραυματῖαι ἀνῆλθον εἰς 3 500, ὅτι τὰ νοσοκομεία δὲν ἐπαρκοῦσιν καὶ ἐπετάχθησαν ἰδιωτικαὶ οἰκίαι μετατραπεῖσαι εἰς νοσοκομεία, ὅτι περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου οἱ ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖαι ἀνῆλθον εἰς ἐπὶ χιλιάδας.

Καὶ διὰ τὰς λιποταξίας τῶν ἀλβανῶν διαβιβάζονται συχνὰ πληροφορίες. Τὸν Νοέμβριον εἰδοποιεῖται οἱ ἡμέτεροι ὅτι οἱ μετακληθέντες ἐξ Ἀλβανίας Μπαμπάδες διὰ νὰ τονώσουν τὸ φρόνημα τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, κατόπιν τῶν ἀθρόων τουφεκισμῶν λιποτακτῶν, ὅτι ἡ ἀναγγελία τῆς ἀνακηρύξεως τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας κατὰ Δ)βοιον ἐπέτεινε τὰς λιποταξίας, καὶ συγκεκριμένως ἐλιποτάκθησαν τὰ 2/3 τῶν Ἀλβανῶν. Ὅτι κατὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου οἱ λιποτακτῆσαντες Ἀλβανοὶ ἀνῆλθον εἰς 10.000

Ἀλλὰ θὰ προβληθῇ τὸ ἐρώτημα, ποῖοι παρέτειναν μετὰ τὰς ἀθρόας λιποταξίας τὴν ἀντίστασιν;

Τὴν ἀντίστασιν παρέτειναν τὰ ὑπολείμματα τῆς ἐκ 50.000 ἀνδρῶν στρατιᾶς τοῦ Βαρδάρ, ἀποτελούμενα ἐκ Μικρασιατῶν ἀριστῶν μαχητῶν, οἵτινες παρὰ τὰ δεινὰ τῆς ὑποχωρήσεως μετὰ τὴν ἦτταν τῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων, συνῆλθον καὶ ἐπολέμησαν γενναῖα ἐπὶ τρεῖς ὄλους μῆνας.

Καταπληκτικὰ ἐπίσης εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τῶν θέσεων εἰς τὰς ὁποίας ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, ἀναφέρονται λεπτομερῶς, ἀριθμοὶ πυροβόλων, διαμέτρημα αὐτῶν, ἐὰν εἶναι ταχυβόλα ἢ οὐ

ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηρετούντων αὐτὰ πυροβολητῶν, κλπ.

Τὸ ἀποκορύφωμα δὲ τῆς ἐνημερότητος εἶναι, ἡ ἀποσταλείσα τὴν 15ην Φεβρουαρίου ἀναφορά, ἐν ἣ σημειοῦνται οἱ ἀριθμοὶ τῶν συνταγμάτων μετὰ τῆς κατὰ τάγματα δυναμείας αὐτῶν, ἰδιαίτερώς τοῦ Πεζικοῦ, Πυροβολικοῦ, Μηχανικοῦ καὶ λοιπῶν σχηματισμῶν, ὡς καὶ ἡ θέσις εἰς ἣν ἐκάστη μὴνας εἶναι ταγμένη, καταλήγει δὲ εἰς τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ μάχμιος δύναμις ἀνέρχεται εἰς 33.233 χιλ. ἀνδρας.

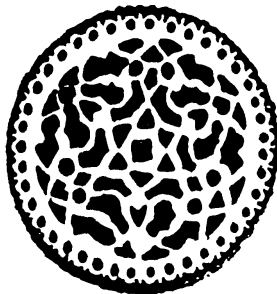
Γενικώτερον δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου οὐδεμία μετακίνησις στρατοῦ ἢ ὕλικου ἐγένετο, χωρὶς τοῦτο ν' ἀναφερθῇ αὐθιμερὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον.

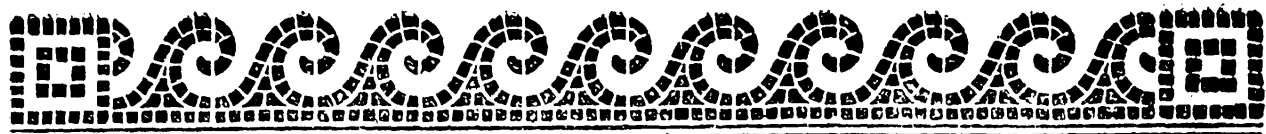
Ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς φύσεως πληροφορίες μεταδίδονται ἐξ Ἰωαννίνων. Καταγγέλλονται ἐν λεπτομέρειαι προσπάθειαι τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου Μπελινσκυ, πρὸς ἀνακήρυξιν τῆς Ἀλβανικῆς Αὐτονομίας, ὅτι ἀφίχθησαν εἰς Ἰωάννινα ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἰσμαὴλ Κεμάλ, ἀρχικῶς ὁ τέως βουλευτῆς Ἀργυροκάστρου Μουφιτ Μπέης καὶ βραδύτερον Μιδικάτ — Ἰβραήμ — Φράσιαρης καὶ ὁ Χουσεῖν Κοκκαλιάρης, ὅπως πείσωσι τοὺς Τουρκογιαννίτες νὰ ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Ἀλβανικὸν Συνέδριον τοῦ Αὐλῶνος, ὅτι ἀντετάχθη εἰς τοῦτο ἀποφασιστικῶς ὁ Ἐπιτελάρχης Βεχὴπ Μπέης, ἀπειλήσας ἀπαχονισμόν παντὸς κινουμένου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, ὅτι ἀφίκοντο εἰς Ἰωάννινα τρεῖς Αὐστριακοὶ ἀνταποκριταὶ τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τόπου τῆς Βιέννης» οἵτινες τὰς ἐπενεχθείσας καταστροφὰς εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ χωρία ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, θὰ ἀποδώσωσι εἰς Ἑλληνας ἀντάρτας.

Ταῦτα ἐν συντομίᾳ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπηρεσίαν κατασκοπείας πληροφοριῶν καὶ διαβιβάσεων.

Ἦδη ὀλίγα τινὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἔνοπλον δράσιν τῶν Ἡπειρωτῶν κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΠΑΧΗΔΕΣ*

ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑΙ ΣΠΑΧΗΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΑΥΤΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ

Εἶδομεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον τὰ προνόμια τῶν Σπαχῆδων, τὰ ὁποῖα τοὺς καθίστων πραγματικούς ἡγεμόνας τῆς ἐπιρ-
χίας. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ σπαχῆ ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς προσκλήσεως νέων γαιῶν εὐρύνει τὸ ἔδαφός του καὶ τὸν καθιστᾷ ἀπόλυτον κύριον μηδένα ἀναγνωρίζοντα ἀνώτερον, ἢ ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὸν χαρα-
κτηρισμὸν τοῦ Γάλλου Ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμιλίου Φαγκέ, «ληστήν, σκληρόν, κατα-
κτητὴν εἰς χώραν κατακτηθεῖσαν, καταβρο-
χθίζοντα τὰ πάντα, καὶ κόπτοντα τὸ δέν-
δρον ἵνα δρέψῃ καρπόν».

Οἱ Σπαχῆδες, γράφει ὁ Σωτηρόπουλος, τοσοῦτον αὐθαιρέτως, ἐξήσκουν τὴν ἐξου-
σίαν καὶ εἰς τοιαύτας καταπιέσεις καὶ ἀδι-
κίας παρεξέτρεποντο, ὥστε τὸ ὄνομα «σπα-
χῆς» διεγείρει καὶ σήμερον ἀκόμη τὰς ἀπαισίας ἀναμνήσεις¹.

Εἰς τὴν Ἠπειρον ἡ ἀγριότης τῶν Σπα-
χῆδων ἐξεδηλώθη κυρίως εἰς τὴν περιφέ-
ρειαν τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἴδου τὶ γρά-
φει ὁ Ἀραβαντινός:

«Οἱ ἐξ Ἀργυροκάστρου ἄτακτοι καὶ ἀτίθασοι σπαχῆδες καὶ τουρκαλβανοὶ διὰ πολυειδῶν καταχρήσεων καὶ ἀδικιῶν κατε-
πόνουν τοὺς Χριστιανούς Ἕλληνας ἐν μέσῃ
ἡμέρᾳ, πολλάκις ἀπογυμνοῦντες, μαστι-
γοῦντες καὶ φονεύοντες καὶ εἰς τοσαύτας
θρασύτητας προβαίνοντες, ὥστε ν' ἀρπά-
ζωσι τοὺς παῖδας καὶ τὰς κόρας τῶν Χρι-
στιανῶν, ὅσαι διεκρίνοντο ἐπὶ κάλλει»².

Ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ
Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, γράφει ὅτι μεταξὺ

τῶν λεγομένων Σπαχῆδων διεκρίνοντο εἰς
τὴν κακίαν οἱ Χαλίλη, Μάστακα, Μολᾶ,
Μπαλῆ, Μπαρτζοῦμα, Κυραβία. Οὗτοι
προσθέτει ὁ Περραιβὸς «ἤσπαζον αὐθαι-
ρέτως τοὺς παῖδας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν
γονέων, πολλάκις καὶ τὰς γυναῖκας, ὕβρι-
ζον, ἐπροπηλάκιζον, ἐξυλοκόπουν αὐτούς,
εἰς τὰς ἀγορὰς ὡς ἀνδράποδα. Ἐσφετερί-
ζοντο τοὺς ἰδρώτας τῶν ἀπανθρώπως,
διὰ τὰ σπαταλῶσιν αὐτοὺς ἀσώτως. Σπα-
νίως ἐπλήρωνον ὅσα ἡγόραζον παρ' αὐτῶν
χειροτεχνήματα καὶ εἶδη διαφόρων πραγ-
μάτων τῶν ὁποίων οὐδ' ἐτόλμων σχεδὸν
τὰ ζητήσωσι τὴν ἀξίαν»³. Οἱ Ἕλληνες,
προσθέτει ὁ Περραιβός, οὐ μόνον Ἐκκλη-
σίας τὰ ἐγείρων ἢ ἐπισκευάσωσι δὲν
ἠδύνατο, ἀλλ' οὔτε λιτανεῖαν ἢ ἐπιτάφιον
ἢ Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐτόλμων τὰ
ψάλλωσιν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας».

Ὁ Λαμπρίδης τοὺς χαρακτηρίζει ὡς
κοινήν μαστιγα «εἰς ἣν πολλῶν κοινοτή-
των ἢ παρακμῆ καὶ διάλυσις ὀφείλεται»⁴.
Προσθέτει μάλιστα ὁ Λαμπρίδης ὅτι πρὸ
τοῦ ἡμίσεως τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς πολλὰ
μέρη τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εἶχε
καθιερωθεῖ τὸ αἰσχρὸν ἔθιμον κατὰ τὸ
ὁποῖον εὐθύς μετὰ τὸ στεφάνωμα ὠδήγουν
τὴν νύμφην εἰς τὴν Σπαχῆν τοῦ χωρίου,
ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν παρελάμβανεν ὁ σύζυ-
γος μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Ἡ ἀφόρητος αὕτη
κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὕβρις εἰς μὲν τὴν
Ἠπειρον διετερήθη ἐπ' ἐλάχιστον, εἰς δὲ
τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τοῦ 1803. Τὸ ἔθιμον
τοῦτο τὸ κατήργησεν εἰς τὴν Ἠπειρον
ἡ συχνὴ τῶν Σπαχῆδων δολοφονία. Εἰς
τὸ χωρίον οὕτω Πρωτόπαπα ὁ προῦχων

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου καὶ τέλος
1. Περὶ τῆς Ἑγγείου Φορολογίας ἐν Ἑλλάδι,
σελ. 7. Πρβλ. Ἰ. Ζωγράφου: Δημοσιονο-
μικαὶ Μελέται, σελ. 181.

2. Ἱστορία τοῦ Ἀλφῆ πασά σελ. 56-57.

3. Ἐθν. ἀνωτ., σελ. 61-62.

4. Κουρνετιανὰ—Τσερκοβιτιανὰ. Εἰσαγωγή.

Σιούλης προτίμησε νὰ φονεύσῃ τὸν Σπαχῆν περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ νὰ ἀπέλθῃ μὲ τοὺς οἰκείους του εἰς Δέλβινο, παρὰ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν νύμφην του νὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὸν σπαχῆν μετὰ τὸ στεφάνωμα καὶ ὑποβληθῆ εἰς τὴν κτηνώδη ὄρεξίν του.

Ἀρχετὰ χωρία τῆς Ἡπείρου κατεστράφησαν ἔνεκα τῶν ἀνθαιρεσιῶν τῶν Σπαχῆδων. Πρὸς Δ. οὕτω τῶν Ἄνω Πεδινῶν εἰς μικρὸν ὄροπέδιον τοῦ Μιτσικελιοῦ, ὑπῆρχεν ἄλλοτε εὐπορον καὶ σημαντικὸν χωρίον τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια σώζονται καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Παλιοχώρι». Οἱ κάτοικοι λοιπὸν τοῦ χωρίου τούτου διεσκορπίσθησαν διότι ἐφόνευσαν τοὺς σπαχῆδες των, πὺ ἐτόλμησαν νὰ παραβιάσουν νεόνυμφον πὺ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὸν ἔσπερινὸν τοῦ Πάσχα¹.

Διὰ τοὺς σπαχῆδες ἐπίσης κατεστράφη καὶ τὸ πρὸς Α. τοῦ Δελβινακίου κείμενον χωρίον «Λέπενον», κωμόπολις ἀριθμοῦσα ἄλλοτε περὶ τοὺς 800 κατοίκους. Οἱ σπαχῆδες μὲ τὰς βιαιοπραγίας των ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους του τὸ 1644 νὰ τοὺς φονεύσουν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κωματάρχου των Ἀντωνίου. Μαθόντες τοῦτο οἱ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων, σπεύδουν ἀπὸ τὸ Δραγάτσι μὲ πολλοὺς ἄλλους, καίουν τὸ χωρίον καὶ ἀπαγάγουν τὴν σύζυγον τοῦ προεστῶτος Ἀντώνη.

Μνειάν τῆς ἀπαγωγῆς ἐκείνης κάμνει καὶ τὸ κάτωθι δημοτικὸν τραγοῦδι :

«Ἐγάλασαν τὸ Λέπενον, Ἀντώνη, Ἀντώνη
καὶ τὴ μεγάλη χώρα, Ἀντώνη καπετάνε
Ἐπῆραν τὴν Ἀντώναινα τὴν πολυξακουσμένη
Στὰ Γιάννινα τὴν ἀπερνοῦν στὴν Ἄρτα τὴν
[πηγαίνουν...]²».

Κατὰ τὸν Δελβινακιώτην Γ. Γαζῆν τὸ νῦν χωρίον τοῦ Πωγωνίου «Φαράγγι», ἄλλοτε Γκουβέρι κτισθὲν τὸ 1692 ἀνήκεν εἰς σπαχῆν πρὸς διαχείμανσιν τῶν προβάτων του, καὶ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐπώλησεν εἰς τοὺς Δελβινακιώτας διὰ 1.000 γρόσια³.

Σύσσωμον τὸ Δεμάτι μετηνάστευσεν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἰς Μακεδονίαν,

ἐπειδὴ δυναστικῶς οἱ σπαχῆδες αὐτοῦ ἀπήτουν τρελείαν καὶ ἀκριβῆ τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων. Ἐπανέκαμψεν ὁμως, βραδύτερον τῆ παρακλήσει τῶν ἰδίων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἀποδημίαν αὐτῆν τοῦ πληθυσμοῦ εἶχον στερηθεῖ καὶ τῆς κατ' ἀποκοπὴν καθιερωθεῖσης δεκάτης⁴.

Κατὰ τὸν Λαμπρίδην αἱ βιαιοπραγαὶ τῶν σπαχῆδων κατὰ τῶν χριστιανῶν προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν ὁσημέραι ὑποτίμησιν τοῦ νομίματος καὶ τὴν συνετεία τούτου ὑπερτίμησιν τῶν καρπῶν καὶ ἰδίως τῶν σιτηρῶν. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον κατὰ πᾶσαν κρίσιμον τῶν κοινοτήτων περίστασιν οὗτοι ἱκανοποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κυβέρνησιν πολλάκις κατέφευγον ἵνα δικαιολογηθῶσι⁵. Οἱ κάτοικοι ἵνα ἀποφύγουν τὰς βιαιότητας αὐτὰς, ἠναγκάζοντο νὰ ζητοῦν τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀγάδων καὶ μπέηδων ἢ καὶ αὐτῆς τῆς βασιλομήτορος. Οὕτω καθιερώθη τὸ καθεστῶς τῆς προστασίας «ἀγαλίκι».

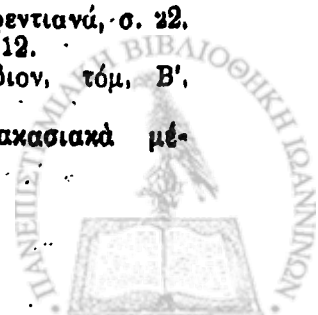
Οἱ κάτοικοι τοῦ Β διαμερίσματος τοῦ Μαλακασίου διετέλεσαν μέχρι τοῦ 1480 ἀνεξάρτητοι, ὅτε χάριν τῶν ποιμιῶν των ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς τότε βασιλομήτορος (βαλιδὲ Σουλτάνας) πληρώνοντες εἰς αὐτὴν ὡς φόρον ὑποτελείας 160.000 ἄσπρα ἑτησίως⁶.

Ἐκτὸς δὲ τῶν 45 — 50 χωρίων πὺ ἀποτελοῦν τὸ Α διαμέρισμα τοῦ Ζαγορίου, καὶ ἄλλαι κοινότητες τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ἢ ὕστερον ἀνεγνωρίσθησαν ὡς προικοδοτήσεις τῆς βασιλομήτορος, πληρώνουσαι τὴν δεκάτην τῆς ἐπικαρπίας ὄχι εἰς τοὺς σπαχῆδες ἀλλὰ εἰς τὴν προστάτιδα αὐτῶν βασιλομήτορα καὶ εἰς ποσὸν ἐλάχιστον.

Ἡ Πωγδορία οὕτω τοῦ Πωγωνίου κατὰ τὸν 12' αἰῶνα, ἔχουσα 243 στρατευσίμους ἐπλήρωνεν εἰς τὴν βασιλομήτορα 10.000 ἄσπρα, τὰ δὲ Δολιανὰ μὲ 48 στρατευσίμους ἐπλήρωνον τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τοὺς σπαχῆδες 7.000 ἄσπρα⁷.

1. Λαμπρίδου : Ἡπειρ. Μελ. Γ. σ. 9.
2. Ν. Πατσέλη : Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου, σελ. 88.
3. Γαζῆ : Κώδιξ τῆς βιογραφίας... (ἀνέκδοτον), Ἄμφισα 1841.

4. Λαμπρίδου : Κουρεντιανὰ, σ. 22.
5. Ἰδίου, ἐνθ' ἀν. σελ. 12.
6. Πουκεβίλ : Ταξιδιον, τόμ. Β', κεφ. 6, σελ. 320.
7. Λαμπρίδου : Μαλακασιακὰ μέρος Β, σελ. 27.

Ὅλαι αἱ κοινότητες πού ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος ἦσαν σχεδὸν αὐτόνομοι καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐπαρχιακὴν ἀρχὴν ὑπῆγοντο, ἀλλὰ διοικοῦντο ὑπὸ δημοτικῶν ἀρχῶν πού ἐξελέγοντο ἐλευθέρως. Αἱ κοινότητες αὗται ἐπλήρωνον μόνον εἰς τὴν βασιλομήτορα τὸν φόρον ὑποτελείας, τοῦ προβατονομίου καὶ προσωπικοῦ κατὰ πάσαν πρώτην Μαρτίου.

Καὶ τὸν μὲν προσωπικὸν τὸν ἐπλήρωνον εἰς τὸν ὑπάλληλον τοῦ Σουλτάνου εἰς Ἰωάννινα ἢ τὴν Τρίκλιν, τὸ προβατονόμιον ὅπου δωρεὰν διεχείμαζον τὰ ποιμνία αὐτῶν καὶ τὸν ὑποτελείας, τὸν λεγόμενον «μ ο υ κ α τ ἄ» εἰς τὸν ἐπίτροπον τῆς βασιλομήτορος τὸν λεγόμενον «β ο ε β ὀ δ α ν» καὶ ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς διέμενεν εἰς Πογδόριανην.

Ἡ προστασία αὕτη τῆς βασιλομήτορος δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν διότι ἀπὸ τοῦ 1645 - 1650 οἱ κατὰ καιροῦ Σουλτάνοι ἀπέσπων ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα διαφόρους κοινότητας καὶ τὰς διένεμον εἰς διαφόρους γενναίους πολεμιστάς. Τὸ δὲ 1690 καὶ αὐτὴ ἢ Πογδόριανη, πού ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ εἰσπράκτορος τῆς βασιλομήτορος ὑπεβλήθη εἰς τοὺς σπαχήδες.

Ἀπολέσασαι ὄθεν αἱ διάφοροι κοινότητες τὴν αὐτονομίαν των καὶ παντοδαπῶς πιεζόμεναι ἠναγκάζοντο ἢ νὰ ἐκποιοῦν τὰς ἰδιοκτησίας των ἢ νὰ ζητοῦν τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀντὶ βαρυτάτου τιμήματος.

Ἐπειδὴ, ὅμως προΐοντος τοῦ χρόνου ὅλαι αἱ κοινότητες ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα, αὕτη ἀφιέρωσε πρὸ τοῦ 1788 εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Μέκκας καθιδρύματα, τὴν Ζίτσαν, Ἄνω καὶ Κάτω Λαψίσταν, Πέραμα καὶ Μπισδουνόπουλο, ὅπου ἀπεστέλλοντο καὶ ὁ φόρος δεκάτης.

Εἰς ἓνα τῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Δρυάνου, ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἡ Δρόβιανη ἀπὸ μὲν τῆς κατακτήσεως μέχρι τοῦ 1538 ἐτέλει ὑπὸ σπαχήδες, ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1600 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, ἀποτίουσα εἰς αὐτὴν 50.000 ἄσπρα, εἶτα μέχρι τοῦ 1615 ὑπὸ σπαχήδες καὶ αὐθις μέχρι τοῦ 1778 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, χορηγοῦσα εἰς αὐτὴν 60.000 ἄσπρα¹.

1. Ἰδίου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 26.

Οἱ κάτοικοι ἐπὶ πλεόν τῆς Γκριτσουνίστης πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς σπαχήδες κατέφυγον τὸ 1760 εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Σουμειμάν πασᾶ τοῦ Βερατίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθησαν οὗτοι ἐγγράφως νὰ προσφέρουν τὸ 1/5 τῶν προσόδων των. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο, λέγει ὁ Λαμπρίδης, ραδιοουργία ἐνὸς Παναγιώτη Δημητρίου ἀπὸ τὸ αὐτὸ χωρίον μετετράπη ἐντὸς ὀλίγου εἰς τακτικὸν γεώργιον. Διὰ τὴν μετατροπὴν δὲ αὐτὴν οἱ μὲν προεστῶτες τοῦ χωρίου ἀντημείφθησαν μὲ ἓνα φέσι, ὁ δὲ ραδιοῦργος καὶ ἀπατεῶν μὲ 12 στρέμματα γῆς, ἐλευθέρως γεωμόρου².

Καὶ οἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορίου καίτοι αὐτονομούμεναι, εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀγάδων καὶ μπέδων ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον, Τεπελένι, καὶ Ἰωάννινα, ἀντὶ τιμήματος ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου των (σουμπασάδων) πού διέμενον διαρκῶς εἰς κάθε χωρίον, τὸ ὁποῖον τοὺς συνετήρει, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐνίοτε ἐδάνειζον μὲ τοκογλυφικὸν τόκον ἐπ' ὀνόματι τῶν προΐσταμένων των³.

II

Τὴν μεγαλειτέραν ὅμως καταστροφὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὴ ἢ ἐθνικότης τῆς Ἡπείρου, ὑπέστη αὕτη μετὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν τὸ 1620—1650.

Ὡς γνωστὸν οἱ σπαχήδες ἦσαν ἀρχικῶς Χριστιανοί. Ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκστρατεύουν ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, συνηθροίζοντο εἰς Ἰωάννινα. Εἶχον ἰδικὴν των σημαίαν μὲ σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὴν ὁποίαν ὅμως ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀντικαθιστοῦν μὲ τουρκικὴν, ὅταν ἐξεστράτευον πέραν τῆς Πίνδου.

Τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν ἠκολούθησαν οἱ σπαχήδες ἐπὶ δύο αἰῶνας. Ὁ φθόνος ὅμως τῶν Τούρκων, λέγει ὁ Φιλήμων, συνῴδευε πάντοτε τὰς ἀνδραγαθίας των.

Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι σπαχήδες διετήρησαν, ὡς ἀποκλειστικὸν σχεδὸν προνόμιον τὰ σπαχηλίκια μέχρι τοῦ 1685, ὅταν

2. Ἰδίου Κουρεντιακά σελ. 11.

3. Ἰδίου : Ζαγορσιακά μέρος σελ. 78 - 79.

ἐπὶ Σουλτάν Μουράτ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐξωμώσουν. Ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἔδωσε μία ἐκστρατεία κατὰ τῶν Περσῶν πού διήρκεσε περὶ τὰ τριάκοντα ἔτη (1620—1650) καὶ εἰς τὴν ὁποίαν σύμφωνα μὲ τὸν ὄρισμὸν τοῦ Σινὰν πασᾶ ὑπεχρεώθησαν νὰ συμμετάσχουν καὶ ἐκεῖνοι. Διὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ὅλοι οἱ χριστιανοὶ σπαχήδες οἱ στρατεύσιμοι τοῦ Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, Κονίτσης καὶ Πρεμετῆς ἀνερχόμενοι εἰς 12.000 περίπου συνηθροίσθησαν εἰς Ἰωάννινα μὲ τὰς σημαίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐκεῖθεν ἔφθασαν ἕως τὸ Μέτσοβον, ὅπου ἀντικατέστησαν τὰς σημαίας των διὰ τῆς τουρκικῆς.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν ἠπειρωτῶν σπαχῆδων, ὅταν εἶδον ὅτι οἱ τούρκοι ἔφευγον διωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἀναπέτασαν τὴν Χριστιανικὴν σημαίαν καὶ ὀρμήσαντες ἀντενίκησαν τοὺς Πέρσας, μετὰ δὲ τὴν νίκην των αὐτὴν παρουσιάσθησαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Βεζύρη μὲ τὰς ἰδικὰς των σημαίας. Τὸ γεγονός τοῦτο, γράφει ὁ Φιλήμων, ἐνέσταξεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βεζύρη καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων τὴν ἀδιάλλακτον ζηλοτυπίαν, τὸ μῖσος καὶ τὰς κινδυνώδεις ὑποψίας διὰ τὸ μέλλον.

Ὁ τούρκος ἀρχιστράτηγος (σερασκέρης) ἐθεώρησε προσβολὴν τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡ ὁποία ἐσήμαινεν ὅτι εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὑπηρετοῦν ἀρκετοὶ χριστιανοί, πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον ἀπὸ τὸ Κοράνι. Ἡ Ὀθωμ. Κυβέρνησις διέταξε τότε ὅπως τοῦ λοιποῦ μὴ ὑπάρχη ἕλλην σπαχῆς. Ὅσοι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἤθελον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ νέμονται καὶ νὰ καρπῶνται τὸ δικαίωμα δεκάτων (σπαηλίκι) ἔπρεπε νὰ ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν, ἄλλως θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δουλοπαροίκου.

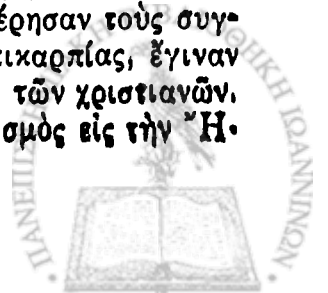
Κατόπιν τούτου πολλοὶ ἵνα μὴ στερη-

1. Οἱ Τούρκοι μέχρι σήμερον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ (Συρίας, Μεσοποταμίας, Περσίας) ἐξακολουθοῦν νὰ σέβωνται ἰδιαίτερος τὸν Ἁγιον Γεωργιον τὸν ὁποῖον ἐξακολουθοῦν νὰ θεωροῦν ἰδικόν των «τεντέν ἄγιον».

θοῦν τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των καὶ νὰ καταντήσουν ἀκτήμονες ἐδέχθησαν, τὸν ἰσλαμισμόν, καταπροδίδοντας τὴν πίστιν καὶ θυσιάζοντας τὰ ἐπουράνια εἰς τὰ ἐπίγεια. Οὕτω λοιπὸν ἀρχίζει τὸ δράμα τῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοιώσεως τῆς Ἡπείρου καὶ ἰδίως τῆς Βορείου, συνεπεία τοῦ γεγονότος τούτου. Ἡ ἑλληνικὴ πλειονοψηφία τῆς ἐπαρχίας μετετράπη εἰς σχετικὴν. Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ συνεπεία τῶν ἐξωμώσεων τούτων διὰ μερικὰς περιφερείας ὅπως τοῦ Αὐλῶνος, Μπερατίου καὶ μέρος τῆς Χειμάρρας καὶ ἡ περίφημος Μουζακιά ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι. Αἱ περιφέρειαι αὗται ἔκτοτε ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐθνότητα, ὁ θρόλος μόνον καὶ ἡ ἀρχαία ἀνάμνησις διετηρήθη καὶ τὸν ἀκούει συχνά τις, ἐκεῖ πῶς ὅλοι οἱ Τόσκηδες, οἱ Ὀθωμανοὶ τουτέστι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Β. Ἡπείρου ἦσαν πρὸ δύο—τριῶν αἰῶνων Ἕλληνες χριστιανοί.

Ἄλλοι ἠσπάσθησαν τὸν μωαμεθανισμόν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μόνον ἐμφάνισιν καὶ κατ' ὄνομα. Ἄλλοι συνεφώνησαν μὲ τὰς οἰκογενείας των, ὅπως ἵνα μὴ χάσουν τὸ σπαηλίκι καὶ τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἰδιοκτησιῶν, ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμόν ἀπὸ δὲ τὰ εἰσοδήματά του χορηγῆ εἰς τοὺς συγγενεῖς του, πού ἐναπέμεινον ὡς χριστιανοὶ ἀνάλογον μερίδα. Οὕτω λοιπὸν παρουσιάζετο εἰς τὰς τοιαύτας οἰκογενείας ἀλληλομαχία καὶ ἀνταραχὴ ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐξωμώσεως. Εἰς τὴν αὐτὴν οὕτω οἰκογένειαν συνέβαινεν ὥστε ὁ ἄνδρας νὰ εἶνε ὀθωμανὸς ἢ Χριστιανὸς ἀρνησίδηστος, ἢ γυναῖκα του Χριστιανή, ὁ υἱὸς Τούρκος καὶ ἡ κόρη βαπτισμένη Χριστιανή καὶ ὅλοι μαζὴ νὰ κάθηνται εἰς τὴν ἰδίαν Τράπεζαν καὶ νὰ τρώγωσι κατὰ τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον τῆς θρησκείας των.

Τὴν συμφωνίαν πού ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, μεταξὺ τῶν ἐξισλαμισθέντων χριστιανῶν, διετήρησαν οὗτοι ἐν ὄσφ ἔξων τὰ ἀρχικὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπέλθει ἡ συμφωνία. Οἱ ἀπογονοὶ ὁμως αὐτῶν ἀπεστέρησαν τοὺς συγγενεῖς των τῆς τοιαύτης ἐπικαρπίας, ἔγιναν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ μάλιστα τῶν χριστιανῶν. Οὕτω λοιπὸν ὁ μωαμεθανισμὸς εἰς τὴν Ἡ.

πειρον έλαβε μεγάλην πρόοδον, τὸ δὲ ρεῦμα τῆς ἔξισλαμίσσεως ἀνεχαιτίσθη μόλις τὸ 1786 συνεπεία τῆς τότε μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ Ρωσσίας συνθήκης.

Αἱ περισσότεραι ὄθεν ἔξισλαμίσεις εἰς τὴν Β. Ἠπειρον εἶχον ὡς αἰτίαν ἢ ἀποτελεσμα τὴν διάσωσιν τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων πού τὴν κατεῖχον τότε¹.

Τὸ τραγικώτερον ὅμως τῆς τοιαύτης ἔξωμοσίας εἶναι ὅτι οἱ ἔξωμόται Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἐζήτουν γυναῖκας Ἑλληνίδας, τὰς ὁποίας ἐξεβίαζον νὰ γίνουν καὶ ἐκεῖναι ἔξωμόττουσαι, καὶ αἱ ὁποιαὶ ἀργότερον ἐπάλευον πρὸς συγκράτησιν τῶν τέκνων των εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

Εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Κουβαρά, δημοσιευθὲν τὸ 1831, περιγράφεται ἡ δραματικὴ περίοδος, καὶ ἐκεῖ βλέπομεν ὅτι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Δελβίνου, τῆς Πρεμετῆς ἦσαν ἐπίσης χριστιανοὶ Ἕλληνες².

Ἀπὸ τοιαύτας ἔξωμόσεις προήρχετο καὶ ὁ Ἀσλὰν πασᾶς ὁ ὁποῖος ἑλληνόπαις ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου, γενόμενος σπαχῆς, διὰ τὰς πολεμικὰς του ἀνδραγαθίας ἐγινε καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν (ἀλάιμπης), κατοικῶν δὲ εἰς Ἰωάννινα ἔφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πασᾶ. Ἀπὸ τὸν Ἀσλὰν πασᾶν αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τοῦ 1600 — 1612 καὶ τοῦ ὁποίου ἀρκετοὶ ἀπόγονοι ἐχρημάτισαν μέχρι τοῦ 1788 διοικηταὶ Ἰωαννίνων, κατήγοντο, πρὸ αἰῶνος, ὅλαι αἱ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, πολλαὶ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν εἰς διαφόρους πόλεις ὅπως τὸ Ἀργυροκάστρον, Λιμπόχοβον καὶ Καστορίαν ἦτοι Ἀσῆμ μπέης (υἱὸς τοῦ ποτὲ Μουσταφᾶ πασᾶ), Ἀσλὰν καὶ Νεμπῆ μπέηδες. Καπλὰν πασᾶ ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρον, ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου κατήγετο καὶ ὁ περίφημος Σουλεϊμὰν πασᾶς³.

Κατὰ τὴν παράδοσιν γόνος χριστιανικῆς οἰκογενείας ἦτο καὶ ὁ Ντουραχὰν πασᾶς, μπεϊλὲρ μπέης (ἀνώτατος διοικητῆς) τῆς Ρούμελης, ὁ ἰδρυτῆς τῆς Μονῆς τῆς

Ντουραχάνης, εἰς μνήμην τῆς Γενέσεως τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸ 1428, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, κατὰ δὲ τὸν Λαμπρίδην τὸ 1434⁴.

Ἐξωμότης χριστιανὸς ἦτο ἐπὶ πλεόν καὶ ὁ κατὰ τὸ 1518 διοικητῆς Αὐλῶνος Λιάζ πασᾶς, ἀπὸ τὸ χωρίον Παλιάσα τῆς Χειμάρρας.

Οἱ ἔξισλαμιζόμενοι οὗτοι ὑποκινούμενοι καὶ φανατιζόμενοι, διέπραττον πρὸς τοὺς πρώην ἀδελφούς των Χριστιανούς, τὰ πλεόν φρικώδη ἐγκλήματα καὶ ἦσαν φανατικώτερα προσηλωμένοι εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς καὶ ἰδίως τῆς περιοχῆς τῆς Κορυτσᾶς ἠναγκάζετο ἔνεκα τούτου νὰ διάγη βίον ἀμυντικόν, ἀρματωλικόν. Ἐπὶ ὀλόκληρον αἰῶνα ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης προφυλασσόμενος ἀπὸ τὰς συχνὰς καὶ πολυπληθεῖς πολλακίς ἐπιδρομὰς ἔζει μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ὅτε ἔπαυσε μὲν ἡ βιαία ἔξισλάμισις, ἀλλ' οἱ ἔξισλαμισθέντες ἐγιναν οἱ περισσότεροι λησταί, ὁ δὲ τόπος δὲν ἠδύνατο ἔνεκα τούτου νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὰ εἰρηνικά του ἔργα, ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ ἐκδώσῃ προστατευτικὰς διὰ τοὺς χριστιανούς διαταγὰς⁵.

Μὲ τὸν ἔξισλαμισμὸν αὐτὸν τῶν σπαχῆδων, ἐδημιουργήθησαν αὐτομάτως εἰς τὴν Ἠπειρον δύο ἀντίζηλοι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἡ τάξις τῶν μουσουλμάνων γαιοκτημόνων, ἰσχυρῶν οικονομικῶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη παρεχώρει ἀφειδῶς τίτλους καὶ προνόμια καὶ ἡ τῶν ῥωσίων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς ἀνῆς των εἰς τὴν θρησκείαν των ἐτέθησαν ὑπὸ διωγμὸν καὶ περιήλθον εἰς οικονομικὸν μαρασμὸν.

Ἐπῆρχον βεβαίως καὶ μεταξὺ τῶν μουσουλμάνων ἀκτήμονες πιεζόμενοι οικονομικῶς, πλὴν ὅμως οὗτοι ἦσαν ἐλάχιστοι καὶ ἡ θέσις των ἐβελτιοῦτο συνεχῶς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τούτους δὲν ἐχώ-

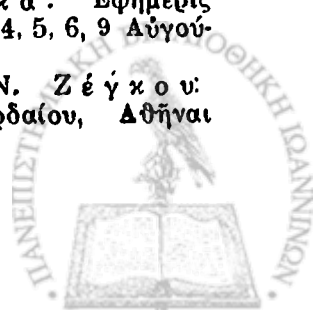
4. Λαμπρίδης: Μαλακασιακὰ Α', σελ. 37. Πρὸβλ. Δ. Σαλαμάγκας: Ἐφημερίς Ἰωαννίνων «Ἐθνικὸς Ἀγών», 4, 5, 6, 9 Αὐγούστου 1950.

5. Παπασπύρου Ν. Ζέγκου: Βιογραφία Παύλου Δαρδανίου, Ἀθῆναι 1927, σελ. 103.

1. Τσοποτοῦ: ἔνθ' ἀν., σελ. 38.

2. Περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ», Μάρτιος 1831, σελ. 101.

3. Φιλήμονος: Δοκίμιον Ἱστορικόν... Ναύπλιον 1834, σελ. 12-14.

ριζεν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους φεουδάρχας ἢ ἐθνικὴ συνείδησις. Ἐδούλευον λοιπὸν οἱ Χριστιανοὶ διὰ τοὺς πλουσίους πατρωνάς των, τοὺς μουσουλμάνους μπέηδες, ἀγάδες, πασάδες καὶ λοιποὺς τιτλούχους τῆς Αὐτοκρατορίας¹.

Ὁ Λαμπρίδης περιηγηθεὶς τὰ μέρη τῆς σήμερον καλουμένης Β. Ἡπείρου γράφει τὰ κάτωθι:

«Ἡ κατὰ τὰ ἔτη 1735—1740 ἀλλαγὴ τῆς πατρώας θρησκείας παρὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Αὐλῶνος καὶ Μπερατίου ἐν τῷ τμήματι τῆς Μικρᾶς Μουζακιᾶς μάλιστα συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς περιστολὴν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου ἐνθάδε ἰδίως. Ἐπιγραφαὶ δὲ ἑλληνικαὶ ἐπὶ λίθων ἀλλαχοῦ μετηνευμένων καὶ ἐντειχισμένων καὶ ἑλληνικὰ νομίσματα μαρτυροῦν τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην λαμπρότητα τῆς περιοχῆς ταύτης². Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ τῶν περιφερειῶν ἐκείνων ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι διὰ τὴν ἐθνότητα».

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀρβυροκάστρου ἢ ἀλλοίωσις ἦτο μικροτέρι. Ἡ πλειονοψηφία παρέμεινε ἑλληνικὴ. Ὅλα τὰ χωρία τοῦ κάμπου τῆς Δροπόλεως διετήρησαν τὴν πίστιν των, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ παλαιὰ των ἦθη καὶ ἔθιμα, μὲ ἀπίστευτον δὲ φανατισμὸν προσεπάθησαν νὰ τὰ διατηρήσουν, καὶ τὰ σώσουν ἀπὸ τὸν πένιξ κατακλυσμὸν τῆς ἐξωμοσίας, τῆς βιαιοτέρας σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

Τὴν τραγωδίαν αὐτὴν τῆς ἐξωμοσίας, μᾶς παριστάνει σπαρακτικὰ ἡ δημοτικὴ μας μοῦσα, ὁ καθρέφτης αὐτὸς τῶν μαρτυριῶν καὶ βασάνων τοῦ ἔθνους μας. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ποὺ ἐτούρκεψαν, καὶ οἱ ὅποιοι κατὰ βῆθος παρέμειναν κρυπτοχριστιανοί, παρακαλοῦν τὰς Ἑλληνίδας τῆς Δροπόλεως ποὺ διετήρησαν τὴν πίστιν των νὰ προσευχηθοῦν, νὰ κίμουν καὶ δι' ἐκείνους ἕνα σταυρὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἴδου αἱ σχετικαὶ στροφαὶ τοῦ τραγουδιοῦ:

Μωρ' δεροπολίτισσα μωρ' καϊμένη
μωρ' δεροπολίτισσα ζηλεμένη...

1. Β. Ζώγχοῦ: Ἡ θέσις τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν παρούσαν σύρραξιν σελ. 38.

2. Λαμπρίδης: Ἀγαθοεργήματα τόμ. Β. σελ. 225 - 226. Πρβλ. Ἀλεξοῦδης: Περιγραφὴ Βελεγράδων σελ. 17 - 18.

Βαλ' τὸ φέσι σου στραβά (κλπ)
καὶ σῦρε στὴν Ἐκκλησίαν
μὲ λαμπάδες, μὲ κεριὰ
καὶ μὲ μοσκοθυμιάτα.

Καὶ προσκύνα γιὰ - τε - μᾶς,
γιὰ - τε - μᾶς τοὺς χριστιανοὺς
ποὺ μᾶς σφάζει - ν - ἡ Τουρκιά
σάν τ' ἀρνιά τὴν πασκαλιά...

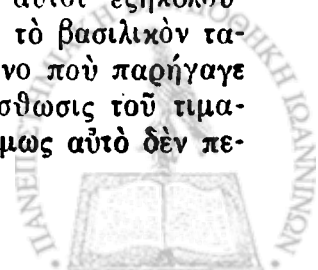
Ὅπως ὅμως εἴπομεν ὁ ἐθνολογικὸς χαρακτήρ τῆς Δροπόλεως δὲν ἠλοιώθη. Ὁ ἐκεῖ ἑλληνισμὸς ἀγωνιζόμενος μὲ ἀφανταστον καρτερίαν, καὶ ἐμμένων μὲ ἀπίστευτον πίστιν εἰς τὰ πάτρια, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὸν ἑλληνισμὸν, καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτην μορφήν. ὥστε νὰ θεωρεῖται οὗτος ἀπὸ ὅσους τὸν ἐπεσκέφθησαν ἡμετέρους καὶ ξένους ὡς ὁ ἀκραιφνέστερος καὶ ἀμειψότερος ἀπὸ ὅσους διεσώθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι τοῦδε.

Εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ θεσμὸς τῶν σπαχήδων καθιερώθη μαζὺ μὲ τοὺς Γενιτσάρους, ὅταν εἰσήχθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ νεώτερα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ, ὅποτε καθιερώθησαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν σπαχήδων ἐπὶ τῶν γαιῶν. Ἐκτοτε ἡ δεκάτη μετετέθη εἰς τὸ κράτος καὶ ἀπετέλεσε δημόσιον ἔργιον πρόσοδον.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν σπαχήδων εἰς τὴν Ἡπειρον ἀνέλαβε ὁ Ρεσίτ πασᾶς. Τὸ ἔργον τοῦ ὅμως ἐκεῖνο ἀνεκόπη λόγῳ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Σατραίου τῆς Σκόδρας Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου διετάχθη οὗτος νὰ ἀπέλθῃ, ἀργότερον δὲ διεῆχθη νὰ ἀπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου ποὺ εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς τὴν Συρίαν.

Τὸ ἔργον τῆς διαλύσεως τῶν σπαχήδων ἀνέλαβεν τότε ὁ ἀντιᾶξιος υἱὸς τοῦ Ρεσίτ, Ἐμὶν πασᾶς, ἀργότερον δὲ ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης Μουχαμὲτ Ρεσίτ πασᾶς, ὁ ὅποιος τὴν 24ην Ἀπριλίου 1846 μετ.βη ἀπὸ Μοναστήριον εἰς Ἰωάννινα μὲ αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νέον νόμον εἰς ὅλην τὴν Ἡπειρον, ὅπως καὶ τὸν ἐφήρμοσεν.

Ὅσοι σπαχήδες ὅμως ἔζων, κατὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ, αὐτοὶ ἐξηκολούθουν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, ποσὴν ἴσον μὲ ἐκεῖνο ποὺ παρήγαγε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ μίσθωσις τοῦ τιμαρίου των. Τὸ δικαίωμα ὅμως αὐτὸ δὲν πε-

οιήροχοτο εἰς τοὺς κληρονόμους, μὲ τὸν θάνατόν τοῦ ἀρχικοῦ σπαχῆ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χωρία, ἀπὸ αὐτὰ ὅσα εἶχον ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἀγᾶ καὶ μπέη καὶ μετεβιβάσθησαν εἰς αὐτούς, αὐτὰ ἀπετέλεσαν τὰ λεγόμενα «τ σ ι φ λ ῖ κ ι α», οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων εἶχον περιέλθει εἰς κατάστασιν πραγματικῶν εἰλώτων.

Ἄλλα χωρία ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν σουλτανικά. Αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ σπαχλήκια πού εἶχον ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ σπαχῆδες χριστιανοὶς πού δὲν εἶχον ἐξισλαμισθεῖ, ἢ ἀπὸ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας ἐκείνων ἀπὸ αὐτοὺς πού εἶχον ἐνταχθεῖ ὡς ἀρματωλοὶ κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα «ἰ μ λ ἄ κ ι α» ἢτοι ἐθνικαὶ γαῖαι. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅμως πολλὰ ἐπωλοῦντο εἰς διαφόρους ὀθωμανοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἐγένοντο «τ σ ι φ λ ῖ κ ι α», καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀπαλλοτρίωσις ἤρχισε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑπείρου τὸ 1912, διὰ τοῦ γενικοῦ ἀγροτικοῦ νόμου τοῦ 1919.

Ὁ θεσμὸς τῶν σπαχῆδων ἔχει ἑκατὸν ἔτη πού κατηργήθη εἰς τὴν πατρίδα μας Ἑπείρον. Ἡ ἀνάμνησις του ὅμως προκαλεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν τρόμον, εἰς βαθμὸν ὅστε ἡ λέξις «σπαχῆς» νὰ εἶνε συνώνυμος τοῦ τυράννου.

Ἡ φοβερωτέρα ὅμως καὶ ἀνεπανόρθωτος συνέπεια τοῦ θεσμοῦ τούτου, εἶνε ὅτι λόγω τῆς ἐξισλαμίσεως τοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τὸ 1630 πού ἐμνημονεύσαμεν, ἠλλοιώθη εἰς βάρος τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἡ ἐθνολογικὴ ὑπόστασις τῆς χώρας, ἀλλοίωσις ἀρκετὴ ἵνα διαπραχθῇ εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀνοσιούργημα τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ καταδικασθῇ ἕνα ἀπὸ τὰ ἑλληνικώτερα ἀλύτρωτα τμήματα εἰς τὸν ἀλβανικὸν ζυγὸν καὶ τὸ σημερινὸν καθεστὸς τοῦ ἐρυθροῦ τυράννου Ἐμβέρ Χότζα.

Πρὶν τερματίσωμεν τὴν παροῦσαν μελέτην μας, δίδομεν κατωτέρω ἀντίγραφα μερικῶν ἐγγράφων, σχετικῶν μὲ τὸν θεσμόν τούτον εἰς τὴν γενέτειράν μας, τὸ Δελβινάκιον, καὶ τὰ ὁποῖα ἀρχόμεθα ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου μας ἀρχείου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΤΣΕΛΗΣ

Α Ν Α Φ Ο Ρ Α

Ἑγεμών μου,

Κραταιότατε, ἐνδοξότατε, εὐεργετικώτατε, εὐσπλαχνικότατε, προστάτα καὶ πατρῶν ἡμῶν αὐθέντα μας εὐτύχει καὶ εὐδαιμώνει ἐν ὑγείᾳ.

Περὶ ληψις

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὁ δοῦλος σας ὀφείλει νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, παραναλεῖ ὅπως διὰ τὴν προμήθειαν χρειωδῶν ἐκστρατείας καὶ ὀδοιπορικῶν, διαταχθῶσι τὰ δέοντα καὶ εἰσπραττόμενον ἀπὸ τοὺς δεκατιστάς, δοθῇ εἰς τὸν δοῦλον σας τὸ ἐκ χιλίων γροσίων δικαίωμα μας δεκάτης κατ' ἀποκοπὴν ὅπερ ἀνεκαθεν εἰσπραττομεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους Δελβινάκιου καὶ τοὺς δεκατιστάς διὰ τὸ ἐκ τῶν τιμαρίων μας ἐν τῷ Δήμῳ Πωγωνίου ἀπὸ τοὺς κατοίκους Δελβινάκιου καὶ τοὺς δεκατιστάς τοῦ χωρίου τούτου.

Ὁ Δοῦλος σας

Μουσλήμ Ἀλῆ υἱὸς Σεῖχ Ἰβραήμ

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς αἰτήσεως ὑπάρχει παραπεμπτικὴ διαταγὴ τοῦ ὀνόματι Χασάν πρώτου Ὑπασπιστοῦ τῆς Αὐλῆς καὶ Καϊμακάμη Δελβίνου διατάσσουσα νὰ δοθῇ ἀπὸ τὸ χωρίον Δελβινάκι τοῦ Δήμου Παληοπωγῶνι εἰς τὸν αἰτοῦντα Σπαχῆν τὸ αἰτούμενον ποσόν.

Τῆ 29 250 ἔτους (1834)

Κάνο θυμισι εγὸ σάμετ σπάχος ελαβα το κεσίμι στου δελβινάκι ἀπὸ συνορο παλαμπελο χίλια ασπρα γιὰ τους χιλίους οχτάκοσιους δεκα πέντε καὶ δινο το τεσκερε μου στοὺς 1815 μαρτιου προτη

*Σάμετ
Σπάχος
Τ.Σ.*

Α Ν Α Φ Ο Ρ Α

Κραταιότατε, Εὐεργετικώτατε, Εὐσπλαχνικότατε προστάτα, γενναϊδώρε καὶ μεγάθυμε καὶ Εὐεργετικώτατε Ἑγεμών Αὐθέντα μου.

Εὐτύχει καὶ εὐδαιμώνει ἐν ὑγείᾳ.

Ὁ δοῦλος σας ἀναφέρει διὰ τῆς παρουσίας τὰ ἑξῆς :

Ἐκ τοῦ ὀνόματι Γούη Χαλιφὲ (χαλιφικόνσοργοῦτι) χωρίου καὶ λοιπῶν ἄλλων τοῦ Δήμου Μαζαράκι τοῦ Σαντζακίου Δελβίνου, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ τιμάριον μας

ὅπερ ἐξουσιάζω δυνάμει ὑψηλοῦ καὶ ἱεροῦ Μπερατίου, διὰ τὸ «τ ο π ρ ά κ ι» (τὰ ἀκίνητα δ.λ.δ. τὰ κείμενα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν «καλλιεργειῶν Λεπένου» τῶν κειμένων ἐν τῷ Δήμῳ Πωγώνια(νης) τὰς ὁποίας σπείρουν καὶ καλλιεργοῦν οἱ κάτοικοι Δελβινακίου, τὸ δόσιμον, τῶν καλλιεργειῶν τούτων ὠρίσθη κατ' ἀποκοπὴν, ἐνώπιον τοῦ ἐνδοξοτάτου αὐθέντου μας Μαχμούτ Πασᾶ, συμφώνως πρὸς τὰς ἱεράς διαταγὰς του, εἰς χίλια γρόσια ἑτησίως.

Τὸ δικαίωμα ὅμως ὅπερ ἔχομεν διὰ τὸ ἀντίτιμον τοῦ δεκατισμοῦ, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τρία ἔτη προσπαθοῦμεν νὰ τὸ λάβωμεν ἀπὸ τοὺς Σουμπασάδες τοῦ Δελβινακίου, οἱ Σουμπασάδες δὲν ἔδωσαν οὔτε ὀβολόν. Τοῦτο παρέμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου Κασίμ ἐφέντη ἀπὸ τοῦ ἔτους 46 μέχρι τοῦ ἔτους 47 (1247) καὶ εἰς χεῖρας τοῦ ἐκ Λεσκοβικίου μολλά Ἀλῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 47 ἕως τοῦ ἔτους 48, καὶ εἰς χεῖρας τοῦ ἀρχισαράφη τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἐμὴν πασᾶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 48 ἕως τοῦ ἔτους 49.

Ὁ δοῦλος σας ἤδη, οὕτως ἔδοξε τῷ Θεῷ, εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς φυλακῆς καὶ σᾶς ἀπευθύνει τὴν παροῦσαν ἱκεσίαν ὅπως εὐσπλαχνιζόμενος ἐξ οἴκτου καὶ μεγαθυμίας καὶ ἐλεημοσύνης μοὶ χορηγήσετε ὑψηλὴν διαταγὴν σας, ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς σουμπασάδες Δελβινακίου διὰ τῆς ὁποίας νὰ λαμβάνηται, ὡς ἀνεκάθεν, εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους, δι' ἕκαστον προηγούμενον ἔτος, ἀπὸ τοὺς σουμπασάδες Δελβινακίου καὶ δίδετε εἰς τὸν δοῦλόν σας τὸ δικαίωμά μας ἐπὶ τοῦ ἀντιτίμου τῆς δεκάτης καὶ μὲ ἀναξωγογήσητε.

Τὸ τέλος ἀνίκει εἰς Σᾶς. Ἐπὶ τούτοις, ἡ διαταγὴ καὶ τὸ πρόσταγμα τῆς ὑμετέρας ἐνδοξότητος.

Ὁ Δοῦλος σας

Ἐκ τῶν ἱπικῶν στρατευμάτων
Σεῖχ Ἰμπραῖμ υἱὸς Μεχμέτ

Ἐπισημειωματικὴ ἐνέργεια
Βεζυρικὸν Μονόγραμμα

Πρὸς τὸν Ἐντιμώτατον Μουσαῖ ἀγᾶν...
Ἰωαννίνων

Ἀφοῦ μελετήσης τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης ἀναφορᾶς νὰ καλέσης ἐνώπιόν

σου τοὺς μουλτεζίμηδες Ταχῆρ ἀγᾶ καὶ Ἐλμάζ Βετζιχ ἀγᾶν καὶ ἄλλους ἐνδεικνυμένους καὶ ἐξακριβώσης τὸ ζήτημα καὶ τὸ βásiμοντῆς ὑποθέσεως νὰ δώσης προσοχὴν εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἐπὶ τὴν ἐπαλήθευσιν καὶ νὰ ἀναφέρης ταῦτα εἰς ἡμᾶς.

8 Σ. 249

Ἐτέρα ὑπογραφή

Ἀναφέρει δουλικῶς

Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἐκδοθέντος βεζυρικοῦ διατάγματος ἐξηκριβώσα ἐκ τῶν μουλτεζίμηδων (δεκατιστῶν) Ταχῆρ ἀγᾶ, Ἐλμάζ ἀγᾶ καὶ ἄλλων τοιούτων τὴν ὑπόθεσιν περὶ διεκδικήσεως (αἰτήσεως) 1.000 γροσίων ὡς δικαίωμάτου δεκάτης κατ' ἀποκοπὴν, ὅπερ ἔχει ὁ ὑποβαλὼν τὴν ἀναφορὰν ἐκ Λοζατίου δοῦλός σας Σεῖχ Ἰμπραῖμ ἐπὶ τῶν προσηρητημένων εἰς τὸ χωρίον Δελβινάκι (γαιῶν) τὰς ὁποίας ἐξουσιάζει δυνάμει ὑψηλοῦ Μπερατίου ἐγνωστοποιήθη εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ δεκάτη τῶν ἐν λόγῳ προσηρητημένων γαιῶν καθωρίσθη πρὸ ἐτῶν εἰς χίλια γρόσια δυνάμει Βεζυρικοῦ Διατάγματος τῆς Ὑμετέρας Εὐεργετικότητος δοθέντος εἰς τὸν εἰρημένον Σεῖχην καθὼς καὶ δυνάμει δύο Διαταγμάτων ἑλληνιστὶ γεγραμμένων τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἐμὴν πασᾶ πρὸς τὸν ἴδιον καὶ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ κατ' ἀποκοπὴν δεκάτη δύο ἐτῶν πρὸ τοῦ ἔτους 46¹ εἰσέπραχθη ἀπὸ τοὺς δεκατιστὰς (μουλτεζίμηδες) τοῦ εἰρημένου χωρίου καὶ ὅτι παρὰ τὰ ἀνωτέρω τὰ ποσὰ αὐτὰ δὲν ἐμετρήθησαν ἐκ τοῦ ταμείου τῶν μουλτεζίμηδων ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀντιτίμου τοῦ ἰλιτζαμίου (τῆς ἐκμισθώσεως δεκάτης).

Καθίσταται ὁθεν δῆλον εἰς τὴν ὑμετέραν περιουστάτην ἐξοχότητα ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω σημειωθείσαν δῆλωσιν, δεόν νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἅτινα εἰσέπραξαν διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου τὰς προσόδους τοῦ εἰρημένου χωρίου.

Τῆ 11 Σεπτ. 249 (1833)

Τ.Σ.

1. 1246 (1830) Δύο ἐτῶν δ.λ.δ. τῶν ἐτῶν 1828 καὶ 1829.

Ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς τουρκικῆς τοῦ παρόντος ἐγγράφου ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ μητρὸς θεῖόν μας κ. Πέτρον Κ. Κῦρον.

ΑΝ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, Δημοδιδασκάλου

ΚΑΣΣΩΠΗ

Όταν για πρώτη φορά ανέβουμε στους αίματοβαμμένους βράχους του Ζαλόγγου και ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὴ μαγευτικὴ γύρω φύση, στὰ δυτικὰ μεταξύ Ζαλόγγου καὶ τοῦ παρακειμένου χωριοῦ Καμαρίνα θὰ ἰδοῦμε τὰ εἰρεῖλια τῆς ἀρχαίας Κασσώπης, πρωτεύουσας τοῦ ἐνδόξου κράτους τῶν Κασσωπαίων. Ὁ ἐρευνητὴς ἢ ὁ ἀπλὸς ἐπισκέπτης τῶν ἀρχαίων αὐτῶν εἰρειπίων ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ συνεπαίρνεται ἀπὸ μιὰ ἐξαιρετικὴ γοητεία, ἀντικρούζοντας τὴν πανέμορφη ὀλόγυρα φύση ποὺ τὸ κέντρο της κατέχει ἡ Κασσώπη. Μπροστὰ στὸ βάθος ἀπλώνεται μὲ ὅλη τὴν ὁμορφιά του τὸ Ἴονιο. Πιὸ κοντὰ μας, πρὶν τὸ μάτι μας κόψει τὴ θάλασσα, ἀπλώνεται ἕνας μεγάλος κάμπος μὲ τὶς ἀτέλειωτες μικρὲς λοφοσειρές του—ἡ Λάμαρη—καὶ πίσω μας ὀρθώνεται ἐπιβλητικὸς μ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο του ὁ χλιοτραγουδισμένος Ζύλογος. Οἱ Κασσωπαῖοι ἐλύστηκαν φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀσύγκριτη αὐτὴ ὠραιότητα καὶ ἔχτισαν ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσά τους. Σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν δράσιν τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων πολὺ λίγα πράγματα γνωρίζουμε. (Δυστυχῶς οἱ προϊστορικοὶ καὶ οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἠπείρου εἶναι σκοτεινοί). Οἱ Κασσωπαῖοι ἦταν φυλὴ Θεσπρωτικὴ καὶ κατεῖχε νοτιώτερα τῶν Θεσπρωτῶν τὸ ὄρεινὸ συγκρότημα τῶν Κασσωπαίων ὀρέων ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα μέχρι τὸν Ἀμβρακικό. Ὁ λαὸς αὐτὸς εἶχε ἀξιόλογο πολιτισμὸ. Οἱ λίγες ἀρχαιότητες ποὺ βρέθηκαν στὰ εἰρεῖλια τῆς πρωτεύουσάς

του καθὼς καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ εἰρεῖλια (Θέατρον, Ὀδεῖον, Βουλὴ κλπ.) μαρτυροῦν τὸ βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ τους. Μέσα στὰ τόσα κτίρια ποὺ στολίζουν τὴν ἀρχαία Κασσώπη σώζονται σήμερα δύο ἀρχαία θέατρα ποὺ τὸ ἓνα, κατὰ τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων, ἴσως νὰ ἦταν ὠδεῖο. Ὁ ἐπισκέπτης βλέπει τὸ κοῖλο μέρος τοῦ Θεάτρου στὸ βράχο καὶ τὶς κερκίδες ποὺ καθότανε οἱ Κασσωπαῖοι καὶ παρακολουθοῦσαν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν καὶ ἄλλων δραματικῶν συγγραφέων. Οἱ διάφορες ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς ἓνα ὑπόγειο θαλαμοειδῆ τάφο ποὺ ἀνῆκει ἀσφαλῶς σὲ κάποιον Κυβερνήτη τῆς χώρας αὐτῆς. Ἐπίσης οἱ περυσινὲς καὶ φετεινὲς ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς ἓνα κτίριον μὲ ἀρχετὰ διαμερίσματα ποὺ ἴσως νὰ ἦταν ἡ βουλὴ τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη τοῦ κ. Δάκαρη ἔφερε ἐπίσης σὲ φῶς μέσα ἀπὸ τὰ εἰρεῖλια τῆς Κασσωπίας βουλῆς μιὰ ὠραιωτάτη Κεφαλὴ τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς. Πολλὲς ἄλλες ἐπίσης παλαιότερα μικροανασκαφὲς καθὼς καὶ οἱ βροχῆς ἀπεκάλυψαν διάφορες ἐπιτύμβιες πλάκες μὲ ἐπιγραφές. Μιὰ μάλιστα φέρει τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ΑΝΙΚΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΟΥ κοσμημένη ὀλόγυρα μὲ ὠρᾶτα σκαλιστὰ ἄνθη. Δυστυχῶς πάρα πολλὰ κρύβονται ἀκόμη μέσα στὴ γῆ. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ φέρη σὲ φῶς πολλὰ ἱστορικοπολιτιστικὰ στοιχεῖα ὅποτε θὰ μπορούμε νὰ μιλοῦμε μελλοντικὰ σαφέστερα γιὰ τὴν Ἱστορία, τὴν δράσιν καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἐνα μεγάλο τεῖχος πολυγωνικοῦ σχήματος περιέβαλε τὴν Κασσώπη ποὺ τὴν ἔκανε πάντα νὰ εἶναι ἀπόρθητη σὲ κάθε ξενικὴ προσβολή.

Ἔτσι οἱ Κασσωπαῖοι διατηροῦσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους μέχρι τὴν ἐποχὴ ποὺ

1. Στραβ. Ζ' 7, 5, 6. 323, 324 «Χάονες μὲν οὖν καὶ Θεσπρωτοὶ καὶ μετὰ τούτων ἐφεξῆς Κασσωπαῖοι (καὶ οἳτοι δ' εἰσι Θεσπρωτοὶ) τὴν ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὀρέων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου παραλίαν νέμονται χώραν εὐδαίμονα ἔχοντες.

οί παντοδύναμοι Μολοσσοί κατέλαβαν ὅλη τὴν Ἠπειρο, ὁπότε καὶ ἡ χώρα τοὺς ἔγινε τμήμα τοῦ μεγάλου Μολοσσικοῦ κράτους.

Οἱ διάφορες ἐπιγραφές μᾶς διαφωτίζουν ὅτι οἱ Κασσωπαῖοι πολὺ ἔνωρῖς ἤρθαν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς γύρω γειτονικοὺς λαοὺς· εἴτε μὲ ἐμπορικές συναλλαγές· εἴτε μὲ κατακτητικές προθέσεις. Ὁ συνάδελφος Γεώργιος Σακκάς, Διευθυντῆς Δημοτικοῦ Σχολείου Καμαρίνας, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσῃ γραπτὴ μιά ἐπιγραφή πού βρέθηκε σὲ ἐπιτύμβια πλάκα στὸ Θύρρειον τοῦ Ξηρομέρου καὶ ἡ ὁποία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Κασσωπαῖοι γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο εἶχαν φθάσει μέχρι τὴν Ἀκαρνανία.

Νά, τί ἀκριβῶς γράφει: ΠΑΤΡΙΣ ΜΕΝ ΚΑΣΣΩΠΑ ΜΑΤΕΡ ΔΕ ΜΟΙ ΕΞΕΚΕΝΩΣΕ ΤΕΚΝΑ ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΝ ΚΑΙ ΕΧΕΝΙΚΑΝ ΑΛΛΑ ΠΑΝΤΟΒΑΡΥΣ ΑΔΗΣ ΗΡΠΑΣΕΝ ΑΥΤΑ.

Κατὰ τὴν τετάρτη περίοδο οἱ Κασσωπαῖοι εἶχαν κόψει δικό τους νόμισμα χάλκινο. Κατὰ τὴν τρίτην ἀργυρὸ πού ἔφερε στὸ ἔμπροσθεν μέρος κεφαλὴ Ἀφροδίτης μετὰ πάλου σιὸ πίσω δὲ μέρος τὴν ἐπιγραφὴ ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ.

Δυστυχῶς ἡ λαμπρὴ αὐτὴ πόλις κατεστάρφη τὸ 167 π.χ. ἀπὸ τὸν Ὑπατο τῶν Ῥωμαίων Λιμίλιο Παῦλο ὁ ὁποῖος κατέστρεψε 70 Ἠπειρωτικὲς πόλεις (κατὰ τὸ πλεῖστον Μολοσσικὲς) καὶ ἐξανδραπόδισε 150.000 κατοίκους γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἠπειρωτῆς πού ἐξεστράτευσαν μὲ τὸ Βασιλέα τοὺς Πύρρο στὴν Ἰταλία. Ἔτσι ἡ Κασσώπη μετεβλήθη σὲ σωροὺς ἀπὸ ἔρειπια πού θὰ μαρτυροῦν πᾶντα πῶς ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἔδρασε ἕνας λαὸς καθαρὰ Ἑλληνικὸς μὲ ἀξιόλογο πολιτισμὸ καὶ δράσι.

ΑΝ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Στράβων Ζ, 7, 5, Ἡρόδοτος, Δ. Εὐαγγελίδη οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἠπείρου, Ἱστορία Ἑλλάδος Κ. Παπαρηγοπούλου, Τρ. Εὐαγγελίδη Νέος Μπαϊδεκερ. Περιοδικὸ

«Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», περιοδικὸ «Ἠπειρωτικὴ Ζωή», Ἐγκυκλοπαιδεία Ἐλευθερουδάκη, περιοδικὸ «Ἥλιος» τόμος Ἑλλάς, Ἄλ. Πάλλη Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Χορογραφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἠπείρου στὴν Πανδώρα.

*

Σημ. Συντάξως: Δὲν εἶναι βέβαιο, ἴσως νὰ εἶναι καὶ ἀπίθανο, ἐὰν καταστράφηκε ἡ Κασσώπη ἀπ' τὸν Αἰμίλιο Παῦλο, γιὰ τοὺς ἔξης λόγους:

1) Οἱ Κασσωπαῖοι ἦταν Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶναι γνωστό, ὅτι στράφηκαν κυρίως κατὰ τῶν τότε κυριάρχων τῆς Ἠπείρου, τῶν Μολοσσῶν, συμμάχων τῶν Μακεδόνων, ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῶν Ῥωμαίων. Ἀντίθετα τμήμα τῶν Θεσπρωτῶν φαίνεται νὰ συνεμάχησε μὲ τοὺς ἐπιδρομεῖς Ῥωμαίους.

2) Οἱ ὡς τώρα ἀνασκαφές ἔφεραν σὲ φῶς ἐπιτύμβιες πλάκες, ἀγγεῖα, πίθους, οἰκιακὰ σκεύη καὶ νομίσματα τῶν Ῥωμ. Χρόνων καὶ τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν ἀκόμα. Φαίνεται ἐπομένως ὅτι ἡ Κ. ἐπέζησε καὶ μετὰ τὴν ρωμαϊκὴ κατάκτηση. (167 π.Χ.) ἴσως ὁμως μὲ φθίνουσα ἀκμῇ.

3) Ἐνῶ οἱ ἀρχαῖες πηγές ἀναφέρουν ὅτι πολλὲς πόλεις τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας (Ἀμβρακία, Ἀνακτόριον, Καλυδὼν) ἐξεκενώθησαν ἀπὸ τὸν Ὀκτάβιο (29 π.Χ. περίπου) καὶ οἱ κάτοικοί των ὑποχρεώθηκαν νὰ συνοικισθοῦν στὴν νεοσύστατη πόλη, τὴν Νικόπολη, ἡ Κασσώπη δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τίς πηγές αὐτές, νὰ ἐγκατελείφθῃ. Πιθανῶς τοῦτο ὀφείλεται σὲ δύο λόγους. Πρῶτα, γιατί, ἡ Θεσπρωτικὴ πόλη, δὲν καταστράφηκε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται σὲ ἀκμῇ, καὶ δεύτερο, γιατί ἴσως ἐχρησίμευε σὰν ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς Νικοπόλεως ἐναντίον τῶν βορείων ἐπιδρομῶν καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ διέφυγε ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ τόσο στρατηγικοῦ πνεύματος τοῦ Ὀκταβίου.

II.

Ἡ μετρικὴ ἐπιγραφή ἀπ' τὸ Θύρρειο εἶναι ἤδη γνωστὴ, δημοσιευθεῖσα ἐδῶ καὶ ἀρκετὲς δεκαετίες στὸ BCH, 1886 σελ. 178, no 3. (Bulletin Correspondance Hellénique).

Τὴν ἄλλη, πού βρίσκεται μπροστὰ ἀπ' τὴν ὠραία πύλη τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ζαλόγγου (Ἀνίκατος Κεφάλους) τὴν πρωτοδημοσίευσε ὁ Εὐαγγελίδης στὴν Α.Ε. (Ἀρχ. Ἐφημερίδα) 1914 καὶ τὴν ἀναφέρει γιὰ ἄλλη μιά φορά ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης (Ἠπειρ. Χρονικά 1934 σελ. σελ. 110).

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η ΔΙΩΓΜΕΝΗ

Μιά Παρασκευή, κι' ένα Σαββάτο βράδυ,
 Μάννα μ' μ' ἔδιωχε ἀπὸ τὸ σπιτικὸ μου
 Φεύγω κλαίοντας, φεύγω μοιρολογιῶντας
 Παίρον' ἕνα στρατὶ, στρατὶ καὶ μονοπάτι.
 Βρίσκ' ἕνα δεντρί, ψηλὸ σὰν κυπαρίσσι,
 Στέκω τὸ ῥωτῶ, στέκω καὶ τὸ 'ξετάζω.
 — Δὲν μοῦ λὲς δεντρί, δεντρί καὶ κυπαρίσσι,
 ποῦ νὰ βραδυνασιῶ καὶ ποῦ νὰ μείν' ἀπόψε ;
 — Νὰ ἢ ῥίζα μου νὰ δέσης τ' ἄλογό σου
 νὰ κι' οἱ κλῶνοί μου, στὸν ἴσκιό ἀπὸ κάτω,
 πέσε πλάγιασε, πέσε γλυκοκοιμήσου.
 Σήκου τὸ πουρνὸ καὶ πλήρωσε τὸ νοῖκι,
 δυὸ σταμνιά νερὸ σιὲς ῥίζες μου νὰ χύσης.
 — Ὡς καὶ τὸ δεντρί τὸ νοῖκι μοῦ γυρεύει.

||

Ο ΔΥΟΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

'Ο δυόσμος κι' ὁ βασιλικὸς καὶ τὸ μακεδονίσι,
 πᾶν τὰ ματάκια μ' βρύση,
 ν' αὐτὰ μ' ἀποκοιμήσανε καὶ μούφυγε ἡ ἀγάπη
 κοντούλα καὶ γιομάτη
 Παίρω τὰ ὄρη σκούζοντας καὶ τὰ βουνὰ ῥωτῶντας,
 Θεὸν παρακαλῶντάς:
 Μὴν εἶδες τὴν ἀγάπη μου, τὴν ἀγάπητικιά μου
 τὴν φλόγα τῆς καρδιάς μου;
 Ἐφῆς τὴν εἶδα στ' ἀργαλειό, στὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφαίνη
 κι' ἐμένα δὲν μοῦ κρένει.
 Ὑφαίνει τὰ μεταξωτά, ὑφαίνει τὰ λαχούρια,
 Γειά σου ἀγάπη μου καινούργια.

[Συλλογὴ Βασιλείου Σκαφιδᾶ]

ΑΘΑΝ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗ, Καθηγητὸς
—Θ' Γυμνασίου Ἀρρένων Ἀθηνῶν—

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΙΣ ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΣΥΜΒΟΛΗ*

Β') ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΔΡΥΜΑΔΩΝ

στ' ἀγοιγγόλευκα· λοφίσκος λαβῶν τὸ ὄνομα ἀπὸ ἀγοιολεύκας. Παρατηρητέον τὸ οὐδέτερον γένος ἐδῶ.

στον Ἀιθανάση· τοποθεσία καὶ χωράφια ἀπὸ παρακείμενον ἔξωκκλήσι ἀνήκον εἰς τὸν Κακόλακκον.

στον Αἰλιῶ· λόφος, ἔξωκκλήσι.

στον Αἰνικόλα· τοποθεσία καὶ ἀμπέλια λαβόντα τὸ ὄνομα ἀπὸ παρακείμενον ἔξωκκλήσι.

στον Αἰσπυρίδωνα· χωράφια καὶ κῆποι λαβόντες τὸ ὄνομα ἀπὸ εὐρισκόμενον μεταξὺ αὐτῶν εἰκόνημα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

στ' ἄλωνάκι· χωράφια κείμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου καὶ ὀλόκληρος ὁ ἐφ' οὗ κείνται λόφος. Ταῦτα λόγῳ τῆς διαπλίσεως τοῦ λόφου ἔχουν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν στρογγύλον, ὡσὰν ἄλωνάκι, σχῆμα.

στ' Ἀλέξη τὸ λάκκο· λάκκος. Ἄγνωστον διατὶ ὠνομάσθη οὕτω.

στὲς ἀλουπότρυπες· ἐκ φωλεῶν ἀλωπέκων ὠνομάσθησαν καὶ τὰ χωράφια καὶ ὁ περιβάλλον ταῦτα ἀκαλλιέργητος χῶρος.

στ' ἀμπέλια (προφ. στ' ἀμβέλια)· ὄνομα χωραφιῶν, ὅπου τῶρα δὲν ὑφίστανται ἀμπέλια.

στην Ἀνδριγγάδα (δηλαδή στην Ἀγία Τριάδα)· λοφίσκος καὶ χωράφια καὶ ἔξωκκλήσι.

στ' ἀπαντημένο (προφ. στ' ἀπανδημένο)· τὸ ἄνω τῶν Δρυμάδων προανὲς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας, ὅπου ἀπαγορεύεται ἡ ξύλευσις καὶ ἡ βοσκή τῶν ζώων. (Περὶ τῆς λέξεως

ἀπαντῶ βλ. Συμβολὴν μου εἰς τὸ τοπωνύμιον τοῦ Πωγωνίου, Ἡπ. Χρον. τ. Η').
στην ἀφωρεσμένη χωράφια. Ἴσως ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι δὲν προκόβουν ἐδῶ τὰ σιτηρά.

στο βανύλακκο· χεῖμαρρος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν παρακείμενην τοποθεσίαν.

στοῦ Βάκα· χωράφια. Κυριώνυμον διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν οἰκογενείας μὴ ὑφισταμένης ἤδη.

στὲς Βασιλάτες (προφ. στὲξ Βασιλάτες)· χωράφια. Ἡ κατάληξις -άτες εἶναι δηλωτικὴ καταγωγῆς· ὅθεν Βασιλάτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Βασίλην, Γιωργοντσαῖτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Γιωργοῦτσον, Πλεσαῖτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Πλέσαν. Καὶ ἓνα πλῆθος ἄλλων τοπωνυμίων ἐν Β. Ἡπειρῷ λήγουν εἰς -άτες, δηλωτικὰ προφανῶς τοῦ προγόνου οἰκιστοῦ: Μπουλιαράτες, Ζερβάτες, Προγονάτες κ.τ.τ. ἢ μὲ τὴν ἄλλην μορφήν τὴν ἐκ τῆς γενικῆς: Μπουλιαράτι, Ζερβάτι, Πλεσαῖτι, Προγονάτι. Περιέργως τὸ προκείμενον τοπωνύμιον ἐτράπη εἰς θηλυκὸν γένος. Πιθανώτατα οἱ ἰδιοκτῆται τῶν χωραφιῶν τούτων ἐγκατεστημένοι παρ' αὐτὰ ἐν ἀγροτικῇ καλύβῃ ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῇ τὸ τοπωνύμιον ἐκ τῶν φράσεων: Πάω στοὺς Βασιλάτες, ἔρχομαι ἀπὸ τοὺς Βασιλάτες, πέρασα ἀπὸ τοὺς Βασιλάτες.

στὴ βορβαλιὰ· χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἀπὸ βορβαλιές ποῦ ὑπάρχουν ἐκεῖ ὥστε φυτώνυμον.

στὰ βοῦρλα στὸ λάκκο· Λάκκος καὶ τὰ ἐκατέρωθεν κείμενα χωράφια. Φυτώνυμον.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

στοῦ βάλιον· λόφος, στάλος, χωράφια. Κυριώνυμον.

στοῦ βέγα· χωράφια. Κυριώνυμον.

στά βειμάτικα· χωράφια. Κυριώνυμον. (*βείμας ἢ *βείμος > βειμάτες > βειμάτικα).

στοῦ βραϊμη· τοποθεσία, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν οἱ ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου κείμενοι κῆποι. Προφανῶς κυριώνυμον.

στοῦ δογδάνου· λόφος. Πιθανώτατα κυριώνυμον.

στὴ γεροκοφωλιά· λόφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτὸν χωράφια. Παρατηρητέα ἢ πρὸς τὸ ἀκολουθοῦν ο τῆς συλλαβῆς κο ἀφομοίωσις τοῦ α τῆς β' συλλαβῆς τῆς λέξεως ὥστε γερακοφωλιά > γεροκοφωλιά.

στοῦ Γιωργονίκα· χωράφια καὶ ὁ περίεξ ἡὼρος, διατηροῦντα τὴν ἀνάμνησιν οἰκογενείας ἰδιοκτητῶν μὴ ὑφισταμένης ἤδη.

στὴ γκούρζα (προφ. στὴ γούρζα)· χωράφια καὶ κῆποι. Δὲν γνωρίζω τί σημαίνει ἢ λέξις.

στὴ γούβα· χωράφια κείμενα εἰς βαθούλωμα ἐδάφους.

στὴ δαμασκηγιὰ ἢ στὴ δαμασινιά· λόφος, ἢ εἰς τοὺς πρόποδας τούτου κειμένη κοιλάς καὶ ὁ διὰ ταύτης διερχόμενος χείμαρρος· δαμασκηνέα δὲν ὑφίσταται τώρα. Παρατηρητέα ἢ δι' ἀνομοίωσιν ἀποσιώπησις τῆς συλλαβῆς κη, ἔνθα οὐρανικὸν τὸ κ, διὰ τὸ παρακείμενον συγγενές σι. (Προβλ. τὸ ἡπειρωτικὸν καὶ ρουμελιώτικον Θανάης < Θανάσης, Χαρίης < Χαρίσης, χαρίεις < χαρίζεις, ἔνθα ἢ ἀνομοίωσις κατ' ἀντίθετον φοράν).

στοῦ δουρδουμάνη· ὁ λάκκος καὶ οἱ παρακείμενοι κῆποι.

στοῦ Ζερβοῦ· λάκκος, χωράφια. Κυριώνυμα ἀμφότερα.

στὸ ζωναράτο· λόφος, ἐν ᾧ τὰ πετρώματα διακρίνονται διατεταγμένα δίκην ζωνῶν.

στὸ καγκέλι (προφ. στὸ κανγέλι)· ἢ πλαγιὰ διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ἐλικοειδῆς δρόμος (καγκέλια) διὰ τὴν Νεμέρτσ(κ)αν καὶ τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα χωράφια.

στοῦ Καραντζιά τ' ἁλώνι· λόφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κείμενα χωράφια. Δὲν ὑφίσταται τώρα ἁλώνι ἐκεῖ.

στοῦ καλοέρου ἢ καὶ (μὲ διατήρησιν τοῦ τόνου κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν) στοῦ καλόερου· λάκκος. Ἄγνωστος ἢ αἰτία τοῦ τοπωνυμίου.

στά κανναβοτόπια· χωράφια μετὰ τῆς περίεξ περιοχῆς δεικνύοντα μὲ τὸ τοπωνύμιον τοῦτο καὶ ἓνα εἶδος καλλιέργειας, μὲ τὸ ὁποῖον ἡσχολοῦντο οἱ παλαιότεροι.

στὴν καρνοπούλα (προφ. στὴν γαρλοπούλα)· φωτώνυμον χωραφιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν τώρα καρυδιές ἢ (ἡπειρωτικώτερον) καρυές.

στοῦ Κατσιμιβᾶ· κυριώνυμον ἐξάρσεων ἐδαφικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει καλλιεργοῦνται

στὴν καψάλω (προφ. στὴν γαψάλω)· ὀνομασία μερικῶν κήπων. Ἴσως ἀπὸ κανένα καψαλισμένον κορμὸν δένδρου.

στὴν κερασιά (προφ. στὴν γερασιά). ὄνομα τοποθεσίας, ὅπου τώρα δὲν ὑπάρχει κερασιά.

στὸ κλήμα· λόφος, χωράφια καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ λόφου στάλος. Κλήμα τώρα δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ.

στοῦ Κόικου· πλαγιὰ. Κυριώνυμον.

στὸ κόνισμα· βοσκοτόπι, ὅπου ὑπάρχει εἰκόνισμα.

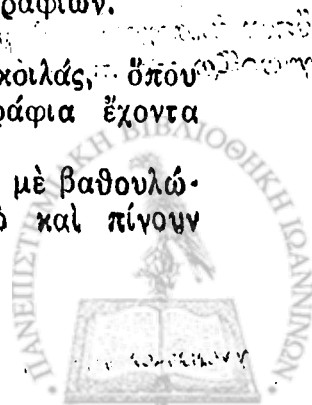
στὸν Κουφόλαγγο (προφ. στὸν γουφόλαγγο)· λόφος. Ἴσως εἶναι κυριώνυμον. Διὰ τὴν κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰν καὶ ὄχι κατ' ὀνομαστικὴν, ὅπως εἰς τὰ ἄλλα κυριώνυμα, ἰσχύουν ὅσα ἐγράφησαν διὰ τὸ τοπωνύμιον στὸν Ἀμαλῆ τοῦ Δολοῦ (Ἠπειρ. Ἐστίας, τεῦχος Η', σελ. 815). Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχωμεν ἐδῶ β' συνθετικὸν τοῦ τοπωνυμίου τὸ ὄνομα Λάγγος (Λιάγγον ἐγγώρισα ἐν Β. Ἠπειρῶ διαρκοῦντος τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου), ἀλλὰ τὸ οὐσιαστικὸν λόγγος, τότε παρουσιάζεται ἐδῶ ἀνομοίωσις τοῦ λο εἰς λα διὰ τὰ παρακείμενα ο.

στὸ κουφονέρι· χείμαρρος ῥέων ἀνευ πατάγου.

στὴν κρανιά (προφ. στὴν γρανιά)· Φυτώνυμον τοποθεσίας καὶ χωραφιῶν.

στὴ λακκοπούλα· μικρὰ κοιλάς, ὅπου καλλιεργοῦνται καὶ τινα χωράφια ἔχοντα τὸ αὐτὸ ὄνομα.

στά λαφομούρζα· τόπος μὲ βαθουλώματα, ὅπου συλλέγεται νερὸ καὶ πίνουσι

τάλαφια. (*Μούρσα* (ή), κοίλωμα μὲ νερό).
 - *στή λιθαρόστρουγκα* (προφ. *στή λιθαρό-
 στρουγκα*)· λόφος καὶ χωράφια. Ἡ ἐκεῖ
 εὕρισκομένη λιθίνη στρούγκα ἔδωσεν
 ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῇ τὸ τοπωνύμιον
 κατὰ διαστολὴν πρὸς ἄλλες στρούγκες,
 φτειαγμένες προχείρως ἀπὸ ξύλα, βάτους
 καὶ παλιούρια.

στά λισβάγια· (πλαγιά ὀνομασθεῖσα
 οὕτω ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ χώματος
 (λίσβας).

στά μαράτικα ἢ *στά μαρέικα* ἢ κατὰ
 ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν *στά μαραιίκα*· λό-
 φος καὶ χωράφια προφανῶς ἐξ οἰκογενείας
 Μάρη. Ὡστε *Μαράτες* > *Μαράτικα*, *Μα-
 ραῖοι* > *Μαραιίκα*.

στοῦ Μάτανγα· χαράδρα.

στό μεγαβορτόπι· λακκιά μεγάλη. (Βλ.
 Χρ. Σούλην ἐν Ἡπ. Χρονικοῖς 1932 σελ.
 225 εἰς λέξιν *βορτόπι*).

στό μεγαδένδρο· συστάς δένδρων ὑπὸ
 τὰ ὅποια ὑπάρχει εἰκόνισμα. Τὸ τοπωνύ-
 μιον διατηρεῖ τὴν ἀνάμνησιν ἑνὸς μεγάλου
 δένδρου προὑπάρχοντος ἴσως τῆς σημε-
 ρινῆς συστάδος.

στό μεγαλάκκο· ἐπιμήκης καὶ ἀρχετοῦ
 κλάτους λακκιά. Τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχουν καὶ
 τὰ ἐν αὐτῇ χωράφια.

στό μεγάπροσήλιο· μεγάλη προσηλιακὴ
 πλαγιά. Παρατηρητέος ὁ τονισμὸς καὶ
 τοῦ ἀ' συνθετικοῦ ἐπὶ τῆς τελικῆς του συλ-
 λαβῆς, ἐπειδὴ τονίζεται ἡ δευτέρα συλλα-
 βὴ τῆς λέξεως *προσήλιο*, τῆς κατεχούσης
 ἔδῳ θέσιν β' συνθετικοῦ. Τοιοῦτος τονισμὸς
 δὲν ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ δύο προηγούμενα το-
 πωνύμια *μεγαλάκκο*, *μεγαδένδρο*, διότι τονί-
 ζεται ἡ εὐθύς μετὰ τὸ γα συλλαβή. Κοιτάζω
 τὰ σημειώματά μου καὶ δὲν εὕρισκω καὶ
 ἄλλον τόνον εἰς τὸ ἀνωτέρω τοπωνύμιον
μεγαβορτόπι· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ βεβαι-
 ώσω ἂν προσεφέρθη ἡ λέξις μὲ ἓνα τόνον
 ἢ ἂν ἐγὼ παρέλειψα νὰ σημειώσω καὶ
 δεύτερον τονισμόν.

στά μερόδρυγα· ἐξάρσεις ἔδαφικαὶ καὶ
 χωράφια, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἤδη *μερό-
 δρυα*, (εἶδος δρυός).

στά μελόνηθρα· τόπος βσκησίμιος,
 ὅπου ὑπάρχουν καὶ μεγάλες πέτρες. Δὲν
 γνωρίζω τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

στά ναναίικα· χωράφια.

στά νεζιάτικα· χωράφια. Κυριώνυμα
 ἀμφότερα.

στήν παλιοκάλυβα (στήμ βαλιοκάλυβα)
 λοφίσκος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὅπως μαρτυρεῖ
 τὸ τοπωνύμιον, ὑπῆρχε κάποια καλύβη.

στήν Παναγιὰ (προφ. *στήμ βαναγιὰ*)·
 ἐξωκκλήσι, χωράφια.

στά παλιάμπελα· ἤδη μόνον χωράφια.

στό πλάι τ' Αἰλιᾶ· τὸ ὑπερκείμενον τοῦ
 ἐξωκκλησίου *Αἰλιᾶ* (βλ. ἂν. τοπωνύμιον)
 πρηνὲς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας.

στό πλάι τοῦ Κόλια· τοποθεσία ἐπὶ τοῦ
 πρηνοῦς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας ὀνομασθεῖσα
 οὕτω διότι ἐκεῖ κάποιος Κόλιας, κτηνοτρό-
 φος, εἶχε τὴν στάνην του.

στόν πλάτονα (προφ. *στόμ βλάτονα*)·
 χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἀπὸ ὑφιστα-
 μένην ἄλλοτε ἐκεῖ πλάτανον, ἡ ὁποία ὀνο-
 μάζεται *πλάτονας*.

στό ποτάμι· χεῖμαρρος, ὁ παρακείμε-
 νος τόπος, οἱ κῆποι, τὰ χωράφια ποῦ εὐ-
 ρίσκονται ἐκεῖ.

στά προσήλια· ὄνομα πλαγιάς προση-
 λιακῆς καὶ τῶν ἐκεῖ χωραφιῶν.

στόν πυργάκη (προφ. *στόμ βυργάκη*)·
 ὄνομα διδόμενον εἰς δύο λόφους, τοὺς νῦν
 ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας *διδύμους
 λόφους* ὀνομαζομένους. Ἴχνη πύργου δὲν
 φαίνονται.

στή ραχηόγανη· φυτώνυμον λόφου.

στό ριάχοβο· ὄνομα ῥύκκος καὶ τῶν
 παρακειμένων χωραφιῶν.

στοῦ Σαούλη· χωράφια. Προφανῶς κυ-
 ριώνυμον. Οἰκογένεια φέρουσα τὸ ὄνομα
 τοῦτο δὲν ὑφίσταται τώρα.

στοῦ Σικούλικα· χωράφια. Προφανῶς
 κυριώνυμον.

στό σκάπετο· λόφος.

στή σουρβιά· χωράφια, ὅπου τώρα δὲν
 ὑπάρχει σουρβιά.

στά στεράγια· λόφος, τοῦ ὁποίου τὰ
 πρηνῆ κατέχουν χωράφια, εἰς τῶν ὁποίων
 τὸ χῶμα εὕρισκονται στεράγια, (στουρνά-
 ρια, πυριτόλιθοι). Ἄλλοι τὴν αὐτὴν θέσιν
 μου τὴν εἶπαν *στά στεράδια* προφανῶς
 κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας λέξεις εἰς ἀδία-
 ληγούσας (ξεράδια, στεγνάδια).

στοὺς ταβόροι· λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπῆρχε σταθμὸς χωροφυλάκων.

στοὺν τζίλιαρη (ὀνομαστική· ὁ τσίλιαρης· τὸ τσ μετὰ τὸ ν τρέπεται εἰς τζ· λ.χ. τὸν τζάρκο, τὸν Τζαῦο, τὸν Τζάκα ἐξ ὀνομαστ. τσάρκος, Τσαῦος, Τσάκας)· χωράφια. Ἴσως ὠνομάσθησαν οὕτω ἐκ σκωπτικῆς διαθέσεως τῶν Δρυμαδιωτῶν πρὸς τὸ ἄγονον τῶν χωραφιῶν τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν θέσιν ταύτην. *Τσιλιάρηδες* λέγονται τἄρονοκάτσικα ποῦ τσιλιοῦνται καὶ δὲν ἔχουν προκοπή.

στην τζιούκα (ἐξ ὀνομ. ἢ τσιούκα)· ὄνομα λόφου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δάσους.

στοῦ Τζιουρη· ἔξαρις ἐδάφους μὲ χωράφια. Κυριώνυμον.

στοῦ Τζιουρη στοὺς λάκκο· ὁ πλησίον τῆς ἀνωτέρω τοποθεσίας λάκκος.

στοὺς τσέρους· χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἐξ ὑπορχόντων ἐκεῖ τσέρων, εἶδους δρυός.

στοῦ Τσιακόπλη· τὰ ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου, ὅπου εὐρίσκονται ἀλώνια.

στοῦ Τσιρόνη· χωράφια καὶ ὁ περίξ τούτων χῶρος. Ἐπώνυμον *Τσιρόνη* δὲν ὑπάρχει.

στοῦ Τσιόρου· λάκκος καὶ χωράφια. Κυριώνυμον.

στοὺς φούρους· χωράφια. Ἄγνωστος ἢ αἰτία τοῦ τοπωνυμίου.

στην ψηλήραχη (προφ. στήμ βζηλήραχη)· λόφος ὑψηλός.

Γ') ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΤΩ ΜΕΡΟΠΗΣ

(πρώην Φραστειῶν).

στοὺν Ἀιδημήτη· ὄνομα τόπου ἀπὸ ὑφιστάμενον ἐκεῖ εἰκόνημα.

στοὺν Ἀινικόλα· ὄνομα τόπου ἀπὸ ὑφιστάμενον ἐκεῖ ναῖσκον.

στὰ βορτόπια· μεγάλη ἔκτασις. Ἡ λέξις ἐρμηνεύεται εἰς τὰ Ἡπειρ. Χρονικά, 1932, σελ. 225.

στη βουζιά· χωράφια καὶ ὁ περὶ αὐτὰ χῶρος. Ἴσως ἄλλοτε ἐφύοντο ἐκεῖ βουζιές, ἀκτέαι.

στη βουρδιά· ἔκτασις περιλαμβάνουσα λόφους καὶ χωράφια.

στοῦ βαράκου· πηγάδι καὶ ἡ περίξ τοποθεσία. Κυριώνυμον. Πιθανὸν ὁ κατασκευάσας τὸ πηγάδι.

στοῦ βέτση· χωράφια μὲ τὴν περίξ τοποθεσίαν. Κυριώνυμον.

στη γλάβα· ἡ πηγή ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει τὸ ποτάμι τοῦ Γορμού.

στη γουμανιέρα· χωράφια. Ἴσως ὑπῆρχεν ἐκεῖ δένδρον, (γουμανιέρα βελανιδιὰ ἢ γουμανιέρα γκορτσιὰ ἢ ἄλλο τι), εἰς τὸ ὁποῖον ἐφώλιαζαν γουμαναῖοι ἢ ἄλλως λεγόμενοι γουμάνια.

στοὺς διαβατο· χωράφια. Ὄταν ταῦτα λαμβάνωνται ὡς σύνολον, λέγεται στὰ διαβατά. Τὸ τοπωνύμιον ἐγένετο, διότι ἀπὸ ἐκεῖ διέρχεται ἡ ἀπὸ Βοστίνης εἰς Δέμα ἄγουσα ὁδός.

στοῦ δοβίση· ἔκτασις χωραφιῶν. *Ντομπίτσι* λέγεται τὸ χονδρὸν καυσόξυλον, τὸ ἄλλως κούτσουρο. Κατὰ μεταφορὰν δὲ λέγεται καὶ ὁ ἐξ ὑπερβολικῆς οἰνοποσίας ἀναισθητός, ὅθεν καὶ ἡ φράσις *ἔγινε ντομπίτσι* = ἐμέθυσε μέχρι ἀναισθησίας. Ἡ κατὰ γενικὴν ἐκφορὰ τοῦ τοπωνυμίου στοῦ δοβίση δείχνει ὅτι τοῦτο εἶναι κυριώνυμον· γνωστὸν δὲ ὅτι σκωπτικοὶ χαρακτηρισμοὶ (ἔγινε ντομπίτσι, αὐτὸς εἶναι ντομπίτσι) λεγόμενοι περὶ τινος ἐξελίσσονται εἰς ὀνόματα, ἐπώνυμα, κληρονομούμενα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σωφρονέστεροι τοῦ προγόνου. (βλ. σχετικῶς τοπωνύμιον Δολοῦ στοῦ Γιαντίτσαρη ἐν Ἡπειρ. Ἐστία, τεῦχος 8 (1952) σελ. 816).

στην καροκάλυβα (προφ. στήν γαροκάλυβα)· δάσος καὶ χωράφια. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ τοπωνυμίου ἴσως δηλοῖ τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἰδιοκτήτου εὐρισκομένης ἴσως ἄλλοτε ἐκεῖ καλύβης, ὅποτε δηλοῦται τοῦ *Karā ἢ καλύβα*. Τοιαῦτα σύνθετα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα· λ.χ. τὸ *παπαδόσπιτο*, τὸ *δασκαλόσπιτο*, δηλ. τοῦ παπᾶ, τοῦ δασκάλου τὸ σπίτι· ἐτι δὲ λέγεται καὶ ἡ *Πλοσκόφυφη* τοῦ Πλόσκα ἢ νύφη, ἢ *Σιαρόφυφη* καθ' ἀπλολογίαν ἀντὶ τοῦ *Σιαρομόφυφη* τοῦ Σιαρένη ἢ νύφη. Ἀποκλείεται δὲ τελείως ὅτι τὸ α' συνθετικὸν εἶναι ἡ λέξις *κάρρο*, ὅποτε θὰ ἐδήλου ἡ λέξις *καροκά-*

λυβα τὴν διὰ τὴν φύλαξιν τῶν κάρρων χρησιμοποιουμένην καλύβην κατὰ τὸ ἀχυροκάλυβα, διότι κάρρα εἰς τὸ Πρωγόνι καὶ δὴ εἰς τὰ Φρασιανὰ ἕνεκα τῆς φύσεως τοῦ ἔδαφους οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθησαν.

στὸν *κολτοιδιάρη* (προφ. στὸν γολτσιδιάρη) Χωράφια μὲ τὴν περίξ τοποθεσίαν. Ἐδῶ φύεται ἀφθονῆ κολτσιίδα. Φυτόνυμον λοιπὸν καὶ τοῦτο.

στὸ *κουρί* Ἡ τοποθεσία εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται τὸ δάσος (τὸ *κουρί*) τῶν Φρασιανῶν.

στὴν *κυδωνιά* (προφ. στὴν γυδωνιά) χωράφια. Ὅταν λαμβάνονται ὡς σύνολον, λέγεται στές *κυδωνιές*.

στὸ *λαηνόχωμα* χωράφια καὶ ὁ περίξ κῶρος. Ἡ παράδοσις δὲν διασώζει ἀνάμνησιν πηλοπλαστικῆς ἐκεῖ, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ τὸ τοπωνύμιον.

στὸ *παλιόκαστρο* λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐρείπια.

στὸ *παλιοκλήσι* λόφος καὶ χωράφια. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐκκλησίας ὑπάρχει ἤδη εἰκόνισμα.

στὸ *παλιομανάστηρο* χωράφια. Ἰχνη μοναστηρίου δὲν σώζονται. Γνωστὸς ὁ τύπος *μαναστήρι* ἀντὶ *μοναστήρι*.

στὴν *παλζουρή* (προφ. στήμ βαλζουρή) χωράφια καὶ τοποθεσία. Φύονται παλιούρια.

στὰ *παλζοπήγαδα* δάσος. Πηγάδια δὲν σώζονται.

στὴν *παλιόστρουγκα* (προφ. στήμ βαλιόστρουγκα) δάσος.

στὰ *πηγαδίτσια* λάκκος καὶ ἡ περιέχουσα τοῦτον τοποθεσία μετὰ τῶν χωραφιῶν. Ὀνομάσθη ἐξ ἀναβρυνόντων ἐκεῖ νερῶν τροφοδοτούντων τὸν Γορμόν.

στὴν *πλαγιά* (προφ. στήμ βλαγιά) τὸ μεταξὺ Παλαιοπύργου καὶ Φρασιανῶν πρानές.

στὸν *ποτιζῶνο* ἢ *στὴν ποτιζῶνα* (προφ. στὸμ βοσιζῶνο, στήμ βοσιζῶνα). Χωράφια ἀπὸ διερχομένους λάκκους, εἰς τὰ νερὰ τῶν ὁποίων ποτίζονται τὰ ζῶα.

στὸ *ρετούλακκο* δάσος χωράφια, λάκκοι. Ἴσως τὸ α' συνθετικὸν τῆς λέξεως τὸ ἐπώνυμον Ρέτσης ἢ Ρέτσος. Οἰκογένεια ὁμοῦς μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο τῶρα δὲν ὑπάρχει.

στὰ *σιάδια* ἔκταση πεδινή, χωράφια. Λέγεται κατὰ διαστολὴν πρὸς τὸ παρακείμενον ἀνώμαλον ἔδαφος.

στὰ *σώχωρα* τὰ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ συνοικισμοῦ χωράφια. Ἄλλοῦ λέγονται *σωκήπια*, (*σωκήπι*) κατὶ τέτοιοι κῆποι. Δὲν ἀποκλείεται τὸ *σωκήπι* νὰ ἔγινε *σωπίκι*. Ὡς γνωστὸν λέγεται καὶ *Σωπική* ἢ *Σωπική*. Ἀφοῦ εἶπομεν διὰ τὰ *σώχωρα* ἅς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὰ *Σεπόλια*, ἔσω τῆς πόλεως.

στοὺς *φτιλιάδες* ὄνομα *πλαγιᾶς*, εἰς τὴν ὑπόλειον δὲν ὑπάρχουν τῶρα πτελέαι.

[Συνεχίζεται]

ΧΡΟΝΙΑΡΕΣ ΜΕΡΕΣ*

Τὴν εἶχε καλὰ τυλωμένη τὴν κοιλιὰ του ὁ Γιάννης ὁ Βίβης, σὰν ξεκινούσε τὸ πρωῖνὸ ἐκεῖνο τοῦ Δεκέμβρη—ἀνάμεσα Χριστούγεννα καὶ Ἄη—Βασίλη, μὲ τὶς προβιὲς παραμάσκαλα γιὰ τὸ Παζάρι.

Στὴν μεγάλη τὴν κακάβα, χαράματα ἀκόμα, εἶχεν ἐτοιμαστῆ ὁ πηχτὸς σιταρένιος τραχανᾶς, μὲ μπόλικο ἀωῖσιο τυρί, καὶ μπόλικο περιχυμένο τσιγαριστὸ βούτυρο· καὶ τὸ εἶχε τιμήσει ὁ Βίβης γιὰ καλὰ τὸ πρωῖνὸ ἐκεῖνο νέκταρ.

Μὰ τώρα, καθὼς ἀνέβαινε κυματιστὰ—κυματιστὰ ἀπὸ τὰ Μποστάνια κατὰ τὸ Παζάρι, αἰσθανόταν ξυνῆλες. Πέρασε τὸ στενὸ τοῦ Ἄη—Νικόλα, κι' ἔστριψε ἀριστερὰ κατὰ τὰ τσαρουνχάδικα. Καθὼς πλησίαζε στὸ χάνι τοῦ Παπαδημήτρη, προτοῦ φτάσουμε στὸ Γιουμπρούκι (τὴ στοὰ τοῦ Λέβη, ὅπως τὴ λένε σήμερα),

—Ἐνα κρασάκι, σκέφτηκε, γιὰ νὰ μού κόψη τὶς ξυνίλες· καὶ τρύπωσε στὸ χάνι, κάθισε σ' ἕνα τραπεζάκι καὶ παράγγειλε τὸ πενηντάρι.

Ὁ μάγερας, εἶχε κηόλας ἀραδιάσει, μπροστὰ—μπροστὰ στὸ μαγαζί, προκλητικὰ καὶ καλοφκιαγμένα τὰ διάφορα φαγιὰ μέσα στὰ ταψιά καὶ τὶς τεντζερέδες, κι' οἱ δυνατὲς μυρουδιές, τοῦ γαργαλοῦσαν τὰ ρουθούνια.

— Καλὸ τὸ κρασάκι, σκέφτηκε ὁ Μπάμπα—Γιάννης, μὰ θέλει καὶ μεζὲ παρέα, γιὰ νὰ φανῆ ὄλη του ἡ καλωσύνη.

Τὸ τηγάνι χαλοῦσε τὸν κόσμον, διαλαλῶντας πολυθόρυβα τὶς νοστιμάδες ποὺ κολυμποῦσαν στὸ τσιτσιριστὸ τὸ βούτυρο.

— Τὶ τηγανίζεις αὐτοῦ μάστορα; ρώτησε ὁ Βίβης, ἄν καὶ τῷξερε καλὰ τί τηγα-

νιζόταν· Τί ἄλλο ἀπὸ σηκοτάκια καὶ σπληνίτσες θὰ τηγάνιζε πρωῖ—πρωῖ ὁ μάγερας! ὁ πατσιᾶς, ὁ νοστιμότατος γιαννιώτικος πατσιᾶς, καὶ τὰ τηγανισμένα σηκοτάκια, μὴ δὲν ἦταν τὸ πρωῖνὸ κολατσιὸ τῶν ἀργαστηριαρέων;

Γύρισε ὁ μάγερας καὶ τὸν κύταξε προκλητικὰ.

— Σῶχω κάτι μεζεδάκια σήμερα, κύρ Γιάννη, ἄλλο πρῶμα!..

Τοῦ Βίβη εἶχε γεμίσει σάλιο τὸ στόμα καὶ ξεροκατάπινε· ὁ τραχανᾶς ἔβραζε ἀκόμα μέσα του· μὰ κρασάκι χωρὶς μεζὲ γίνεται; κι' αὐτὸ τὸ ἀναθεματισμένο τὸ τηγάνι ὄλο καὶ παινεύτανε!..

— Στεῖλε ἕνα πιατάκι, μάστορα, ἀποφάσισε ὁ Βίβης ὑποχωρῶντας στὸν δυνατὸ πειρασμό.

— Σῶχω κάτι μεζεδάκια σήμερα κύρ Γιάννη, ἄλλο πρῶμα! (Σκίτσο Κ. Μαλάμου)

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος

Ὁ μάγερσ τοῦ εἶχε βάλει, κι' ἕνα - δύο μπιντιβίτσια, καὶ κάθισε ὁ Γιάννης μας, καὶ κατανοστιμεύτηκε, μ' ἕνα κομμάτι ψωμί μπαμπλίκια, τὰ τρυφερὰ σηκωτάκια, τὶς σπληνίτσες, φρέσκες - φρέσκες μὲ τὸ αἷμα τους, τεχνικὰ ἀλατισμένες μὲ μαῦρο ἀλάτι καὶ μὲ μπόλικη ἀρωματικὴ ρήγανη. Μακάριοι, τὰ πότισε ἀπὸ πάνου μὲ τὸ ξανθὸ κρασάκι ποῦ σπιδίζε κρουσταλένιο καὶ διάφανο στὸ ποτήρι.

Ἐέσφιξε τὸ ζουνάρι, πλήρωσε, καὶ συνέχισε τὸ δρόμο του: μιὰ κουβεντούλα ἀπὸ δῶ, ἕνα παζαρολήκι ἀπὸ κεῖ, κᾶτι φίλοι ποῦ ἀντάμωσε, κᾶτι γνωστοί, ζύγωνε μεσημέρι ὅταν ὁ Βίβης, γιαβᾶς - γιαβᾶς, ξεπούλησε σὲ καλὴ τιμὴ τῆς προβιῆς.

Περνώντας ἀπὸ τὸν πλάτανο στὶς Κανίστρες, εἶδε τῆς φράγκικες μάκινες ποῦ σιδέρωναν τώρα τελευταῖα τὰ φέσια τους οἱ νεώτεροι. Κᾶτι φεσάκια μάτια μου, μικρὰ καὶ μίζερα, σὰν ἀναποδογουρισμένες τσάρπες, μὲ συμπάθειο· καὶ κᾶτι κασιδιάρικες φούντες, σὰν ἀπὸ κομπολόγια!

Ἰσιαξε λιγάκι τὸ πλούσιο τσακιστό του φέσι, χᾶιδεψε τὴ βαρεῖα τῆς φούντας, καὶ διαβαίνοντας κατὰ τὸ Κουρμανεῖο, κούνησε λυπητερὰ τὸ κεφάλι του· μὴ δὲν εἶχαν δὰ φορέσει τώρα - τώρα κᾶτι φράγκικα πανταλόνια στενὰ καὶ κακορίζικα, σὰν κἀναλες; ἀμὴ τὰ σακάκια τους, τὰ ἴσια καὶ κοντὰ; χωρὶς κέντημα, χωρὶς ἀνθρωπιὰ, χωρὶς τίποτε;

*

Ἔστριψε τὸν κατήφορο· οἱ Ἑβραῖοι χασάπηδες χαλοῦσαν τὸν κόσμον ἀπὸ τὶς φωνές.

— Δὲν τοῦ πλάου, δὲν τοῦ πλάου! Πῶ! Πῶ! Πῶ!

Ἄλλος τοῦ φώναζε ἀπὸ δῶ, ἄλλος τὸν καλοῦσε ἀπὸ κεῖ, κᾶποιος πλησίασε καὶ τὸν τραβοῦσε κηόλας ἀπὸ τὸ μανίκι. Ὁ Χατμ Μπόνος εἶχε σφάξει ἕνα δαμάλι πρώτης. Τὶ ἀκρίβεια ὅμως μωρὲς παιδιὰ! Δυὸ μιση γρόσια τὴν ὀκᾶ πουλοῦσε ὁ ἀθεόφοβος· καὶ τί; βοδινο!

— Ἀκρίβειες, ἀκρίβειες! ἀνησύχησε ὁ Βίβης· μὴ δὲν εἶχαν αὐγατίσει μιὰ δεκάρα τὴν ὀκᾶ καὶ τὸ ψωμί; πενήντα παράδες τὴν ὀκᾶ τὸ ψωμί!.. Ποῦ θὰ πᾶμε;

πῶς θὰ ζήσουμε; τί θὰ γίνῃ ἢ φτώχεια; Ἄλλοίμονο!..

Ψώνισε λοιπὸν κι' αὐτὸς ἕναν πατσιὰ μοςχαρ'σιο μὲ τέσσερα πόδια γιὰ τὸ βράδυ, καὶ τράβηξε τὸν κατήφορο.

Διψοῦσε δυνατά.

*

Λοξοδρόμησε λιγάκι κατὰ τὸ μαγαζὶ τοῦ κυρ Κωσταντῆ τοῦ Μπογατσιατζῆ, ποῦ εἶξερε πῶς εἶχε πάντα του νερὸ τῆς Ντραμπάτοβας γιὰ τοὺς μουστερηδες του.

Χαιρέτησε φιλικὰ καὶ ζήτησε νεράκι: Ὅτι εἶχαν βγάλει ἀπὸ τὸ φούρνο ἕνα ταψὶ μὲ μπογάτσα ροδοψημμένη καὶ μυρωδάτη κι' ἀχιστή. Τὸ φρέσκο βούτυρο, τὸ γαλοτύρι, ἢ σπάνια μαγιά, ποῦ τὸ μυστικὸ τῆς μόνο ὁ κυρ Κωσταντῆς τῶξερε, σκορπούσαν διαβολικὰ ἀρώματα. Τὰ μάτια τοῦ κυρ Βίβη λιγώθηκαν· εἶχε μπήξει ὁ κυρ Κωσταντῆς, μέσα στὴν καρδιὰ τῆς μπουγάτσας, τὸ κοπίδι, καὶ κύταζε πονηρὰ τὸ Γιάννη μας.

— Πέτυχα σήμερα ἕνα γαλοτύρι, κυρ Γιάννη μου, ἄλλο πράμα! καὶ βύθισε ξανά τὸ κοπίδι στὸν κόθρο.

Ὁ Βίβης ἔννοιωσε τὸν ἑαυτὸ του χαμένο. Τὸ στομάχι του πονοῦσε, κι' εἶχε καὶ φουσκομάρες· μὰ πῶς νὰ μὴ δοκιμάσῃ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο πράμα; παράγγειλε δυὸ μπογατσιοκλοῦρες, καὶ σὲ μιὰ γωνιὰ ἀπόλαψε ἡδονικὰ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο κατοστάρι τῆς μπουγάτσας ποῦ σπαρταροῦσε θαρρεῖς λαχταριστῆ στὸ πιᾶτο του.

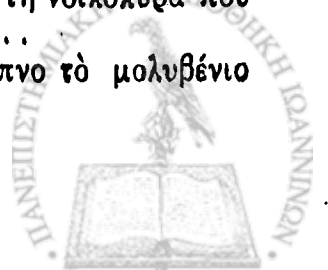
— Μεσημέρι εἶνε, εἶπε μέσα του, θὰ ξαπλώσω, καὶ θὰ χωνέψῃ.

*

Σὰν πῆγε στὸ σπῆτι, ἢ ἀδερφή του ἢ χήρα εἶχε ἐτοιμάσει καμμιά σαρανταριά κεφτέδες, τοὺς μισοὺς τηγανιστοὺς, τοὺς ἄλλους μὲ κουρκουτι, ξυνοῦτσικο καὶ πικάντικο. Ἄχ! καὶ πῶς τοὺς πετύχαινε τοὺς κεφτέδες ἢ κυρὰ Καλλιόπη! κούφιοι κούφιοι καὶ ἀφραῖτοι, ἔλυωναν θαρρεῖς στὸ στόμα!..

Μεσημέρι ἦταν! δὲ θὰ τρώγαμε; θὰ ξαπλώσουμε καὶ θὰ χωνέψουμε! Πῶς δὰ νὰ στενοχωρήσουμε καὶ τὴ νοικοκυρὰ ποῦ τοὺς ἔφκιασε μὲ μεράκι;..

Ἐπесе βαρὺς στὸν ὕπνο τὸ μολυβένιο καὶ γεμάτο ἐφιάλτες.

Πήγε, λέει, στο Μπογατσιατζή να πάρη τις προβειές που είχε στρίλει το πρωί να ψηθοῦν· μ' ἄντις, βρήκε ἐκεῖ τὸ Μπόνα τὸ χασάπη, μὲ μιὰ κοιλιὰ σὰ νταοῦλι γύφτικο· ἔκανε, λέει, νὰ βγάλη ὁ Μπόνας τῆς προβειές ἀπὸ τὸ φουῖρνο, μὰ βγήκε λέει, ἀπὸ μέσα ἓνα θεώρατο σινί, μ' ἓνα ὀλόκληρο δαμάλι πὸν ροδοψηνόταν. Τράβηξε ὁ Βίβης τὸ κοπίδι, μὰ ξαφνικά, τὸ δαμάλι ζωντάνεψε, καὶ τὸν κλώτσησε, λέει στὸ στομάχι· καὶ τώρα πονοῦσε, λέει, πονοῦσε πολὺ. Καὶ μούγκριζε, λέει, τὸ δαμάλι, μὰ σάμπως, ἀπ' τῆ δική του τὴν κοιλιὰ καὶ τὸ δικό του τὸ λαρύγγι νάβγαιναν τὰ μουγγρητά.

Καὶ ξεφυσούσε καὶ στριφογύριζε καὶ λαρωμὸ δὲν εἶχε.

Ἄργα τὸ βράδι βγήκε μιὰ βόλτα στὸ Μῶλο κι' ἔρριξε λιγάκι κρύο νερὸ στὸ κεφάλι του, πὸν βουίζε καὶ φλόγιζε.

Σὰν ξαναμπῆκε στὸ σπῆτι, ἡ ἀδελφή του ἡ χήρα, μόλις εἶχε βγάλει ἀπὸ τὸ φουῖρνο τὴν μεγάλη τέντζερη μὲ τὸν πατσιὰ καὶ τὸν ξεκοκάλιζε καὶ τὸν καθάριζε· ἡ κυρὰ Βασιλικὴ ἔφκιανε τὴ σάλτσα μὲ ξῦδι καὶ ψιλοκομμένα σκόρδα.

Τὰ ρουθούνια τοῦ Βίβη ἄρχισαν ν' ἀνοικοκλειοῦν, μὰ δὲν μποροῦσε· δὲν ἔνοιωθε τὸν ἑαυτό του καλά.

— Δὲν ξέρου πῶς εἶμι ἔτσ' μουρ' Καλλιῶπ', εἶπε, ἔχου ἔτσ' σὰν ἀντρέλλα κι' ἀναγούλια· λέω νὰ μὴ φάου ἀπόψι.

— Μπά ; καὶ πῶς θὰ κοιμηθῆ ! νησιτικός ; οἱ ἀναγούλιες θάταν ἀπὸ τὴν πείνα· δὲν εἶχε κολατσίσει τὸ ἀπογευματάκι, καὶ γι' αὐτό· νὰ μὴ φάη ἀπ' τὸν περίφημο αὐτὸ πατσιὰ, νὰ ψυχοπιαστῆ ; βράδυ ἦταν· θὰ κοιμώταν, καὶ τὸ πρωὶ θὰ σηκωνόταν περδίκι· τὸ σκόρδο καὶ τὸ ξῦδι, θὰ τὸν ἔγιανε.

*

Κοντὰ στὰ μεσάνυχτα ὁ Γιάννης πάει νὰ σκάση. Εἶχε μεγάλη ἀγκούσα, μὰ ἀπὸ τί, δὲν καταλάβαινε καλά. Στὸ πολὺ φαί,

ποτὲ δὲν πήγαινε ὁ νοῦς του· αὐτὸς χώνεψε ἄλλες φορὲς ὀλόκληρο ἄρνι· γιατρὸ καὶ φαρμακεῖο δὲν εἶξερε. Μὰ τώρα χαροπάλευε· ζητοῦσε τὸν παπὰ νὰ μεταλάβη.

— Τί μὴ χάλασι, βογγοῦσε, τί μὴ χάλασι ! θὰ μὴ μάτιασαν προῦτ' - προῦτ' ! . .

Τρόμαξαν οἱ γρηές, καὶ τρέχουν στὸ γείτονά τους τὸ γιατρὸ τὸ Δαλάγκα, πὸν κανενὸς χατήρι δὲ χαλοῦσε. Σὰ μπῆκε στὸ σπῆτι, ρωτῶντας - ρωτῶντας, κατάλαβε τί ἦταν αὐτὸ πὸν «χάλασι» τὸ Γιάννη μας.

Ἀπὸ τὸ πρόχειρο φαρμακεῖο τοῦ ἔδωσε μερικὰ ἀνακουφιστικά καὶ διέταξε καθάρσιο· θὰ ξαναπερνοῦσε βγαίνοντας τὰ πρωί, νὰ ξαναρωτήση, καὶ νὰ τοῦ ποῦν καὶ πόσα χέρια ἐνεργήθηκε ὁ ἄρρωστος.

*

Μὲ τὸ ξημέρωμα εἶχεν ὁ Βίβης ξαλαφρώσει.

Σὰν ἦρθε ὁ γιατρός, τοῦ παράγγειλε νὰ μὴ σηκωθῆ ἐκείνη τὴν ἡμέρα, καὶ νὰ μείνη νησιτικός ἴσα με τὸ μεσημέρι πὸν θὰ περνοῦσε νὰ τὸν ξαναδῆ.

— Τί νὰ γίνη ; ἀφοῦ τὸ διατάζει ὁ γιατρός, θὰ τὸ τραβήξουμε κι' αὐτό ! Τί νὰ γίνη ;

— Ἀλήθεια ! καὶ πόσα χέρια ἐνεργήθηκες Μπάριμπα Γιάννη ; ρώτησε ὁ Δαλάγκας, σὰν πέρασε νὰ τὸν ἰδῆ ;

— Ἀχ ! Στιφανάκι μ' ἀπολογήθηκε ὁ Βίβης, τοῦ πρώτου πλόχειρου, πρόφτακα κι' τοῦ μέτρησα· κατόπ', τί νὰ σ' κάνου γιατρέ μ' ; δὲν πρόλαβα νὰ ματαμιτρήσου ! . .

Κι' ἄντις, ἔδειξε στὸ γιατρὸ σὲ κάποιον γωνιά, ἓνα σκυφίδι γεμάτο.

*

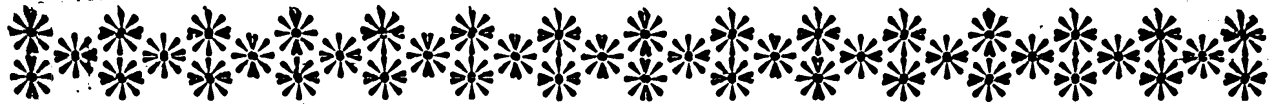
Κατὰ τὸ μεσημέρι, ὁ Γιάννης ὁ Βίβης, ξεκίνησε πάλι, κυματιστὸς - κυματιστὸς, μ' ἓνα δέμα προβιές παραμάσκαλα. Θὰ πήγαινε κατὰ τὸ Παζάρι γιὰ νὰ τὶς πουλήση.

Χρονιάρες μέρες ἦταν καὶ πολυέξοδες.

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Ἰούλιος 1938

ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΚΟΥΠΑ - ΚΟΥΠΑ ΜΠΙΡΜΠΙΛΕΝΙΑ

*Κούπα — κοῦπα μπιρμπιλένια
κόρη μαργαριταρένια.
Φκιῶσε μου καλὸ γιοφύρι
νὰ διαβῶ νὰ πάνω πέρι,
Στοῦ πάππᾶ τῆ θυγατέρα
ποὺ πουλάει τὰ μῆλα πέντε,
Τὰ λεϊμόνια δέκα πέντε.
Πέρω σκίζω ἕνα λεμόνι,
βρίσκω τὴν ἀγάπη μέσα
μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα
καὶ μὲ τὰ μαλλιά πλεγμένα.
Ἐήπλεχτα καὶ ῥίχτα πίσω,
νᾶρθω γῶ νὰ σὲ φιλήσω.
Ἐήπλεχτα καὶ ῥίχτα μπρός,
νᾶρθω γῶ νὰ μπῶ γαμπρός.*

| |

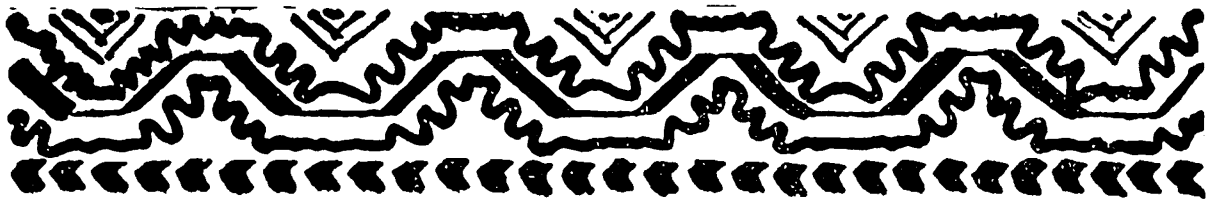
ΨΕΣ ΕΙΔΑ ΜΑΥΡΑ ΜΟΥ ΜΑΤΙΑ

*Ψές εἶδα μαῦρα μεν μάτια, ψές εἶδα σὶτὸ εἵνορό μου
ψές εἶδα σὶτὸ εἵνορό μου, μαῦρα μάτια σὶτὸ πλευρό μου.
Καὶ ξυπνῶ καὶ δὲν τὰ βρίσκω, ἀναλῶ κρὶ πεθαίνῃσκω·
μὲ τὰ ροῦχα μου μαλώνω, ροῦχα μου καλά μου ροῦχα,
ποὺ εἶν' τὰ μαῦρα μάτια ποὺ εἶχα ;*

*Μαῦρα μάτια σὶτὸ ποτῆρι
κι' ἄλλα δυὸ σὶτὸ παραθύρι·
Μέ τηροῦν καὶ μὲ λογιάζουν,
μέσα σιτὴν καρδιά μὲ σφάζουν.*

[Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Τραγούδια τοῦ γάμου» τοῦ κ. Μ. Μ.]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΕΛΟΒΟΥ*

Θ'—ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Τὸ Λέλοβο ἀπαρτισθὲν ἀπὸ δύο συνοικισμοῦς, διέσωσε τὰ ἐξῆς διακριτικά :

1) Δύο συνοικίας πυκνοκατωκοιμένας μὲ τὸ διάμεσον ἀραιοκατωκημένον.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθε συνοικία εἶχε τὸν πρόεδρόν της μὲ ἴσα μέλη, ἀλλ' ἔναντι τοῦ κράτους ἐλογίζοντο ὡς μία. Τὸ αὐτὸ ἴσχυε καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Κατὰ τὴν ἐτησίαν λιτανίαν, ἐκάστη συνοικία εἶχε καὶ ἔχει τὴν χωριστὴν πλευρὰν της ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν πλατεῖαν, κάθε συνοικία ἔχει τὸ χοροστάσι της, ὅπου τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, μετὰ τὸ φαγητὸν συγκεντρῶνται καὶ σήμερον ὄλαι αἱ οἰκογένειαι καὶ χορεύουσιν χοροὺς κυκλικούς, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Τὰ παλαιὰ χρόνια, ἀρχὴν καλὴν ἔκαμνεν ὁ Ἡγούμενος Καστριῶ, ἱερεὺς ἢ γέρων τις. Ὁ χορὸς παρουσίαζε κάτι τὸ μαγευτικόν, ἅπαντες ἐφόρουσαν ὠραῖες φουστανέλλες μὲ τὰ γελζέκια των, τὰ πλουμιστὰ μὲ μετάξι. Κάποτε ἀνεμιγνύοντο στὸ χορὸ καὶ κλέφτες προσκυνημένοι, μὲ τὰ λάμπροντα ἀσημένια ὄπλα των καὶ μὲ τὰ ἡρωϊκὰ τραγούδια τοῦ Μπότσιαρη, τοῦ Τζιαθέλλα, τοῦ Κολκοτρώνη. Τὰ πλεῖστα ὁμως εἶναι τραγούδια συναισθηματικὰ τῆς νεότητος.

Καθιερώθη τὸ ἔθιμον, μετὰ τὸ Πάσχα νὰ γίνωνται οἱ περισσότεροι ἀρραβῶνες.

Κάποτε ἐνθυμοῦμαι ὅτι συνέβαινε καὶ τὸ ἐξῆς : Τὴν τρίτην ἡμέραν, μόλις διελύετο καὶ ὁ τελευταῖος χορὸς, τὰ παιδιὰ τῶν δύο συνοικιῶν ἤρχιζον τὸν ἀναμεταξύ των πε-

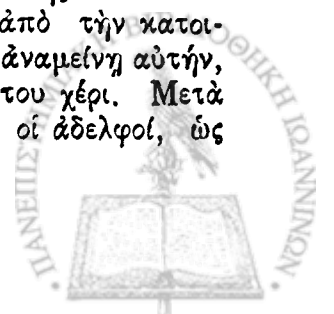
τροπόλεμον, ἐνίοτε ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἰδικῶν των. Πιθανὸν ὁ πετροπόλεμος νὰ ἦτο λείψανον παλαιοῦ ἀγωνίσματος πρὸς ἐγκύμασιν τῶν νέων ἀπὸ τῆς μικρᾶς των ἡλικίας.

Γ Α Μ Ο Σ

Τὴν Κυριακὴν ὁ γαμβρὸς ἐλούετο καὶ ἀλλάζε μὲ τὰ ὄργανα, ὅπερ κατηργήθη. Πρὶν ἐκκινήσουν γιὰ τὴν νύμφην, ἐστελλον τὰ πρὸς στολισμὸν της δῶρα, τὰ δὲ ὑποδήματα, θὰ τῆς τὰ ἐφόρει παιδί, ἔχον καὶ τοὺς δύο γονεῖς. Ὅταν ὄλαι ἦταν ἔτοιμα, ἱερεὺς, γαμβρὸς, ἀνάδοχος, μὲ τὸ φλάμπουρο μπροστά, καλεσμένοι, ἐκκινῶντες, ἐρριπτον τρεῖς πυροβολισμοὺς, ὡς σύνθημα ἐκκινήσεως, συνηκούθει δὲ ἅπαν τὸ ἀκάλεστον πλῆθος· ὅταν ἐπλησίαζον εἰς τὸ σπῆτι τῆς νύμφης, ἤρχιζον πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἐκατέρωθεν, ἔθιμον, ὅπερ κατηργήθη. Κατὰ τὴν ὑποδοχὴν ὁ γαμβρὸς ἐφίλει τὰς χεῖρας τῶν δευτέρων του γονέων, καὶ ἐδέχετο τὰ δῶρα των. Μετὰ τὰς συνήθεις εὐχάς, ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἀνάδοχον καὶ τὸν γαμβρὸν εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς νύμφης ἐτέλει τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρραβῶνας, τοῦ ἀναδόχου ἐναλάσσοντος τὰ δαχτυλίδια, ἢ δὲ στέψις ἐγένετο ἢ ταυτοχρόνως ἢ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μετέπειτα οἱ γονεῖς παρέδιδον τὴν προῖκα εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ἐντεταλμένον, ἐξεφόρτωναν δὲ αὐτὴν ἄνδρες ἔχοντες πλήρη τὴν οἰκογένειαν. Γιὰ νὰ ξεκινήσῃ ὁμως ἡ νύμφη, ἔδει νὰ ἐπιτύχουν τὸ σημάδι· καὶ πρὸς τοῦτο, ἐχρειάζετο καὶ τουφέκι καλόν, καὶ σκοπευτὴς καλός· καὶ τοῦτο ὁμως ἔπαυσε.

Τὴν νύμφην, μέχρι τῆς αὐτῆς συνώδευον οἱ γονεῖς ἀλλὰ γιὰ νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν κατοικίαν της, ἔδει ὁ γαμβρὸς νὰ ἀναμείνῃ αὐτὴν, νὰ τὴν βοηθήσῃ μὲ τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι. Μετὰ τοὺς γονεῖς, τὴν συνώδευον οἱ ἀδελφοί, ὡς

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγαλύτερη ἐργασία του μὲ τὸν τίτλο «Ἱστορία τῆς κωμοπόλεως Λελόβου (θεσπρωτικῆ)».

καὶ ἡ ἀδελφὴ καὶ θεία, συνηκολούθουν δὲ καὶ ἔλαι αἱ φίλαι γειτόνισσαι τῆς μὲ τὰ ἀκόλουθα τραγούδια τῇ βοηθείᾳ τῶν ὀργάνων :

Ἄφηνω γυιὰ μανοῦλά μου, ἀφηνω γυιὰ
[πατέρα,
ἀφηνω γυιὰ ἀδέρφια μου καὶ σᾶς γειτο-
[νοποῦλες,
Εὐχῆσου με μανοῦλα μου τώρα στὸ
[κίνημά μου κτλ.

Μόλις δὲ ἐφθανον στοῦ γαμβροῦ, ἐτραγούδουν τὸ ἐξῆς :

Ἐβγα μάννα πεθερὰ νὰ δεχτῆς τὰ νιό-
[γαμβρα κτλ.

Ὅποτε ἡ νύφη, ἐνώπιον τῶν νέων γονέων τῆς κλίνουσά τρις τὴν κεφαλὴν, ἠσπάζετο τὴν δεξιάν των, ὅτινες καὶ μὲ νέον φλημά των, τῆς ἐφόρουν ἀνάλογα στολίδια.

ΤΟ «ΚΛΕΦΤΙΚΟ» ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΕΩ

Ἐπὶ τουρκοκρατίας, οἱ Χριστιανοὶ τοῦ τόπου μας εἶχον τὸ ἐξῆς προνόμιον : Τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, Πάσχα, Ἀπόκρεω, πανηγύρι, γάμους, οἱ εἰσπράκτορες καὶ τὰ ἀποσπάσματα χωροφυλακῆς, διετάσσοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς ἑδραστῶν, ἀφήνοντες ἐλευθέρους τοὺς χριστιανούς νὰ διασκεδάζωσιν. Συνεπῶς κατὰ τὰς Ἀπόκρεω, καὶ διασκεδάζομεν καὶ ὀπλοφοροῦμεν, κάθε δὲ οἰκογένεια, θὰ πυροβολῶσε μετὰ τὸ δείπνον.

Κατὰ τὰς Ἀπόκρεω ἐπαίζετο καὶ τὸ λεγόμενον «κλέφτικο», ἕπερ καὶ ἀπεικόνιζε τὴν τότε κατάστασιν. Οἱ πάντες ἔτρεχον

νὰ ἴδωσιν γὰρ νὰ γελάσουν. Ἐπαίζετο δὲ ὡς ἐξῆς :

Νέοι μετεμφισμένοι καὶ ὀπλισμένοι, διηροῦντο εἰς δύο δμάδας, εἰς κλέφτες καὶ εἰς ἀπόσπασμα μὲ ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικὸν τουρκικόν, ὁμιλοῦντα τὰ ἑλληνικά, ἔχι καλά. Οἱ κλέφτες, σῶμα εὐκίνητον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξολοθρευθοῦν, διότι τὸ κράτος τότε, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διατηρῆ μόνιμα ἀποσπάσματα καταδιώξεως, δὲν διετήρει. Ὅσακις δὲ εἰδοποιεῖτο διὰ τινὰ ληστείαν ἢ αἰχμαλωσίαν, ἀπέστελλεν ἀπόσπασμα, ἔχι ἔμπειρον, τὸ ὁποῖον συνήθως διερχόμενον τὰ χωριά καὶ τίς στάνες, προσεχάλει προέδρους, βοσκούς καὶ μυλωνάδες νὰ παράσχουν πληροφορίας. Οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ μυλωνάδες, διὰ γνωστοῦς λόγους ὑπεκρίνοντο ἀγνοίαν, καθὼς καὶ οἱ Πρόεδροι καὶ ἔτσι οἱ κλέφτες ἔμενον ἀκατάδιωκτοι.

Ἐνίοτε ἕμως συνέβαινε καὶ τὸ ἐξῆς : Κλέφτες διημερεύοντες ἐντὸς χωρίου, ἕπως συνέβη εἰς τὸν Ἀη-Λιά τῆς Ποδογώρας εἰς τὰς ἡμέρας μου, αἰφνης ἐκυκλοῦντο ὑπὸ ἀποσπάσματος ὀδηγουμένου ὑπὸ φιλοτίμου, ἔμπειρου καὶ ἰκανοῦ ἀξιωματικοῦ. Οἱ κλέφτες διὰ νὰ διασπάσουν τὸν κλοιδὸν καὶ νὰ φύγουν ἔπρεπε νὰ δώσουν μάχην, ἥτις καὶ κατέληγεν εἰς τραυματισμούς καὶ φόνους κλεφτῶν, διότι τὸ ἀπόσπασμα ἐπυροβόλει ἀπὸ ἀσφαλὲς μέρος : Μιμήσεις ἕλης τῆς διαδικασίας καὶ λεπτομερειῶν παρουσίαζε τὸ «κλέφτικο», τῶν ἀπόκρεω.

ΚΩΝ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Μ. ΜΗΛΙΩΝΗ

ΒΑΣΚΑΝΙΑ

[Παρατηρήσεις που έγιναν στο Περιστέρι (Μέγκουλη) Πωγωνίου]

Δύσκολο είναι να κάνη κανείς έρευνα όλων των έκδηλώσεων μιᾶς κοινωνίας που «φέρουν τον χαρακτήρα του ομαδικού, του αυθορμήτου και του κατά παράδοσιν», των έκδηλώσεων δηλαδή που εξετάζει η Λαογραφία. Και στο μικρότερο χωριό κι' αν ζῆ, δέν μπορεί εύκολα και σε μικρό χρονικό διάστημα να τις παρατηρήση, να τις μαζέψη και να τις εκθέση.

Στην έρευνά του χρειάζεται επίσης κι' είναι οδηγό, που θα του δείχνη τον δρόμο που πρέπει ν' ακολουθήση. Τέτοιος πολύτιμος οδηγός είναι το έρωτηματολόγιο που συνέταξε ο κ. Γ. Μέγας σε τρία τεύχη και με τίτλο : «Ζητήματα Έλληνικής Λαογραφίας» (Αθήνα 1950). Αυτόν ακολουθήσα.

Μιά άλλη δυσκολία που συναντά ο μελετητής είναι η έχεμύθεια των χωρικών. Είναι δύσκολο να σου έκμυστηρευτούν «ξόρκια» κι' άλλες μαγικές λέξεις που χρησιμοποιούν. Ίδιαίτερα τῆ δυσκολία αυτή τῆ βρίσκει ὅποιος μελετάει ένα θέμα σαν τὸ δικό μας, ὅπου στην ἀποτροπή του κακοῦ σημαντικό ρόλο παίζουν μαγικές λέξεις και προσευχές, που ὁ χωρικός τις ἔμαθε ἀπό κάποιον πολὺ γέρο, τις λέει με τὸν νοῦ του και δέν τις φανερώνει σε ἄλλον, γιατί «δέν τοῦ στρέει ὕστερα». "Όταν αὐτὸς νιώση πὼς λίγη είναι ἀκόμα ἡ ζωῆ του, φανερώνει τὸ μυστικὸ σ' ἕνα ἀγαπητὸ του πρόσωπο. Κι' ἔτσι μυστικά παραδίδεται ἀπὸ γέροντα σε νεώτερον.

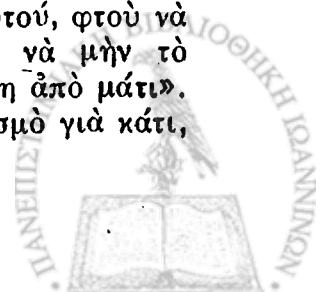
Στὸ χωριὸ πολὺ συχνὰ ἀκούει κανεὶς τις φράσεις : «τὸ παιδί πήρε ἀπὸ μάτι, τὸ μάτιαξαν, τὸ φαγαν μετὸ μάτι, τὸ χούγιαξαν» ἢ «κακὸ μάτι νὰ μὴν τὸ ἰδῆ! φτοῦν νὰ μὴν ἀβασκαθῆ!».

Βάσκανοι ἄνθρωποι θεωροῦνται οἱ

«Σαββατογεννημένοι» και οἱ «ματαβυζασμένοι», ἐκείνοι δηλαδή που, ὅταν ἦταν μικροί, βύζαξαν γιὰ δευτέρα φορά. Ἄλλὰ και κάθε ἄνθρωπος, ὅταν θαυμάση πολὺ κάτι και τὸ ζηλέψη, μπορεί νὰ τὸ φάη μετὸ μάτι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἄσχετοι μ' ἐκείνους που ἔχουν κακὸ συναπάντημα, ἢ ὅπως λένε : «δὲν ἔχουν καλὸ ἀστρικό». Ἄν δηλαδή τοὺς συναντήσης πηγαίνοντας σὴ δουλιὰ ἢ ἔρθουν πρῶτὶ στὸ σπίτι σου, ἢ μέρα σου δὲ νὰ πάη καλά. Ὑπάρχουν ἀκόμα ἄνθρωποι, κατὰ τὴν λαϊκὴ ἀντίληψη, που ματιάζουν μόνον ἀπὸ τὸ ἕνα μάτι. Πολλὲς φορές μάλιστα ξέρουν τὴν ιδιότητά τους αὐτή : «Περνοῦσε, λέει, μιὰ φορά ἕνας καβαλλάρης, κι' ἕνας που ἤξερε ὅτι ἔχει μάτι εἶπε: Θέλετε νὰ γκρεμίσω ἐγὼ αὐτὸν τὸν καβαλλάρη; Ἐκλείσε τὸ καλὸ τὸ μάτι και κοίταξε μετ' ἄλλο τὸν καβαλλάρη κι' ὁ καβαλλάρης ἔπεσε μαζὺ μετ' ἄλογό του».

Κάθε ἕνας μπορεί νὰ βασκαθῆ, πρὸ πάντων ὅμως τὰ μωρὰ κι' οἱ λεχόνες. Τὰ ζῶα, ἀλλὰ και τὰ πράγματα : δέντρα, καινούργια σπίτια, ραπτομηχανές και γενικά κάθε τι τὸ ὄμορφο και τὸ πολύτιμο. Ἄπὸ τὰ ζῶα περισσότερο τὰ «μουσκάρια», τὰ «πουλάρια» και γενικά τὰ μικρά. Ἡ «ντρομπολίτσα» ὅταν ματιαχτῆ δὲ βγάνει βούτυρο.

Τῆ βασκανία ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ τῆ φοβᾶται πολὺ και μετὰ μαγικά μέσα προσπαθεῖ νὰ τὴν προλάβη ἢ νὰ τὴν θεραπεύση. Μπορεῖ νὰ τὴν προλάβη μετὰ φράσεις ἀποτρεπτικές, ὅπως : «φτού, φτοῦν νὰ μὴν ἀβασκαθῆ! κακὰ μάτια νὰ μὴν τὸ ἰδοῦν! φτοῦν νὰ μὴ σου πάρη ἀπὸ μάτι». Ἄν κανεὶς μιλήση μετὰ θαυμασμὸ γιὰ κάτι,

του λένε : «σκόρδα στα μάτια σου!» ή «σκόρδα στα μάτια σου και ρίγανη στ' αυτιά σου!» ή «σκόρδα στα μάτια σου και ρίγανη στ' αυτιά σου, κι' ώσπου να πās στο σπίτι σου να σκάσης στη γωνιά σου!». "Αλλα μέσα αποτρεπτικά της βασκανίας είναι τά : Π ρ ο β α σ κ ά ν ι α. Για τους ανθρώπους και τα ζώα χρησιμοποιούν τα «φυλαχτά» ή «τζελβένια». Τόν τρόπο κατασκευής τους μου τόν ειπε μιὰ γρηά : «Παίρνεις, λέει, ένα σκόρδο (μονοσκέλιδο, θυμιάμα εξαιρετό (δηλ. από τὸ θυμιατήρι του Παπα, όταν λέει τὸ «εξαιρετώσ. . .»), ένα κάρβουνο, ένα σπειρι λουλάκι, έναν μικρὸ σταυρὸ από ξύλο μελοκουκιάς, μιὰ τρίχα από γυναίκα, ένα χέρι από κουφὸ (ἀσπάλακα) και τιμιόξυλο, ἄν ἔχης. Αὐτὰ τὰ ράβεις σὲ μιὰ μικρὴ σακούλα από παννὶ βουτηγμένη σὲ κερὶ λιωμένο». Ἐπίσης αποτρεπτικὸ θεωρεῖται τὸ «φιδοκέρατο» και τὸ «φιδορούτι» (πουκάμισο φιδιού). Τὰ μικρὰ παιδιά, μιὰ νὰ μὴν πάρουν από μάτι, τὰ γανώνουν στο μέτωπο. Στὰ μικρὰ πουλάρια κρεμοῦν από τὸ λαιμό τους ένα «χουλιάρι». Ἐπίσης ράβουν στο καπίστρι του γαϊδαριού, στο μέτωπο, μιὰ κόκκινη φούντα μ' ένα τζελβένι ἢ μ' ένα δόντι από ἀγριογούρουνο και δυὸ - τρία χρωματιστὰ κομπουλόγια. Ἡ ἴδια γρηά που ἀνάφερα, μου ειπε : «Τὰ βόγια τὸ πρωί, όταν κινᾶνε για τὸ χωράφι, τὰ ραντίζουν με κάτουρο. Κι' όταν τὰ ζέβουν κι' ἀρχινοῦνε, τους ρίχνουν ψίχα χῶμα τσὸ μπροστά, στα κολομέρια».

Για ἄψυχα ὄντα : Πάνω από τις πόρτες τῶν καινούργιων σπιτιῶν καρφώνουν πέταλα. Στους κήπους και στα χωράφια κρεμοῦν από ένα παλούκι μιὰ σκορδαμάθα ἢ μιὰν ἀρομάθα από «σιλίμπια» (σαλιγκάρια) ἢ ένα κεφάλι από ἄλογο, βόϊδι ἢ γαῖδαρο.

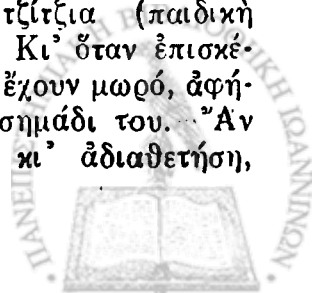
Αὐτὰ για τὴν πρόληψη της βασκανίας. "Αν ὁμως δὲν προληφθῆ πρέπει βέβαια νὰ θεραπευτῆ. Καὶ πρώτα πρέπει νὰ γίνῃ ἢ διάγνωση. Ἐνα ἰδιαίτερο μέσον στο Περιστερί είναι : ὁ Σ τ α υ ρ ὸ ς. Σ' ένα σπίτι, του Κολιού, ἔχουν ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ένα σταυρὸ από τιμιόξυλο, καθὼς λένε. Ἐπάνω ἔχει σκαλισμένους ἕναν ἄντρα και μιὰ γυναίκα. "Όταν κανεὶς είναι ἄρρω-

στος πηγαίνει στη γυναίκα του σπιτιού· αὐτὴ παίρνει τὸ σταυρὸ λέγοντας μιὰ προσευχὴ και τὸν ρίχνει ὄρθιο σὲ ένα ποτήρι με νερό. Τότε ἀρχίζουν νὰ βγαίνουν από τὸ ξύλο φουσαλίδες, κι' ἄν βγαίνουν από τὸν ἄνδρα του σταυρού, τότε ὁ ἄρρωστος είναι ματιαγμένος από ἄντρα, ἄν από γυναίκα, γυναίκα τὸν ἐμάτιαξε. Με τὸ νερὸ του ποτηριού βρέχει ὁ ἄρρωστος τὸ μέτωπό του και θεραπεύεται.

"Αν ἀδιαθετῆσῃ τὸ μωρό, ρίχνουν σ' ένα ποτήρι με νερὸ ένα κάρβουνο ἀναμένο, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα ἐκείνου που εἶδε τὸ παιδὶ αὐτὴν τὴν ἡμέρα· ἔπειτα ἄλλο, κι' ἄλλο. "Όταν ένα κάρβουνο βυθιστῆ, ὁ βάσκανος ἦταν ἐκεῖνος, του ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρθηκε στο κάρβουνο αὐτό. Με τὸ νερὸ του ποτηριού ραντίζουν ἔπειτα τὸ μωρό. "Άλλος τρόπος : «σταῖζεις δυὸ τρεῖς σταλαματιές ἀπ' τὸ λάδι του καντηλιού σ' ένα φλυτζάνι με νερό, κι' ἄμα ἰδῆς που κοποῦνε, ἔχει μάτι, ἄμα δὲν κοποῦνε, δὲν ἔχει». Ἐπίσης «ὅταν ἀναχασμιέται ἐκεῖνος που σὲ σταυρώνῃ, εἶσαι ματιασμένος». Κι' ἀφοῦ ἔτσι ἀποδειχτῆ, ὅτι ὁ ἄρρωστος είναι ματιαγμένος, ἀκολουθεῖ ἢ θεραπεία. Αὐτὴ γίνεται με τὸ σταύρωμα :

Σταυρώνουν τὸν ἄρρωστο με τὸ καντήλι (ἀναμένο) τρεῖς φορὲς κι' ἔπειτα του δίνουν και γίβεται με τὸ νερὸ και τὸ λάδι του φλυτζιανού πὺ ἀναφέραμε. Ἐνας ἄλλος τρόπος είναι τὸ σταύρωμα με ἄλατι : Παίρνουν λίγο ἄλατι και κάνουν τὸ σταυρὸ τους κρατώντας το στα δάχτυλα· ἔπειτα σταυρώνουν τὸν ἄρρωστο κι' ἀκολούθως ρίχνουν τὸ ἄλατι στη φωτιά. Ξαναπαίρνουν ἄλλο ἄλατι, κάνουν τὸ ἴδιο και τὸ ρίχνουν πίσω τους. Τὸ ἴδιο γίνεται για τρίτη φορὰ και ρίχνουν τὸ ἄλατι στο νερό, δίνοντας λίγο στον ἄρρωστο νὰ τὸ φάῃ. Κατὰ τὴ διάρκεια του σταυρώματος λένε με τὸ νοῦ τους μιὰ προσευχὴ που τὴν κρατοῦν μυστική.

Οἱ μάνες, πρὶν φασκιάσουν τὰ παιδιά, τὰ περνοῦν τρεῖς φορὲς πάνω από τὴ φωτιά λέγοντας : «Πάρε τζιτζια (παιδικὴ λέξη=φωτιά) τὸ κακό». Κι' ὅταν ἐπισκέπτετε κανεὶς σπίτι, ὅπου ἔχουν μωρό, ἀφήνει φεύγοντας κι' ένα σημάδι του. "Αν τυχὸν ματιάξῃ τὸ παιδὶ κι' ἀδιαθετῆσῃ,

Η ΜΑΛΕΚΩ ΤΑΤΣΑΙΝΑ

“Όπως κάθε χρόνο έτσι κι’ εκείνη τή χρονιά, ή μάνα του πατέρα μου, ή μαλέκω Τάτσαίνα που —μ’ δλο πουχε περάσει τὰ έκατό— ήταν ακόμη καλοστεκούμενη, άφησε τὸ ήσυχο σπιτάκι της στὰ Καλύβια του Βούρκου κι’ ήρθε στο χωριό μας, στη Δρόβιανη, για νὰ περάση τις χρονιάρες τούτες μέρες κοντά στο γιοί της Βασίλη και στ’ άγγονάκια της που κάθε χρόνο αυγάταιναν κι’ από ένα κεφαλάκι. Δέν ήταν μονάχα ή ανάγκη νὰ φυλάη τὸ κτήμα του γιου της, που κράταγε τή μαλέκω Τάτσαίνα μακριά μας. Είχε στὰ Καλύβια θαμμένο τὸ νοικοκύρη της και δυὸ από τὰ παιδιά της κι’ ήθελε νὰ μὴν τούς άφνει μοναχούς. Τις μεγάλες όμως μέρες της Χριστιανοσύνης, άναβε στους τάφους των τὰ κεράκια της κι’ έπαιρνε τὸ δρόμο για κοντά μας...

καίνε τὸ σημάδι, διαλύουν τή στάχτη στο νερό και μ’ αὐτὸ τὸ ποτίζουν.

“Ο λαός με τήν πρωτόγονη φαντασία του πιστεύει σε δυνάμεις ύπερφυσικές, μερικῶν ανθρώπων, δυνάμεις του πνεύματος του κακού. “Ο Χριστιανισμός δὲ κατώρθωσε νὰ εξαλείψη τήν πίστη του αὐτή, που ζει άνάμεσα στις τόσες και, πολλές φορές, αντιφατικές δόξασίες του. “Αλλά ὁ άνθρωπος του λαου βρήκε στη νέα θρησκεία ένα καινούργιο ὄπλο, για νὰ προφυχτῆ άπ’ τις δυνάμεις αὐτές. “Ετσι σύμβολα του Χριστου έγιναν μαγικά σύμβολα, ικανά νὰ άποτρέψουν μαζί με άλλα τὸν ύπερφυσικό κίνδυνο. Τώρα πῶς είναι δυνατὸν τὰ ιερά σημεῖα του Χριστιανισμου, ὁ σταυρός π.χ. κι’ οἱ προσευχές, νὰ άνακατεύονται με άλλα μαγικά και συχνά εύτελῆ αντικείμενα (πρβ. τὰ φυλαχτά)— ὁ λαός δέν ενδιαφέρεται και πολύ. Πιστεύει και στὰ δυὸ χωρίς νὰ αισθάνεται καμμιάν αντίφαση.

ΧΡΙΣΤΟΦ. Μ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Τήν παραμονή εκείνης της πρωτοχρονιάς έπλασε μόνη της τὸν «πεντάρτο», όπως συνήθιζε κάθε χρόνο, κι’ ή νύφη της, που λέγονταν κι’ εκείνη Βασιλική, έφκιασε τις πίττες με τὸν «κοφτό».

Σάν καθίσαμε τὸ βράδυ νὰ φάμε στο χαμηλὸ στρογγυλὸ σουφρά κι’ έκόψαμε τήν πίττα, τὸ γρόσι έπεσε στο κομμάτι του πατέρα μας κι’ δλοι του ευχήθηκαν «καλή χρονιά», με υγεία και χαρά και μ’ δλα τ’ άγαθά του ‘Αβράμ και του ‘Ισακ». Οἱ μεγάλοι, σάν άποφάγαμε, έπήγαν νὰ κοιμηθούν στους δοντάδες τους, ένῳ ή μαλέκω έστρωσε νὰ πλαγιάση κοντά σ’ έμῶς τὰ παιδιά, κάτω από τὸ κόνισμα, όπου τὸ καντήλι έρριχνε τὸ σύθαμπο φῶς του.

Κάθε φορά που έρχονταν στο σπίτι— κι’ αὐτὸ γίνονταν μονάχα τις μεγάλες γιορτές— έμεις τ’ άγγόνια της θέλαμε νὰ πλαγιάζωμε κοντά της για ν’ άκούμε τις ὡραίες ιστορίες που μᾶς έλεγε. Κι’ αλήθεια, ή μαλέκω Τάτσαίνα ήτανε ζωντανή ιστορία. Δέν μᾶς έλεγε παραμύθια ψεύτικα σάν τις άλλες γριές, αλλά πραγματικές ιστορίες παρμένες από τή ζωή της κι’ από τις λαϊκές παραδόσεις, για τις ὅποιες έμεις αἰθθανόμαστε ξεχωριστή ευχαρίστηση.

“Εκείνο που μᾶς έκανε νὰ κρεμώμαστε από τὰ χείλη της ήταν εταν μᾶς μιλούσε για τὸν “Αγιο Κοσμά και τις προφητείες του και πρό πάντων εταν μᾶς έλεγε για τὸ «πεθούμενο» που θάρχονταν τὸ δίχως άλλο κι’ αὐτὸ θά γέρονταν άφου τὰ «άλαλα και τὰ πάλαλα» θά κυβερνούσαν τὸν τόπο μας σάν ὄργανα του Σατανά . . .

Δέν είχε ακόμα ξεημερώσει εταν ή μαλέκω Τάτσαίνα σηκώθηκε από τὸ στρώμα, πλύθηκε, έκανε τήν προσευχή της στο κόνισμα κάνοντας πολλές μετάνοιες κι’ άναψε τή σιὰ στο παραγῶνι. “Υστερα σηκωθήκαμε κι’ έμεις κι’ άφου πλυθήκαμε κι’ έκάναμε

τὸ σταυρὸ μας στὸ κόνισμα, καθίσαμε σταυροπόδι γύρω στὸ παραγώνι νὰ πυρωθοῦμε. Αὐτὴ σηκώθηκε, φόρεσε τὴ χοντρή σιάρκα της καὶ καὶ βγήκε στὸν κῆπο. Σὲ λίγο γύρισε κρατώντας στὴν ἀγκαλιά της φρεσκοκομμένα κλωνάρια ἀπὸ ἐλιά. Ξανακάθισε στὴ θέση της, πὺ ἀπὸ σεβασμὸ δὲν τὴν πείραζε κανένας. Καὶ σὰν ξύπνησαν κι' οἱ μεγάλοι κι' ἐκάθισαν ὀλόγυρα στὸ παραγώνι, ἐπῆρε μερικὰ κλαριά καὶ τᾶρριξε πάνω στὴ φωτιά λέγοντας :

Μπροῦσια αὐγά, μπρούσια πουλιά,
μπρούσια γίδια, μπρούσια ἄρνια
μπρούσια γρόσια καὶ φλωριά,

Παραμέρισε κατόπι μὲ τὴν πλατεῖα σιδερένια μασιὰ τὴ χόβολη καὶ ἄφησε ἀνοιχτὸ ἓνα μικρὸ μέρος καὶ μαδώντας ἓνα-ἓνα ἐλιόφυλλο ἀπὸ τὰ ἀπέτραχτα κλαριά τᾶρριχνε στὸ ἄδειο μέρος γιὰ τὴν υἰεῖα τοῦ καθενὸς μελετώντας τὸ ὄνομά του.

— Τοῦτο εἶναι γιὰ τὸ Βασίλη, εἶπε. Τὸ φύλλο τσίριξε λίγο καὶ πετάχτηκε μακριὰ «πρατσαλιζοντας». Μὲ γειά σου, μὲ χαρὰ σου, γυιόκα μου. Θὰ βγάλῃς μὲ υἰεῖα τὸν καινούργιο χρόνο, εἶπε χαρούμενα. Τὸ ἴδιο ἔγινε γιὰ τὴ μάνα μας καὶ γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ.

Στὸ τέλος σὰν κάτι νὰ τὴν ἔκανε νὰ μὴ βιάζεται μήπως συμβῆ ἐκεῖνο πὺ φοβούντανε, ἔκρυψε ἓνα φύλλο καὶ τᾶρριξε σὰν τᾶλλα μελετώντας τὸ ὄνομά της.

— Καὶ τοῦτο τώρα εἶναι γιὰ μένα, εἶπε.

Τὸ φύλλο δμως ἀντὶς νὰ πεταχτῆ σὰν τ' ἄλλα ἔκαμε ἓνα ἀδύνατο «φίς» καὶ ἔμεινε ἀκίνητο γιὰ νὰ καῆ σὲ λίγο.

— Ἄχ, ἡ ἔρημη! ἔκαμε ἡ γριά, πάει μοῦ σώθηκε τὸ λάδι ἐφέτος, δὲν θὰ τὸν θγάλω ντότι τὸν καινούργιο χρόνο. Ἐφέτος θὰ σὰς ἀφήκω γειά, παιδιὰ μου, θὰ πάω νὰ βρῶ τοὺς ἄλλους πὺ μὲ καρτεράνε ἐκεῖ ψηλά καὶ θὰ θιαμαίνωνται κι' αὐτοὶ πὺ ἄργησα τόσο.

Κι' ἐπειδὴ νὰ μάτια μας ἐβούρκωσαν ἀπὸ τὰ δάκρυα πὺ ἄρχισαν νὰ τρέχουν στὰ μάγουλά μας :

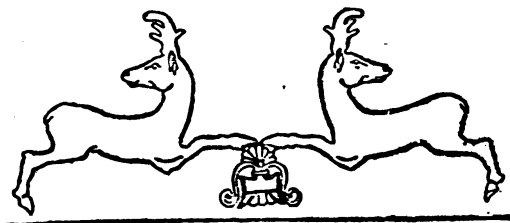
— Μὴν κλαῖτε, ψυχούλες μου, μὰς λέει. Νισάφι πιά, ἀρκετὰ ἐκάθισα στὸν ψεύτικο τοῦτο ντουνια. Σὰς εὐχίεμαι ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια μου νὰ φτάσετε κι' ἔσεῖς τὰ χρόνια μου καὶ νὰ τὰ περάσετε . . .

Ἄπὸ τὴ μέρα ἐκείνη μιὰ βαρεῖα μελαγχολία ἐπλάκωσε τὴν καρδιὰ τῆς μαλέκω Τάτσαινας. Δὲν ξαναπήγε πιά στὰ Καλύβια, ἀλλὰ κάθισε κοντὰ στοὺς δικούς της γιὰ νὰ τοὺς χορτάση . . .

Σὲ λίγες μέρες ἀρρώστησε βαρεῖα ἀπὸ πόνοντα καὶ μ' ὅλα τὰ ρέο-λα πὺ τῆς ἔκαναν δὲν βᾶσταξε καὶ μιὰ βραδυὰ τοῦ ἴδιου χειμῶνα, ξημερώνοντας Καθαρὴ Δευτέρα, ἡ μαλέκω Τάτσαινα παράδινε τὴν καθαρὴ ψυχὴ της στὸν Πλάστη.

Τὸ ἐλιόφυλλο δὲν εἶχε λαθέψει . . .

ΤΑΣΟΣ ΒΙΔΟΥΡΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΙΤΣΟΣ

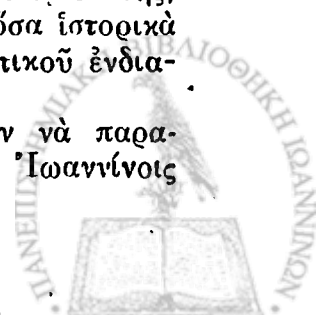
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Ὁ προκηρυχθεὶς λαογραφικὸς διαγωνισμὸς ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» τῇ ἀπολύτῳ πρωτοβουλία ταύτης καὶ τῶν ἐξαιρέτων συνεργατῶν της μᾶς παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναφερθῶμεν ἀκροθιγῶς εἰς τὸ ἔργον ἑνὸς ἐκ τῶν διαπρεψάντων Θεσπρωτοῦ συγγραφέως, τοῦ ἀειμνήστου Νικολ. Νίτσου. Καὶ τοῦτο διότι πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑψηροῦ προσφέρομεν εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν λαογραφίαν καὶ ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι ἀξιολογώτατον ἀποτελοῦν σπάνιον μνημεῖον τῆς ἱστορίας καὶ λαογραφίας τοῦ τόπου μας. Ἀποτελεῖ βέβαια ἀναμφισβήτητον πραγματικότητά ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἔζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς μίαν ἀκριτικὴν γωνίαν τῆς Ἡπείρου καὶ ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὰς κοινωνικοεθιμικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Τσαμαντᾶ καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται καὶ δι' αὐτὴν ἐγράφη, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως δύναται νὰ μειώσῃ τὴν ἰκανότητα τοῦ συγγραφέως ὡς εἰδικευμένου μελετητοῦ, ὀξυδερκοῦ παρατηρητοῦ καὶ βιβλίου ἐρευνητοῦ τῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων εἴτε αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν πνευματικόν, εἴτε εἰς τὸν ὑλικόν, εἴτε εἰς τὸν κοινωνικόν τῶν ἀνθρώπων βίον διὰ τοὺς ἐξῆς δύο κυρίως λόγους. Πρῶτον μὲν διότι ὡς λαογράφος ὑπῆρξεν εὐρυμαθὴς καὶ ἀντικειμενικὸς ἐκτιμητὴς τῶν κοινωνικοεθιμικῶν ἐκδηλώσεων ἐξετάζων μὲ ἀξιωματικὸν καὶ περιζήτητον μεθοδικότητα ἐξαντλητικῶς ἤθη καὶ ἔθιμα ὡς καὶ πᾶν ἄλλο σχεῖσιν ἔχον μὲ τὴν λαογραφίαν (δεισιδαιμονίας καὶ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ περὶ θρησκείας, δικαίου κ.λ.) καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαι-

τέρας του πατρίδος καὶ δεύτερον διότι τὸ ἔργον του οὐδόλως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τοπικιστικόν καὶ στενόν, ἀλλὰ τοῦναντίον τοῦτο εἶναι εὐρύτατον καίτοι ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν γενέτειράν του Τσαμαντᾶ, ἔνεκεν τῆς ὑπερεκχυλισίας ἀγάπης τοῦ συγγραφέως πρὸς αὐτήν, καθόσον ἐν αὐτῷ δὲν ἀντικατοπτρίζονται μόνον οἱ κοινωνικοεθιμικοὶ θεσμοὶ τοῦ Τσαμαντᾶ, ἀλλὰ ἐν πλείστοις οἱ τοιοῦτοι μίας σημαντικωτάτης περιφερείας τῆς Θεσπρωτίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρωτεύουσαν κυρίως θέσιν δύνανται νὰ καταλάβωσι πλὴν τοῦ Τσαμαντᾶ καὶ τὰ χωρία Βαβούριον, Λειά, Ἀσπροκλήσι, Ἅγιοι Πάντες κ.λ.

Ἄπαντα τὰ χωρία ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθεται καὶ σειρά ἄλλων, λόγω τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως, τῆς κοινωνικῆς τῶν ἀναμείξεως καὶ τῶν ἀλληλοεπιδράσεων, διεμόρφωσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίotypον κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαῶς ἱστορικῆς πλευρᾶς ἐξεταζόμενον τὸ ἔργον τοῦ Νικ. Νίτσου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀξιολογώτατον μνημεῖον τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἱστορίας (Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Πολιτικῆς). Εἰς τοὺς κόλπους τῆς πρώτης ὁ συγγραφεὺς ἀφιέρωσε τὸ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀξιόλογον βιβλίον του περὶ τῆς ἐν Τσαμαντᾶ (Καμύτζιανη) ἀρχαίας Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὸ ὁποῖον πλὴν τῆς Ἱστορίας τῆς ἐξουσίας παλαιότερον ἐν Θεσπρωτίᾳ Μονῆς, περιλαμβάνονται καὶ πλεῖστα ὅσα ἱστορικὰ στοιχεῖα γενικωτέρου Ἡπειρωτικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἐνταῦθα θεωρῶ σκόπιμον νὰ παραθέσω καὶ τὴν κρίσιν τῆς ἐν Ἰωαννίνοις

τότε εκδιδόμενη «'Ελευθερίας» τοῦ Χ. Χρηστοβασίλη (Ἀριθ. φύλ. 82/15.9.24), καθ' ἣν «...Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο βιβλίον ἐκδοθὲν μὲ ὄσπην καλλιτεχνικὴν μορφὴν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδοθῆ ἐνταῦθα, εἶνε μεστὸν ἱστορικῶν Σημειώσεων καὶ πληροφοριῶν χρησίμων εἰς πάντα ἱστορικόν, ὅστις μίαν ἡμέραν ἤθελε συγγράφει γενικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ δὲ συγγραφικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐπαγωγότατον, δυνάμενον νὰ τέρψη πάντα Ἡπειρώτην...». Εἰς τὸ ἀργότερον ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ «Μονογραφία περὶ τοῦ χωρίου Τσαμαντᾶ» ὁ συγγραφεὺς ἐνδιαφέρθη πρωτίστως καὶ διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοχωρίων του, πρᾶγμα ὅπερ τὸν ὠθησε καὶ εἰς βαθυτέρας ἱστορικὰς μελέτας ἐνδιαφερούσας ἀμέσως τοὺς περὶ τὴν ἀκριτικὴν περιοχὴν τῆς Μουργκάνας κατοικοῦντας καὶ πανηπειρωτικὸν ἐνδιαφέρον ἐχούσας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προέλευσιν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐκείνης γωνιάς. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἄνω ἱστορικὴ ἀνασκόπησις ἐπέχει θέσιν εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κύριον θέμα, ἀποτελεῖ ὄντως πρότυπον λαογραφικοῦ προϊόντος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σαφήνεια ἀποτελοῦν τὸ κύριον χαρακτηριστικόν του. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν θεμάτων τοῦ χωρεῖ ὁ συγγραφεὺς φυσιολογικώτατα καὶ μεθοδικῶς ἀπτόμενος ἐνὸς ἐκάστου τούτων μετ' ἐξαιρετικῆς λεπτότητος καὶ ἀκριβείας καὶ μὴ ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν αὐτῶν, ἀλλὰ φροντίζων νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν προέλευσιν ἐνὸς ἐκάστου κοινωνικοῦ θεσμοῦ καὶ νὰ καθορίσῃ τυχὸν ἐπελθούσας ἐπ' αὐτοῦ μεταβολὰς διὰ μέσου τῆς ἱστορικῆς του πορείας. Ἡ «'Ελευθερία» τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸ φύλλον τῆς 15.9.24 ἔγραφε διὰ τὸ δεύτερον τοῦτο βιβλίον: «Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἐτοιμάσει καὶ ἐκδίδει μετ' ὀλίγον ὀγκώδη Μονογραφίαν περὶ τοῦ χωρίου Τσαμαντᾶ, θαυμασίαν ἠθογραφίαν καὶ ἱστορίαν περὶ τῆς κώμης ταύτης τῆς Τσιαμουργιάς, ἐν τῇ ὁποίᾳ Μονογραφίᾳ ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρος ἡ Τσιαμουργιά καὶ αὐτὴ ἡ Ἡπειρος ἐν γένει». Σπουδαῖα θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα κυρίως

ἠσχολήθη ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο βιβλίον εἶναι: Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τῆς κώμης καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων τῆς, ὡς καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ σχολείων, περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων σχετικῶν μὲ τὸν θρησκευτικόν, οἰκογενειακόν καὶ ἐθνικόν βίον (Τοκετός, Βάπτισις, Ὀνομαζεπώνυμα, Μνηστεία, Γάμος, Ἡ γυνὴ ὡς σύζυγος καὶ οἰκοδέσποινα, Αἱ σχέσεις τῶν συζύγων, Κηδεῖα, Χοροὶ κ.λ.), περὶ γλώσσης (Προφορὰ καὶ Τυπικόν, Ἰδιωτισμοί, Φράσεις χαιρετισμοῦ, Εὐχαὶ κ.λ.), περὶ λαϊκῆς φιλοσοφίας, Λεξιλόγιον καὶ πλεῖστα ἄλλα σπουδαῖα καὶ ἄσημα πλὴν οὐσιώδη θέματα.

Ἄλλ' ἡ συγγραφικὴ δραῖσις τοῦ Ν. Νίτσου δὲν ἐξηντλήθη εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν δύο ἀναφερθέντων βιβλίων. Αὕτη ἔσχε μακρὰν πνοὴν καὶ ἐξεδηλώθη εἰς πλείστας ἄλλας μελέτας δημοσιευθείσας εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, ἐξ ὧν σημαντικωτάτη ἡ περὶ προελεύσεως τῶν τοπωνυμιῶν Τσιαμουριά καὶ Τσαμαντᾶ. Εἰδικῶς ἠσχολήθη ὁ συγγραφεὺς καὶ μὲ τὰ «ἀλειφιάτικα» μὲ τὴν ἰδιωματικὴν δηλονότι διάλεκτον μιᾶς ἀντιπροσωπευτικῆς τάξεως βιοπαλαιστῶν προερχομένων κυρίως ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Μουργκάναν χωρία (Μπαμποῦρι, Τσαμαντᾶ, Πόβλα, Λειά, Λίστα, Γλούστα κ.λ.).

Ἄλλ' ὁ ἐπισυμβὰς ἐν τῷ μεταξύ θάνατος τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα κατοχικὴ περίοδος ἔσχον καὶ ἀνάλογον καταστρεπτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε κυριολεκτικῶς παραμεληθὲν πρὸς μεγίστην περιφρόνησιν τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του κινδυνεύει νὰ καταποντισθῆ. Τὰ ὀλίγα ἐκδοθέντα προπολεμικῶς ἀντίτυπα, τὰ μὲν ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς ἐν Ἀμερικῇ ὁμογενεῖς τὰ δὲ φιλικῶς διατεθέντα κυρίως ἐν Ἡπείρῳ, ἐξηνεμίσθησαν ἢ κατεστράφησαν πρὸς ἀνεπανάρθωτον βλάβην τῆς Ἡπειρωτικῆς λαογραφίας καὶ ἱστορίας. Κυρίως τὸ γεγονός πρέπει νὰ βαρύνῃ τοὺς Θεσπρωτοὺς καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς ὁμοχωρίους οἵτινες, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἔδει τοῦλάχιστον νὰ συγκεντρώσωσι τὸ οὕτως ἐξανεμισθὲν ἔργον καὶ διὰ ἐρά-

νων ἢ ἄλλων μικροεισφορῶν νὰ προβῶσι εἰς τὴν ἐπανεκδοσιν τῶν περισωθέντων ἀντιτύπων καὶ δι' ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ κυρίως δι' ἐνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμῆσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου διὰ τὴν Ἑπειρωτικὴν Ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι δύνανται κάλλιστα νὰ ἀντιτάξουν ἀκλόνητον δικαιολογητικὸν τῆς ἀδραναίας των τὰ τόσα δεινὰ πλήγματα; τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν κατὰ τὴν κατοχικὴν καὶ τὴν συμμαρτορικὴν περίοδον, δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἀπανταχοῦ Θεσπρωτοὺς. Συγχρό-

τως δὲ ὑπεύθυνοι πρέπει νὰ θεωροῦνται πάντες οἱ λοιποὶ Ἑπειρῶται οἱ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσαντες τὸν συγγραφέα καὶ δια φιλικῶν δεσμῶν μετ' αὐτοῦ συνδεθέντες.

Διότι, ὅταν ἐλαφρῶ τῇ καρδίᾳ ἀφίνωμεν νὰ καταστρέφονται καὶ νὰ πίπτουν εἰς τὴν λήθην τοῦ χρόνου τοιαῦτα ἔτοιμα πνευματικὰ ἔργα, μὲ ποῖον δικαίωμα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε ὡς σύνολα θὰ παρουσιασθῶμεν διεκδικηταὶ ἀνωτέρων πνευματικῶν θέσεων ;

ΓΕΩΡ. ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ
ΤΟΥ Α' ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Η

ἙΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

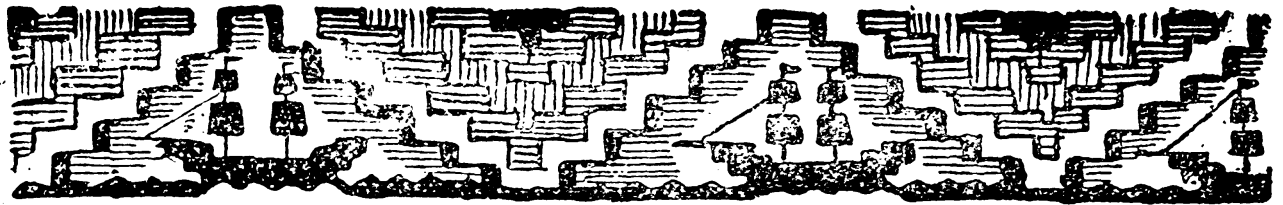
ΠΡΟΚΗΡΥΣΣΕΙ

ΤΟΝ Α' ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ
μὲ α' ἔπαθλον 1.000.000 δραχμὰς καὶ β' 500.000

Ὅροι τῆς συμμετοχῆς εἶναι οἱ ἑξῆς :

- α) Κάθε λαογραφικὴ συλλογὴ πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑπειρον νὰ ἔχη δὲ ἕκτασιν πέντε τοῦλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων (80 σελ.)
- β) Αἱ λαογραφικαὶ συλλογαὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀνέκδοτοι.
- γ) Αἱ ἀποστελλόμεναι συλλογαὶ θὰ φέρουν ὡς ἐπικεφαλίδα ἓνα ρητὸν ἢ παροιμίαν καὶ εἰς κλειστὸν φάκελλον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου θὰ εἶναι τὸ ἴδιον ρητὸν, θὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ συλλέκτου.
- δ) Ἔργασιαὶ θὰ γίνονιν δεκταὶ μέχρι 30 Ἰουνίου 1953.
- ε) Ἡ βράβευσις τῶν συλλογῶν θὰ γίνῃ εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίασιν τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Αὐγούστου 1953

ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ

Π Α Ρ Γ Α

Ο ΘΡΥΛΟΣ—Η ΙΣΤΟΡΙΑ—ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ

«Πεζοβολός» είναι τὸ δίχτυ τῆς φυρο-
νερίᾳς γιὰ κεφαλόπουλα καὶ σπάρους.
Ὅπως τὸ εἶχουν καὶ βουλιάζει στὸ νερὸ
παίρνει ἓνα σχῆμα κωνικό. Σὲ τέτοιο σχῆ-
μα θὰ τὸ ἴδεις ἀπὸ μακρὰ τὸ ἱστορικὸ
βουνὸ τῆς Πάργας.

Τὶς μέρες καὶ τὶς πραγματικὲς συνθῆκες
τῆς φυγῆς ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Πεζοβολοῦ
τὶς ἐκρυψαν τὰ χρόνια. Παλιὸς ὁ θρύλος
θέλει τὸ χωριὸ νὰ κατεβαίνει πρὸς τὴ
θάλασσα μὲ τὴν εὐχὴ τῆς Παναγίας.

Στὴν κυματοδαρμένη ἀκτὴ μὲ τοὺς με-
γάλους σκόρπιους βράχους, τοὺς μολυβέ-
νιους ὑφάλους ποὺ ξεμυτίζουν στὸ ἀσημί
νερὸ, τὶς κάθετες κοψιὲς μιᾶς κόκκινης
ἀλλοῦ στερηᾶς κι' ἀλλοῦ ξανθῆς, τὸ γρα-
φικὸ ἀκρωτήρι καὶ τὸ μικροσκοπικὸ νησί
ποὺ πλέει στὰ φύκια, τὶς ἀμμουδιὲς ποὺ
περπατᾶς ποὺ περπατᾶς, καὶ τ' ὄλοστρόγ-
γυλο λευκὸ γουλι στὶς ἄλλες σπιάτζες—
στὴν κυματοδαρμένη κάτω ἀκτὴ—καμά-
ρωνε ἓνας βράχος σὰν βουνὸ καταμεσίς
δυσὸ κόρφων.

Στὸν ἓνα κόρφο σκάλωνε ὁ βορριάς.
Στὸν ἄλλον ἐξεθύμεινε ὁ σορόκος. Ὁ βρά-
χος πάτας στὰ βαθειὰ καὶ δέχονταν κατά-
στηθα τὸ κύμα τοῦ γαρμπῆ. Στὶς σκοτει-
νὲς μεγάλες γράβες τοῦ φωλιάζαν γλάροι
σπαθωτοὶ—καὶ τὰ πετρογελίδονα στὶς ἄλ-
λες. Τὸ κύμα ξαναγύριζε στὴ θάλασσα μὲ
μπαζακί καὶ τεφροὺς κρουνοὺς, κι' ἀλλοῦ
διαλύονταν σὲ μικρὲς σταλὲς μαργαριτά-
ρια. Πάνω στὶς σκαλωσιὲς καὶ στὰ ψηλώ-
ματα βλάσταινε χλόη καὶ πρασινάδα κα-
τσαρή. Γύρω—τριγύρω ὁ τόπος ἔσμα-
ράγδιζε βάλανιδιὰ καὶ κυπαρίσσι κι' ἀγρι-

λῆ καὶ ἦταν γιομάτες οἱ κατηφοριὲς μὲ
κουμαριὲς καὶ σκίνους.

Σ' αὐτὸ τὸ βράχο βρέθηκε τὸ κόνισμα
τῆς Παναγίας, σ' ἓνα βαθούλωμα μιᾶς
γράβας. Μπροστὰ τοῦ τρέμιζε κανδήλα λι-
γοστοῦ λαδιοῦ.

Σταυροκοπήθηκε ὁ τσομπάνος τῶν γι-
διῶν κι' ἔτρεξε, τῶςπε στὴν Παλιόπαργά,
κι' ἦρθαν καὶ προσκυνήσαν καὶ λιτάνεψαν
καὶ ξαναπήραν τὴν εἰκόνα. Στὴ γράβα
φλόμωσαν τὰ θυμιατὰ κι' ἀνακατόθηκαν
μὲ τὸ γλυκὸ μόσκο τῆς εἰρήνης καὶ τὸν
βαθύ, τὸν ἄλλο τῆς ἀλμύρας. Στὴ εἰρήνη τοῦ
Πεζοβολοῦ χορεύαν πηδηχτὸ τὰ σήμαντρα
καὶ καρτερούσαν οἱ γερόντοι μὲ μπαϊρά-
κια. Κάποια παιδόπουλα σκαλώσαν στὶς
βαλανιδιὲς. Τὸ μονοπάτι εἶχε στρωθεῖ μὲ
δάφνες καὶ χλωρὲς μυρτιὲς.

Τὸ κόνισμα ὅμως ἔφυγε ξανά κι' ἄφησε
πάλε μοναχὴ τὴ «Ζωοδόχο» τῆς Παλιό-
παργας. Κι' ἔγινε τοῦτο κάμποσες φορές,
μέχρι ποὺ οἱ Παργινοὶ κατάλαβαν τὴ θείαν
δομήνεια. Κάποιο πρωὶ ροβόλησαν πρὸς τὸ
γιαλὸ καὶ σκαρφαλώσαν στὸ μεγάλο βράχο.

*

Μὲ πέτρα γκρίζα καὶ βαρεῖα μάντρω-
σαν πρῶτα τὸ στενὸ λαιμὸ τῆς ἀπροστά-
τευτης στερηᾶς. Κατόπι χτίσανε κοντὰ-κον-
τὰ, χεροπιυστὰ κι' ἀγκαλιαστὰ, τὰ πρῶτα
σπιτια. Τὰ χτίσαν ἔτσι, ν' ἀγναντεύουν
τὴν πλατειὰ τῆς θάλασσας καὶ νὰ τὰ λούζει
ἀπ' τοὺς Παξοὺς γλυκὸς πονιέντες. Στὴ
μέση ἢ ἐκκλησιά τῆς Παναγίας. Ἐδῶ τὴν
εἶπαν «Ὁδηγήτρα». Ὁ βράχος πέφτει
κάθετος ἐδῶ, κοφτός, σὲ δεκαπέντε ὀργιὲς
νερὸ. Στὴν ἄκρη τοῦ—στὸ «κρέμασμα»—
κελάριζε μιὰ βρύση.

Τούτα τὰ σπίτια καταστράφηκαν πολλές φορές καὶ ξαναχτίστηκαν πολλές φορές, μέχρι πού ρήμαξαν ὀριστικά με τὸν Ἄλῃ καὶ πέρα. Μετά, πού ξαναγύρισαν οἱ Παργινοὶ —κι ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν πεινάσει, κι ὅσοι δὲν βάσταγαν τὴ νοσταλγία στὴν ξενητεία— τὸ κάστρο (ὁ βράχος), ἦταν ἀπροσπέλαστο καὶ τὸ διαφέντευαν οἱ Τοῦρκοι. Στριμώχτηκαν, λοιπόν, ἄλλοῦ, καὶ χτίσανε καινούρια Παναγιὰ —τούτη τους πὶὸ θαλασσινή— στὴ μέση τοῦ νησιοῦ τους. Ἄπ' τὸν Ὀχτώβρη κι ἔπειτα τὴν καπελώνει ἡ θάλασσα καὶ τῆς μουλιάζει τοίχους καὶ σκεπή. Μὰ οἱ Παργινοὶ ἀγαποῦν τὴν Παναγιὰ τους. Πίσω της στέκει κάποιος βράχος πάλε κωνικός —μικρὸς Πεζοβολός— πού τὴ φυλάει ὅσο μπορεῖ ἀπ' τὸ κῦμα. Κάτι μοῦ λέει πὼς ὁ τόπος ἐδι'αλέχτηκε ἐξεπίτηδες γιὰ νὰ θυμίζει τὴν καταγωγή.

Ἡ Παναγίτσα τοῦ νησιοῦ γιορτάζει τὸ δεκαπενταύγουστο κι εἶν' ἡ χαρὰ τῶν Παργινῶν καὶ μιὰ ἀποκάλυψη ὁμορφιάς στὴν ἔκθαμπη ματιὰ τῶν ξένων.

Σῶζεται κι ἄλλη μιὰ «ὀδηγήτρα» (Ἡ Δήτρια) Παναγιὰ —σ' ἀνάμνηση ἐκείνης τοῦ κάστρου— μέσα στὶς πυκνὲς ἐλῆς, γλυκειὰ, γαλήνια, μιὰ ἰδιωτική, τῆς φάρας τῶν Ζουλαίων. Εἶναι κι ἡ Παναγιὰ ἡ Βλαχέρηνα— τὸ μοναστήρι. Τούτη ἔχει τοίχους καὶ περίβολο με πολεμίστερες —καὶ πολλὰ κελλιά. Τ' ὀχτωκαμάρωτο ψηλὸ καμπαναριό της δείχνει πὼς ἦταν εὐκατάστατη. Σ' αὐτὸ τὸν τόπο στρατοπέδεψε ὁ Πασᾶς πρὶν μπεῖ στὴν Πάργα.

Λίγο πὶὸ κάτω, στὸ μυχὸ τοῦ κόρφου μιᾶς κεχριμπαρένιας ἀμμουδιάς, σῶζεται τὸ παλῆνὸ ξωκκλήσι τοῦ θαματοουργοῦ καὶ ξεμολογητῆ Ἁγίου Σπυρίδωνα. Ἐδῶ καὶ τὸ μικρὸ τὸ ἀγκυροβόλι τῶν παλῆνῶν μας Παργινῶν. Βρίσκονται ἀκόμα σφηνωτοὶ χαλκάδες γύρα γιὰ πρυμάτσες. Κάποιο στενὸ κι ἔρειπωμένο σπίτι στὴν κατηφορία, πού λές καὶ γλίστησε ἔτσι μονοκόματο κι εἶν' ἔτοιμο νὰ πέσει, λένε πὼς ἦταν Τελωνεῖο τῶν Ἐνετῶν. Ἐδῶ σταμάτησε κι ὁ στόλος τοῦ μεγάλου Καίσαρα πλέοντας γιὰ τὴν τιμωρία τοῦ Κλεοπάτρας. Τὸ ἀγκυροβόλι τώρα τὸ παράχωσε κάποιον ποτάμι πού κυλάει ὀρηκτικὸ με τὶς βροχές, τρα-

γουδώντας κάθε καλοκαῖρι, καθὼς κινεῖ τοὺς τρεῖς νερόμυλους διαδοχικά καὶ πλημμυρίζει ὁ τόπος παφλασμούς. Τὰ περιβόλια πρασινίζουν εὐφορα. Πορτοκαλιές καὶ λεμονιές, ροδακινιές, μηλιές καὶ καρυδιές θρεμένες σὺν πλατάνια, γιαλίζονται στ' αὐλάκια τὰ πλατεία. Στὶς καλαμιές παίζουν κρουφτοῦλι τὰ βατράγια.

Σῶζονται κι ἄλλα, ἓνα σωρὸ, ξωκκλήσια τόσο στὴ στερηά, σὲ λόφους καὶ βαθύσκιες πρασινάδες, ὅσο καὶ στὴ μακρὰ ταντελωτὴ γραμμὴ τῆς ἀκροθάλασσας, σὲ βράχους πὶὸ πολλὰ σκαρφαλωμένα. Θὰ σᾶς ἀπαριθμήσω μερικά :

Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίου Θανάσης, Ἁγίου Γεράσιμου, Εἰσόδια, Ταξιάρχης, Ἁγία Λένη, Προφήτης Ἡλίας, Εὐαγγελισμός, Ἁγίου Γιάννης, Ἁγίου Δημήτρη, Ἁγία Κυριακή, Ἁγίου Σαράντα, Ἁγίου Τρύφωνα, Ἁγίου Παντελέμονα, Ἁγία Μαρίνα, Ἁγίου Διονύσου, Ἁγίου Νικόλας. Ἐνας Ἁγίου Νικόλας στερηανός, τῆς φάρας τῶν Παπύρη, κι ἓνας καρaboκύρης, καπετάνιος, θαλασσόλυκος, θαλασσομάχος, μοναχός, καβάλα στὸ «μονόλιθο», στὴ μέση τοῦ πελάγου. Τοῦτος παλεύει με τὸ κῦμα ὀλοχρονίς κι εἶναι ψαρός κι ἄλατοζυμωμένος. Σὲ χαιρετάει με τὰ μπουλούκια τῶν θαλασσινῶν πουλιῶν ὅπως περνᾶς γιὰ τὶς βαρῦθυμες, τὶς μελαγχολικὲς ἐκείνες ἐκβολὲς τοῦ Ἀχέροντα, ἀνικρὺ σου.

Μοῦ μένουν ὅσα δὲ θυμοῦνται κι οἱ παλαιοί. Μοῦ μένουν καὶ δυὸ—τρία (μπορεῖ) μέσα στὸ κάστρο. Χοντρά ἀγκωνάρια κύλησαν ἀπὸ ψηλὰ κι ἔχουν σφαλίσσει πιά τὸ μονοπάτι. Δὲ μπόρεσα ποτέ μου νὰ τὰ ἰδῶ.

Ἄπ' τὰ ξωκκλήσια πού ἀπαρίθμησα μόνο τὰ πέντε ἀνήκαν στὴν κοινότητα. Τ' ἄλλα τους ὅλα μᾶς τὰ γράφουν ἰδιωτικά, χωρὶς νὰ ἐξαιρεθεῖ κι ἡ Παναγιὰ τοῦ Κάστρου. Γι' αὐτὴ, μᾶς λέν πὼς ἦταν χτήμα τῶν μεγάλων Βασιλᾶ καὶ μνημονεύεται εἰδικὰ στὴν πρώτη ἱστορικὴ συνθήκη με τοὺς Βενετούς. Ὁ Παπᾶ Γιάννης Βασιλᾶς, πρωτοπρεσβύτερος καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Παργινῶν εἶχε ἐπιμείνει στὴ γραφή.

*

Τὴν Πάργα μᾶς τὴν ἀναφέρει πρῶτος

ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός, κάνοντας λόγο γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Ἡπειρο (1339), ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Β'. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινό, πρόκειται ἀκόμα περὶ τῆς Παληόπαργας στὴ ράχη τοῦ Πεζοβολοῦ. Σώζονται ἐκεῖ καὶ κάτι ἐρείπια: τὸ «Καστέλλι». Τὰ ἐρείπια φαίνεται πὸς εἶναι τῆς Θεσπρωτικῆς Τοῦρνης ποὺ ἀναφέρει ὁ Πτολεμαῖος κι' ὁ Πλούταρχος. Ὁ γεωγράφος Μελέτιος τὴν ὀνομάζει Ὑπαγρον (Ὑπάγρα) Ὑπάργα, Πάργα). Praga θὰ πεῖ κατώφλι, σλαβικά. Τὴ ρίζα Prα= κοντά, τὴ βρίσκουμε καὶ στὴν Ἀλβανικὴ. Μπορεῖ ν' ἀνῆκε στὴν Πελασγικὴν ἐξ ἄλλου γλῶσσα. Στὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης δὲν κατέγινα.

Ἡ θέσης τῆς Παληόπαργας γειτόνευε μὲ τὰ χωριὰ Μαζαρακιά (μάζα ρυακίων) καὶ Μαργαρίτι. Στὸ πρῶτο ζοῦσαν Χριστιανοὶ ποὺ ἀλλαξοπίστησαν. Στὸ δεύτερο Ἀρβανίτες. Ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους μαρτυροῦν ἐλληνικὴ καταγωγή, δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ νὰ πρόκειται γιὰ ἀπλὴ τοπωνυμία. Τὰ δυὸ χωριὰ συχνὰ ἐνοχλοῦσαν τὴν Παληόπαργα. Τὸ πρῶτο μάλιστα ἀναφέρεται καὶ στὴ συνθήκη μὲ τοὺς Βενετοὺς «γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν κλοπιμαίων». Ἱστορικὰ ἐξηγεῖται συνεπῶς ἡ ἐπιμονὴ τῆς Παναγιᾶς.

Οἱ φάρες ἦταν τότε μόνο 17. Τὶς μνημονεύω ἀπὸ τὸν Φιλικὸ καὶ σύντροφο τοῦ Ρήγα Περραιβό, ποὺ τροφοδότησε τοὺς ἄλλους, ὄχι γιὰ τὰ ὀνόματά τους σώζονται καὶ σήμερα, μὰ μοναχὰ γιὰ τούτες οἱ φάρες, μπόρεσαν καὶ κράτησαν ἀπειραχτες, μέσα ἀπὸ φλόγα καὶ καταστροφή, καταγωγή, θρησκεία καὶ γλῶσσα.

Ἡ ἱστορία τῆς Πάργας δὲν εἶναι μόνο ἡ προσφορά στὸν ἄνισον, δραματικόν, ἀγῶνα τοῦ Σουλιοῦ (Πάργα=πόρτα τοῦ Σουλιοῦ), μήτε στοὺς καπετάνιους μας τῆς ἀνεξαρτησίας, ἀργότερα (τὸ χειμαδιό τους), μήτε καὶ τὸ πολυκλαμένο ἐκεῖνο γεγονός τῆς παραχώρησής της ἀπ' τοὺς Ἀγγλους στὴν Τουρκία—γιὰ ὀτομικὰ συμφέροντα, πολιτικὴς καὶ ἰσορροπίες—μήτε κι' ἡ πρώτη δυνατὴ φωνὴ τῆς ἀγανάκτησης τῶν πρώτων Φιλελλήνων. Μὰ κι' ὅση μᾶς περίσωσε σὰν κάστρο τοῦ καταδιωγμένου ἐλληνισμοῦ καὶ κάστρο τῆς Χριστι-

ανοσύνης, πρὶν καὶ μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης. Οἱ Τοῦρκοι ἀργήσανε νὰ μποῦν—καὶ δὲν ἐρίζωσαν ποτὲ—σ' αὐτὸ τὸ κάστρο.

Οἱ φάρες ἦταν οἱ ἐξῆς:

Βασιλάτες, Δεσυλάτες, Πετσάληδες, Δημοულτσαῖοι, Ζουλαῖοι, Βερβιτσιῶτες, Μαυρογένηδες, Στανελάτες, Μανιάκηδες, Ζουπαναῖοι, Παπύρηδες, Ἰδρωμένοι, Τσόριδες, Καλούηδες, Βρανάτες, Βέργοι καὶ Λουμπαῖοι. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχαν (πρὶν τις ἀφανίσει ἓνας λοιμὸς) κι' ἄλλες ἀκόμα 14, ποὺ μερικὲς τους εἶχαν ρίζα γενοαλογικὴ Βυζαντινὲς μεγάλες οἰκογένειες (Βασιλίτσι, Κουμάνοι, Ἀντιόχοι), κι' ἄλλες ποὺ ἀκμάσανε πρὶν τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Ἡπειρο καὶ Κέρκυρα (Βάρδες, Βατάτζαι, Φιλανθρωπinoί, Καβάσιλοι, Δοῦκες, Γκλαβοὶ καὶ Δοξαράτες).

*

Στὴ λαϊκὴ μούσα τῆς Πάργας ποῦχει ἀποθησαυρίσει ὁ Ἀραβαντινός, ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἐνδιαφέρουσες ὠδὲς «τῶν Χριστουγέννων», «τῶν Θεοφανείων», «τοῦ Λαζάρου» καὶ πρὸ παντὸς ἐκείνης «τῶν Παθῶν»:

«... Κάτω στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στοῦ Χριστοῦ
[τὸν τάφο
ἐκεῖ δέντρο δὲν ἦταν καὶ δέντρο ἐφανερώθη
—τὸ δέντρο ἦταν ὁ Χριστὸς κι' οἱ κλώνοι οἱ
[Ἀποστόλοι...»

βρίσκουμε καὶ τραγούδια μισοερωτικὰ («γαμήλια» μᾶς τὰ λέει ὁ Ἀραβαντινός) ἐπηρεασμένα ἀπ' τὴ μεγάλη πίστη τῶν κατοίκων. Τὰ καθαρὰ δημοτικὰ παρουσιάζονται τὸ πιὸ πολὺ σὰν δίστιχα. Τὰ πιὸ ὀλοκληρωμένα (τὰ μὲ συνέχεια σὲ στίχους πιὸ πολλοὺς, θέλω νὰ πῶ) φέρνουνε τὴ σφραγίδα τοῦ προσωπικοῦ. Προσωπικὴ σφραγίδα φέρνουν κι' ἄλλα ποὺ περιλαμβάνονται στὴ συλλογὴ ποὺ ἀνέφερα, μὰ καὶ στὴν ἱστορία τοῦ Σαλαπάντα καὶ τοῦ Περραιβοῦ κι' ἄλλου. Τοῦτα τὰ παραλείπω. Ἴδου ἓνα δειγμα τῶρα τῶν ἐρωτικῶν—θρησκευτικῶν (γαμήλιων) αὐτῶν δίστιχων:

«Εἰς τὸ σκαμνὶ ποὺ κάθεσαι ξερὰ ἦταν τὰ ξύλα
κι' ἀπὸ τὴν ὀμορφάδα σου ἀνθοῦν καὶ βγά-
[νουν φύλλα,
Ὅταν σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου εἶχαν τ' ἄλεψια
[σκόλη»

καὶ σοῦδωκαν τὴν ὁμορφίαν οἱ δώδεκα Ἀπο-
[στοῖλοι.
 Ἄγγελοι ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς μὲ προσταγὴ Κυρίου
 κατέβηκαν καὶ σοῦδωκαν τὴ λάμψη τοῦ ἡλίου.
 Ἐχεις μαλλιά τοῦ Ἀβεσαλιώμ, τοῦ Ἰωσήφ
[τὰ κάλλη,
 καλότυχος, καλόμοιρος ὁ νεῖος ποῦ θὰ σὲ πάρει».

*

Ὅταν κατέβηκαν στὸ βράχο οἱ Παργι-
 νοὶ (γύρω στὰ 1360 ἢ 70), δὲν περιμέναν
 νὰ τοὺς ὀρμηθένει πάλαι ἡ Παναγιὰ πῶς
 πρέπει νὰ προφυλαχτοῦν καὶ τί νὰ κάμουν.

Τὸν πρῶτο χρόνο θὰ τὸν πέρασαν μὲ
 νοσταλγία τοῦ μακρυνοῦ Πεζοβολοῦ. Μπο-
 ρεῖ καὶ τρομαγμένον ἀπὸ τὴ θάλασσα,
 ποῦ τῆς μετροῦσαν τώρα ἀπὸ κοντὰ τὸ
 μέγα κῆμα. Στὸ δεύτερο θὰ συνηθίσαν
 καὶ ξεθάρεψαν. Ἴσως μονάχα νὰ τοὺς
 μούδιασε γιὰ λίγες μέρες, στὴν ἀρχή,
 ὁ χειμῶνας.

Κατόπι θάρθε ἡ ἀνοιξη καὶ σεριανί-
 σαν τοὺς γιαλοὺς. Θάειχαν ἀνθίσει τώρα
 οἱ γραφικὲς πλαγιὲς καὶ θὰ μπερδεύονταν
 τὰ μῦρα τῆς στερηᾶς μὲ ἐκεῖνα τῶν φυ-
 κιῶν στ' ἀκροθυλάσσια. Τώρα τ' ἀνάσαιναν
 καὶ τοὺς ζωντάνευε ἡ ψυχὴ. Τὰ βράχια
 τώρα θὰ βουλιάζανε στὰ διάφανα νερὰ καὶ
 θάπλεγαν ἀνάστροφες οἱ καταπράσινες στε-
 ρηῆς στὸ φυρονέρι. Λυωμένο ἀσημι κατα-
 κάθαρο (ποῦ πελεκοῦν στὰ Γιάννενα οἱ
 ἀσύγκριτοι τεχνίτες καὶ χύνουν σὲ μετα-
 ξωτὲς κλωστὲς) θάειχε χυθεῖ στὴν ἄμμο τοῦ
 βυθοῦ. Πάνω θὰ ναρκισσεύονταν κρυφὰ
 νησιὰ καὶ κάστρα.

Ὅξω, τὸ πέλαο θ' ἀργοσάλευε, πλατύ,
 μέχρι τὶς ἄκρες τῆς τεφρῆς Κεφαλλονιάς
 —πίσω ἀπὸ τὴ γαλανὴ Λευκάδα.

Ξέθωρες, ξαπλωμένες λουλακιές, πιὸ
 χαμηλές, οἱ ἀκτὲς τῆς Πρέβεζας. Μενεξε-
 λιές οἱ κορυφὲς τοῦ ἀγέρωχου Σουλιοῦ.
 Πράσινες οἱ κατηγοριῆς ἀριστερά, κι' οἱ
 φτέρες κι' οἱ βατομουριῆς ν' ἀναρριχοῦν-
 ται ὀργιαστικὲς στὶς κεφαλὲς τῶν λόφων.
 Ταντέλες ἀταξένιας ὁμορφιάς, ταντέλες
 ἀσημιές, χαιρετισμὸς χαρᾶς στὰ τριγυρνὰ,
 τὰ φύλλα τῆς πολλῆς τῆς ἀγριληᾶς. Κι' ἀν-
 τίκρου ἀπὸ τὸν ἥλιο ποῦ θὰ πρόβαλε σὲ
 σμαραγδιὰ κορφὴ (καὶ βάφει τώρα κίτρινη
 —χρυσὴ τὴ μικροσκοπικὴ ἐκκλησιὰ μιᾶς
 ἀγρυπνούσας Ἁγία Λένης), θ' ἀνάλυω-
 ναν στὸ διάφανο γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καὶ

στὸ ἀνοιχτὸ ζαφεῖρι τοῦ πελάγου, ζαφεῖρι
 πιὸ βαθύχρωμο, οἱ Παξοί.

Ἐδῶ πλαγιάζει ὁ μέγας ἥλιος κάθε
 δειλινὸ καὶ βάφει τὶς κυματιστὲς κορφὲς
 τῶν μενεξέδων τοῦ πουνέντε ἢ παπαροῦνα.
 Ὅσοι ἄσπροι κρίνοι ταξιδεύουν στὰ νερὰ
 σβύνουν σιγὰ καὶ ξεψυχοῦν. Τότε, Παξοί
 κι' Ἀντίπαξοι, φοροῦν κορῶνες μὲ διαμάν-
 τικὰ καὶ ντύνονται βαρεῖς βυζαντινὲς πορ-
 φύρες. Κι' εἶναι ροδὶς—μαλαματὶς ὁ θά-
 νατὸς τοὺς κάθε δειλινὸ.

Τὸ καλοκαῖρι θάρθε ὀλόχρυσο νὰ κυ-
 λιστεῖ στὶς ἀμμουδιές, ποῦ θὰ τοὺς κέν-
 ται ὁ λευκὸς ἀφρὸς ψιλὰ φεστόνια. Καὶ
 διάφανες σὰν τοῦλι, καὶ μεταξωτὲς, καὶ
 χρυσοκεντημένες, νύχτες ἔφτασαν κι' αὐτὲς.
 Μιὰ τέτοια νύχτα θάρραξε καὶ τὸ φεγγάρι
 κάπου ἐκεῖ, μπορεῖ καταμεσίς τοῦ λιμα-
 νιοῦ. Κι' ἦρθαν δροσοῦλες τῆς στερηᾶς
 στὰ γαληνὰ μεσάνυχτα καὶ πήραν τὸ τρα-
 γούδι. Τὸ πήραν χαμηλὰ καὶ χαμηλὰ νὰ
 μὴ ξυπνήσουν τὸ γιαλό, μὰ τ' ἄκουσε ὁ για-
 λὸς ποῦ δὲν κοιμᾶται:

«Κόρη, ὅταν ἐφιλιώμαστε, νυχτᾶνταν, ποιὸς
[μᾶς εἶδε ;
 Μᾶς εἶδε τῆς νυχτὸς τ' ἀστρί, μᾶς εἶδε τὸ
[φεγγάρι.
 Καὶ τὸ φεγγάρι (ν) ἔσκυψε, τῆς θάλασσας τὸ
[εἶπε,
 Θάλασσα τῶριπε τοῦ κουπιοῦ καὶ τὸ κουπί τοῦ
[ναύτη
 κι' ὁ ναύτης τὸ τραγούδησε, τὸ μάθαν οἱ
[γειτόνοι.
 Τῶμαθε κι' ὁ πνευματικὸς, τῆς μάνας μου τὸ
[εἶπε,
 κι' ὁ κύρης ἀπ' τὴ μάνα μου τῶμαθε κι' ἐπει-
[σμώθη.
 Μ' ἔβρισαν καὶ μὲ μάλωσαν καὶ προσταγὴ
[μοῦ δῶκαν
 οὔτε στὴν πόρτα μου νὰ βγῶ, οὔτε στὸ πα-
[ραθύρι.
 —Στὸ παραθύρι ἐγὼ θὰ βγῶ γιὰ τὸ βασιλι-
[κό μου
 κι' ἐγὼ τὸν νιὸν ὁποῦ ἀγαπῶ θὰ τὸν κάμω
[ἐκταῖρι».

Μιὰ τέτοια νύχτα θὰ μαρκάρησαν
 στὰ πρῶτα τοὺς σκαφίδια οἱ Παργινοί, νὰ
 διακονέψουν τὴ φιλία τῶν δυνατῶν. Τοὺς
 ἔβλεπαν νὰ ὀργώνουν τὴ μεγάλη θάλασσα,
 παράξενα σκαριά, τῶν πιὸ ψηλῶν — ποῦ
 τὰ θαυμάζαν — ἄρμπουρων, μὲ κλωρὲς
 κεντημένες ἄσπρο ἀφρὸ καὶ πρῦμες κό-

σμο. Πρώτοι φουντάρησαν στὸν κόρφο οἱ Νορμανδοί.

*

Τὴν Ἱστορία τῆς Πάργας θὰ τὴν ποῦμε πεταχτά.

Στὰ 1400 βρίσκονται στὴν Κέρκυρα Ἑνετοί. Γενναῖος λαὸς καὶ τολμηρὸς, μὲ πολλὰ πλούτη. Στὴν Πάργα τὴν ὥρα ταξιδεύουν πιὸ συχνά. Τὸ διάπλοτο λιμάνι στοὺς πολλοὺς καιροὺς πῆρε καὶ δίδαξε τοὺς Παργινοὺς τὴν τέχνη τῶν θαλασσινῶν. Τώρα εἶχαν γίνοι καπετάνιοι. Τώρα εἶχαν μάθει καὶ τὸ ἀρμένισμα καλά, καθὼς τὸν πόλεμο στὴ ράχη τοῦ Πεζοβολοῦ μὲ τοὺς κατασκοκλέφτες ἀρβανίτες. Στείλαν, λοιπόν, στὴν Κέρκυρα ἀντιπρόσωπους. Τὸν ἄλλο χρόνο (22 τοῦ Μάρτι) συντάζεται στὴν Κέρκυρα συνθήκη μὲ τοὺς Βενετούς. Τὴν ὑπογράφουν, ἀπ' τὴν Πάργα ὁ Παπᾶ Γιάννης Βασιλᾶς, Γιάννης Ἀντίοχος, Γιάννης Κουμάνος καὶ ὁ Δημήτρης Βερβιτσιώτης. Ἀπὸ τοὺς Βενετούς ὁ Βαίλος Ἀζαρίνος. Ὁ Βασιλᾶς ἀξίωσε χτῆμα δικό του κληρονομικό, τὴν Παναγία τοῦ κάστρου (ἄρθρο συνθήκης 11).

Ἀξίζει νὰ σᾶς μεταφέρω τὴ συνθήκη αὐτὴ μὰ ὁ χρόνος εἶναι λίγος. Ὁ Σαλαπάντας ἄλλωστε τὴν ἀναφέρει αὐτολεξεί. Τὸ τελευταῖο τῆς ἄρθρο λέει νὰ εἰσπράττεται φόρος 8 ἡμερῶν (εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς), γιὰ νὰ τὸν δαπανοῦν οἱ Παργινοὶ στο πανηγῦρι «Ροζαλίσι ἢ Ρουσαλιά». Κατὰ τὸν Σαλαπάντα, τὸ πανηγῦρι «ἦν ἔθιμον Σικελικόν, καὶ ἐξ ἄλλων καὶ ἐκ τούτου εἰκάζεται ὅτι οἱ Νεαπολιτάνοι (οἱ Νορμανδοὶ τῆς Νεαπόλεως) κατεῖχον καὶ τὴν Πάργαν». Τὸ πανηγῦρι πάντως ἦταν μᾶλλον ἔθιμο Ρωμαϊκό, εἰς μνήμην τῶν νεκρῶν (ὁ «Ροδισμός»), ἀρχῆς τοῦ Μᾶη, σὰν οἱ Καλένδες, ποὺ ἀπομείναν στὸ Βυζάντιο. Μετὰ μιὰ ἡρωϊκὴ κρασοκατάνυξη κατέληγε σὲ μάχη χριστιανῶν καὶ ψευδομωαμεθανῶν, καὶ στὴν αἰχμαλωσία τῶν δευτέρων. Γιὰ τοὺς Ρωμαίους φυσικὰ ἡ κατάληξη ἦταν ἄλλη. Οἰνοποσία, λοιπόν, μονάχα καὶ πανζουρλισμός. Μὲ τ' ἄλλα τ' ἄρθρα ἐξασφαλιζόνταν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Πάργας.

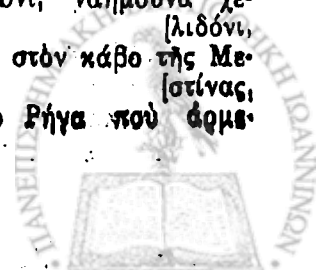
Ὁ Δούκας Λεονάρδος Λαουρεντιάνος

(Δεκέμβριος, 1511) παραχωρεῖ καὶ ἄλλα προνόμια στὴ σειρά κατοχυρώνοντας καὶ τὴν αὐτοδιοίκηση μὲ πιὸ μεγάλη ἐλευθερία. Τὰ δικαστήρια ἦταν ἀνεξάρτητα, μπορούσαν ὁμῶς καὶ νὰ γίνουν προσφυγῆς στὰ μεγαλύτερά τους τῆς Κερκύρας, χωροῦσαν καὶ ἐφέσεις στὴν πρωτεύουσα. Μὲ γενικὴ ψηφοφορία ἐκλέγονταν 32 μέλη ἐπιτροπῆς τῶν προεστῶν, ποὺ ἀσκούσαν τὴν πλὴν τὴν ἐξουσίαν. Πρόεδρος ἦταν Ἑνετὸς — ὁ κυβερνήτης — ποὺ ἀναγκάζονταν νὰ πολιτεύεται ὡς ὅσοιποτε στὰ πλαίσια τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων. Τὰ δικαστήρια δίκαιαν καὶ αὐτόν.

Στὰ 1452 ἡ Πάργα δοκιμάζεται μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Χατοῦ Μπέη. Στὰ 1538 τὴν καταστρέφει ὁ Μπαρμπάρσας. Στὰ 1567 γυρίζουν οἱ φεγγάτοι Παργινοὶ καὶ ξαναχτίζουν πιὸ ἰσχυρὸ τὸ ἐρειπωμένο κάστρο. Ἐπιμονὴ τῶν Βενετῶν νὰ μετοικήσουν στοὺς Παξοὺς τοὺς ἀπορρίπτεται πολλὰ φορὲς μὲ ὀργή. Ἡ πατριδολατρεία τῆς Πάργας — χάρισμα τόσο ἑλληνικὸ — δὲν δέχεται συζήτηση. Στὰ 1569 ἀρχίζει ὁ πόλεμος Τουρκίας καὶ Βενετίας. Στόλος τῶν Βενετῶν ποὺ φτάνει τάχα γιὰ ὑποστήριξη, φέρεται πιὸ σκληρὰ καὶ ἀπ' τοὺς ἐχθρούς. Τὴ βαρβαρότητά του τὴν ὑφίστανται καὶ ἄλλα παράλια καὶ νησιά, μὲχρι τὴν Κρήτη, τότε.

1571, ἡ Πάργα πάλι καταστρέφεται. Ὁ πορθητὴς τῆς τὴν ὥρα εἶναι ὁ ναύαρχος Ἀλῆ Πασᾶς. Ἀπὸ τὴν Πάργα ξεκινᾷ ὁ στόλος του γιὰ νὰ χτυπήσει τὰ νησιά. Τὸν καρτεροῦν ὡς τόσο ἐκεῖ στὴ Ζάκυνθο πολὺ ὀργισμένοι οἱ Βενετοὶ μὲ τοὺς Ναπολιτάνους (τὶς ὀρδὲς τότε τοῦ Πάπα) καὶ τοὺς Ἰσπανοὺς συμμάχους. Στὶς Ἐχινάδες καὶ στὴ Ναύπακτο τὸν καταστρέφουν. Ὁ κόσμος ξαναζει καὶ τοῦ ζεσταίνεται ἡ καρδιά. Στὰ Ἑνετικὰ καράβια βρίσκονταν καὶ κάμποσες χιλιάδες Ἕλληνες. Ἐπῆραν τὴν ἐκδίκησίν τους. Τὴ ναυμαχία αὐτὴ τῆς Ναυπάκτου τὴν τραγουδοῦν στὴν Πάργα μὲ τὸ ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγούδι:

«Νᾶημον πουλί, γλυκαηδονί, νᾶημουνα χελιδόνι,
νᾶημον καὶ χρυσοφάναρο στὸν κάβο τῆς Μεστίνας,
γιὰ νᾶγλεπα, νὰ βίγλιζα, τὸ ρῆγα ποὺ ἄρμε»

δπου ἀρμενίζον χαιρόντας και λάμουν τρα-
 [νίξει, γουδώντας..
 Δέν πᾶν σέ πόρτο για νά μπούν, λιμάνι για
 [ν' ἀράξουν.
 Γυρεύουν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ για νά τὸν πολεμή-
 [σουν.
 Ὄταν συναπαντήθηκαν οἱ δυὸ χοντρές ἀρμάδες
 βροντοκοπᾶνε οἱ κανονιές, γίνετ' ἡ μέρα νύχτα.
 πλώρη με πλώρη σμίγουνε, κατάρτι με κατάρτι.
 Λαμποκοπᾶνε τὰ λαμιά, βροντοῦνε τὰ τριμπόνια,
 ποδάρια, χέρια και κορμιά γιομίζουν τὰ κα-
 [ράβια.
 Σκοτώθηκε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τ' ἄξο τὸ παλλη-
 [κάρι,
 κι' ὁ Ρήγας τῆ γαλιότα του τὴν ἔσερνε ἀπ' τὴν
 [πρύμη].

Μὰ ἐκτός ἀπ' τὶς χιλιάδες Ἑλληνες
 τῶν Βενετσιάνικων ἐκείνων καρabiῶν,
 ὑπῆρχαν κι' ἀρχετὲς Ἑλλήνων σκλάβων στὰ
 τούρκικα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Καὶ τὸ τραγου-
 δι συνεχίζεται με τὴ δραματικὴ περιγραφή

τοῦ περιεχομένου τῆς γαλιότας τοῦ Πασᾶ,
 και τὴν ἐξομολόγηση ἐνδὲ σκλάβου:

«Μεσᾶειχε σκλάβους ἑκατό, στὰ σίδερα δεμέ-
 [νους,
 και σκλάβος ἀναστέναξε κι' ἐστάθη τὸ καρᾶβι.
 Ὁ Ρήγας ἀνατρόμαξε, τὸν πρῶτο του φωνάζει:
 Ἐκείνον ποῦ ἀναστέναξε κι' ἐστάθη τὸ καρᾶβι,
 ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς δούλους μου, τῆ ρόγα του
 [ν' ἀξήσω,
 κι' ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νά τὸν
 [ἐλευτερώσω.
 — Ἐγῶεμαι ὅπου ἀναστέναξα και τὸ καρᾶβι
 [ἐστάθη.
 Γι' αὐτὸ ἔδα ὄνειράτα κακὰ στὸν ὕπνο ποῦ κοι-
 [μῶμουν.
 Εἶδα και τὴ γυναίκα μου, τὴ στεφανῶναν
 [μ' ἄλλον.
 Νιόγαμπρο τέσερω μηνῶν Τούρκοι με πήραν
 [σκλάβο
 και δέκα χρόνους ἔκαμα στῆς Μπαρμπαραῖας
 [τὰ μέρη.
 Δέκα καρυές ἐφύτεψα στὴ φυλακὴ ποῦ μ' εἶχαν
 κι' ἀπ' ὅλες ἔφαγα καρπὸ και λευτεριά δὲν
 [εἶδα.»
 [Συνεχίζεται]

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

— Διάφουρου κατσουλουτό, κι' ζημιὰ οὐλουστρόγγ'λη*.

(Γιὰ ἔσους χαιρόνται ποῦ βρῆκαν κάτι, ποῦ εἶναι αἰτία μεγαλύτερης ζημίας)

Σ η μ.— Ἡ λέξις κατσουλουτό ὑπενθυμίζει ἐδῶ τὸ καρφι τῆς γνωστῆς παροιμίας «τὸ καρφι
 και τὸ πέταλο» και ἡ λέξις ὄλοστρόγγυλος ὑπενθυμίζει τὸ πέταλο τῆς παροιμίας αὐτῆς κατὰ τὴν
 ὁποῖαν ὁ ἀγωγιᾶτης χάρηκε ὅταν βρῆκε τὸ καρφι, ἀλλὰ σὲ λίγο ἀντελήφθη ὅτι ἦτο δικό του γιατί
 ἔχασε τὸ πέταλο ὅταν εἶδε νά κουτσαίνη τ' ἄλογο του.

— Δυὸ γαιῖδάρ' στὸν ἴδιου τὸν ταβλᾶ'

(για ἔσους δὲν μποροῦν νά ζοῦν στὸ ἴδιο μέρος)

— Δυὸ νουμάτ' τρεῖς κουβέντις.

(Ἐπὶ ἀσυνεννοησίας).

— Εἶδ' οὐ ἄβρακους θρακί, κᾶθι πόρτα και τοῦ λύ'

(Γιὰ τοὺς ἐπιδεικνυμένους για πράματα ἀσήμαντα)

— Εἶδ' οὐ ζουρλὸς τοῦ μεθυσμένου κι' ἀναμέρσι'

(ὅτι ὁ μεθυσμένος εἶναι χειρότερος κάποτε ἀπὸ τρελλὸ)

— Εἶπ' ἡ χ... τ'ς κατούρους: Παρέκεια! μοῦ βρωμας...

(ταυτόσημη με τὴν: Εἶπε ὁ γαιῖδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαι)

— Ἐπῆρε τοῦ χλιάρ' τ' νιρὸ

(Γιὰ ἔσους κατέλαβον ἀξίωμα, παρ' ἀξίαν).

1. Φάτνη 2. Παραμέρισε

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

ΑΠΟ ΤΑ "ΦΩΤΕΡΑ ΣΚΟΤΑΔΙΑ,"

Τ' ἀηδονάκι ξεφτερούγησε
σὲ τριανταφυλλιᾶς κλωνάρι
κ' ἡ τριανταφυλλιὰ ἀνασεύστηκεν
ἀπ' τ' ἀνάλαφρο φτερό.

Τὰ λευκά της ῥόδα μάρησαν
στ' ἀπριλιάτικο χορτάρι
κ' ἔπεσ' ἔν' ἀχνὸ ροδόφυλλο
σὲ τρεχούμενο νερό.

Ταξιδιάτικο ροδόφυλλο,
τῶχει ἡ μοῖρα σου γραμμένο,
σὲ μιὰ μαύρη, ἀχόρταγη ἄβυσσο
σὰ βαρκούλα νὰ πνιγῆς,

γιὰ νὰ φέρης ἡλιογέννητο,
ταπεινὸ κ' εὐωδιασμένο
κάποιο μήνυμα ἀπ' τὴν Ἄνοιξη
στὰ κατάβαθα τῆς γῆς.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

1

Κοπήτε, γλέντια, γιορτεροί παῖνες,
Σωπάτε, κύμβαλα χαρᾶς καὶ σεῖστρα!..
Ἐχῆστε πένθιμα οἱ βραχνῆς καμπάνες,
Ἐδύνη, θέριεψε καρδιοραγίστρα!

2

στὸ ξόδι τοῦ σοφοῦ τραγουδοπλέκτη,
ποῦ ἀπ' τὸ κρασί τῆς Μούσας μεθυσμένος
γλυκὰ τῆ σαΐτια τοῦ Χάρου ἐδέχτη
στὸ Κάστρο τῆς Γαλήνης θρονιασμένος.

3

Στὸ ἐξοχικὸ τοῦ ἡσυχαστήρι σπίτι,
λουλουδισμένη ποῦ τὸ ζώνει ἡ χλόη,
Σάτυροι, κι Αἰγυπᾶνες, τοῦ πρεσβύτη
ἐλάτε νὰ τοῦ πλέξετε μοιρολόι!..

4

Ἐλιόχαρη Ἐλκυόνα τοῦ Γενάρη
μὲ τὰ φτερά τῆς δόξας τὰ γεράνια
πετᾶ ἡ ψυχὴ τοῦ γητευτῆ λυράρη
τὴν ἀμβροσία νὰ πιῆ ψηλὰ στὰ οὐράνια...

5

Τοῦ Χαροτράγουδου χυθῆτε, φθόγγοι,
ἀπὸ βοσκοῦ καλύβι κι ἀπὸ τράτα.
Κι ἓνας αἰτὸς ἄς πάη στὸ Μεσολόγγι
τοῦ θανάτου του τὰ πικρὰ μαντᾶτα...

6

Πρώιμα ἀνθισμένα μυγδαλιᾶς κλωνάρια
ἄς κόψουν μυροφόρες πονεμένες
τὴ στράτα νὰ τοῦ στρώσουν τὴ μακάρια.
Κι ἔσεις οἱ κρινοδάχτυλες παρθένες,
Ἄθῆνα, Γενάρη τοῦ 1951

7

πλέξετε τοῦ δακρυστάλαχτο στεφάνι,
στολίστε του τὸ δόλλευκο... κεφάλι
μ' εὐωδερὸ θυμᾶρι, ἄγνὸ λιβάνι,
κι ἀρμυρωμένα φύκια ἀπ' τὰ κρογιαλί.

8

Στῆς τέχνης τοῦ τὰ Ἐλύσια ἀναστημένη
ἢ διαλεχτῆ τοῦ κόρη Ἐμαρυλλίδα
ἀνοίγοντας τὴν ἀγκαλιὰ προσμένει
νὰ τοῦ φορέση φωτεινὴ ἄλουργίδα.

9

Κι ἡ Λυγερή, ξωθιά τοῦ Κάτω Κόσμου,
ποῦ ἀσώτεψε τὸ δάκρυ στὴ θανή της,
βραγιῆς θὰ δρέψη μυροβόλου δυσόμου
νὰ ράνη τὸν ἰδανικὸ ἔραστή της...

10

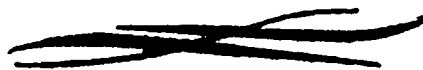
Κι οἰμέ! Πονετικά θ' ἀναστεναῖξη,
κι ὑψώνοντας τὰ ρόδινα τὰ χέρια
τὰθῶα τὰγγελούδια θὰ συνάξη,
γιὰ νὰ τοῦ ψάλουν Ἐλληλούϊα αἰθέρια...

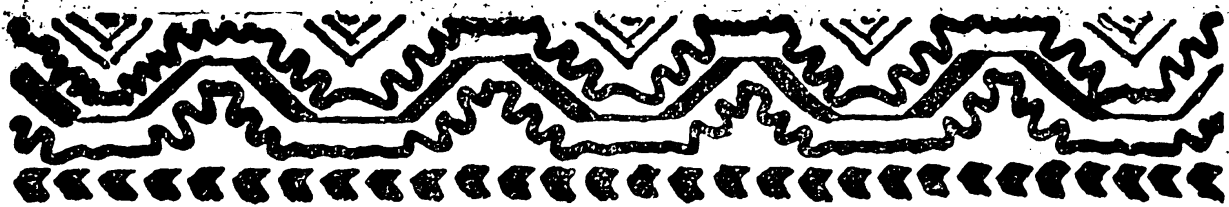
11

Ἐνας λαὸς πυργώνει γρανιτένιο
τὸ μνήμα τοῦ Δροσίνη, ἡ Ρωμισσύνη
τὰθάνατο νερὸ τὸ κρυσταλλένιο
νὰ σκύβη ἀπὸ τὴ βρύση του νὰ πίνη!

12

Κι ἄς γλύψη ἡ σμίλη στὸ κιβούρι ἐπάνω
κλεφτῶν χορὸ, λαμπριάτικο τραπέζι...
Σὲ γάμου πανηγύρι ἓνα τζοπάνο
τὸ Λάγιο ἀρνὶ μὲ τὸν αὐλὸ νὰ παίζῃ!

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ

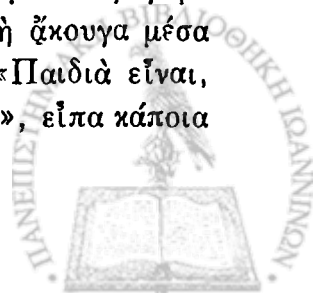
⊖ Ἀσᾶς διηγηθῶ τώρα κάποια περιστατικά, σπουδαία ἢ ἀσήμαντα, πού δόνησαν τήν ψυχή μου καί μου ἔδωκαν νά καταλάβω ἄλλο, ὅσα δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς ποτὲ νά με διδάξει.

Ἀκοῦστε, χριστιανοί μου, τί συνέβη. Ἦμουν ἐκεῖνον τὸ χρόνον καινούργιος καθηγητὴς στὸ 12^ο γυμνάσιο Ἀρρένων. Ἦταν τότε τὰ ἐπιμέλεια κουφομυήματα καὶ ἦσαν οἱ πλάγιες ματιές καὶ κανένας δὲν ἤξαιρε ἂν σὲ φίλο μιλάει, ἂν σὲ σπιοῦνο. Μέσα στὴν ἴδια ὥρα μπορούσες νά λογαριάζεσαι «φασίστας» ἢ «δικός μας». Ἀλλὰ τὰ ὄρια εἶχαν χαθῆ βαθύτερα. μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ καὶ [μπορούσες νά ἔσαι φασίστας συνδρομητὴς τῆς ΕΤΑ καὶ ἐπιμέλεια, πού συμβιβάζεσαι μ' ὅλον τὸν κόσμον ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ΕΑΜ. Πῶς ἦταν δυνατό νά βρεθεῖ ἄκρη. Νά φυλάγεις τὸν ἑαυτό σου ἔπρεπε. Κάθε λόγος ἦταν δίκοπο μαχαῖρι. Ὁ φόβος ἔζωνε τίς καρδιές, πού δὲν μπορούσαν νά ἔναι τόσο γενναίες, ὅσο ἠθελαν . . .

Πέρι ἀπ' ὅλα αὐτά, τίς πρώτες μέρες ἀντίκρισα ἀνεξήγητες κινήσεις τῶν μαθητῶν μου. Δυὸ-τρεις ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν περιστροφὰ στὴν πίσω τζέπη τοῦ πανταλονιοῦ. Ἄλλοι πουλοῦσαν ἐνσημὰ τῆς ΕΠΟΝ. Ἐβλεπα καὶ μούδιαζα. Τί γίνεται ἐδῶ; Σκηνοθεσίες ἦταν ἀργότερα τὸ κατάλαβα. Ἦθελαν νά πιάσουν τὸ πουλί στὸν ἀέρα. . . Μὰ ὁ ἄνθρωπος, ἀκοῦστε χριστιανοί, εἶχε λεπτύνει πολὺ, εἶχε χάσει αὐτὸ πού τοῦ ἔδωκε ὁ Θεὸς καὶ εἶχε γίνει περιστροφὴ ἢ ἐνσημίο. Πάνω μου εἶχαν διασταυρωθῆ οἱ περιέργειες. Ἐπρεπε νά εἶχα γίνει σύνθημα, Θεέ μου. Ἐνσημίο ἢ περιστροφὴ. Ἐγὼ ἐνόμιζα, πὼς εἶχα γεννηθῆ γιὰ τὸ γαλάζιο οὐρανὸ, γιὰ τὴν πράσινη γῆ, γιὰ τὴν αὐτοταπεινώση καὶ τὸν αὐτοσεβασμὸ. . .

Κάποιες ὁμιλίες αἰσθανόμουν ἀλάλητες ἐκεῖ ἐπάνω, ἐκεῖ γύρω, ἐκεῖ μέσα μου, καὶ προσπαθοῦσα νά τις χαρῶ ἄλλοις μου. Ἀλίμονο! Πόσο περισσότερο ἔπρεπε νά εἶμαι προσεκτικός! Δυὸ σφαῖρες εἶχα δεχθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, ἀπὸ ἀνθρώπους, πού αὐτοὶ εἶχαν γίνει συνθήματα ἀπὸ ἀντίθετες διευθύνσεις, δυὸ σφαῖρες ἀπὸ πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ μιὰ κλωτσιὰ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ ἔπρεπε ἀπὸ νωρὶς νά φοβᾶμαι τοὺς ἀνθρώπους, τὸν ἀνθρώπο . . .

Ἀλλὰ τὸ βλέμμα τῶν μαθητῶν ἦταν δύσκολο. Ἄ! αὐτὴ ἡ αἴσθησις μὲ ἀναστάτωνε. Ὑποψιαζόμουν τίς σκοτεινὲς πηγές. Ὅμως μιὰ φωνὴ ἄκουγα μέσα μου, πού μὲ ἠμέρωνε πάλι καὶ γέμιζε πρᾶσινα τὴν ψυχὴ μου: «Παιδιά εἶναι, συλλογίσου πὼς ἡ ρίζα δὲν εἶναι βλαμμένη». «Πρέπει νά δουλέψω», εἶπα κάποια στιγμή στὸν ἑαυτό μου, «δὲν εἶναι βλαμμένη ἡ ρίζα. . .».

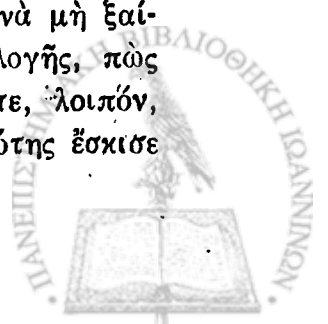

Σιγά - σιγά, μέρα με τή μέρα, ώρα με τήν ώρα, έβλέπα τήν ψυχοῦλα τους νά ξαναγουρίζει στήν άγια διάθεση τής δεκτικότητας εκείνης, τής εγκατάλειψης εκείνης, όπου κάθε φόβος είχε φύγει από τήν ψυχή, κάθε ύποψία με μεγάλα γαμψά νύχια είχε καταλάβει, ότι νύχια δέν χρειάζονται, παρά όταν θέλει κανείς νά βγάλει τά άχρηστα μάτια του. . . Θυμάσαι, Κοροβέση, εκείνον τόν καιρό ; κανένας δέν είχε νύχια μαῦρα πειά, νύχια γαμψά. Θυμάσαι μιά μέρα πού είχαμε πάει έκδρομή ; Είχαμε διαπιστώσει, πώς τώρα πειά τά πουλιά άρχισαν νά κελαϊδοῦν ελεύθερα, πώς τά φίδια είχαν άποσυρθῆ στή φωλιά τους. Είχε αλλάξει ό ρυθμός τής ζωής. Τί έντύπωση από κείνη τήν έκδρομή ! "Όταν είμασταν έτοιμοι για τήν επιστροφή, όλα ἦσαν καλά, γιατί τά φίδια είχαν νικηθῆ από τά πουλιά. Τί τραγούδια ελεύθερα ! οί λόχμες ἦσαν άδειες από ύποψίες και φόβους... Θα σās πῶ, χριστιανοί μου, και τὸ ξαίρει καλά ὁ Φοίγκος, ἦσαν κάτι άλλο εκείνες οί μέρες, ἦταν κάτι άλλοιώτικο εκείνη ἡ μέρα και ἡ ώρα, 9 και 45' τὸ πρωί. Ἡ ώρα βούλιαζε σιγά - σιγά μέσα στο χρόνο και ἦρθε ἡ στιγμή, πού κανένας δὲ θά μπορούσε πειά νά τὸν μετρήσει. Τότε πού τά λόγια ἔπεφταν μόνα τους, ἡ ἀκοή λειτουργοῦσε μόνη, τά μάτια θωροῦσαν ἔκστατικά. Τίποτε άλλο δέν ὑπῆρχε τότε, παρά μιά εικόνα τοῦ Μποτιτσέλλι. Ὁ Βασίλης είχε τήν αἴσθηση κάποιου μεγάλου αγαθοῦ και ἀδιόρατα χαμογελοῦσε. Ὁ Νίκος νόμιζε, ὅτι βρισκόταν μακριά, στή θάλασσα και ξεμπάρκαρε σὲ μιά γελαστή ἀερογιαλιά. Και ὁ Φώτης άκουε με τὸ στόμα εκείνα τά ἀπόκοσμα λόγια, πού ἀντηχοῦσαν οί αἰῶνες :

*Δέν ἦρθα για νά πάρω μερίδιο στο μῖσος
ἦρθα για νά πάρω μερίδιο στή χαρά σας.*

Μελαγχόλησε ξαφνικά ὁ Φώτης. "Εσκυψε τὸ κεφάλι. Ξαφνικά ἔπειτα τράβηξε ἕνα φύλλο από τὸ τετράδιό του και τὸ ἔσκισε. Τί ἦταν γραμμένο ; "Ίσως ἕνα σκίτσο. Κανείς δέν ξέρει ὅμως, οὔτε ὁ ἴδιος ἤξειρε, γιατί τότε ἔσκισε εκείνο τὸ φύλλο βίαια. Θα ὑπάρχει ὡστόσο πάντα ἕνας Φώτης, πού θά σκίσει με ἀγανάκτηση κάποια σκίτσα . . .

"Όλ' αὐτά προχτές ἦρθαν ξαφνικά και φανερώθηκαν μπροστά μου, τοπίο από σκοτωμένες ἔχιδνες και πουλιά πού δὲ φοβοῦνται νά βλέπουν τὸν οὐρανό. Προχτές, παραμονή πρωτοχρονιάς, προχωρημένη νύχτα. Γλυκειά ἦταν ἡ χειμωνιάτικη βραδιά. Τά ἄστρα ἀναδεύονταν σιωπηλά, σάν ἀπόκοσμες λευκές ἀρετές μέσα στή νύχτα. Τότε, σὲ μιá ριπή τοῦ ματιοῦ, ανάμεσα στο φῶς ἑνὸς ἄστρου και στο σκοτάδι πού κρύβει τὸν ἑαυτό του, εἶδα τὸ μ ὦ θ ο τ ὦ ν π ε ρ - α σ μ ἔ ν ω ν ἔ κ ε ἰ ν ω ν. Σās βεβαιώνω, χριστιανοί μου, πώς εἶδα με τά μάτια μου τά περασμένα. Ἦταν ἕνα ξυπνόνειρο γλυκὸ και τρομερὸ μαζί. Κάτι τὸ ἀνεπανάληπτο, πού ἐπαναλήφθηκε. Κάτι τὸ χαμένο στο χρόνο, πού ἀποσύρθηκε από τὸ χρόνο και ἐμφανίσθηκε ἀτόφιο μπροστά μου. Γιατί ; Μὲ ρωτᾶτε «γιατί» ; Σὰ νά μὴ ξαίρετε, ὅτι τὸ «γιατί» εἶναι ἡ πιὸ ἀναπάντητη λέξη στον κόσμο. Κοντολογής, πώς τὸ καθεὶ ὑπάρχει χωρὶς νά ἔχει ἀνάγκη από κανένα «γιατί». Ἀφήστε, λοιπόν, ζωντανὸ αὐτὸ πού εἶδα με τά μάτια μου, σās ὀρκίζομαι. Εἶδα, ὁ Φώτης ἔσκισε

βίαια έκείνο τὸ φύλλο ἀπ' τὸ τετράδιό του. Πόσο θὰ εἶμαι εὐτυχισμένος, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, ἂν καταλάβετε αὐτὸ τὸ λίγο, αὐτὸ τὸ πολὺ, πὼς ὁ Φῶτης ἔσκιε βίαια ἐκείνο τὸ φύλλο ἀπ' τὸ τετράδιό του . . .

Ἄλλὰ καθὼς τὸ παραπέτασμα τῆς στιγμιαίας μνήμης ἐκείνο ἔκλεισε, γύρισα καὶ εἶδα τώρα πάλι στὸν οὐρανὸ νὰ λάμπουν πέρα μιὰ ἀνθοδέσμη ἀπὸ ἄστρα. Ἀδελφοί μου, τόσο γοητεύθηκα ἀντικρῦζοντας τὸ κυνηγητὸ ἐκείνο τῶν ἀκίνητων ἄστρον, ὥστε γιὰ μιὰ στιγμή, εἶπα μέσα ἀπὸ τὸ ἀκίνητο στῆθος μου κοιτώντας χάμω, πρῶτος καὶ ὑποκλινής :

— Θεέ μου, πόσο λίγο εἴμαστε ἐδῶ, πόσο πολὺ θέλουμε νὰ εἴμαστε ἐκεῖ. . .

Καὶ τότε ἔνοιωσα, πὼς μιὰ ἀνεξήγητη ὁρμὴ μὲ συνέπαιρνε πρὸς τὴ μυστηριώδη λόχη τῶν ἄστρον.

Ἀγνάντευα. . . Εἶχα λησμονηθῆ.

Ἄλλὰ κάποια στιγμή εἶχε περάσει στὸ διάστημα ἡ γυάλινη σκιά τοῦ Φῶτη, ὅπως ἀπάνω στὴ γαλήνια θάλασσα διαβαίνει ἡ σκιά τῶν πουλιῶν. Ἴσως εἶχα ἀκούσει ἀπὸ ἓνα ἄγνωστο μέρος τοῦ οὐρανοῦ τ ρ α γ ο ὑ δ ι α. Τραγούδια ; ἀναβαν κ' ἔσβηναν οἱ φωτιές κάποιων φωνῶν ἢ πλατάγιζαν φτεροῦγες μικρῶν πουλιῶν ;

Πάει. ὁ παλιός. ὁ χρόνος.

Τί ἐσήμαιναν ὅλα αὐτά ; αὐτὲς οἱ γυάλινες σκιές, αὐτοὶ οἱ διάττοντες τῶν φωνῶν μέσα στὸ μέγαλονοῦρανό ;

Ἄξαφνα, γύρισα καὶ κοίταξα τὸν ἑαυτό μου, καὶ ἀναρωτιόμουν μέσα σὲ μιὰ γλυκεῖα ἀνησυχία, γιατί τάχα βρισκόμουν ἐδῶ στὸ μπαλκόνι τώρα, παραμονὴ πρωτοχρονιάς, ὥρα προχωρημένη. Καὶ θυμῆθηκα, πὼς πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχα ἀνοίξει βίαια τὴ μπαλκονόπορτα, γιατί πάλι ἀκριβῶς κάτι τέτοιες μακρυνές διακοπτόμενες φωνές εἶχα ἀκούσει ἐνῶ βρισκόμουν στὸ δωμάτιο μέσα, εἶχα ἀκούσει νὰ φτερογίζουν πάνω ἀπὸ τὴ γῆ «Πάει ὁ παλιός μας χρόνος». Ἄ ! καὶ ποιὸς «παλιός χρόνος» ; εἶπα ἀνήσυχος, σὰ ν' ἀπαντοῦσα σ' ἐκείνη τὴ μνήμη.

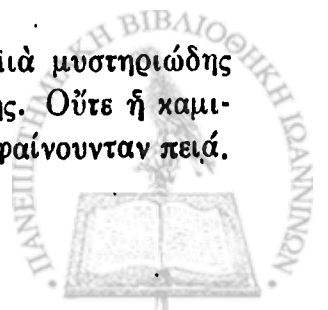
Ὅμως γρήγορα χαρούμενος βρῆκα τώρα, πὼς κάτι ἄλλο εἶχε γίνει, πὼς τώρα χωρὶς ἄλλο τὰ φίδια θὰ εἶχαν ἀποσυρθῆ στὸ σκοτάδι καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ τραγουδοῦσαν σὰν τὰ πουλιὰ τὶς τρίλλιες τους

Πάει ὁ παλιός ὁ χρόνος.

Ἐπειτα ὅλα εἶχαν σταματήσει. Ἡ ἡσυχία γύρω ἦταν μολυβένια παντοῦ, ἀφότου εἶχαν πάψει οἱ ἀπόκοσμες ἐκείνες φωνές, πὺ χάραζαν τόσο ἀνάλαφρα, τόσο γλυκὰ καὶ τόσο ἀνατρεπτικὰ τὸ τζάμι τῆς ἀκοῆς μου γιὰ κάμποση ὥρα.

Κάποτε ἔπεσε μπροστὰ στὰ μάτια μου ἡ αἴσθησις, ὅτι μιὰ χειμωνιάτικη βαρεῖα δμίχλη σερόνταν καὶ εἶχε πειὰ ἀρχίσει νὰ τυλίγει μὲ τὸ λευκὸ σκοτάδι τῆς τῆς ὅλα τὰ πάντα. Καὶ ἀποσύρθηκα στὸ δωμάτιο . . .

Δὲν ξαίρω ἀπὸ πότε μποροῦσε νὰ εἶχε γίνει αὐτό, ὅμως μιὰ μυστηριώδης λευκὴ πνοὴ προχωροῦσε πλατεῖα καὶ σκέπαζε τὴν ἑκτασι τῆς πόλης. Οὔτε ἡ καμινάδα τῆς ΥΦΑΝΕΤ, οὔτε τὰ σάπια δόντια τοῦ Λευκοῦ Πύργου φαίνονταν πειά.

Ούτε ἐκεῖ κοντὰ τὸ κρησφύγετο τοῦ μπαρμπα Λάζου τοῦ μπαλωμάτῃ, πὸν μπά-
λωνε μὲ σάπιες σόλες καὶ καλωσύνη. Τὶ εἶναι αὐτὸ πὸν κυλοῦσε τόσο ἀνεξήγητα ;
Ἄ ! μήπως ἦταν ὁ πηχτὸς Χρόνος, ὁ χρόνος, πὸν τὸν βλέπω, αὐτὸς πὸν κινεῖται
χωρὶς νὰ ξαίρει πὸν πάει, ἀπὸ πὸν ἔρχεται, τί ζητάει, τί σέρνει μαζί του, κὰν
ἀνθρώπινες ζωές, κὰν πραγμάτων μεταμορφώσεις ; Θεέ μου, θέλω νὰ γλυτώσω
ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀσύλληπτη ροή, πὸν μὲ περισφίγγει ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκοτεινότατο φῶς,
πὸν μὲ περιβάλλει. Μονολογοῦσα ἢ ἄκουα τὶς σκέψεις μου ; Ἔλεγα πὸς ἐγὼ θέλω
νὰ ξαίρω καθαρὰ πὸν πάω, ἔχω κερδίσει τὴ ζωὴ μου, τί σχέση ἔχω μὲ τὴν ὀμί-
χλη τοῦ χρόνου, εἶμαι στερεός, εἶμαι αἰώνιος, ξαναγεννήθηκα μέσα στὸ ἀμετά-
βλητο, ἔχω κερδίσει τὸ στοίχημά μου, ὁ Φώτης ἔχει γράψει νέες φιοῦρες πὰνω
στὸ νέο φύλλο τοῦ τετραδίου του. . . Ὡστόσο, τώρα πειὰ κάτι ἦταν πὸν μὲ κατέ-
βαζε σὲ ἀκαταμέτρητα βάρη. Οἱ σκέψεις μου ἔκαμναν γυμνάσματα ἰσορροπίας
στὸν ἄερα. Ἰλιγγος. Ἡ καταλακτὴ τῶν βλεφάρων μου ἔκλειε βαρειά. . . Ὡρα
11 καὶ 30'.

Ἄλλὰ ἐκεῖνες οἱ σκιές προχωροῦσαν πέρα στὴ γωνιὰ τὴ φωτισμένη ἀπὸ
τὰ νυσταγμένα λαμπιόνια τοῦ δρόμου. Δὲν ξαίρω ἂν εἶχα ξυπνήσει, ἀλλὰ κάποτε
ἄκουα καθαρὰ φωνές νεανικές, πὸν ζουγράφιζαν τὴ χαρὰ. Μοῦ φάνηκε, πὸς
βλέπω κινήσεις - μεσ' ἀπὸ τὸ κλειστὸ παράθυρο ἀκούω λόγια σπασμένα. Μικρὴ
δέσμη ἀπὸ νέα παιδιὰ μέσα στὸ σύθαμπο. Ξαφνικὰ ἡ ὀμίχλη ξέσπασε

*Πάει ὁ παλιὸς ὁ χρόνος
ὡς γιορτάσουμε παιδιὰ. . .*

Ποῦ βρῆκα ἐκεῖνη τὴν ξαφνικὴν χαρὰ μέσα μου ; Ποῦ ἦταν ἐκεῖνη ἡ δύναμη
τῆς χαρᾶς στὸ κουρασμένο σῶμα ; Ἀναπήδησα.

— Εἶναι ἐκεῖνοι !

εἶπα μέσα μου. Πὸς κατάλαβα, ὅτι ἦσαν ἐ κ ε ἷ ν ο ι ; Ἀνεξήγητο.

Βεβαιότητα ὅμως εἶχα πολλὴ γιὰ τὸ πιὸ ἀνεξήγητο πρᾶγμα. Πὸς οἱ ἔχιδνες εἶχαν
ἀποσυρθῆ στὴ μονιά τους καὶ οἱ ψυχές ἀνθίζαν χαρούμενα τραγούδια. . . Ὄταν
τέλειωσε τὸ τραγοῦδι

— Καλὴ χρονιά σας, εἶπα μέσ' ἀπὸ τὸ παράθυρο

καὶ ἔσκυβα λυπημένος πολὺ. Γιατὶ δὲ μπορούσα νὰ χαρῶ ἄ ρ κ ε τ ἄ τώρα,
ἀφοῦ ἄκουσα. . .

Ἄλλὰ κάποιος ἀπὸ τοὺς νέους ἔμενε ἐκεῖ ἀκίνητος. Ποῦ ἔβλεπε ;

— Ἔλα ρὲ Φώτη. . .

τονὲ φώναξε ἓνας ἄλλος. Ἐκεῖνος ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει στὴν ἴδια θέση. Τὸν
τράβηξαν τέλος ἀπὸ τὸ χέρι. Καὶ ὁ ὄμιλος τῶν νέων ἐξαφανίσθηκε. Ἔσκυβα πάντα
λυπημένος. Πὸς μπορούσα νὰ χαρῶ ἄ ρ κ ε τ ἄ ἓνα τέτοιο πρᾶγμα ; Ὅμως εἶπαν :
Φώτη ! Εἶχα πειὰ τὴ βεβαιότητα. Ἦσαν οἱ ἐξαγνισμένες καρδιές. Οἱ καθαρές
ψυχές. Ἐκεῖνοι πὸν ξαναβρῆκαν τὸν ἑαυτὸ τους τ ὅ τ ε. Τοὺς εἶχε φέρει ὁ χρό-
νος πίσω ; Ποῦ ἦσαν ὡς τώρα τέσσαρα χρόνια ; Καὶ πὸς τώρα ἦρθαν, τί τοὺς
εἶχε ὀδηγήσει ; . .

Έτσι πώς ήμουν άκουμπησμένος τώρα στο περβάζι του παραθύρου κατάλαβα, πώς τίποτε δὲ χάνεται. Ὁ χρόνος τὰ περιέχει ὅλα. Καὶ τὰ παιδιά αὐτὰ ἦσαν ἤδη ἄνθρωποι. Εἶδα μέσα στήν ἐπίσκεψη τῶν σκιῶν τους αὐτὴ τὴ βεβαιότητα. Μπορεῖ νὰ μὲ γέλασαν οἱ αἰσθήσεις, μπορεῖ ἴσως νὰ μὴν ἦρθε κανένας, μπορεῖ νὰ εἶχα ἰδεῖ ὅ,τι ἦ θ ε λ α ν ἄ ἰ δ ῶ, σὲ μιὰ μικρὴ στιγμή τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἐκείνη τὴ στιγμή ἐγὼ εἶχα τὴ βεβαιότητα, τὴν ἀσύλληπτη βεβαιότητα τοῦ Ἀνθρώπου.

Τώρα ξημέρωνε ὁ καινούργιος χρόνος. Καλῶς νὰ ῥθει. Ξαίρω ὅτι ὁ κόσμος μπορεῖ πειὰ νὰ κατοικεῖται ἀπὸ ἄνθρωπους. Στριφογυρίζω στὸ κρεβάτι μου καὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κοιμηθῶ ἀκόμα. Μὲ πλημμυρίζει φῶς ἐκείνη ἡ βεβαιότητα. Ὁ κόσμος μ π ο ρ ε ῖ νὰ κατοικεῖται ἀπὸ ἄνθρωπους. Γιατί νὰ μισοῦμε; γιατί νὰ δηλητηριάσουμε τὴν ψυχὴ μας, αὐτὴ τὴ δική μας ψυχὴ, πού ὅμως μᾶς τὴν ἔδωκε ὁ Θεός; Πές το, Τζῶλη· πές το Χατζησάββα, δὲν εἶναι ἔτσι καλύτερα; Δὲν αἰσθάνεσθε, ὅτι ὅταν εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ περπατάει μὲ ἐλαφρότητα ἀγγέλων; Καὶ ἀφοῦ ὅλες οἱ δυνατότητες ὑπάρχουν μέσα στὸ χρόνο καὶ ἀφοῦ ὅλοι οἱ δρόμοι ὀδηγοῦν πρὸς τὴ μεγάλη ἐπιστροφή, ὅπου τὰ φῖδια ξέχασαν τὸν σκοτεινὸ τους δρόμο καὶ τὰ πουλιά πίνουν ἐλεύθερα τὴ γαλάζια ἄχνα τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς τί ἡ ἐκδίκηση, ὁ φθόνος, ἡ κακότητα, ἡ συκοφαντία, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρπετὰ τῆς ψυχῆς, πού δὲν τὰ ἔπλασε ὁ Θεός, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος. . .

Καὶ πιστεύω πὺς αὐτὸς ὁ χρόνος πού ἔρχεται, πρέπει νὰ εἶναι ὁ καλύτερος ἀπ' ὅλους. Γιατί ὁ χρόνος περιέχει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Γιατί τώρα πού ξημερώνει θὰ κυκλοφορήσουν στὴ γῆ ἄνθρωποι γεμάτοι πραότητα, καὶ ἡ εὐχὴ δὲ θὰ εἶναι κατάρα καὶ ἡ ἀτιμία δὲ θὰ εἶναι τιμότητα. Τὸ εἶχε καταλάβει αὐτὸ καθαρὰ ἀπὸ καιρὸ ὁ Φῶτης καὶ γι' αὐτὸ εὗρισκε καιρὸ καὶ ζουγράφιζε καρᾶβια μὲ λευκά φτερά. Καὶ γι' αὐτὸ εἶχε σχίσει τ ὅ τ ε τὰ φύλλα, ὅπου ἦταν ζουγραφισμένα καρᾶβια μὲ μαῦρα φτερά. . .

Κουρασμένος ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰ τῶν ὕ π ο σ χ ἔ σ ε ω ν πού εἶχα δώσει στὴν ψυχὴ μου, ἔγεια πάλι στὸ -μαξιλάρι. Ὅταν - ἐνῶ ἤμουν ἀκόμα ξύπνιος, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχα κοιμηθῆ ἀκόμα παρουσιάσθηκε μπροστά μου μιὰ μορφή. Ἐνας μελαχροινὸς κορμὸς ἀνθρώπου. Τὰ μάτια του εἶναι ἀκίνητα. Κουνάει τὸ στόμα, ἀλλὰ σιωπᾶ. Ἦθελε κάτι νὰ πεῖ. Ἀλλὰ ὅταν τὰ μάτια μας ἀντικρύσθηκαν, τὸν εἶδα ν' ἀπομακρύνεται σιγὰ κι' ἀργά. . . Ἀσπρο ἄλατι σκέπαζε τὰ χεῖλη του

— Ἄ! εἶπα τότε! κοίτα τί γεννάει ἡ φαντασία μας.

Ἐπειτα μὲ πῆρε ὁ ὕπνος.

Ἴσως ἦταν ὕπνος, γιατί μεσ' ἀπὸ τὰ κλειστὰ μάτια συλλογιόμουν ἐπίμονα ὅ,τι εἶδα καὶ ὅ,τι ἄκουσα. Νὰ ξεκαθαρίσω δὲ μπορούσα τέλεια, τί ἐσήμαιναν ὅλα αὐτὰ πού εἶχα ζήσει καὶ εἶχα ξαναζήσει. Τί ἐσήμαινε αὐτὴ ἡ διάρκεια τῆς νύχτας τῆς 31 Δεκεμβρίου πρὸς τὴν 1η Ἰανουαρίου, αὐτὴ ἡ διάρκεια πού δὲν ἦταν χρόνος ἄδειος πού

κυλούσε. Κάτι ἔσερνε μαζί της ἀπὸ τὰ περασμένα, κάποια ὠραία προαισθήματα ἐπρόβαλλε γιὰ τὸ μέλλον. Κ' ἐγὼ ἤμουν κάπου. Τότε ἢ τώρα, ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Οὔτε μιὰ στιγμή δὲν ἤμουν μόνος, χωρὶς τὸ χρόνο καὶ χωρὶς τὰ πράγματα. Ἀντίθετα μοῦ φαίνεται πὸς ἐκείνη ἢ αἰθούσα διδασκαλίας, αὐτὸ τὸ μπαλκόνι, τὰ ἄστρα καὶ τὸ τραγοῦδι, ὅπου ἤμουν χθὲς, ὅπου εἶμαι σήμερα, τὰ ἔζησα ὅλα μαζί στὴν ἴδια διάρκεια ὀλίγων κόκκων χρόνου. Ὁ χρόνος εἶναι ἀνύπαρκτος χωρὶς αὐτά. ὦ, Θεέ μου! Τί λοιπόν; ἡ ζωὴ μας εἶναι τόσο ἓνα ἀπλὸ πρᾶγμα: αἰσθάνουμαι τὸ Φῶς νὰ ζουγραφίζει καράβια μὲ ἄνθινα πανιά, αἰσθάνουμαι τὸ τραγοῦδι τῆς πρωτοχρονιάς, αἰσθάνουμαι τὴ μελαχροινὴ ὄπτασία, Κύριε, Κύριε! μόνον τόσο, μόνον τόσο. . . .

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

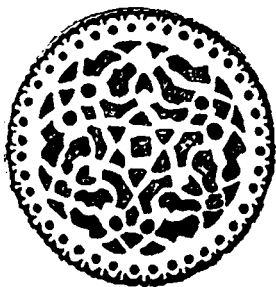
ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

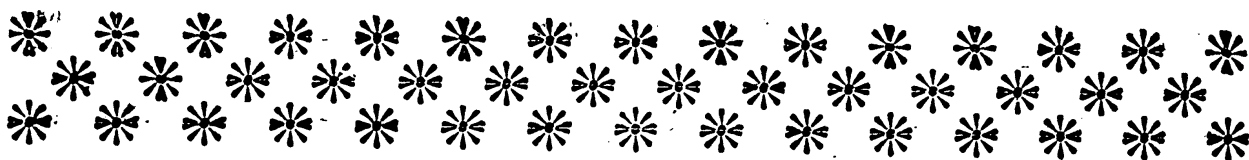
JOUBERT (1754—1824)

Σ Κ Ε Ψ Ε Ι Σ

- Ἡ ὠμορφιὰ τοῦ πλησίον μοῦ δίνει τόση εὐχαρίστηση ὅσο κι' ἡ δική μου.
- Τί μπορεῖ κανένας νὰ μπάσῃ σ' ἓνα μυαλὸ ποῦ εἶνε γεμάτο· καὶ γεμάτο μάλιστα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του;
- Ἀποτανθῆτε στοὺς νέους: τὰ ξέρουν ὅλα!
- Ἡ ἐσπέρα τῆς ζωῆς, φέρνει μαζί της καὶ τὸ λύχνον της.
- Ἡ ἀξία τῶν στίχων, δὲ μετριέται, οὔτε μὲ τὸν ἀριθμὸ οὔτε μὲ τὸ βάρος, ἀλλὰ μὲ τὸν «τίτλο».
- Πρῶθενά δὲ μπορεῖ νὰ βρῆ κανένας ποίηση, ἀν δὲν τὴν ἔχει μέσα του.
- Ὑπάρχουν συγγραφεῖς ποῦ ἀρχίζουν τὸ ἔργον τους μὲ ὕψος ἠχηρὸ γιὰ νὰ κάνουν τοὺς ἄλλους νὰ ποῦν γι' αὐτούς: ἔχουν χρυσάφι.
- Λὲν ὑπάρχει πιὸ ὠραῖο πρᾶγμα ἀπὸ ἓνα ὠραῖο βιβλίον.
- Διακρίσου καὶ θὰ ζήσης.

Μεταφράστῃς Δ.Σ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Η Λ Ε Ν Η

Τοῦ Μῆλα ἢ Λένη—κυρὰ ἀρχόντισσα
—Μοῖρα βαρειά καφτὸ μολῦβι—
δὺο φορὲς χῆρα—Θεὸς σχωρέστηνε
κι' ἅγιο τὸ χῶμα πὸν τὴν κρύβει.

Ψηλὴ μελαχροινὴ, περήφανη,
μὴ ἀπ' τὰ σαράντα ἀπάνω περασμένα.
Τῆ μαύρη τῆ μαντῆλα ὡς μὲ τὰ φρύδια της.
—Τῆς μοῖρας ποιὸς τὰ ξέρει τὰ γραμμένα.—

.. Νᾶχε ἓνα γυιό. . . —διπλὸ μαράζι της—
σὰν τοῦτο τ' ἄξιο τὸ κοπέλλι
πὸν ὄλο τὸ βιό της τώρα τὸ διαφέντινε
καὶ νυχτοξημερώνονταν σὶ ἀμπέλι.

Καὶ τοῦτο τὸ κοπέλλι κι' ὁ παλλήκαρος
—ποιὸς ἔρωτας τὰ δύχια του νὰ ὑφαίνει—
Βαῖ, βᾶϊ,—φτωχό—πῶς τὴν ἀγάπησε
καὶ δούλευε μονάχα γιὰ τὴ Λένη,

πὸν κράταγε ψηλάθε τὴν ὑπόληψη
ἀπ' τὸ παλὸ τὸ σοῖ,—βραχνᾶς τὴν πνίγει.—
—Ἀναψεν ἢ καταλαλιὰ καὶ φούντωσε.—
τὴν πόρτα τῆς χαρᾶς νὰ μὴν ἀνοίγει.

Κι' ἔλυνε τὸ παιδὶ κι' ὄλο μαράζιωνε
κι' ἀπ' τὰ κοιτῶνια ἀπάνω—ποιὸς λογιάζει—
τὸ βρῆκε σκοτωμένο ἐκεῖ στὰ κτήματα
κι' ὁ πόνος φεῖδι τὴ σπαράζει.

χαμήλωσε ἢ μαντῆλα ἢ μαύρη πλιότερο.
—Ποιὰ μοῖρα τὰ πλεμάτια της νὰ ὑφαίνει—
Μὲ τὴν ὑπόληψη ψηλάθε ἀλέκιστη
καὶ τὴν καρδιὰ τὴν πληγωμένη

Δὺο φορὲς χῆρα καὶ παντέρημη
κι' ἀπὸ τὰ ματια ἀπόμερα τοῦ κόσμου
μοιρολογοῦσε ἀδιάκοπα στὰ κτήματα
«λεβέντη μου κι' ἀγάπη μου καὶ φῶς μου».

Τοῦ Μῆλα ἢ Λένη, κυρὰ ἀρχόντισσα
μὲ τούτη τὴν πικρὴ τὴν ἱστορία
νὰ τὴ θυμᾶμαι τραγικὴ κι' ἀγέρωχη
σὰν πρόσωπο ἀπ' ἀρχαῖα τραγωδία.

ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Η ΥΨΗΛΟΤΑΤΗ ΚΥΡΑ ΝΙΤΣΑ

ΠΟΥ ΠΕΘΑΝΕ ΣΤΟ ΚΑΛΥΒΙ ΕΝΟΣ ΓΥΦΤΟΥ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Για την πανέμορφη και ύψηλότετη κυρά Νίτσα, πού η τραγική της μοίρα ἐνέπνευσε στὸν κ. Μαρίνο Σιγοῦρο τοὺς ἐξαίσιους στίχους πού ἀκολουθοῦν βρίσκουμε εἰδήσεις σὲ διάφορες πηγές τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ μάλιστα στὸ Βηλαρά καὶ τὸν Ἀραβαντινό.

Κατὰ τὸν Βηλαρά¹ ἡ Αἰκατερίνα πού τὴν ἔλεγαν χαϊδευτικὰ Νίτσα ἦταν κόρη κάποιου χοντρογούναρη ξυστιᾶ, Θεωρῆ Σιούλη ἀπὸ τὴν πρώτη του γυναῖκα. Γιὰ νὰ ζήσει, ἐπειδὴ ἦταν φτωγὴ, δούλευε ἀπὸ τὰ μικρὰ της χρόνια σὲ σπίτια τῆς ἀράδας. Ὅταν ἔγινε 14 χρόνων ξεπλανέθηκε ἀπὸ κάποια καυλίστρια τοῦ Ἀλῆ, πού ἐπρόσ-εξε τὴ θαμπωτικὴ ὁμορφιά της καὶ ἔγινε παλακίδα τοῦ Μουχτάρ. Ἐπειδὴ ἦταν ὠραία, λιγερὴ καὶ ὑψηλότετη ἐπιτήδεια στὰ ἐρωτικά ὁ Μουχτάρ τὴν ἐκράτησε ὀκτὼ χρόνια. Ὑστερα θέλησε νὰ τὴν παντρέψῃ μὲ κάποιον Ἀναστάση Γκίνου Σήψα Κονιτσιώτη, πραγματευτὴ γραμματισμένο πού εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴ Νεάπολη. Τὴν ἀρραβώνιασε λοιπὸν καὶ μετὰ τὸ συμπεθερικὸ ὤρισε νὰ γίνῃ ὁ γάμος Κυριακὴ. Ὅταν ὅμως ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ στολισμοῦ καὶ ἡ στολίστρια πῆγε τὴν πανέμορφη νύφη στὸν πασᾶ γιὰ νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι ἔγινε θρῆνος καὶ κοπετὸς ἀνάμεσα στοὺς δύο ἐραστές· ὁ ἀποκοιμισμένος ἐρωτας τοῦ πασᾶ ξύπνησε καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ τηρήσῃ τὸ λόγο του. Κι' ἡ Νίτσα ὅμως ἔλεγε κλαίοντας «κάλλια νὰ μὲ βγάλουν στὸ ξυλοκρέββατο, παρὰ νύφη ἀπὸ τὸ σαράγι». Κι' ὅσο σίμωνε ὁ ἀποχωρισμὸς τό-

σο μεγάλωνε ὁ ἔρωτας τοῦ πασᾶ καὶ ἡ λύπη του.

Κατὰ σύσταση γιαιοῦ, πού δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ Κωλέτης, ἀφοῦ αὐτὸν εἶχε γιαιορὸ στὸ χαρέμι του ὁ Μουχτάρ—εἰδοποιήθηκε ὁ γαιορὸς ὅτι ἡ νύφη ἀρρώστησε βαριά καὶ ὅτι ὁ πασᾶς τοῦ ἔδινε ἄλλο κορίτσι ἀπὸ τὸ σεράγι του. Κι' ὁ Ἀναστάσης ὅμως δὲν ἠθέλε νὰ χάσῃ ἓνα τέτοιο θησαυρὸ καὶ δήλωσε ὅτι ἦταν πρόθυμος ὄχι μονάχα νὰ περιμεῖνῃ ὡς πού νὰ γίνῃ καλά, μὰ καὶ νὰ πληρώσῃ ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς θεραπείας της. Ὁ πασᾶς ἀναγκάστηκε νὰ φήσῃ τὰ προσχήματα καὶ νὰ δηλώσῃ ὀρθὰ κοφτὰ στὸ γαιορὸ ὅτι τὴ Νίτσα δὲν τοῦ τὴ δίνει καὶ νὰ εὐχαριστηθῇ νὰ πάρῃ ἄλλο κορίτσι. Ἐτσι ἡ Νίτσα ἔμεινε ἀπόκτημα τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, πού τὴν ἔκανε νόμιμη γυναῖκα του μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ χαρακτῆρα της ἀπὸ τὸ ἴδιο κείμενο πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ Νίτσα ἦταν περήφανη γιὰ τὴν ὁμορφιά μὲ τὴν ὁποία κατέκτησε τὸν ἀφέντη της. Εἶχε ὅμως καὶ εὐσέβεια· συχνὰ διώριζε στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες ἀγρουπνίες μὲ ἔξοδά της. Καὶ ἦταν τόσο ἐπίμονη στὴν ὑποστήριξη τῶν Χριστιανῶν, πού πολλὲς φορὲς αὐθαδίαζε μπροστὰ στὸν πασᾶ.

Κοντὰ στὸ βασιλικὸ ὅμως ποτιζόταν κι' ἡ γλάστρα, ὁ μεθύστακας Θεωρῆς, ἡ σβαρναριά τοῦ παζαριοῦ, πού ἀφ' ὅτου ἔγινε πεθερὸς τοῦ Μουχτάρ πολλοὶ τοῦ ἔκαναν τεμενάδες.

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινό² πού συμπληρῶνει τὶς πληροφορίες τοῦ κειμένου πού ἀπο-

1. Γιάννη Βλαχογιάννη Π. Προπύλαια... σελ. 143 - 144.

2. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ σελ. 442.

δίδεται στο Βηλαρά «... τὸν Ἀναστάσιον Γκίνου κατόπιν διδάσκαλον ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ προσεκάλεσεν ὁ Ἀλῆς ἡμέραν τινὰ καὶ ἐμνήστευσε μὲ μίαν τσιούπραν του τὴν κατόπιν περιφημον Νίτσαν τοῦ Δερβίς Χασάν». Τὴ ματαίωση δηλ. τοῦ γάμου τοῦ Ἀνασ. Γκίνου ἔφερε, κατὰ τὸν Ἀραβ. ὄχι τὸ ξύπνημα τοῦ ἔρωτα ποὺ κοιμόταν στὴν ψυχὴ τοῦ Μουχτάρ πασιὰ, ἀλλὰ ἡ φυσικὴ ἀσχήμια τοῦ γαμπροῦ καὶ μάλιστα ἡ ἔλλειψη τῶν αὐτιῶν του ποὺ εἶχαν κοπῆ ἀπὸ ληστὲς κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του ὅταν τὸν εἶδε σ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἡ Νίτσα «...ἔδραμε μὲ τὸ νυμφικὸν πρὸς τὸν Ἀλῆ καὶ πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ τὴν ἀποβάλλῃ τοῦ χαρεμίου του. [Κιόταν ρώτησε ὁ Ἀλῆς «ἄμ τί νὰ κάνωμε τὸ γαμπρό, μίρο μου «δόστου τῆ Λεκοπούκα, τῆ φιλενάδα μου» εἶπεν ἡ Νίτσα καὶ τῆς δίνω ὅλη μου τὴν προῖκα...»]. Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ παραθέσαμε φαίνεται νὰ δικαιολογῇ τὴν παράδοσιν, ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ κ. Μαρ. Σιγούρος ὅτι ἡ Νίτσα ζοῦσε στὸ χαρέμι τοῦ Ἀλῆ πασιὰ καὶ ὄχι τοῦ Μουχτάρ. Σὲ ἄλλο σημεῖο ὅμως τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει ὅτι ἡ Νίτσα ἦτο νόμιμη γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ³. Τὸν Δερβίς Χασάν ποὺ κατήγετο ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Ἀλῆ

ἐπῆρε ἀργότερα.]³ Πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι νὰ υποθέσουμε ὅτι ἡ Νίτσα ζοῦσε στὸ χαρέμι τοῦ Μουχτάρ, ὅπως γράφει ὁ Βηλαράς καὶ ὄχι τοῦ Ἀλῆ ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀραβαντινός. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Δερβίς Χασάν, ποὺ στὴν πολιορκία τοῦ Ἀλῆ ἐπρόδωσε τὸν ἀφέντη του, ἡ Νίτσα ἔμεινε ἀπροστάτευτη καὶ σιγὰ σιγὰ πέρασαν τὰ χρόνια καὶ μαζί των ἡ ὁμορφιά της ἢ περιλάλητη καὶ πέθανε γριὰ κακόσυρτη, φτωχὴ καὶ ἔρημη μέσα στὸ καλύβι ἐνὸς γύφτου στὰ Γιάννενα. Ἀπίστευτη ἢ καταδρομὴ τῆς μοίρας καὶ ὅμως ἀληθινὴ τὴν ὑψωσε θαρρεῖ κενεὶς μοναχὰ γιὰ νὰ κάνῃ πιὸ αἰσθητὴ τὴν ταπεινώσιν της! Ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ ποιητοῦ βρίσκει ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ξεσπάσῃ σὲ στίχους ἀριστουργηματικούς, ὅπως οἱ γεμάτοι πεσιμισμὸ

«ἔξερω ἢ χαρὰ πόσο κρατεῖ, πῶς γλήγορα τε-
[λειώνει
Δυὸ πρόσκαιρες σταλαγματιῆς σὲ μιὰ αἰώνια
[δίψα»

Σπάνια θὰ συναντήσῃ κανεὶς παρόμοιους στίχους στὴ νεοελληνικὴ μας ποίηση. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ σεβιστοῦ ποιητοῦ ὅμως, ποὺ μιὰ ἰδέα μᾶς δίνει τὸ πεζογραφικὸ καὶ ποιητικὸ ἀπάνθισμά του, ποὺ ἐκυκλοφόρησε τελευταῖα θὰ μιλήσουμε πλατύτερα σὲ ἄλλο σημεῖωμά μας.

¹ Ἀθῆναι.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

1. Ἀραβαντινός: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895 σελ. 442.

2. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ πασιὰ σ. 442

3. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895 σελ. 455.

Ἡ ΝΙΤΣΑ Ἡ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΣΣΑ

«Γοργόφτερος ὁ λογισμὸς πετᾶει στὸν περασμένο καιρὸ, τότε ποὺ ὁ Ἀλῆ πασιὰς, τὸ ἀτρόμαχτο λιοντάρι στὸ σιῆθος μου ἀπαλόγευε περὶ φανὸ κεφάλι κι ἄπλωνε τὸ αἱματόβαφτο χέρι νὰ μὲ χαϊδέψῃ. Τί σπαραγμὸς ἠδονικὸς μὲς στὸ πυκνὸ σκοτάδι τί ἐλπίδας ξεφαντώματα καὶ φαντασιᾶς παιγνίδια τοῦ δυνατοῦ ποὺ ἀδύνατο πλᾶσμα ἔχει ξεπλανέσει!.. Μοῦ ἔδινε ἀχόρταγα φιλιὰ μὲ χεῖλη φλογισμένα. Τὴ νύχτα ἤμουν βασίλισσα καὶ τὴν ἡμέρα σκλάβη τὸν τύραννο κυτιάζοντας δειλὴ καὶ πλανταγμένη θαμπῶν ἢ ἀγάπη τὴν ψυχὴ, καθὼς ὁ ἥλιος τὰ μάτια

Ἐγὼ ἤμουν τὸ λαμπρότερο τοῦ χαρμιοῦ στολίδι
 φεγγοβολοῦσε ἡ ὄψη μου, μαύριζαν τὰ μαλλιά μου
 κι ἤμουν τῆς νιότης ἡ ὁμορφιά κ' ἡ δόξα τῆς ἀγάπης.
 καὶ τώρα γοιὰ κακόσυρτη, φτωχὴ κι ἄρρωστη κι ἔρμη
 πὸν ἀλύπητα μὲ χτύπησε τὸ θέλημα τῆς Μοίρας.
 Μοῦ ἔδωσες Μοῖρα, τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ μοῦ πῆρες
 τόσα καλὰ πὸν χάθηκαν, μὰ δὲν λησμονηθῆκαν.
 Πάνω σὲ ψάθα βρωμερὴ στοῦ γύφτου τὸ καλύβι,
 τὸν Χάρο κράζω, ἀπ' τῆ ζωὴ νᾶρθεὶ νὰ μὲ λυτρώσει ...».
 Ἐάφνου ἀντιλάλησε σκοπὸς ἀργὸς λαχταρισμένος.
 Πέρα στὸ δρόμο στάθηκε πανώρογο παληκάρι
 κ' ἔλεγε λιανοτράγουδο γιὰ τὸν κρυφὸ του πόθο :

—«Κάποια ἔρμη καρδιά
 σὲ κρυφὸ καρτέρι
 κράζει συντροφιά
 τὸ ἀκριβὸ τῆς ταῖρι ...
 Ἔλα μοναγὴ
 νὰ μὲ βρεῖς τὸ βράδυ,
 φλογερὴ ψυχὴ,
 μέσ' στὸ ἀχνὸ σκοτάδι».

Τὸ ἄκουσε ἡ μελλοθάνατη γοιὰ καὶ πικρὰ σπαράζει
 —«Ἔνε διαβάτη, πέρασε κι ἐδῶ μὴν τραγουδήσεις,
 ἄλλη φωνὴ δὲν ἄκουσα γλυκειὰ σὰν τῆ φωνὴ σου
 ποτὲ σὲ ἀγάπη καὶ χαρὰ τῆς γῆς νὰ μὴν πιστέψεις ...
 κι ἄς μὴν τίς στοχαστεῖς ποτέ, κι ἄς μὴν τίς βάλει ὁ νοῦς σου,
 ἡ ἀγάπη ξέρω πόσο ζεῖ κι' ὡς πὸν μπορεῖ νὰ φτάσει,
 ξέρω ἡ χαρὰ πόσο κρατεῖ, πῶς γλήγωρα τελειώνει
 δυὸ πρόσκαιρες σταλαγματιῆς σὲ μιὰν αἰώνια δίψα.
 Τὸ πάθος τὸ ἀμολόγητο ψυχόσαρκα μᾶς δένει
 σύντροφος ἀμετάνοιwtos ὡς πὸν ν' ἀνοίξει ὁ τάφος ...
 Τὰ λόγια σου, ὦ τραγουδιστή, δὲν θέλω ἐγὼ ν' ἀκούσω.
 Στεγνώσανε τὰ μάτια μου καὶ στέρεψε ἡ καρδιά μου
 καὶ τὴν ἀμαρτωλὴ χαρὰ τὴν ἔχω ξεπληρώσει
 τόσο τὸν πόνο γνώρισα, πὸν δὲν νοιώθω ἄλλο πόνο
 κι ὅλα γιὰ μὲ εἶναι ἴσκιοι θολοὶ σὰν πάχνη στὸν ἀέρα
 μιὰ θύμηση ἐτοιμόβυστη μονάχα μοῦ ἀπομένει
 γιὰτὶ ἔχω ἀγγελομίλημα μὲ τοὺς οὐράνιους κόσμους
 κι' ὦρα τὴν ὦρα καρτερῶ νὰ ψυχοπαραδώσω».

Ψυχρὸ, στερνὸ χαμόγελο τὸ στόμα τῆς σφραγίζει
 σὰν θλιβερὸ χαιρέτισμα σ' ἓνα ὄνειρο χαμένο.
 Ἀναταράχτη κ' ἔγειρε νεκρὴ καὶ δὲν ἀκούει
 πὸν ἀντιλαλεῖ γλυκότερο τὸ ἐρωτικὸ τραγούδι
 καὶ στὸ καλύβι δλόγυρα πρασινοστολισμένος
 ὁ κάμπος εἶναι δλόγλωρος, λαλοῦν, μοσκοβολοῦνε
 ὅλα τ' ἀηδόνια τοῦ Μαγιοῦ κι' ὅλα τοῦ Ἀπρίλη τ' ἀνθη,
 τοῦ δνόσμου χύνεται ἡ πνοὴ σὰν ἀπὸ θυμιατήρι
 κι' ἀκρολιγίζουν τὰ κλαδιά, σαλεύουν τὰ λουλούδια
 ὅλα σὰ νὰ τὰ μάγειρε τῆς ἀνοιξῆς ἡ χάρη.

(1952)

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ

ΑΛΚΥΟΝΙΔΕΣ

Κι' ἀπὸ καλοκαῖρι, νά σου,
πιὸ ξανθὸς ἥλιος, κι' ἐσὺ μὴ
προσπερνᾷς τὸ φρέσκο ἀσῆμι
τῆς κοντῆς ἐληᾶς, τοῦ δάσου.

Σὲ τραβῶ ἀπ' τὴ γλὴ καὶ πέ το
τὸ τραγοῦδι, τὸ τραγοῦδι,
πρῶτο μου ἀκριβὸ λουλουδι
ποῦ σὲ κόλλησα στὸ πέτο.

Λόγος κάποιας ἀνεμώνας
—ὦ ! γαλάζιο φῶς, Ἀθήνα—
σ' ἓνα μῆνα, σ' ἓνα μῆνα
πάει καὶ τοῦτος ὁ χειμῶνας.

Τώρα σὲ κλαριὰ πλεμμάτια
μιὰ βροχὴ φιλιὰ ἔχει ἀφήκει,
τρώει στὸ φράχτη ἄσπρο κατσίκι,
τρώει καὶ σὲ κοιτάει στὰ μάτια.

Πιάνω μιὰν εὐχὴ καὶ βάνω :
παρεθῆρι ἐσὺ τοῦ δρόμου,
χαμαγέλασε καὶ δόμου .
χέρι σκάλα νάρθω ἀπάνω.

ΓΙΑΝΝΗ ΕΥ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

Ο Γιωσέφ Έλιγια, ο γιαννιώτης Έλληνοεβραϊός λόγιος, είναι πιά πολύ γνωστός σάν ποιητής. Σέ εφημερίδες, λογοτεχνικά περιοδικά και στό παράρτημα τής Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαίδειας του «Πυρσοῦ» βρίσκονται σκορπισμένα πολλά ποιήματά του. Ο Γ. Κ. Ζωγραφάκης στή Θεσσαλονίκη τὸ 1938 τύπωσε μιὰ συλλογή τῶν ποιημάτων του Έλιγια με τὸν τίτλο «Ποιήματα». Ἡ ἔκδοσις ἔγινε ἀπὸ τὸν Έβραϊκὸ Σῦλλογο στή Θεσσαλονίκη «Μπενέ Μπερίθ». Ὄταν ἔγινε τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Έλιγια στίς 24 Σεπτεμβρίου 1931 ἀπὸ τὸν ἴδιο Έβραϊκὸ Σῦλλογο και στήν ἴδια πόλη, στήν αἴθουσα τής Νέας Δέσχης, τονίστηκε τὸ ποιητικὸ του ἔργο.

Ὡστόσο ὁ Έλιγια δὲν εἶνε μονάχα ποιητής και λογοτέχνης, ἀλλὰ εἶνε και ἐπιστήμονας Έβραϊολόγος. Ἦξερε πολὺ καλά τὴν Έβραϊκὴ γλῶσσα. Ἡ Έλληνικὴ βέβαια ἦταν ἡ μητρικὴ του γλῶσσα, και ἂν ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στό ποιητικὸ του ἔργο, θὰ ἰδεῖ πὼς χρησιμοποιεῖ τὴ γιαννιώτικη γλῶσσα, με ἰδιωματισμούς, πὸν μεταχειριζόμαστε κι ἡμεῖς σήμερα στήν κουβέντα μας. Ἡ γλῶσσα τοῦ Έλιγια εἶνε εὐπλαστὴ, γλυκόνχη, ζωντανὴ και τὴ νιώθεις νὰ τρέχει κελαρυστὴ στοὺς στίχους του. Ἄν ὁ Κ. Κρουτάλλης εἶναι μάστορης στή γλῶσσα τοῦ χωριοῦ και τοῦ βουνοῦ, ὁ Έλιγια πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἔγραψε θαυμάσια τὴ γλῶσσα πὸν μιλιέται στὰ Γιάννινα και τὴν ἀνάδειξε ὄργανο ζηλευτό, γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ποιητικὴ του ἀγωνία.

Ἡ βαθειὰ γνώση του τής Έβραϊκῆς γλῶσσας τὸν ἔστρεψε σὲ ἔρευνα και μελέτη τής Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὄταν ζοῦσε

ὁ Έλιγια, αὐτοὶ πὸν μπορούσαν ν' ἀσχοληθοῦν με ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ Έβραϊκοῦ κειμένου τής Π.Δ. στὸν τόπο μας και νὰ μελετήσουν τὸ κείμενο στὰ Έβραϊκά, ἦταν ἐλάχιστοι· μετριόνταν στὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ. Τὸ πεδίο τής ἔρευνας, λοιπόν, ἦταν σχεδὸν ἐντελῶς ἀνεκμετάλλευτο. Και ὁ Έλιγια ἄρχισε ν' ἀσχολεῖται με τὴν Π.Δ. Στὸ ἔξωτερικὸ βέβαια, οἱ σχετικὲς μελέτες εἶχαν φτάσει σὲ μεγάλη ἀκμὴ τὸν περασμένο ἀκόμα αἰῶνα και ὁ Έλιγια πλησίασε τὶς ξένες ἔργασίες με τὰ Γαλλικά, πὸν ἤξερε πολὺ καλά.

Τὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργο μπορούμε νὰ τὸ ξεχωρίσουμε σὲ μελέτες πάνω στὰ προβλήματα τής Π.Δ. και σὲ μεταφράσεις. Οἱ μελέτες και τὰ συμπεράσματά του δημοσιεύτηκαν στή Μεγάλῃ Έγκυκλοπαίδεια τοῦ «Πυρσοῦ» με μορφή ἀρθρων. Οἱ μεταφράσεις του εἶνε δημοσιευμένες και ἀνέκδοτες. Δημοσιεύτηκαν μεταφράσεις του τοῦ Ἄσματος Ἄσμάτων, Ψαλμῶν τοῦ Δαβὶδ, Δευτερονομίου, Ρούθ, Ἰωνᾶ με σχόλια και σημειώσεις, Ἡσαΐα και Ἐξόδου κοματιῶν¹.

Τὸ μεγάλο του ὅμως μεταφραστικὸ ἔργο, μένει ἀδημοσίευτο. Εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνει τὴ μετάφραση στή δημοτικὴ γλῶσσα ὀλόκληρης τής Π.Δ. ἀπὸ τὰ Έβραϊκά, με σημειώσεις και σχόλια². Γιὰ νὰ καταπιεσθεῖ κανεὶς μ' ἓνα τέτοιο ἔργο, χρειάζεται γερὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση και βαθειὰ γνώση τῶν κειμένων και τῶν προβλημάτων πὸν ξεπηδοῦν στό κάθε βῆμα. Γι' αὐτὸ

1. Ἐφημερίδα «Πρωτὰ» 1-8-31, νεκρολογία ἀπὸ τὸν Κ. Θ. Δημαρᾶ.

2. «Ν. Ἐστία» 1-8-31, νεκρολογία ἀπὸ τὸν Τ(έλλο) Α(γρα).

ή μετάφραση της Π.Δ. είνε επιστημονική έργασία και πρέπει να λογαριάζεται για πρωτότυπη και δημιουργική.

Τò ποιητικό έργο του Έλιγια είνε λυρικό. Τα θέματά του τα παίρνει από τον πλούσιο έσωτερικό του κόσμο, από τη βασανισμένη ζωή του, από την Π.Δ., απ' όπου μεταχειρίζεται σύμβολα και γεγονότα, για να εκφράσει σκέψεις για τον έαυτό του, τη φυλή του, τον γύρω κόσμο και την ανθρώπινη καρδιά. Τα Γιάννινα, όπου πέρασε τα περισσότερα χρόνια του, με τη λίμνη, τò Κάστρο, τò νησί, τις φτωχογειτονίες, όπου έζησε σαν παιδί, έβραιοπούλο, μιλούν στην καρδιά του, του γεννοῦν συγκινήσεις, εκφρασμένες σε λεπτούς αισθαντικούς στίχους, που παρόμοιοι δέν έχουν γραφεί απ' άλλους στο είδος τους. Στην ποίηση του Έλιγια επικρατοῦν οί θλιμένοι τόνοι, ή βαρεια στενοχώρια, τò άγχος, χωρίς όμως να φτάνουν σε μαύρη άπαισιοδοξία, τέτοια που να πνίγει τόν άνθρωπο.

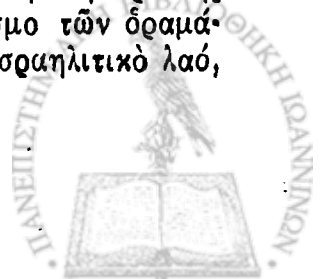
Ο τόνος της άπαισιοδοξίας δικαιολογείται από τη σκληρή ζωή που την έζησε. Όρφανεμένος από μικρός, έμεινε με τη μάνα του, που αγαπούσε τρυφερά και συχνά τή στα ποιήματά του. Στα Γιάννινα έκανε τò συναντοῦμε δάσκαλο της Γαλλικής γλώσσας. Η κοινωνία του φέρθηκε πολύ σκληρά κι οί Έβραίοι, συντηρητικοί όπως ήταν στα Γιάννινα, δέ θέλησαν να τόν καταλάβουν, οὔτε τόν κοιτάξαν με συμπάθεια. Στην Αθήνα φευγάτος από τα Γιάννινα, για να μπορεί να βγάξει τα έξοδά του, έκανε πάλι τò δάσκαλο τών Γαλλικῶν. Η φτώχεια τόν πίεζε καταθλιπτικά. Στο τέλος αναγκάστηκε να ζητήσει δημόσια θέση και τόν διόρισαν καθηγητή τών Γαλλικῶν στο Γυμνάσιο του Κιλκίς. Πήγε, έχοντας την έλπίδα να μετατεθεί στη Θεσσαλονίκη, για να είνε κοντά στη μεγάλη Έβραϊκή κοινότητα της πολιτείας αυτής και να μπορεί να εργάζεται επιστημονικά. Και στο Κιλκίς ή ζωή του πέρασε πολύ στενάχωρα. Μαθημένος, όπως ήταν στην Αθήνα, να έχει σχέσεις με τούς λογοτεχνικούς κύκλους, άπòτομα έπεσε στην έρημιά της στενής επαρχιακής ζωής κι ένιωθε τò βάρος της καταθλιπτικό στην ψυχή του. Στο ποίη-

μά του τò «Κιλκίς» άφιερωμένο «Στη μακάρια σκιά του ποιητή της Πρέβεζας», του Καρυωτάκη δηλαδή, που κι αυτός όμοια υπόφερε από τη μοναξιά, δίνει ανάγλυφη τήν εικόνα της θλίψης του αυτής, τρεις μήνες πριν πεθάνει.

Ο σκληρός αυτός άγώνας, που έκανε σ' όλη του τη ζωή για ένα κομάτι ψωμί, δέν του χάλασε τόν έσωτερικό του κόσμο. Όλοι όσοι τόν γνώρισαν, έχουν τήν έντύπωση πως ήταν ένα μεγάλο παιδί, δίχως κακία, ή πάθος μέσα του, με μορφή που στολίζονταν από πλατὺ γέλιο, όλο άγάπη και καλωσύνη.

Όπως είπαμε και πιο πάνω, ό Έλιγια ήταν βαθύς μελετητής της Π.Δ. Μπορούμε να ξεχωρίσουμε τούς σπουδαστές της Βίβλου σε χριστιανούς πιστούς μελετητές και σε επιστήμονες που τή μελετοῦν για επιστημονικούς λόγους μονάχα. Για τόν χριστιανό, τόν άπλό και επιστήμονα ή Π.Δ. είνε προθάλαμος, απ' όπου μπαίνει κανείς στην πίστη και τη μελέτη της Νέας Διαθήκης. Ο Απόστολος Παῦλος ξεκαθάρισε τα πράματα και χαρακτήρισε τήν Π.Δ. σαν παιδαγωγό που μάς οδηγεί στην χριστιανική πίστη.¹ Κάθε χριστιανός, λοιπόν, τή βλέπει κάτω απ' αυτό τò πρίσμα. Για τόν Έλιγια φυσικά, που είνε Έβραϊός, δέ μπορεί κανείς να πεί ότι τή μελέτησε μ' αυτή τήν προοπτική. Για τόν Έλιγια είνε τò ιερό βιβλίο του πολύπαθου λαού, του Ισραήλ. Τò βιβλίο με τήν παρουσία του Θεού στην κάθε σελίδα του, τούς ήρωismus και τή δόξα του Ισραήλ, τὰ παθήματα και τὰ βάσανα του αρχαίου, ένδοξου και βαθειά μυστικιστικού λαού, που ή ύπαρξή του βρίσκεται σε άμεση έξάρτηση και σύνδεση με τόν Θεό, τόν ζηλωτή Κύριο, που ανταποδίδει τις άμαρτίες τών γονιῶν στα παιδιά ως τήν τρίτη και τήν τέταρτη γενιά. Του δίκαιου Θεού που είνε άκοίμητος φρουρός της ήθικης τάξης και πασχίζει να κρατήσει τόν Ισραήλ πάντα κοντά του. Ο Έλιγια ζει τò δράμα του λαού του βαθειά, ζει τήν άτμόσφαιρα της Π.Δ., τριγυρίζει στον κόσμο τών δραμάτων της, πιστεύει στον Ισραηλιτικό λαό,

1. Γαλάτας Γ, 24.

στις δυνατότητες που έχει, στα ιστορικά του ιδεώδη και αγανακτεί, όταν βλέπει τους Ἰσραηλίτες να μη προσέχουν τὰ ἔθνηκά τους ιδανικά. Στὴν ὄργη του γράφει στίχους σὰν τοὺς παρακάτω, γιὰ νὰ τοὺς ξυπνήσει.

—Καὶ τώρα ἐμεῖς μπροστὰ στὴ φάτνη ὀλημερίς
μαζὶ μὲ τὴν τροφή τις ἴδιες ἔγνοιες μωρηκάσουμε
δίχως γιὰ τίποτε ψηλὸ νὰ ἰδρῶνει μας τ' αὐτί,
κι οὐτε μὲ τὸ γαϊδούρι τοῦ Προφήτη πιά νὰ
μοιάζουμε.¹

Οἱ ὁμορφες μέρες, γιομάτες ἀπὸ τὸν καυτερὸ κι ὀλόλαμπρον ἥλιο τῆς Παλαιστίνης, μορφές σεβάσιμες, γλυκὲς καὶ σεμνὲς γυναικεῖες, ζωντανεύουν ξανά στὴν ποίησή του. Ἡ ἰδανικὴ γυναίκα πὺ λατρεύει ὁ ποιητής, παρουσιάζεται μὲ βιβλικὸ ὄνομα ἢ μορφή καὶ τὰ φερσίματά της ἔχουν τὸν ἀέρα τῶν ὁμορφῶν γυναικῶν τῶν παληῶν, καλῶν καιρῶν τῆς Βίβλου.

Ὅσο ὅμως κι ἂν ὁ Έλιγια μελέτησε τὴ Βίβλο σὰν Ἐθνικοθρησκευτικὸ βιβλίον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μὲ πνεῦμα ἐρευνητικόν, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔνωσε τὴν κρυμμένη τῆς προέκταση πρὸς τὸν Χριστιανισμὸ καὶ τὸν γνώρισε κι' αὐτόν. Ὁ Έλιγια γνώρισε τὸν χριστιανισμὸ ἀπὸ τὴ Ν. Διαθήκη, ἀπὸ τὴ λατρεία καὶ τὶς λαϊκὲς θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις. Τὴ Ν. Δ. τὴ διάβασε. Τὴ λατρεία καὶ τὶς χριστιανικὲς θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις τὶς ἔζησε ὁ ἴδιος. Γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στὰ Γιάννινα, πῆγε ἀσφαλῶς σ' ἐκκλησίες, ἄκουσε καὶ εἶδε ὅσα γίνονται ἐκεῖ. Μιλώντας μὲ φίλους τοῦ χριστιανοῦς, ἄκουγε συζητήσεις ὀρισμένα πράματα πὺ εἶχαν σχέση μὲ τὸ Χριστιανισμὸ καὶ στὴ ζωὴ του στὴν πόλη πολλὲς φορὲς εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἰδεῖ λιτανεῖες, τὴν κατάδυση τοῦ Σταυροῦ στὴ λίμνη, τὰ Θεοφάνεια στὶς 6 Ἰανουαρίου καὶ τὴν περιφορὰ τῶν Ἐπιταφίων τῆ Μ. Παρασκευῆ. Ἡ ζωὴ του δειμένη μὲ χριστιανούς, σὲ χριστιανικὴ πολιτεία, δέχεται, κι ἀθέλητα ἀκόμα, ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τὴ γνωρίζει, ὅσο μπορεῖ φυσικὰ νὰ τὴ γνωρίσει ἕνας ἀλλόθρησκος.

Ἄπ' ὅσα πῆρε ἢ εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ

ποιητή, μετουσιώνει στὴν ποίησή του αὐτὰ πὺ τοῦ χρειάζονται σὰν ἐκφραστικὰ μέσα, ἀλλὰ ἀκόμα γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ φανερώσει ἰδέες, σκέψεις του καὶ πίστη βαθύτερη.

*

Ἄγγελους δὲ συναντοῦμε μονάχα στὸ χριστιανισμὸ. Ἄγγελους ἔχει καὶ ἡ Π. Δ. Ἄπὸ τὶς πρῶτες σελίδες τῆς συναντοῦμε τὰ πλάσματα αὐτὰ τοῦ Θεοῦ πὺ πραγματοποιεῖν τὴν τέλεια ὑποταγὴ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ψυχικὴ καθαρότητα ἔχοντας ἔργο νὰ ὑπηρετοῦν καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεό. Ὡστόσο ἡ παράσταση τῶν ἀγγέλων μὲ ἀνθρώπινη αἰθέρια μόρφη, γιομάτη ὁμορφιά καὶ χάρη εἶνε ἰδέα πὺ ὀφείλεται στὴ χριστιανικὴ ἀγιογραφία τῆς Ἀνατολῆς καὶ περισσότερο τῆς Δύσης. Ἡ Π. Δ. δὲν παρομοιάζει ἀνθρώπους μὲ ἀγγέλους καὶ περιορίζει τὸ ρόλο τῶν ἀγγέλων αὐστηρὰ στὴν ἐκτέλεση σοβαρῶν ἀποστολῶν πὺ ὁ Θεὸς τοὺς ἀναθέτει. Στὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία παρομοιάζονται οἱ ἄνθρωποι μὲ ἀγγέλους, ὅταν οἱ λογοτέχνες θέλουν νὰ τονίσουν πὺ πολὺ τὴν καλωσύνη, τὴ χάρη καὶ τὴν ὁμορφιά. Καὶ στὴν καθημερινὴ μας κουβέντα δὲν εἶνε σπάνιες οἱ παρομοιώσεις αὐτές. Ἔτσι καὶ ὁ Έλιγια μεταχειρίζεται τοὺς ἀγγέλους, ὄχι μὲ τὴν αὐστηρὴ ἐκδοχὴ τῆς Π. Δ., ἀλλὰ μὲ τὴ δεύτερη, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ περιβάλλον.

Προσκαλεῖ, τ' «ἀστρομέτωπα ἀγγελούδια τῆς Αὐγῆς» νὰ ξεπροβάλουν ξανά ἀπὸ τὴν Ἐδὲμ καὶ νὰ ψάλουν ὡσανὰ στὴ Ρεβέκα, τὴν ἰδεατὴ γυναίκα «τὴν ἀγγελοδώρητην» πὺ ἐνσαρκώνει ὄλες τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς χάρες τῆς ἀληθινῆς γυναίκας, τῆς ἰδανικῆς μὲ τὴν «ἀγγελοδώρητην εἰδὴ»² πὺ ὁ ποιητής λατρεύει. Βλέπει ὄραμα γαλήνιο, ἕνα σπιτάκι, ὅπου κι αὐτὸς ὀνειρεύεται νὰ χτίσει μιὰ φωλιὰ μὲ τὴν γυναίκα πὺ ἀγαπάει. Ἄπ' ἔξω δυὸ λεῦκες ἀργολυγοῦν στ' ἀπαλὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου κι ἀπὸ τὸν ἀστροφώτιστον οὐρανόν,

Δυὸ Χερουβεὶμ ὀλόλευκα, θωρῶ. πὺ σ' εὐλο-
γᾶνε.³

1. Γιωσέφ Έλιγια «Ποιήματα» Θεσσαλονίκη 1938, συγκεντρωμένα ἀπὸ τὸν Γ. Κ. Ζωγραφακίη. «Ἰδανικό», σελ. 8. Παρακάτω οἱ παραπομπὲς θὰ γίνονται στὴ συλλογὴ αὐτὴ.

2. «Ἄσμα Ἄσμάτων» σελ. 12.
3. «Στὸ σπιτάκι τῆς» σελ. 68.

λέει στὴ γυναίκα πού θὰ μείνει στὸ σπιτάκι.

Ἡ ἰδανικὴ γυναίκα προβάλλει στὸν ποιητὴ λαφροπατώντας στὰ χλωρὰ χαλιά τοῦ παραδείσου, αἰθέρια κι ἀγνή. Τὰ σμήνη τῶν ἀγγέλων τὴν κυκλώνουν καὶ τὴν προσκυνοῦν μὲ βλέμματα σκυμμένα, «λὲς καὶ τὴν αὐλὴ δὲν τολμοῦν θωριά της ν' ἀντικρύσουν».¹ Αὐτὴ ἐδῶ εἶνε μιὰ πολὺ τολμηρὴ εἰκόνα πού ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξάρει τὴν ἰδανικὴ γυναίκα τοῦ ποιητὴ καὶ νὰ τὴν ἀνεβάσει ψηλά. Εἶνε τολμηρὴ γιατί εἶνε πρωτάκουστο νὰ προσκυνοῦν οἱ ἀγγελοὶ θνητὴ γυναίκα «μὲ βλέμματα σκυμμένα».

Στὴ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας βλέπει σὰν σὲ ὄραμα

μέσ' τῆ σιγῆ νὰ ξεπροβάλουν τὰ θεϊκὰ
τὰ σμήνη τῶν ἀγγέλων ἀπ' τὰ ψηλά.²

ζωντανεύοντας ἔτσι μιὰ παλῆν ἀβραϊκὴ παράδοση, πὼς οἱ Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ τὸ βράδι τῆς γιορτῆς αὐτῆς κάθονται στὸ τραπέζι, μαζί μὲ τοὺς πιστοὺς Ἰσραηλίτες.

Κι ὅταν ἡ καρδιά του κατέχεται ἀπόθλιψη καὶ βλέπει τὸν ἑαυτό του ν' ἀργοπλέει στὴ Παμβώτιδα, περιμένει ν' ἀράξει στὸ γιὰλὸ μὲ τοὺς κλαυθμοὺς τῶν Σεραφεῖμ καὶ τὸ
[θλιμένο δεῖλ].³

*Αποζητάει τὴ χαρὰ πού εἶνε γι' αὐτὸν χαμένη τώρα πιά καὶ τὴν καλεῖ τὴν «ἀγγελόθωρητη» χαρὰ :

Τρελλὴ χαρὰ, τρελλὴ χαρὰ, πὼς ἡ μορφὴ σου
τῆς νιότης μου Ἄγγελος σὲ μιὰ γωνιά τοῦ Πα-
[ραδείσου].⁴

Ἐδὲμ, εἶνε τὸ ὄραμα τῆς ἀνθρωπότητος τῶν πανάρχαιων χρόνων. Στὴν Π.Δ. συναντοῦμε κατ' ἄπειρον τὸν Ἄδην, ὅχι παράδεισο. Ὁ Παράδεισος, εἶναι Χριστιανικὸ ὄραμα, ἡ αἰσιόδοξη εὐτυχισμένη ἀπαντοχὴ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ἑλιγιά ἔχει στὸ νοῦ του τὴν Χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν Παράδεισο. Ὅταν ἀπὸ μακρὰ φαίνεται ἡ Ρεβέκκα νὰ ἔρχεται στὸ πηγάδι, ὅπου περιμένει ὁ Ἐλιέζερ τὴ διαλεχτὴ κόρη πού θὰ γίνῃ γυναίκα τοῦ μοναχογιοῦ τοῦ ἀφέντη του, στὸ πλησίασμα τῆς σεμνῆς κόρης «τοῦ παραδείσου διάπλατα οἱ χρυσόφυλλες ξανοίγαν»⁵.

Ἡ χαρὰ τοῦ ποιητὴ πού εἶνε πιά φευγάτη, τοῦ φαίνεται σὰν ἄγγελος νὰ στέκει σὲ μιὰ γωνιά τοῦ Παραδείσου κι ἡ ψυχὴ του πλανιέται στοὺς Παραδείσους τῶν καιρῶν γιὰ ν' ἀπαντήσῃ τὸν δροσόξανθο Σεπτέμβρη, τὸ μῆνα πού θὰ βρεῖ τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴ χαρὰ του ὁ ποιητὴς⁶.

Γιὰ τὸν Χριστὸ ὁ Ἑλιγιά ἐκφράζεται μὲ ἀπεριόριστο σεβασμὸ. Ἀναφέρει λόγια πού εἶπε ὁ Χριστός. Θέλοντας νὰ δείξει τὸν πόνο τὸν βαθὺ πού κατέχει τὴν καρδιά του τὸν ἐκφράζει μὲ τὰ λόγια πού εἶπε ὁ Χριστὸς στὸν Κῆπο τῆς Γεσθημανῆ, πρὶν παραδοθεῖ στοὺς σταυρωτῆς του.

Κι ὁμως ἐγὼ στὸ ἔρρο τὸ κελλί, δίχως νὰ ξέρω
[τὸ γιατί
περίλυπος εἶμι ἕως θανάτου].⁷

Ἀρχίζοντας τὸ ποίημά του, πού ἀναφέραμε καὶ πρὶν πάνω, ὅπου προσπαθεῖ νὰ ξυπνήσῃ στοὺς Ἰσραηλίτες τὴν ἰδέα τῆς μεγάλης τους ἀποστολῆς, λέει πὼς πολλὲς φορὲς θυμῆθηκε τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Χριστοῦ, «τοῦ τρισμάκαρου κι ἀγνοῦ ἄμνοῦ τοῦ μαρτυρίου» πὼς

«Ὅχι μονάχα μὲ ψωμάκι ὁ ἄνθρωπος θὰ ζεῖ παρά καὶ μ' ὅτι φθέγγεται τὸ στόμα τοῦ Κυρίου».⁸

Ἐνῶ θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὸν Ἑλιγιά ν' ἀναφέρει τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ μονάχα πού εἶνε ἀπὸ τοὺς δοξασμένους ἀρχηγοὺς τοῦ Ἰσραήλ, δίνει στὰ λόγια του περισσότερη βαρῦτητα, προσθέτοντας ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἐπανέλαβε. Ὁ Χριστὸς εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ στὴν ἔρημο, ὅταν ὁ σατανᾶς τὸν προκάλεσε καὶ τοῦ εἶπε νὰ διατάξῃ νὰ γίνουν τὰ λιθάκια ψωμιά, γιατί ὁ Χριστὸς νῆστευε στὴν ἔρημο. Τότε ὁ Χριστὸς ἐπανελάβε τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ,⁹ «οὐκ ἔπ' ἄρτω μόνον ζῆται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ».¹⁰

Βαθεῖα ἐντύπωση ἔκανε στὸν Ἑλιγιά ὁ Γολγοθᾶς. Ὁ Χριστὸς πορεύτηκε τὴ σκληρὴ κι αἵματοποτισμένη πορεία πρὸς τὸ Γολγοθᾶ. Τὸν ἀνέβηκε κι' ἐκεῖ πρόσφερε τὴ θεληματικὴ του θυσία πού χά-

1. Τὸ χαμόγελο τῆς ἀγάπης» σελ. 72-73.

2. «Ὁραμα» σελ. 14.

3. «Ὁλ' ἡ ψυχὴ μου» σελ. 58.

4. «Τὰ τραγούδια τῆς χαρᾶς» σελ. 62.

5. «Ρεβέκκα» σελ. 7.

6. «Σεπτέμβρης» σελ. 57.

7. «Τὸ τραγούδι τοῦ ἀναχωρητῆ» σελ. 33.

8. «Ἰδανικὸ» σελ. 3.

9. Δευτερονόμιον, Η, 8.

10. Ματθαίου Δ, 4.

ρισε στον άνθρωπο τὸ λυτρωμό. Ὁ πόνος ὁ φοιχτὸς πὸν ἔνωσε ὁ Ἰησοῦς στὴν πορεία καὶ ἡ ταπείνωση, τὸ φοιχτὸ πάθος στὸ Γολγοθᾶ, εἶνε γιὰ τὸν Ἰησοῦ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα κι' αὐτὸς ἐκφράζει τὸν πόνον πὸν δοκιμάζει στὴν πορεία τῆς ζωῆς του.

Ὅταν χάνει τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴ γυναῖκα παρηγοριά, πὸν πίστεψε πὸς θὰ χαρεῖ, βαθεῖα λυπημένος κι' ἀπελπισμένος ξεσπάει σὲ παράπονο :

Τὰ βηματὰ μου σέρνω κι' ἀνεβαίνω
στοῦ Γολγοθᾶ τὰ ὕψη—καὶ τ' ἀψέντι
τοῦ χωρισμοῦ ρουφῶ κι' ἀργοπεθαίνω.¹

Ποθεῖ ν' ἀντικρύζει ἀπὸ μακρὰ τὸ «Γολγοθᾶ τῆς ἀγάπης»² καὶ δὲν πίστευε πὸς ἡ ὑπαρξὴ του θὰ μπορούσε νὰ ρέψει «μὲ τὸ σταυρὸ στὸν ὦμον της».³ Τραγουδάει τὴν ἀγάπην πὸν νιώθει γιὰ τὴ μάνα του καὶ κλαίει τὸν πόνον, πὸν τοῦ φέρνει ἡ φτώχεια, τὴ στέρηση καὶ τὸ χωρισμό, πὸν νιώθουν μάνα καὶ γιὸς. Βλέπει τὸ δρόμον πὸν ἔκαναν «κι' οἱ δυὸ στὰ χεῖλη τῆς Ἀβύσσου μὲ τὸν πικρὸ Σταυρὸ ἀποσταμένον».⁴ Ἀπὸ τὸ λόφον τοῦ Γολγοθᾶ, τὸ λόφον τοῦ ὑπέροχου πόνου «σαρκαστικὰ τοὺς γνέφει ἡ Μοῖρα, τὴ ματωμένη στρατὰ»⁵.

Πὸς βλέπει ὅμως τὸν Ἰησοῦ ὁ Ἰησοῦς ; Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ ἰδοῦμε καθαρὰ στὸ ποίημά του ὁ «Ἰησοῦς».¹ Κάτω ἀπὸ τὸν τίτλον τοῦ ποιήματος βάζει τὰ λόγια τοῦ φιλελευθέρου ραββίνου Ἐνελου Χαΐμανος ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ σκοπιά». Ὁ Χαΐμανος λέει πὸς «τίποτε μεσ' τὴν ἀνθρώπινην ἱστορίαν δὲν μπορεῖ νὰ ἰσοφαρίσει τὴν ἀγάπην πὸν Αὐτὸς ἔχει ἐμπνεύσει, τὴν παρηγορίαν πὸν Αὐτὸς ἔχει ἐνθαρρύνει, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν χαρὰ πὸν Αὐτὸς ἔχει χαράξει μέσα στ' ἀνθρώπινα στήθια. . .». Τὸ ποίημα τοῦ Ἰησοῦ ἔχει κάτι ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια. Εἶνε πιθανὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ἔγραψε τὸ ποίημα αὐτὸ κάποιον βράδι Μεγάλης Πέμπτης, ἢ Μεγάλης Παρασκευῆς ἐληθρασμένος ἀπὸ τὸν ἐλαφρὸ πόνον πὸν πλανιέται στὴν ἐα-

ρινὴ ἀτμόσφαιρα τὴς βραδιῆς αὐτῆς καὶ τὸ διάχυτον πνεῦμα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, πὸν οἱ χριστιανοὶ συντοπιῖτες του γιόρταζαν τὸ Θεῖον Δράμα.

Ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦ «γλυκὸ ἀδελφὸ τῆς Ναζωραίας» καὶ ἔρχεται κι' αὐτὸς «ἀπόψε» εὐλαβικὸς προσκυνητὴς, νὰ κλάψει «μπρὸς στὸ αἰμόφυρτον κορμί». Πρὶν ἔρθει πνίγει «ἐντὸς του βάμβαρον πάθην κι' ἄγρια μίση». Νὰ εἶνε αὐτὰ τὰ πάθην καὶ τὰ μίση τῆς φυλῆς του τάχα, ἢ καθε κακὴ σκέψη πὸν μπορεῖ νὰ φτάσει στὴν ἀνθρώπινην καρδίαν γιὰ τὸν πλησίον ; Ἐρχεται ὁ ποιητὴς ἐξαγνισμένος, γιὰ τὸ θὰ κλάψει «μπρὸς στὸ αἰμόφυρτον κορμί, κορμί τῆς πλέον ὡραίας ψυχῆς, πὸν ἔχει ποτὲ στὸν Κόσμον ἐτοῦτον ἀνθοβολήσει».

Ὁ Ἰησοῦς εἶνε ὁ «σεμνὸς κρῖνος τῆς Γαλιλαίας» πὸν «πρὸς τὸ λευκὸ τὸ φῶς του πόσες φορὲς φτερούγισαν τῶν ταπεινῶν οἱ ἐλπίδες !» Ἔτσι βλέπει τὸν Ἰησοῦ σὰν τὸν μεγάλο παρηγορητὴ, πὸν σκόρπισε γαλήνη καὶ εἰρήνη στὴς βασανισμένες ψυχὰς τῶν ταπεινῶν, ὅπως στὴν προηγούμενη στροφῆ, τὸν εἶδε σὰν τὴν πλέον ὡραία ψυχὴ πὸν ἔζησε ποτὲ στὸν κόσμον αὐτὸν ἐδῶ.

Γύρω στὸ Σταυρὸ τοῦ Ἰησοῦ βλέπει νὰ ὑψώνονται πλῆθος σταυροί, τῶν δικῶν Του καὶ ξένων, τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν σταυρωτῶν τῆδων. Ὁ κόσμος τοῦτος εἶνε γιομάτος πίκρα καὶ φθόνον, γι' αὐτὸ κι' ὁ «γλυκὸς Ἰησοῦς» δὲν εἶνε ὁ πρῶτος μῆτε κι' ὁ στερνὸς ἐσταυρωμένος. Ὡστόσο ἡ δύξα τοῦ Ἰησοῦ εἶνε «ἄσπιλη μέσ' τῶν θνητῶν τὸ γένος». Καὶ τελειώνει μὲ τὰ λόγια :

Εἶσαι δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι Θεὸς τοῦ
[πόνου ! . . .]

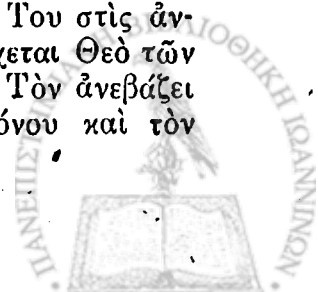
Δὲ θὰ εἶχε κανεὶς, φυσικὰ, ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τὴν ἀπαίτησιν νὰ παραδεχτεῖ τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸ τότε δὲ θὰ τοῦ ἔμενε ἄλλο, παρὰ νὰ γίνετο χριστιανὸς κι' αὐτὸς ὅσο ἀπὸ τοῦτο τὸ ποίημά του πὸν εἶνε γιομάτον συγκίνηση καὶ κατάνυξη, μπορούμε νὰ καταλάβομε ὅτι, μὲ τὸ δικὸν του τρόπον, ἔνωσε τὸν Ἰησοῦ βαθεῖα, πόνεσε τὸ δράμα Του, γνώρισε καὶ παραδέχτηκε τὴν τεράστια ἐπίδρασίν Του στὴς ἀνθρώπινες καρδιὰς καὶ τὸν δέχεται Θεὸν τῶν πονεμένων, Θεὸν τοῦ πόνου. Τὸν ἀνεβάζει στὸ θρόνον τοῦ Θεοῦ τοῦ πόνου καὶ τὸν

1. Ἄτιτλον σελ. 50

2. «Ἀγάπης Γολγοθᾶς» σελ. 66.

3. «Μητέρα» 25.

4. «Ἰησοῦς» σελ. 1.

νιώθει βαθειά ο ίδιος «τόν γλυκό αδερφό της Ναζωραίας» τόν «κρίνο τὸ σεμνὸ τῆς Γαλιλαίας» τόν «γλυκὸ Ἰησοῦ» νὰ διαφεντεύει τὸν δικό του πόνο καὶ τὸν πόνο ὄλων τῶν ταπεινῶν, νὰ μαλακῶνει τὶς ψυχὲς «ἢ πλεον ὠραία ψυχὴ, ποὺ ἔχει ποτὲ στὸν κόσμον ἐτοῦτο ἀνθοβολήσει».

Ὅσο κι ἂν αὐτὸ τὸ ποίημα δὲν εἶνε ὀρθόδοξο χριστιανικό, διαποτίζεται ἀπὸ λυρισμὸ πηγαῖο καὶ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὸν πονεμένον Ἰησοῦ, ποὺ μόνο μιὰ ψυχὴ πονεμένη βαθειά, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγάπη, θὰ μπορούσε νὰ χαράξει σὲ στίχους. Ἄν κοιτάξουμε τὸ ποίημα τοῦτο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸν Ἰησοῦ σὰ μιὰ «ἀδελφὴ» ψυχὴ, ψυχὴ ποὺ ὁ πόνος τὴν κέντησε σὲ ἀγάπη γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Ὁ Χριστὸς ἔκρουσε τὴ θύρα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν πόνο κι αὐτὸς ἔγραψε τὸ θαυμάσιο τοῦτο κομμάτι γιὰ «τόν τρισμάκαρον κι ἄγνον ἀμνὸ τοῦ μαρτυρίου» ὅπως τὸν ὀνομάζει ἄλλοῦ¹.

Ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιεῖ ἐκφράσεις ἀπὸ τὴ Λειτουργία καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ.

Μιλᾷ στὸν ἑαυτό του, ποὺ χαμοσεύει τὴν περηφάνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ λέει :

Ἐπάρτησαν τὰ χέρια σου τῆς Πίστης τὸ δι-
καίρι
καὶ τῆς ἀλήθειας τ' ἅγιο τὸ ποτήρι².

Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὴ χρησιμοποιεῖ τὰ ἱερώτερα χριστιανικὰ λειτουργικὰ σκεύη, γιὰ νὰ δείξει τὸ πιὸ πολύτιμο κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του. Κι ὅταν βρίσκεται σὲ στιγμὲς ἀνίας καὶ τὰ παλῆα ξαναζωντανεύουν μέσα του, ὄραματα, πόθοι, βλέπει δυὸ μάτια γλυκά, νὰ προβάλλουν καὶ νὰ τὸν κοιτάζουν ἀμίλητα, «σὰν προσευχή» ἐνῶ

θλιμένα, ἄχι πῶς διαβαίνουν πάλι
οἱ θύμισες, σὰ λιτανεῖα³

Στὸν πόνο του βλέπει τὰ ροζιασμένα δάχτυλα τῆς Μοίρας, νὰ περνοῦν χρόνο μὲ τὸ χρόνο, σὰν κομπολόι. Ἡ ζωὴ του κλαίει κάτω ἀπὸ ὠχρὰ καὶ πένθιμα καντήλια. Καὶ χρη-

σιμοποιώντας μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ χριστιανικὴ θρησκευτικὴ ποίηση, ποὺ τὴν παρατήρησε σὲ στίχια γιαννιώτικα, προσθέτει :

Καὶ τ' ἅγιο εἰκόνημα ἀπὸ τὶς παλῆς χαρὲς
[μου
μπροστὰ σὲ μαῦρο κρέπι ὀλοντυμένο⁴.

θέλοντας νὰ δώσει ἓνα τόνο σοβαρότητας καὶ βαθύτερου πόνου στὴ θλίψη ποὺ νιώθει. Τὸ εἰκόνημα εἶνε στὴν ἱερὴ γωνιὰ τοῦ Χριστιανικοῦ σπιτιοῦ. Τὸ μαῦρο κρέπι ποὺ βάζουν στὰ εἰκονίσματα, ὅταν τὸ σπίτι πενθεῖ, δίνει τὸ βάρος τῆς θλίψης καὶ τοῦ πόνου σ' ὅλη τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σπιτιοῦ.

Καὶ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὅπου ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος βάφτιζε τοὺς Ἑβραίους, βάφτισμα ποὺ ἔδειχνε τὴ μετάνοιά τους, μένει γιὰ τὸν Ἰησοῦ σὺμβολο ψυχικοῦ ξαναγιωμοῦ καὶ καλεῖ τὸν ἑαυτό του νὰ βαφτιστεῖ στὸν Ἰορδάνη τῆς παλῆς του πίστεως καὶ νὰ βγεῖ καινούριος καὶ ανανιωμένος ψυχικά.

Παραπάνω εἶπαμε λίγα λόγια γιὰ τὴν παιδική, ἀφελῆ, γιομάτη ἀγάπη καρδιά τοῦ Ἰησοῦ. Δὲ θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ συνδυάσουμε κι αὐτὸ μὲ τὸ θέμα μας, μιὰ ποὺ κι ἡ ζωὴ του, ἡ τόσο πονεμένη, ἔχει ἓνα τόνο χριστιανικῆς ἐγκαρτέρησης κι ἡ ἀρετὴ του δὲν εἶνε κάτι τὸ τυχαῖο, ἀλλὰ θελημένη, κάτι ποὺ ὁ ἴδιος τὸ ζήτησε, παρακαλώντας

Τῆς κακίας τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ μίσους
μέσ' ἀπ' τὴν ψυχὴ ν' ἀπαρνηθῶ,
καὶ νὰ στήσω ὀριόχτιστη φωλιὰ
μέσ' τοῦ Ἰδανικοῦ τὴν ἀγκαλιά⁵.

Ὁ τελευταῖος στίχος μᾶς θυμίζει τὴν προσκόλληση τοῦ Ἰησοῦ στὸ ἰδανικό, τὴν κυριαρχία τῆς ἰδέας αὐτῆς στὴν ποίησή του. Εἶνε γι' αὐτὸν τὸ ἰδανικὸ μὲ «Ἰ» ἱπότης «ἀστρομέτωπος» ποὺ

μέσ' ἀπὸ χῶρες μακρινὲς κι οὐρανικὲς ἐφάνη
περήφανα πὰ στὸ ἄτι τῆς Ἰδέας τὸ φτερωτὸ
φορῶντας τὸ τρισάχτιδο τῆς ἀρετῆς στεφάνι⁶.

Κατόπι λέει στοὺς Ἑβραίους

1. «Ἰδανικό» σελ. 3.

2. «Στὸν ἑαυτό μου» σελ. 46.

3. «Ἀνία» σελ. 48.

4. Ἄτιτλο σελ. 61.

5. «Τὰ τραγούδια τῆς χαρᾶς» σελ. 62.

6. «Ἰδανικό» σελ. 3.

Και μεις τὸν ἀντικρύσαμε στὸ διάβα μας
 ἵνα ὁρμάσει στὸ αἰθέριο του φαρι ^{μπροστά} ὅλος φωτιά
 [καὶ νιάτα,
 σὰ λαφιασμένοι ἐτρόξαμε καί. μὲ δειλὴ καρδιά,
 τῆς Πολιτείας ἀδιάντροπα τοῦ φράξαμε τῆ
 [στράτα.

Ἄπο τότε πιά ἄρχισε ἡ κατάπτωση
 τῆς φυλῆς· μηρυκάζουν τὶς ἴδιες ἔγνιες,
 δὲν ἰδρώνει τ' αὐτί τους γιὰ τίποτε ψηλὸ
 καὶ μεγάλο καὶ κατάντησαν νὰ μὴ μοιά-
 ζουν οὔτε μὲ τὸ γαϊδούρι τοῦ Προφήτη.¹
 Τὸ ποίημα τοῦτο «ἀφιερώνεται στὴ φυλὴ
 ποὺ πάει νὰ χάσει τὰ ἱστορικά της ιδεώ-
 δη» ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Έλιγιά.

Μὲ μιὰ τολμηρὴ προέκταση, βοηθημέ-
 νοι καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ
 γένους ποὺ κάνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς «τὸ
 ἰδανικὸ» «τὸν ἀντικρύσαμε» καὶ ἀπὸ τὸν
 προσδιορισμὸ «ὅλος φωτιά καὶ νιάτα» θὰ
 μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδῶ
 λέγοντας «Ἰδανικὸ» ἐννοεῖ τὸν Χριστό,
 ποὺ ἦρθε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς πόθους
 τοῦ Ἰσραὴλ καὶ νὰ φέρῃ τὸ λυτρωμὸ,
 ἀλλὰ ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ τοὺς συγχρό-
 νους τοῦ Ἑβραίου ποὺ «ἀδιάντροπα τοῦ
 ἔφραξαν τῆς πολιτείας τῆ στράτα». Ὅλο
 τοῦ αὐτοῦ τὸ ποίημα κυριαρχεῖται ἀπὸ μιὰ
 φανερὴ ἀγανάχτηση.

Στὴν ἀναδρομὴ μας αὐτῇ, σταχυολογή-
 σαμε ὅσα Χριστιανικὰ στοιχεῖα βρῖσκουμε
 σκόρπια στὴν ποίηση τοῦ Γιωσὲφ Έλιγιά.
 Δὲν ἦταν, βέβαια ὁ σκοπὸς μας νὰ δεί-
 ξουμε πῶς ὁ Έλιγιά ἦταν Χριστιανός.
 Θελήσαμε μόνο νὰ δείξουμε ὡς πὼς βαθμὸ
 ἐπέδρασε στὸν Έλιγιά τὸ Χριστιανικὸ πε-

ριβάλλον καὶ οἱ μελέτες του στὴν
 ποίησή του.

Ὁ Έλιγιά πέθανε νέος, στὶς 29 Ἰου-
 λίου 1931, μόλις 30 χρονῶν. Δὲν ξέρουμε
 ποιά θὰ ἦταν ἡ ἐξέλιξή του ἂν ζοῦσε. Πάν-
 τως ἡ συμβολὴ του θὰ ἦταν τεράστια
 στὴ σπουδὴ τῆς Π.Δ., στὴν ἀνάπτυξη νῶν
 Ἑλληνοεβραϊκῶν λογοτεχνικῶν σχέσεων
 καὶ σὲ μιὰ βαθύτερη ἀλληλοκατανόηση καὶ
 γνωριμία τῶν δύο λαῶν. Στὴ σύντομη
 ζωὴ του ἐργάστηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν
 περισσότερο ἀπὸ ἀποδοτικά, γιὰτι εἶχε καὶ
 συναίσθηση βαθεῖα τοῦ ἔργου του αὐτοῦ
 καὶ πίστευε πῶς ἡ μοῦσα τὸν ἐνέπνεε γιὰ
 νὰ τραγουδάει

μὲ τῆς Ἑλλάδας τὴ μελίσρρητη φωνὴ
 καὶ μὲ τὴ φλογερὴ ψυχὴ τῆς Ἰουδαίας.²

Ὁ πρόωρος καὶ τραγικὸς του θάνατος
 ἦταν πραγματικὴ ἀπώλεια γιὰ τὰ Ἑλλη-
 νικὰ γράμματα καὶ ἔτσι θρηνήθηκε ἀπὸ
 ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων.

Ὅταν πέθανε,

Τὸν ἐπῆραν, σκιές στὸ σκοτάδι γλυστρώντας,
 τὸν ἐπῆραν καὶ πάνε οἱ Ἑβραῖοι . . .

Ὁ Στέφανος Δάφνης ὁμως ἐξακολουθεῖ
 στὸ ποίημά του,

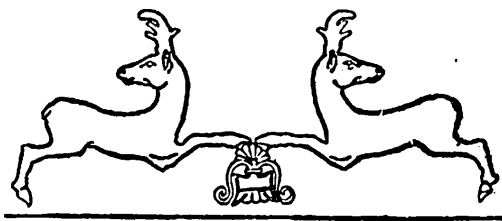
ἂν κι' Ἑβραῖος, πάει νὰ βρεῖ τὸ Χριστὸ
 στῶν ψυχῶν ποὺ τὴ λέν βιβλικὴ τὴ γαλήνη.
 Στὴν κοιλάδα, ποὺ λέν Ἰωσαφάτ, πάει
 [τὴ ψυχὴ του
 τὸ Χριστὸ ποὺ ἀγαποῦσε πάει τώρα νὰ βρεῖ...³

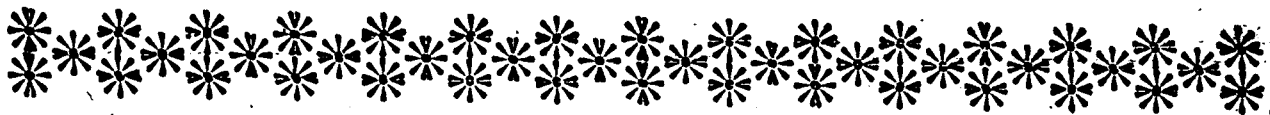
ΓΙΑΝΝΗΣ ΕΥ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

1. «Ἡσαίας Α, 3.

2. «Μοῦσα ξελογιάστρα» σελ. 35.

3. «Νέα Ἑστία» 15 Αὐγ. 1931.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΖΗ-ΠΕΛΛΕΡΕΝ

Σ Π Λ Ε Ε Ν

—Νανούρισέ με, γαληνό, καλὸ τῆς νύχτας Πνεῦμα,
πού στάνθια ἀπόψε τριγυρνᾷς καὶ στὸ φεγγαροφῶς —
κι' ὡς εἶμαι ἀπόψε ἄρρωστος, πικρὸς καὶ θλιβερός,
γίνε σὰν χᾶδι, σὰ φιλι — ὦραϊο γίνε ψέμμα . . .

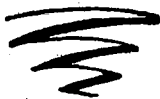
Γέλα με! Πέ μου εἶν' ὠμορφος ὁ κόσμος καὶ καλός . . .
Κι' ὄλα καλά, καλόδρομα στῆς μοίρας σ' ἓνα νεῦμα,
πῶς αὔριο ὄλα θάλλάξουνε στῆς τύχης μου τὸ ρεῦμα
κι' ὄλος ἐτοῦτος αὔριο θὰ φύγ' ὁ πικραμός . . .

Στὰ σιγηλὰ μεσάνυχτα βαθὺς γαληνεμός,
κι' ὄλα τὰ πάντα ντύθηκαν θανάτου ἡσυχία.
Ἐσὺ καρδιά μου ξᾶγρουπνη μονάχα, σὰν κρουνὸς

μιᾶς βρύσης, βόγγει ὁ πόνος σου ἀπόψε κι' ἡ πικρία.
Μιὰ πίκρα χθές, καὶ σήμερα κανένας λυτρωμὸς
καὶ σκυθρωπή κι' ἡ αὔριανή τ' ἀγνώστου ἡ ἀπελπισία...

Ἦσυχη νύχτα! Μιὰ βαθειὰ σοῦ ὑψώνω ἱκεσία:
Μέσ' τὸ γαλήνιο πνεῦμα σου ἔλα νανούρισέ με,
γαλήνεψέ με! κοίμα μου τὸ νοῦ — θανάτωσέ με! . .

Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ του «Κύκνει α»

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

Τ Ε Λ Λ Ο Σ Α Γ Ρ Α Σ *

(Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ)

Ἡ νοσηρὴ διάθεση πού ἐμπνέει «Τὰ Βουκολικά καὶ τὰ Ἑγκώμια» καὶ ἡ θλίψη πού λούζει τίς «Καθημερινές» κορυφώνονται, ὅπως εἶπαμε, στὰ νέα «Νέα Ποιήματα» πού δὲ θῆκαν σὲ βιβλίο, μὰ πού εἶναι δημοσιευμένα σὲ περιοδικὰ καὶ κυρίως στὴ «Νέα Ἔστια». Μόνο πού σ' αὐτὰ ἡ ἐγκαρτέρηση τοῦ Ἄγρα γίνεται πιδ φανερὴ. Μὰ ἡ ἐγκαρτέρηση τούτη δὲν εἶναι τὸ ἀναπόφευχτο ἐπιστέγασμα ὕστερ' ἀπὸ μιὰ ζωὴ, γεμάτη δράση καὶ περιπέτειες.

«Ποτὲ δὲ μὴ ἄρесе ἡ δράση. Κι' ἔταν τὴν ἔζησα σὲ περιστάσεις, ὁ ἴδιος, καὶ τότε βρῆκα πόσον ὕστερη εἶναι ἀπέναντι στὴ σκέψη, στὴ φαντασία, στὸ αἶσθημα, στ' ὄνειρο. Θέλησα νὰ ζήσω τὴ ζωὴ μου - ἀδιάφορο σὲ ποιά πλαίσια - παντρεϊνά, μὲ τὸ ἰδιαίτερο, τὸ ἀνεξήγητο ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς χαρᾶς γιατί βρέχει, ἢ γιατί καίει ὁ ἥλιος, γιατί μυρίζει ἓνα περιβόλι ἢ γιατί θηματίζει ἐμπρὸς μας ἓνας συλλογισμένος ἄνθρωπος».

Ὁ ἴδιος ὁ Ἄγρας τὰ λέει αὐτὰ σὲ μιὰ παλιά του συνέντευξη. Καὶ εἶναι ὅπως καταλαβαίνετε, χαρακτηριστικὰ. Ἔτσι, ὁ ἀλησμόνητος ποιητὴς ἔφτασε στὴν ἐγκαρτέρηση ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὴ ζωὴ σὰν ὄντοτητα.

Μὰ κι ἄλλοῦ φαίνεται ἡ καρτερία τοῦ ποιητῆ. Θ' ἀκούσωμε πάλι τὸν ἴδιο. Εἶναι ἓνα γράμμα του ἀπ' τίς 15 τοῦ Νοέμβριου τοῦ 1931 πού ἔστειλε στὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο κ. Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλο. Αὐτοῦ ὁ Ἄγρας ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρος. Σταχυολογῶ μερικὲς περικλοπές, γιατί τὸ γράμμα εἶναι μεγάλο, ἂν κ' ἐξηγεῖ ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς τὴν ψυχρὸν θεοσφύρησίν του :

«Περιορίσα στὴ ζωὴ μου τὰ πάντα. Δὲν ἐπιθυμῶ, οὔτε ἔχω καμιάν ἀπόλαυση πολυέσοδοι, οὔτε καὶν δαπανηρῆ. . . Καμιά φιλοδοξία, καμιά δίψα κτήσεως . . .

«Ἐννόησα ἀπὸ καιρὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσω στὸν κόσμον ἄλλο, ἀπὸ μερικὲς λυρικές κραυγές, διεσπασμένες ἀνάμεσα σὲ τους. . . Ἐὰν εἶχα ἐλεύθερο τὸν καιρὸ μου, ἐὰν ἠμποροῦσα νὰ προκαλέσω καὶ νὰ κυρηγήσω μιὰ συγκίνηση μὲ ὄλους τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς φθαρτικούς ἀκόμη τρόπους. —σαρκικῶς, συναισθηματικῶς, ἐγκεφαλικῶς— καὶ ἐπὶ τέλους νὰ τὴν ἀποτυπώσω καρφωμένην στὸ χαρτί, τότε ἀληθινὰ θὰ ἔβαζα τὸν ἑαυτὸ μου στὴ διάθεση τοῦ κόσμου: ἡ μοναδική μου ἐπιθυμία δὲν θὰ ἦταν ἄλλη παρὰ νὰ δώσω σιτοὺς ὁμοίους μου τίς ὑπέρτατες συγκινήσεις, καίοντας κυριολεκτικῶς τὸν ἑαυτὸ μου μέσα σ' αὐτές, καὶ κρατῶντας γι ἀπόλαυσή μου τὸ γλυκὸ καὶ τρομερὸ θαῦμα τοῦ νὰ γίνω τὸ ὄργανό τους. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ φαντασθῆς μὲ πόσο πάθος θὰ ἐδινόμουν καὶ πόσο αὐτὸ θὰ ἐσυντόμευε τὴ ζωὴ μου. Ἄλλὰ θ' ἄφηνα, ὡ εἶμαι βέβαιος, σελίδες δημιουργικὲς πού θὰ ἔφεραν δάκρυα καὶ ῥῆγος καὶ πού θὰ ἔκαναν τὸν ἀναγνώστη νὰ χλωμιάζη, ὡσὰν ἀπὸ χημικὴν ἐπίδραση. . .

«Ζῶ τὴ ζωὴ πού ζῶ, θυσιάζομαι στὴ θυσία πού μοῦ ἔλαχε, γιατί ἐγὼ τὸ προτιμῶ, ἐγὼ τὸ θέλω. Τὰ ἐξέτασα ὅλ' αὐτὰ ἐντελῶς ἄσχετα ἀπὸ τὴν ἐννοια οἰασθήποτε θεότητος καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἄσχετα πρὸς οἰανδήποτε μετὰ θάνατον ἐπιδοκιμασία. Δὲν πιστεύω ἄλλωστε στὴν μετὰ θάνατον ζωὴν».

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος

Αὐτὰ ἔγραφε τὸ 1931. Μὰ τὰ χρόνια κυλοῦν. Χρόνια γεμάτα ἀπὸ ἀέναη ψυχικὴ πάλη, μὰ καὶ χρόνια ἔπου τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ παίρνει μιὰν ἀνάταση, ἀναζητώντας ἐναγώνια τὴν οὐσία, τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς, μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Εἶχε ἔρθει τὸ πλήρωμα τοῦ Χρόνου. Κι ὁ Ἄγρας, ἐξαγνισμένος πιά, βρίσκει, στὶς τελευταῖες του μέρες, τὴ γαλήνη, πλησιάζοντας ἔσο πῆγαινε καὶ περισσότερο τὸ Θεό. Καὶ τὸν πλησίασε.

*

Πλησίασε, αὐτὸς ὁ ἀγνωστικός, τὸ Θεό, στὴ φοβερὴ ὥρα τοῦ θανάτου, μὲ τὸ δέος τοῦ μικροῦ, τοῦ ἀπροστάτευτου παιδιοῦ, πού βλέπει, μὲ τρομαγμένα μάτια, νὰ φεύγει γιὰ πάντα ἡ ζωὴ.

Στὸ νοσοκομεῖο πού τὸν ἐπισκέφτηκα ἀρκετὲς φορές, ἀπ' τὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ὁ Ἄγρας, γλωμὸς κι ἀδύνατος, κύτταζε γύρω του μ' ἀγωνία—μὲ τὴν ἀγωνία τοῦ Ἄγνωστου πού μέλλει ν' ἀντικρύσει σὲ λίγο ἡ ψυχὴ. Ὡστόσο, ἡ καρτερία του, σ' αὐτὲς τὶς φοβερὲς ὥρες, ἦταν ἀξιοθαύμαστη. Δεχόταν τὸ μισραῖο πού ἐρχόταν ἀδυσώπητο, μὲ στωϊκότητα, καὶ στὰ τελευταῖα του δράματα, τὰ τόσο ἐφιαλτικὰ, ἔβλεπε,—ἔπως μοῦ ξομολογήθηκε,—ἀγγέλους κι' ἄκουγε μιὰ θεία μουσική. Τὸ βασανισμένο κορμί, πού εἶχε κιόλας ἀρχίσει νὰ σήπεται, ἦταν πιά ἕνα ἀνώφελο φορτίο—καὶ ἡ ψυχὴ, παραδομένη ἀπὸ τώρα σ' ἄλλους κόσμους, ἔλο καὶ πλησίαζε, τὴν ὑστατὴ αὐτῆ ὥρα, πρὸς τὸ Θεό. Ξαναθυμόταν—ὦ! πόσο θαμπὰ—τὶς συζητήσεις μας μὲ τὸν Μπεράτη, τὸν Παράσχο καὶ μένα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. «Δὲ μπορεῖ κάτι πρέπει νὰ ὑπάρχει πέρα ἀπὸ τούτῃ τὴν ἐφήμερὴ ζωὴ» ψιθύριζαν ἀπεγνωσμένα τὰ μαραμένα χεῖλη του. Ὡρες τραγικὲς ἔπου ὁ ἀγνωστικός, θέλοντάς καὶ μὴ, πάσχιζε νὰ βρεῖ μιὰ σανίδα σωτηρίας,—σωτηρίας τῆς ψυχῆς του,—στὴν παρηγοριὰ ἑνὸς ἄλλου ἀφθαρτου κόσμου. Ὁ θάνατος συμφιλῶνε, ἔστω καὶ τὴν τελευταία στιγμὴ, τὸν Ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό. Κι' ἔτσι, κάπως, γαληνε-

μένος, ὁ Ἡπειρώτης τραγουδιστὴς παράδωσε τὴν ὑστατὴ πνοή του στὸ Δημιουργό του.

*

Ἕνα εὐλαβικὸ μνημόσυνο εἶναι οἱ ὠχρὲς αὐτὲς σελίδες. Ἡ ὥρα αὐτῆ, ἔπου χαράζω τὶς τελευταῖες γραμμὲς, μὲ τυλίγει τρυφερά, ἀπαλά, μὲ τὶς ἀέρινες κλωστὲς τῶν ἀναμνήσεων, ἔταν βαθεῖα ποτισμένος ἀπ' τῆς ἀγνῆς μας φιλίας τὸ γλυκὸ πιστό, μοῦ ἀφιέρωνε ὁ ἀείμνηστος ἀδερφικὸς φίλος τοῦτο τὸ τραγούδι, ἔπως ἔγραφε, «στὸ σύντροφο τῶν εἰκοσι χρονῶ» μὲ τὸν τίτλο:

ΓΙΑ ΦΥΣΑΡΜΟΝΙΚΑ ΤΗ ΝΥΧΤΑ

Πᾶμε ἀπ' τὸ σχολεῖο, πᾶμε ἀπ' τὸ στενό,
Ἕλα, σύντροφε τῶν εἰκοσι χρονῶ:
μέσα στὶς βραγιές, μέσα στὶς μουσικίες,
τραγουδᾶνε οἱ «ἔσωτερικές»...

Τραγουδᾶνε οἱ ἄπλερες καρδιές
στὶς μεσοσχολιατικὲς βραδιές.

Τὸ τραγούδι λέει γιὰ πεταλοῦδες
καὶ γιὰ κοριτσιίστικες πλεξοῦδες,
λέει καὶ γιὰ οὐρανὸ μὲ τ' ἀνθοκλώνια
καὶ μὲ πλοκαμούς τὰ χελιδόνια.

(Πὲς πὼς δὲ θὰ κλαῖς, πὲς καὶ θὰ στὸν πῶ
τὸν παλιὸ σκοπὸ, τὸν ἄπλερο σκοπὸ:
λέει γιὰ πεταλοῦδες, γιὰ τρεχάλες,
γιὰ τὸν ἥλιο μέσα στὶς ἀγκάλες).

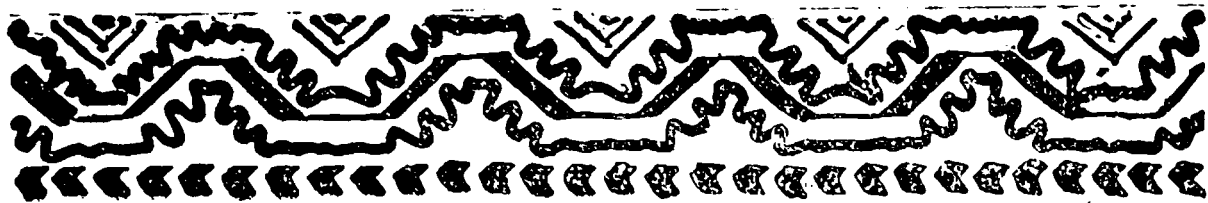
Τὸ τραγούδι στέκει — κι ἀπ' αὐτοῦ
πάει στὸν ἐπιτάφιο τοῦ Χριστοῦ.
Ἄκου! σὰν ἐκεῖνες τὶς βραδιές,
γιὰ τὸν Ἐπιτάφιο ψαλμουδιές!

Ἄκου, τὴν ἀκοῦς μὲ τὰ κορίτσια τ' ἄλλα;
ἀπὸ τ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα σὰν κουφάλα,
τρέχει τὸ τραγούδι καθαρὸ,
καθαρὸ σὰν τ' ἄνοστο νερό.

... καὶ μὲς τὴν κρεμάμενη τὴ γλῶσση,
σοῦσουρο γλυκὸ τὸ χελιδονολοῖ,
πλάση μυστικιά, πλάση τρυφερὴ
βόσκει τὴν ἀγάπη τὴ γλωσση.

Τ' εἶν' ἀπ' τὸ τραγούδι πιὸ πολὺ;

ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

15 ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

(ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΓΙΟ Κ. Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ)

Οί ανέκδοτες ἐπιστολὲς τοῦ Τέλλου Ἄγρα πού δημοσιεύει ἡ «Ἡπειρ. Ἐστία» εἶναι, ἀναμφισβήτητα, μιὰ προσφορὰ καὶ μιὰ συμβολὴ στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἡπειρώτη ποιητῆ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἔκταση τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν θὰ ἀπαιτοῦσε — ἂν δημοσιεύονταν αὐτούσιες — καὶ χῶρον καὶ χρόνον πολύν, ἡ «Ἡ.Ε.», ἀπὸ τοῦ τεύχους αὐτοῦ, θὰ δημοσιεύη μόνον τὶς χαρακτηριστικὲς ἐκείνες περικοπὲς οἱ ὁποῖες θὰ διαφωτίζουν τὸ μελετητὴ καί, ταυτόχρονα, θὰ τὸν ἱκανοποιοῦν αἰσθητικά.

*

Στὴν 5ῃ ἐπιστολῇ του, πού καλύπτει ἕξη πυκνογραμμένες σελίδες, ὁ Τέλλος Ἄγρας, ἀναλίσκεται σὲ διαβεβαιώσεις φιλίας πρὸς τὸν κ. Κώσταν Μιχαηλίδην καί, ἀντικρούοντας τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ τελευταίου, συλλαμβάνεται αἰσιοδοξῶντας, αὐτὸς πού τόσο ἀπαισιόδοξα ἔβλεπε τὴ ζωὴ!

στόμα εἶναι — καὶ κόρφοσ — καὶ φιλί !
κι ἀπ' τὴν κοριτσιίστικη φωνή
ἀνοιξαν καὶ τρέχουν οἱ οὐρανοί.

Ἄκου, τὴν ἀκοῦς μὲ τὰ κορίτσια τ' ἄλλα ;
πῶς ἀνέβηκαν τῆς νότας τους τὴ σκάλα !
Ἄκουσε, καὶ πὲς μου, ἅμα σωπάση,
θᾶχη νόημα δεῦτερον ἢ πλάση ;

(Πὲς πῶς δὲ θὰ κλαῖς, πὲς καὶ θὰ στὸν πῶ,
πάλι θὰ στὸν πῶ τὸν ἄπλερο σκοπὸ :
Τριαντάφυλλα ἔχει τῆς ἡμέρας,
σὺν μεσαπριλιάτικος ἀγέρας).

... Πᾶμε, πᾶμε ἀπ' τ' ἀνεργὰ τὰ χιόνια,
νὰ συνάξωμε τὰ χελιδόνια.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

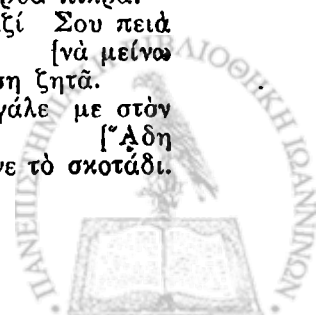
Παραθέτομε ἐδῶ τὴ πιὸ ἐνδιαφέρουσα περικοπὴ τῆς ἐπιστολῆς του :

«Μὰ τί εἶναι αὐτά, φίλτατε ; Θάνατος ;
Τὸ αἶνιγμα, τὸ σκότος, ἡ κρίσις, ὁ τάφος ;
Ὁ θάνατος ; Νὰ ζήσωμεν, ἀγαπητέ μου,
νὰ ζήσωμεν ! Μὴν μελαγχολεῖτε ! Ἀτενί-
σατε πρὸς τὴν ζωὴν· δὲν πιστεύω δυσβά-
στακτοὶ θλίψεις, πικρῖαι καὶ πόνοι νὰ σᾶς
πιέζουν τὸ παιδικὸν στήθος, ὥστε τόσον
προῶρως νὰ ζητῆτε τὴν φαινομενικὴν γα-
λήνην τῶν τάφων. Ζωή, αἶμα, φῶς, κίνηση,
Κίνηση, ὄχι τέλμα ! Πάσχετε ; Δὲν τὸ
πιστεύω.

Συχνάκις καταλαμβάνονται τὰ παιδιά ἀπὸ μίαν μελαγχολίαν, νευρασθενικὴν ἴσως, — ὅπως κι' ἐγὼ κάποτε — εἰς τὰ κορίτσια ἰδιάζουσαν, ἡ ὁποία τοὺς φέρνει μίαν γλυκύτητα πρὸς τὸ μνήμα. Φαντάζονται μὲ πάθος καὶ ἠδονὴν ἐκεῖνο, πού αὔριον θὰ ἀναλογισθοῦν μὲ φρίκην καὶ μὲ τρόμον. Ἴσως εἶναι τὸ πρῶτο καλύτερον, διότι συνηθίζουν εἰς τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ δὲν στερεῖ τόσας εὐχαριστήσεις ; Κι' ἐγὼ ἄλλοτε εἶχα πάθει ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρρώσθεια κι' ὁμολογῶ, ὅτι τώρα δὲν εἶμαι ἐνθουσιασμένος, ὅταν τὸ συλλογίζωμαι. Συνέθεσα τότε καὶ τὸ ἐπόμενον ἀτεχνο ποίημα, τὸ ὁποῖον παραθέτω ἄνευ ἀπολύτου ἐγωῖσμοῦ.

ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Ἔ σὲ βαρέθηκα Ζωή· ὅλο φαρμάκια πίνω
ἐστέρεψαν τὰ μάτια μου ἀπὸ δάκρυα πικρά.
Φεύγω γιὰ πάντα. Δὲν μπορῶ μαζί σου πειθ
[νὰ μείνω
τὸ κουρασμένο σῶμα μου ἀνάπαυση ζητᾶ.
Πάρε με, κῦμα γαλανὸ καὶ βγάλε με στὸν
[Ἄδη
Τὰ δακρυσμένα μάτια μου ποθοῦνε τὸ σκοτάδι.

Ἄ, μὲ ξεγέλασες Ζωὴ δὲν σ' ἤξευρα ἀκόμη
 Σ' ἔβλεπα δίχως δάκρυα, πίκρες καὶ στεναγ-
 [μούς·
 Κι' ἔλεγα πὼς μὲ πρόσμεναν ἀνθοσπαρμένοι
 [δρόμοι
 κι' ἀπ' τὴ χαρὰ μὲ τράβηξες σὲ πέτρες καὶ
 [γκρεμούς·
 Σ' ἔβλεπα πάντα γελαστή. Μὰ ἦσουν ἀπ' ὄξω
 [μόνο·
 κάτω ἀπ' τὸ γέλοιο ἔκρυβες λύπη, καῦμό καὶ
 [πόνου.

Δόστε μου τόπο ἡσυχῆ νεκροὶ εὐτυχιμένοι
 νᾶμαι μακριὰ ἀπ' τὸ θόρυβο καὶ ἀπὸ τὴν τα-
 [ραχή·
 γιὰτι ἀπ' τὸ δρόμο, ποῦκαμεν, εἶναι ξαποστα-
 [μέν η
 καὶ ἀποζητᾶ ξεκούραση ἢ μαύρη μου ἢ ψυχή·
 Θέλω νὰ κοιμηθῶ βαθειὰ σ' ἓνα παράλιο μνήμα
 καὶ νὰ χτυπᾶ ἀμέριμνο στὸ πλάγι μου τὸ κύμα.
 (1911)

Αὐτὸ εἶναι τὸ ποίημα ποῦ μοῦ ἐνέ-
 πνευσαν αἱ στιγμαὶ τοῦ μαρasmus τῆς με-
 λαγχολίας, τῆς καταπτώσεως. Μωρὲ ζωή!!!
 Ἄνακόψατε τὸν ἄνεμον τῆς ἀπελπισίας
 καὶ τῆς ἀπαγοητεύσεως. Primum vivere..»

*

Στὴν 6η, ἐπίσης μακροσκελῆ ἐπιστολὴ
 του, ἀποκαλύπτεται μιὰ ἀπὸ τὶς δραματι-
 κές μεταπτώσεις τῶν θρησκευτικῶν πεποι-
 θήσεων τοῦ νεαροῦ, τότε, ποιητὴ ποῦ κα-
 λαίει μεταξὺ πίστεως καὶ ἀμφιβολίας.

Σταχυολογοῦμε ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ του
 τὶς παρακάτω σκόρπιες περιχοπές:

«Ὀλίγας λέξεις ἀκόμη, τοῦλάχιστον
 ἴσως πρὸς ἀποχαιρετισμόν, φίλτατέ μου
 προστάτα τοῦ Θεοῦ.

Εἶσθε κεραυνοβολημένος ἀπὸ τὴν θρη-
 σκεῖαν, εἶσθε φανατικὸς ὑπὲρ αὐτῆς.
 Ἦθελα κι' ἐγὼ νὰ σᾶς ἐγνώριζα προσω-
 πικῶς.

Εἶσθε ἓνας τέλειος τύπος Χριστιανοῦ,
 εἰλικρινῆς, ἓνας τέλειος θρησκός, συνεννοη-
 μένος πληρέστατα καὶ ἡσυχος μὲ τὴν συ-
 νείδησίν σας.

Τὰ συγχαρητήριά μου, θερμὰ καὶ ἀψευ-
 δῆ. Προστατεύετε καλὰ τὸν Θεὸν καὶ θὰ
 σᾶς χρεωστῆ εὐγνωμοσύνην. Ποῦ σοῦ ξε-
 τρυπώνουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ προστάται! Καὶ
 τί θὰ ἐγένετο ὁ κακομοίρης ὁ Θεὸς χωρὶς
 αὐτούς!

Μήπως θὰ γίνετε Ἐπίσκοπος; Τότε,
 ἀγαπητέ μου, σᾶς προειδοποιῶ ὅτι ὅλο

ἐχθροὺς θὰ βλέπετε, καὶ φίλους ποῦθενά!

Εἰς τὴν πίστιν σας, ἐλπίζετε ποτὲ εἰς
 τὸν Θεόν; Ἐγὼ ἔχω λάβει πικρὰν πείραν
 αὐτῆς τῆς ἐλπίδος. Ἐλάτε γὰρ σᾶς διδάξω
 σᾶν ἓνας παπποῦς.

Τί μοῦ λέτε γιὰ τὰ ἀκατανόητα; Ἄχ,
 ἔσεἰς οἱ φιλόθρησκοι! Τὸ μόνον σας στή-
 ριγμα εἶναι αὐτό. Τὸ ἀκατανόητον, τὸ
 ἄγνωστον.

Ἐλάτε νὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὸ ἀκατανό-
 ητον, ποῦ νομίσατε πὼς μὲ φιμώνετε
 μ' αὐτό. Προσέξτε λίγο.

α) Ἡ Κατήχησις λέγει ὅτι κριτῆς τῶν
 καλῶν καὶ κακῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου
 εἶναι ἡ συνείδησις.

β) Ἡ ἠθικὴ συνείδησις ἐξανίσταται
 ὅταν ἴδωμεν ἓνα ἄνθρωπον πράττοντα κα-
 κόν. Ὅστε ἡ ἠθικὴ μας συνείδησις εἶναι
 εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ τὸ κακόν, ὅπερ ἡμεῖς
 καὶ οἱ ἄλλοι πράττουσιν. Ἡ: Ὅ,τι ἡ ἡμε-
 τέρα συνείδησις κρίνει κακόν, σημαίνει ὅτι
 κακόν εἶναι τοῦτο πράγματι.

γ) Ἀλλά, διατί ὅταν ἡ ἡμετέρα συνεί-
 δησις βλέπει κακόν πραττόμενον ὑπὸ τῆς
 φύσεως, καὶ τὸ θεωρεῖ πάλιν κακόν, καὶ
 ὀργίζεται κι' ἐξανίσταται, διατί τότε νὰ
 τὴν ἐξαναγκάσωμεν νὰ μὴ τὸ θεωρήσῃ
 κακόν, ἐνῶ προηγουμένως τὴν παρεδέχθη-
 μεν ὡς ἀψευδῆ καὶ ἀδέκαστον καὶ ἀτεγ-
 τον κριτὴν;

Διατί νῦν νὰ ἐκζητῶμεν καταφυγὴν
 εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ὅτι ἐνταῦθα ἡ συ-
 νείδησις ψεύδεται; Ὅριστε, ἐτέθη τὸ ζή-
 τημα. Ἀπαντήσατε λοιπόν! Πρὸς Θεοῦ,
 πρὸς διαβόλου, πρὸς οὔτινος θέλετε τέλος
 —ἀπάντησιν, ὄχι ἀφορισμόν. Τὸν ἀφορι-
 σμὸν ὅταν γίνετε ἱεράρχης.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγὼ ἔχω ἰδέας,
 τὰς ὁποίας κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μοῦ
 ἀνατρέψῃ, ἔστω καὶ μὲ ἔξοχον ρητορικὴν
 δυνατότητα. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς δείξω τὸ
 ἀπέραντον κοιμητήριον τῆς πασχούσης ἀν-
 θρωπότητος. Ἐκεῖ διαφαίνεται γιγαντιαία
 ἡ Θεία Καλωσύνη.

Δὲν θέλω νὰ σᾶς καταστήσω ὁμοιδεά-
 την. Θὰ τὸ εἶχα αἰωνίαν τύψιν. Ἐξάγειν
 ἀνθρώπον ἐκ τῆς γαληνίας πλάνης πρὸς τὸ
 εἶπαι εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀληθείας, οὐδὲν
 ἐγκληματικώτερον. Ἐγὼ ἐξήχθην μόνος.
 Τὸ καταπεπονημένον πνεῦμα μου ἐξήγα-

γεν αὐτὸ ἑαυτό. Καὶ πόσον ὑπέφερα! Ἄλλως τε αὐτὸ τὸ λέγω κάπου.

... τὸ φῶς σου ἄς εἶναι ψεύτικο·

Ἡ Εἰρήνη ἄς εἶναι πλάνη . . .

Φθάνει νὰ μὴν εἶν' ἄγρια

φουρτούνα ἀληθινή . . .

Ἐτελειώσαμεν. Δὲν ἔχω πλέον ἄλλο τί νὰ σᾶς γράψω. Ἄν θέλετε νὰ μοῦ μεταστρέψετε τὰς ἰδέας μου, θαυματουρήσατε. Ὁ Θεὸς δὲν μὲ λογαριάζει καὶ μὲ ἀφήνει νὰ τὸν κατηγορῶ. Ἐκτὸς ἂν ὁ ἴδιος μοῦ ἐμπνέει ὄπλα διὰ νὰ κτυπῶ. Διὰ τοῦ ἰδικοῦ μου πνεύματος προσβάλλει αὐτὸς ἑαυτόν; Ἡσυχεῖτε. Ὁ Θεὸς θέλει νὰ μείνω ὅπως εἶμαι, θέλει νὰ με καταποντίζη, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀλάσσει τὰ πράγματα. Εἶναι φοβερὰ αὐτά, τὰ ὅποια ὑποφέρω».

*

Ἡ 7η δεκασέλιδη ἐπιστολὴ τοῦ Τέλλου Ἀγρα μὲ ἡμερομηνίαι 29 Ἰουλίου 1914 ἀναφέρεται στὴν προσπάθεια νὰ διακριθῇ στὶς σπουδές του καὶ ἐκδηλῶναι τὸν ἄκρατο φιλογερμανισμό του πού, στὶς ποιὸ κάτω περικολές τῆς ἐπιστολῆς του, ξεσπάει μὲ τὴν ἀναφώνησιν: *Es lebe Deutschland!* Πόσο διαφορετικὴ, ἀλήθεια, θα ἦταν ἡ γνώμη τοῦ ποιητῆ ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα ὡς κατακτηταί . . .

«Μὲ τίνος μέρος εἰσθε κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον; Εἶμαι ἀπροκαλύπτως καὶ μόνον ὑπὲρ τῆς Γερμανίας. *Es lebe Deutschland!!!* Ζητῶ ραυγάζει ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τὰς Γαλλικὰς νίκας καὶ ὅμως ἐν Παρισίοις Βουλγαρικὸς Σύλλογος, ὑπὸ τὰ Γαλλικὰ ὄμματα συνέλεγεν ἐράνους ἀνενόητος. Χειροκροτεῖ διὰ τὰς νίκας τῆς Μεγ. Βρετανίας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, τῆς προαιωνίας ὑποδουλωτρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὴν Κύπρον, καὶ νὰ δίδῃ τὴν Ρωμυλίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἐευφημεῖ τὸν Ρωσικὸν Κολοσσόν, τὸν ὑπερασπιστὴν τοῦ ἐχθροῦ μας Σλαυϊσμοῦ, τὸν τείνοντα νὰ διαλύσῃ τὸ μεγαλύτερον Ἐθνικόν μας ὄνειρον. — Ἀγαπῶμεν τὴν Σερβίαν, ἡ ὁποία τελείως ἠδιαφόρησεν, ἡ φιλιότητι Σύμμαχος, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὸ Ἑλληνικώτατον Μοναστήριον, καὶ τόσα ἀκόμη, διὰ τὰ ὅποια σιωπῶμεν,

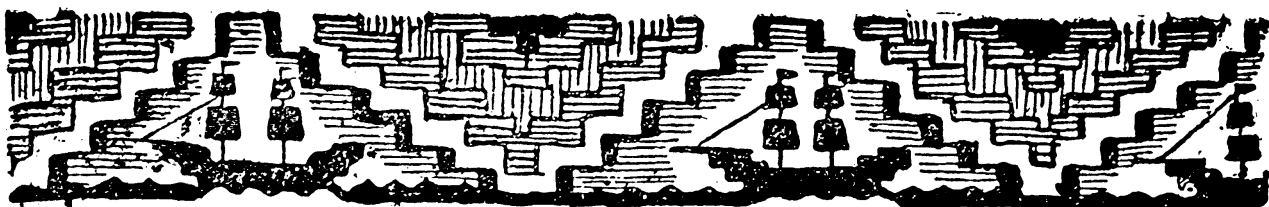
— ἐν ᾧ διὰ τὴν Ἡπειρον κλαίομεν. Εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον μᾶς ἀπρηνήθη τὴν βοήθειάν της εἰς τὸ Πέτσοβον, ὅπου τόσοι Ἕλληνες κατεσφάγησαν. — Καὶ ἡ Γερμανία; Δὲν ἔδωκεν — ἢ τὸ ἐλσημονήσαμεν τόσον γρήγορα, δὲν ἐπέμεινεν αὐτὴ νὰ δοθῇ ἄθικτος καὶ ἀπείρακτος ἡ Καβάλλα εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ποῖος τὴν ἐβοήθησεν; Κανείς! Μόνη της! Ἡ μήπως τὴν ἐβοήθησεν ἡ Ρωσσία, ἡ ζηλοτύπως βλέπουσα — καὶ ἄς τὸ κρύπτῃ — νὰ αὐξάνηται ἡ Ἑλλάς εἰς βάρος τοῦ προστατευομένου της Σλαυϊσμοῦ;»

*

Στὴν 8η ἐπιστολῇ, πού δὲν παρουσιάζει ἄλλο ἐνδιαφέρον, φαίνεται ὅλη ἡ ἀποστροφή τοῦ λεπτοφυοῦς καὶ ὀργανικὰ ἀδυναμοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν χειμῶνα γίνεται δὲ λόγος γιὰ δυὸ σχετικὰ διηγήματά του μὲ τίτλο «Ὅταν πέφτουν τὰ φύλλα» καὶ «Ὅταν σβύνῃ τὸ φῶς».

Λέγει, λοιπόν, πρὸς τοὺς δυνατούς πού χαίρονται τὴν παγερὴ αὐτὴ ἐποχὴ: «Ἄ, ὁ χειμωνιάς σας, ὁ χειμωνιάς σας! Πού τὸν ὀνομάζετε ὠραίαν ἐποχὴν! Τί ὠμορφιά εἶναι νὰ πνέῃ παγωμένος ἄνεμος ἀπὸ τὰ χιονισμένα βουνά, νὰ παγώνουν τὰ χέρια, νὰ τρέμῃ τὸ σῶμα, τὸ χιονόνερο νὰ κτυπᾷ στὸ πρόσωπο, νὰ τρυπᾷ ὡς μέσα στὰ κόκκαλα; Τὸν ὀνόμασαν ἐποχὴν τῆς ἐργασίας! Σὰν νὰ ὀνόμαζαν τὸ χιόνι ἐποχὴν τῆς θερμότητος. Ἄμ κυριολεκτικῶς καὶ συμβολικῶς, ποιὰ εἶναι ἡ πιὸ νεκρὰ ὥρα, παρὰ ἡ ὥρα, — τὰ ἀτελείωτα εἰκοσιτετράωρα — πού τὰ νέφη καταβαίνουν καὶ ἀράζουν μελάνοπτέρυγα, σκυθρωπά, ἄγρια, σὰν ἀποσταμένα πουλιά, καὶ ἡ καλυβούλα εἶναι κατάκλειστη, πόρτες καὶ παράθυρα κλειστά, καὶ τὸ χωράφι εἶναι ἔρημον, καὶ τὸ μαγγάνι ἀδρανεῖ, καὶ μόνον ὁ βορριάς, αὐτὸ τὸ «αἰχηρὸν» ψυχὸς, σηκώνει τὴν σκόνη δλόκληρα μέτρα ὑψηλά, καὶ σφυρίζει μέσα ἀπὸ τὶς ἐλιές σὰν ἔχιδνα; Καλοκαῖρι! Οὔτε ἄνοιξη, οὔτε φθινόπωρον. Καλοκαῖρι, ἡ γλυκυτέρα ἐποχὴ, ἀπέναντι τῆς τερατωδεστερας, ἡ ἀβροτέρα ἀπέναντι τῆς φρικωδεστερας, ἡ θερμότης πρὸ τοῦ ψυχους, πρὸ τοῦ σκάτους τὸ φῶς.»

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΣ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΣΑΝ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΑΥΤΟ τὸ ἀνάγνωσμα, πὸν προσφέρω στοὺς συμπατριῶτες μου διὰ μέσου τῆς ἀγαπητῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», περιμένε ἀδημοσίευτο, ὅπως καὶ ἄλλα γραφτά μου, μιὰ πενταετία. Γιὰ νὰ κατατοπίσω τὸν ἀναγνώστη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ χαρακτήρα του, ἐξηγῶ πὼς πρόκειται γιὰ σχολικὲς ἀναμνήσεις, προορισμένες κυριώτερα γιὰ μεγάλα παιδιὰ, κατὰ προτίμηση τῆς ἐπαρχίας, μὰ καὶ γιὰ ὅποιον ἄλλον. Τὴν ἰδέα μοῦ τὴν ἔδωσε ἓνας καλὸς φίλος, στὰ γραφεῖα κάποιου περιοδικοῦ, καὶ τὰ πρῶτα κομμάτια γράφτηκαν παραγγελμένα ἀπ' αὐτό. Μολονότι δὲν ἔγινε τρόπος νὰ δημοσιευτοῦν ἐκεῖ, θεώρησα σκόπιμο νὰ μὴν τ' ἀφήσω στὴ μέση καὶ τὰ συνέχισα, στὸν ἴδιο βέβαια τόνο, ἀποκλείοντας ὑλικὸ τοῦ κύκλου πὸν μποροῦσε ν' ἀντιβαίνει στὸν εὐρύτερα παιδαγωγικὸ σκοπὸ αὐτῆς τῆς σειρᾶς. Ἔδωσα δηλαδὴ προτεραιότητα στὰ μισοῖστορικά—μισοανεκδοτικὰ στοιχεῖα καὶ διατήρησα μονάχα ὅσο ἔπρεπε τὴ λογοτεχνικὴ ἐπένδυσή τους.

Ἐφόσον λοιπὸν δὲν πρόκειται γιὰ ἔργο φαντασίας, ἀλλὰ γιὰ ἓνα εἶδος ἡμερολόγιο ἀπὸ μνήμης, εἶναι φυσικὸ νὰ μνημονεύονται ὀλοένα πραγματικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, μὲ τὰ ὀνοματὰ τους. Προσπάθησα νὰ τὰ θυμηθῶ καὶ νὰ τ' ἀποδώσω πιστὰ, παρ' ὅλο πὸν τὸ μνημονικὸ ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια μπορεῖ καμιά φορὰ νὰ λαθεύει. Χρειάζεται ἄραγε νὰ τονίσω—γιὰ ὅσους τυχὸν θὰ μπορούσαν νὰ φανταστοῦν κάτι τέτιο—πὼς γράφοντας αὐτὸ τὸ κείμενο δὲν εἶχα στὸ νου μου νὰ θίξω κανέναν, οὔτε ζωντανὸ οὔτε πεθαμένο; Ἡ μόνη μου πρόθεση ἦταν νὰ δείξω πὼς ἀπάνω κάτω λειτουργοῦσαν τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς μου καὶ τί δυσκολίες συναντούσαμε στὴ μόρφωσή μας ἐμεῖς τὰ φτωχὰ χωριατόπουλα. Τὰ ἔγραψα μὲ ἄκακη (ὄχι καὶ ἄκριτη ὁμως) νοσταλγία, ξαναζωντανεύοντας ἔτσι ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς μου. Ὅπου φωτίζω σημεῖα πὸν μοιάζουν κάπως μὲ σκιές, τὸ ἔκαμα γιὰ τὴν ψυχολογικὴ ἀλήθεια καὶ μὲ ὅλη τὴν καλὴ θέληση πὸν πρέπει νὰ διακριθεῖ ἓνα συγγραφέα.

Ἀθήνα, ἀρχὲς τοῦ 53.

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΟΛΙΟ ΜΟΥ

○ ΠΡΩΤΟΣ ΜΟΥ δάσκαλος ἦταν ὁ πατέρας. Αὐτὸς μοῦ πρωτόδειξε τυπωμένα τὰ γράμματα, ἀρχίζοντας βέβαια ἀπ' τὰ πιὸ εὐκόλα, καὶ μ' ἔμαθε νὰ τὰ προφέρω, νὰ τὰ συλλαβίζω. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ τοῦ χρωστάω περισσότερο εἶναι πὼς πῆρε μὲ τὸ δουλευτάρικο, τριχωτὸ χέρι του τὸ δικό μου τὸ ἄμαθο, τὸ δισταχτικὸ καὶ μὲ δίδαξε πῶς νὰ γράφω. Καθὼς ὁ ἴδιος, παρ' ὅλη τὴ λιγοστή μόρφωσή του, ἔγραφε προσεχτικὰ καὶ κανονικὰ, μ' ἓναν τύπο δικό του, εὐανάγνωστο κι ἐλκυστικὸ, πῆρα ἀπ' αὐτὸν τὴ συνήθεια τοῦ λεπτοῦ καὶ ωραίου γραψίματος, ἔτσι ποῦ μὲ τὸν καιρὸ νὰ γίνω σχεδὸν καλλιγράφος καὶ ν' ἀκούσω γι' αὐτὸ ὄχι λίγους ἐπαίνους στὴ ζωὴ μου. Μὰ γιὰ τὴν καλλιγραφία τοῦ πολυσπουδαγμένου γιοῦ εὐθυνόταν ὁ λιγογράματος πατέρας, μὲ τὶς δυὸ ἢ τρεῖς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ.

Δὲ μάθαιναν πολλὰ γράμματα στὸν καιρὸ του· πολλοὶ μάλιστα, τῆς ἴδιας ἡλικίας μ' αὐτόν, δὲν ἤξεραν οὔτε νὰ βάλουν τὴν ὑπογραφή τους. Κι ὅταν τοὺς πῆραν ἀργότερα στὸ στρατιωτικὸ ἢ ὅποτε παρουσιάζονταν στὸ δικαστήριον, δήλωναν σὰν τὸ φυσικώτερο πράγμα : ἀγράμματος. Τὸ καταλάβαιναν καὶ μόνοι τους πὼς αὐτὸ δὲν ἦταν σωστὸ, ἴσως νὰ ντρέπονταν κιόλας κατὰ βάθος, μὰ δὲ μπορούσαν πιά νὰ τὸ διορθώσουν. Κι ἂν ἡ ἀμορφωσιά τους ἔμοιαζε μ' ἓνα εἶδος ἀναπηρία, ἦταν πολλοὶ γύρω τους ποῦ ἔπασχαν ἀπὸ τὸ ἴδιο σακατλίκι. Στὸ κάτω κάτω παρηγοριόταν μονάχοι τους λέγοντας : «Δὲ βαριέσαι ! Σάματι θὰ γίνω γὼ παπὰς ἢ γραμματικὸς ;». Σ' αὐτὲς τὶς δυὸ κατηγορίες ἦταν ἀπαραίτητα τὰ γράμματα· οἱ ἄλλοι μπορούσαν νὰ κάμουν καὶ χωρὶς αὐτά.

Τόριχναν ἔξω λοιπὸν ἐπαναλαβαίνοντας διασκεδαστικὰ τὸ εὐθυμο στιχάκι, ποῦ τὸ ἔξεραν ἀκόμα κι' οἱ γυναῖκες καὶ τόλγαν σὰν παροιμία ἢ σὰν ἔρκρι :

Ἄλφα βῆτα,
κόψι πῆτα,
φαί κι ἰσύ,
δό μ' κὶ μένα !

Ὡς ἐκεῖ ἔφταναν οἱ πνευματικὲς γνώσεις τῶν περισσότερων, ἀντρῶν καὶ γυναικῶν. Σὲ μερικὸς εἶχε μείνει, σὰ μακρινὴ ἀνάμνηση παλιᾶς διδαχτικῆς μεθόδου, τότε ποῦ τὰ μάθαιναν ἀπόξω κι ἀνακατωτά, καὶ τὸ ἐξῆς μνημοτεχνικὸ, σὰν εἶδος κινέζικα :

Ἄλφα—ὦ
βῆτα—ψῆ
γάμα—χί. . .

Οἱ δασκάλοι τότε ἦταν σπάνιο δείγμα, κι ἂν ἔβγαινε κάποιου κάπου κανένας, δὲ θάρχονταν νὰ φάει ψωμί στὰ δικά μας τὰ φτωχοχώρια, σ' ἐκεῖνο τὸ ἔρμον καυκὶ ἀνάμεσα Τζουμέρκου καὶ Ξεροβουνοῦ, ποῦ ἔχει κατακάτσει φαίνεται ἀπὸ παμπάλαια γεωλογικὴ καθίζηση, γιὰ νὰ τυραννιοῦνται ἀπὸ γεννητὰ φτώχεια οἱ κάτοικοί του. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ δίδασκαν οἱ παπάδες, σὰν οἰκογενειακὸ τους προνόμιον, σὰ μυστικὸ τοῦ συναφιοῦ τους, στοὺς γιούς των ποῦ θὰ κληρονο-

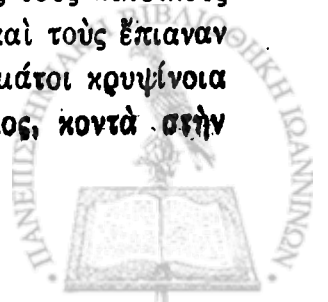
μοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα, στοιχεῖα ἀπ' τὸ Χτωήχι καὶ τὸ ψαλτήρι πού τάχαν μάθει μὲ κόπο κι' οἱ ἴδιοι, ὑπηρετώντας κανέναν καλόγερο κοντινοῦ μοναστηριοῦ. Ὁ πρῶτος κοινοτικὸς δάσκαλος πού ξέπεσε στὰ μέρη μας (τὰ χωριά μας δὲν εἶχαν ξαγοραστεῖ ἀκόμα ἀπ' τὸν Ἀφέντη) ἦταν κάποιος Τσαποδόνης, πού ἀξίζει νὰ ποῦμε γι' αὐτὸν μερικά.

Ὁ Τσαποδόνης δὲ λέγονταν ἔτσι πραγματικά, μὰ χρωστοῦσε τὸ παρατσούκλι στὰ δόντια του, μεγάλα τάχα σὰν τσαπιά. Θὰ ἦταν κακόθωρος, φαίνεται, νομίζω πὼς εἶχε καὶ κάποια κουτσαμάρα, ἔτσι πού προκαλοῦσε τὴν ἀποστροφὴ καὶ τὸν τρόπο στ' ἀνυπόταχτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παιδιὰ. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν διαθέσιμο χτίριο γιὰ σχολιό, τὰ μάζεψε σ' ἓνα παρακλήσι, ἀπ' αὐτὰ πού λειτουργιοῦνται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴ μνήμη τοῦ ἀγίου τους, κι' ἐκεῖ προσπαιθοῦσε «νὰ τοὺς γιομίσει τὸ κεφάλι» μὲ κρανίσια βέργια, μὲ τσουνκίδες στὰ χέρια, μὲ γονατίσματα ἀπάνω σὲ χαλίκια, μὲ κλεισίματα μὲς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἄλλα μεσαιωνικὰ μαρτύρια. Οἱ πιὸ πολλοὶ δὲν ἄντεχαν καὶ μὲ πρώτη εὐκαιρία τὸ σκάγαν, γιὰ λίγο ἢ γιὰ πάντα. Πιὸ τυχεροὶ ἦταν ὅσοι ἔκαναν ὑπομονὴ στὸ δάρισμα, στὶς κλωτσιές καὶ στὰ βρισίδια τοῦ μανιακοῦ δασκάλου τους, τοῦ διαστραμμένου Τσαποδόνη, ὥστε πρόφταιναν πρὶν φύγουν νὰ ἔχουν μάθει νὰ χαράζουν «δυὸ κλίτσες» στὸ χαρτί καὶ νὰ ξέρουν νὰ κάνουν ἓνα λογαριασμὸ τῆς προκοπῆς.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὴ φυσικὴ φυγοπονία τῶν ἀκαλλιέργητων μαθητῶν καὶ τὴν τάση τους γι' ἀνταρσία μπροστὰ στὸν τύραννο παιδαγωγό, πού ἡ συναίσθηση τῆς δυσμορφίας του τὸν ἔκανε ἀκόμα χειρότερο, αὐτὲς ὅλες τὶς κακὲς προϋποθέσεις τὶς διευκόλυνε ἀρκετὰ κι' ἡ ἀνοχὴ τῶν μανάδων μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ. «Δὲν τόχω γὼ τὸ παιδί μου νὰ μοῦ τὸ σκανιάσει ὁ ἀντίχριστος» ἔλεγαν οἱ νοικοκυράδες μὲ μίσος γιὰ τὸ δάσκαλο. Δὲν τὰ πονοῦσαν μονάχα, τὰ χρειάζονταν κιόλας. Τὰ εἶχαν βοηθοὺς στὶς δουλιές τους, στὰ γίδια, στὰ χωράφια παντοῦ. Οἱ ἄντρες ἔλειπαν, δούλευαν, καὶ τὰ παιδιὰ ἦταν χρήσιμα ἀπὸ ἕξη ἕφτὰ χρονῶν. Τὶς καλοκαιρινὲς διακοπὲς ἀντικαθιστοῦσαν τοὺς μεγάλους. Ἀλλὰ καὶ τὶς καθημερινὲς δὲν τ' ἄφηναν ἔτσι τὶς διαθέσιμες ὥρες. Ὅταν λοιπὸν οἱ μεγάλοι ἔβλεπαν πὼς προτιμοῦσαν καὶ τὰ ἴδια νὰ λείψουν ἀπὸ τὸ βάσανο τοῦ σχολιοῦ, τάκοβαν ἀπὸ κεῖ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα γιὰ νὰ γίνουν γιδάρηδες ἢ τεχνίτες ἢ σκαφτιάδες, σὰν τοὺς πατεράδες τους.

Ὁ πατέρας μου, ἀντίθετα πρὸς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους χωριανούς, εἶχε ἀπὸ φυσικοῦ του μεράκι γιὰ γράμματα καὶ δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ κάνει συντροφιά πρὸς ὄψωπα ἀνώτερα του, προπαντὸς γραμματισμένους.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν κι' ὁ δάσκαλος ὁ Καράμπαλης, πού ὑπηρετοῦσε στὸ γειτονικὸ χωριό, ἀν καὶ καταγόταν ἀπ' ἄλλοῦ, πέρα ἀπ' τὸ ποτάμι. Δὲν ξέρω πὼς εἶχε ριζώξει ἐκεῖ κι' ἔμεινε ὡς τὰ τέλη σχεδὸν τῆς ζωῆς του, συνταντισμένος μὲ τὰ λαδάσκια, μὲ τοὺς σπληνιάρηδες, ὅπως παραγκωμιάζαν οἱ δικοὶ μας τοὺς κατοίκους αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, ἐπειδὴ εἶχε βρουτσίλια, μέρη πολὺ νοτερά, καὶ τοὺς ἔπιαναν συχνὰ θέρμες, κιτρνίζαν ἀπ' τὴν ἀδυναμία. Κρουφοὶ ὅπως ἦταν, γεμάτοι κρυψίνια καὶ ἀντιξηλία μεταξύ τους, εἶχαν ἰσόβιες διαφορὲς καὶ ὁ δάσκαλος, κοντὰ στὴν

κύρια ὑπηρεσία του, πρόσφερε κι ἄλλην, ὄχι λιγώτερο σπουδαία γι' αὐτούς : νὰ συντάσσει μὴνύσεις. Ἦξερε καὶ τὶς σκάρωνε μιὰ χαρὰ, ἔτσι πού νὰ μὴ μπορεῖς νὰ ξεφύγῃς ἀπὸ τὶς πλεχτάνες τῆς δικονομίας του. Ἐπειδὴ τὸν εἶχαν ὅλοι ἀνάγκη, καταφεύγοντας σ' αὐτὸν μὲ κάθε μυστικότητα, προσποιώνταν πὼς δὲν ἤξεραν ποῖος ἦταν ὁ συντάχτης τῆς μὴνυσης τοῦ ἀντίδικού τους καὶ δὲν τὸν πείραζαν αὐτόν, τὸν εἶχαν σὰν ἓνα εἶδος οὐδέτερο ἔδαφος, βγάζοντας τὰ μάτια μεταξύ τους καὶ μὴν ἀπολείποντας ποτὲ ἀπὸ δικαστήρια. Νομίζω μάλιστα πὼς ὁ δάσκαλός τους, ἀπασχολημένος νὰ πλουτίζει τὶς γνώσεις του μὲ τὰ πολύπλοκα τῆς δικονομίας, πού ἔβρισκε κιόλας κάποια κρυφὴ ἠδονὴ σ' αὐτά, δὲν εἶχε καιρὸ, δὲν τὸν τραβοῦσε νὰ καταγίνεται μὲ τὴ δασκαλική.

Ἀπ' τὶς πολλὲς φορὲς πού ἔρχονταν ὁ Καράμπαλης (Θεὸς σχωρέστον !) μουσαφίρης στὸ σπίτι μας καὶ κουβέντιαζαν μὲ τὸν πατέρα μου δίπλα στὴ γωνιά, κάποτε ὁ τελευταῖος ἔφερε τὴν κουβέντα γύρω σ' ἐμένα, πού στεκόμουν περίεργος καὶ ἄκουγα μὲ σεβασμό, πρωτότοκος τῆς φαμίλιας, πεντέξη χρονῶν. Ὁ Καράμπαλης, κιτρινοπρόσωπος κι αὐτὸς σὰν τοὺς ξενοχωριανούς του, μὲ κοίταζε μ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο του βλέμμα πίσω ἀπ' τὰ γυαλιὰ καὶ γιὰ νὰ φανεῖ, καταλαβαίνω, ὑποχρεωτικὸς μὲ κάλεσε κοιτᾶ του. Πλησίασα ὅλο δισταγμούς, μ' ἐκεῖνο τὸ μίγμα συστολῆς καὶ καμώματος πού ἔχουν τὰ παιδιὰ.

Ὁ Καράμπαλης ἔβγαλε ἀπ' τὴν τσέπη του ἓνα μολύβι καὶ χαρτί, πῆρε ἀπ' τὴ «θουρίδα» μας ἓνα παλιὸ μεταφρασμένο Βαγγέλιο μὲ πέτσινο ντύμα γιὰ ν' ἀκουμπᾷ καὶ ἄρχισε τὴ μύησή του στὰ θαυμαστὰ τῆς παιδείας.

— Τὸ βλέπεις αὐτὸ πού ζωγράφισα ἐδῶ ; Σὰν τί μοιάζει ; Δὲ σοῦ πάει στὸ νου, ἔ ; Νὰ στὸ πῶ ἐγώ. Εἶναι σὰν ἀγκίστρι, σὰν αὐτὸ πού ψαρεύουν στὸ ποτάμι, τὰ ξέρεις. (Δὲν τάξερα καθόλου, γιὰτὶ ὁ Ἄραχθος μᾶς ἔρχονταν λίγο μακριὰ καὶ δὲν ψάρευε κανένας ἀπ' τοὺς δικούς μου). Αὐτὸ λοιπὸν —συνέχισε ὁ Καράμπαλης— εἶναι τὸ ι, τὸ γιώτα.

Δὲν τολμοῦσα ὅμως νὰ τὸν ρωτήσω πὼς ἦταν ἀπ' τὰ δυό : τὸ ι ἢ τὸ γιώτα ; Ἐπειτα σχεδίασε ἓνα στρογγυλάδι.

— Αὐτὸ πάλι μὲ τί μοιάζει ; (Πάλι δὲν ἤξερα, τὰ εἶχα σὰ χαμένα). Αὐτὸ εἶναι σὰν τὴν κουλούρα πού ζυμώνει ἡ μάνα σου (καὶ μοῦ ἔδειξε πραγματικὰ πού ζυμωνόταν στὸ σκαφίδι). Λέγεται ο, ὄμικρον. Τὰ δυὸ μαζὶ κάνουν ἴο. Κατάλαβες ; Ξεροκατάπια ἀπ' τὴν ἀμηχανία μου.

— Πρόσεξε τώρα, συμπλήρωσε ἀμείλιχτος ὁ ζόρικος μουσαφίρης μας. Θὰ σοῦ φτιάσω μιὰ κουλούρα κι ἓνα ἀγκίστρι μαζὶ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἄλφα. Ἐχομε λοιπὸν καὶ λέμε : ἴο, ἴα . . . Πές τα κι ἐσύ. Ἐλα, μὴ ντρέπεσαι.

Τὸ κεφάλι μου εἶχε γίνεῖ σὰν καζάνι, δὲ μπορούσα νὰ σταθῶ στὰ πόδια ἀπ' τὴν ταραχὴ μου. Στ' αὐτιά μου σφυροκοποῦσαν ἀκατανόητοι ἤχοι : ἴο - ἴα. Ἀνάθεμα τὰ γράμματα !

Φαίνεται πὼς ὁ Καράμπαλης μὲ λυπήθηκε, ἢ βαρέθηκε ἴσως, καὶ μ' ἄφησε κείνη τὴ φορὰ.

Ὅταν σὲ κάμποσο διάστημα ἦρθε ἡ ἐποχὴ νὰ μὲ στείλουν στὸ δάσκαλο, δὲν

ἤθελα νὰ πάω στὴν ἀρχή. Δάσκαλό μου θὰ εἶχα τὸν ἴδιο τὸν Καράμπαλη, γιατί ἀπὸ ἔλλειψη δικοῦ μας θὰ πήγαινα στὸ διπλανὸ χωριό, πού τὸ σκολειό του δὲν ἦταν καὶ τόσο μακρυνὰ ἀπ' τὸ σπίτι μου. Μὲ χίλια βάσανα μὲ κατάφεραν νὰ πάω, γιατί φοβόμουν τὰ σκυλιὰ στὸ δρόμο, φοβόμουν καὶ τὸ λόγγο πού θὰ περνοῦσα. Κι ἂν δέχτηκα, ἦταν γιατί θάχα συντροφιά τῆ Λάμπρω τῆς Ζωίτσας, πρώτη μου ξαδέρφη πού θάμενε στὸ σπίτι μας, ἐπειδὴ τὸ δικό της βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀπόσταση γιὰ νὰ πηγαινοέρχεται. Κι ἦταν τότε ἡ πρώτη κοπέλα πού ἀποφάσιζε νὰ πάει σὲ σκολειό, καὶ μάλιστα σὲ ξένο χωριό. Ἡ παρακίνηση ἴσως νὰ προερχόταν ἀπ' τὸν πατέρα μου, γιατί ὁ δικός της ἔλειπε τότε στὰ ξένα.

Ἡ Λάμπρω, μεγαλύτερή μου στὰ χρόνια, ἦταν καὶ πιὸ προχωρημένη στὰ γράμματα. Ἐγώ, μὲ ὅλη τὴν προπαίδεια τοῦ πατέρα μου (πού ταξιδεύονταν κι αὐτὸς κατὰ διαλείμματα), θ' ἀκολουθοῦσα τῆ μικρότερη τάξη : τὴν πρώτη κατωτέρα.

Ἀπὸ τότε λοιπὸν ξυπνάγαμε μπονῶρα, παίρναμε τὸ μεσημεριανὸ μαζί μας, τρώγοντας καὶ κάτιτι γιὰ νὰ μὴ «μᾶς ἔρθει νέκρα» ὡς τότε καὶ ξεκινάγαμε μαζί μὲ τῆ Λάμπρω περυνώντας ροῦγες καὶ κουλούρια καὶ δασότοπο ὥσπου νὰ φτάσουμε πέρα στὸ σκολιό. Τὸ σκολιό δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ ἓνα χαγιάτι ἐκκλησιᾶς. Δὲ θυμᾶμαι πιά ἂν εἶχαν καθόλου θρανία, μὰ ἐμεῖς οἱ μικροὶ καθόμασταν ἀπόξω στὰ πεζούλια καὶ χαζεύαμε. Κανένας δὲν ἀσχολοῦνταν μ' ἐμᾶς, ὁ δάσκαλος δὲ μᾶς ἔδινε καμιὰ σημασία. Οὔτε μᾶς διάβαζε οὔτε μᾶς ἔβγαζε μάθημα. Θαρρῶ μάλιστα πὼς οὔτε μᾶς εἶχε καθόλου στὸ λογαριασμό του, δηλαδὴ περασμένους στὸν κατάλογο, πού δὲν ἐκφωνοῦνταν ποτέ. Καμιὰ φορὰ περνοῦσε ἀπὸ κοντά μας κανένας μεγάλος (καὶ σ' ἐκείνη τὴν ἡλικία ἡ διαφορὰ τῶν ἐτῶν δείχνει τεράστια) γιὰ νὰ μᾶς πετάξει κάνα πείραγμα ἀπ' τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματός του :

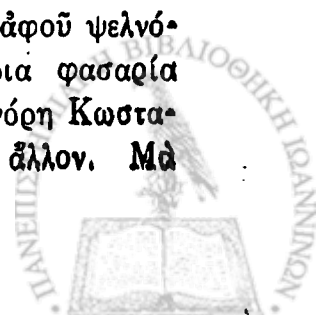
— Τί κάνετ' αὐτοῦ, μωρὲ κουκουτσέλια ;

Καὶ ἤμασταν ἀλήθεια σὰν ἀλλάγητα κοτόπουλα, προορισμένοι νὰ θαυμάζουμε τὰ παιγνίδια τῶν μεγάλων, τὰ τρεξίματα καὶ τὰ κυνηγητά τους, πού αὐτοὶ σὰν ἀληθινοὶ κοκόροι μὲ γενναῖο λειρὶ ἔδιναν μάχες μεταξύ τους καὶ παράβγαιναν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον σὲ θαρραλέους ἀγῶνες. Ἐμεῖς ζαρῶναμε στὴν ἄκρη μας καὶ τοὺς κοιτάζαμε μ' ἀνοιχτὸ στόμα.

Κοιτάζαμε τὸ Σταῦρο τοῦ Λαμπράκη Χήρα, πρατάρη ἀπάνω στὸ βουνό, πού τὸν φώναζαν οἱ συνομήλικοί του «τσάπ ! τσάπ !», σὰ νάταν τσάπος, τράγος μαθὲς κι ὄχι μαθητῆς, πὼς ἀνέβαινε τὰ σκαλοπάτια στὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν του καὶ κρυφοτήραγε ἀπὸ τὰ σπασμένα τζάμια μέσα στὸν ὄντα, νὰ ἴδει ἂν ξύπνησε ὁ δάσκαλος ἀπ' τὸ μεσημεριάτικο ὕπνο, καὶ τούριγνε πετραδάκια κρυμένος νὰ τὸν ξαφνιασῆ στὸν ὕπνο του, ἐνῶ κι ὁ ἴδιος κι' ὄλοι ἄλλοι ἀποκάτω, ἠθικοὶ συνένοχοι του, ἦταν ἐτοιμοὶ νὰ τὸ βάλουν στὰ ποδάρια μὲ ἀλαλαγμούς.

Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες μας, μὲ χωρατὰ πιὸ πολὺ παρὰ μὲ μαθήματα.

Θυμᾶμαι κάποτε πού ἤμασταν ἀπόξω στὴ λάκα, κοντὰ στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς, ἐκεῖ πού γινόταν ὁ χορὸς καὶ τὸ πανηγύρι κάθε Ἀηλιός, ἀφοῦ ψελνόταν τὴν πρώτη μέρα ἡ λειτουργία ἀπάνω στὸ βουνό. Εἶχε γίνῃ κάποια φασαρία κι ὁ δάσκαλος βγήκε νὰ μαλώσει, νὰ «μπατσαλιάσει» τὸ πολὺ, τὸ Γληγόρη Κωσταγιῶργο, παληκαρόπουλο ἀπ' τὸ μαχαλά μας, πού εἶχε δειρεῖ ἓναν ἄλλον. Μὰ

καθὼς ἔτρεξε ὁ Καράμπαλης νὰ πιάσει τὸν ἔνοχο, κάπως ἔκανε, κεῖ στὸ χλοῖσμένο γλιστερό χῶμα, καὶ γλιστράει ἄξαφνα καὶ πέφτει καταγῆς. Βάνουν τὰ γέλια τὰ παιδιά, ὁ δάσκαλος σκυλιάζει ἀπ' τὸ κακό του.

— Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς, ἔλα δῶ! φοβερίζει τὸ Γληγόρη, καθὼς πολεμάει νὰ σηκωθεῖ λασπωμένος.

Μὰ ἐκεῖνος δὲν εἶναι κουτὸς νὰ κάτση νὰ πιαστεῖ γιὰ νὰ τὸν κλείσει ὁ Καράμπαλης στὴ φυλακή του.

Μὲ τὶς ἑλαφρὲς σεγκουνοῦλες του (γιατὶ ντυνόταν ἀπὸ τώρα σὰ βλαχάκι), μὲ τὶς σβέλτες πατοῦσες του, ποὺ δὲν τὶς βάραινε ἀπὸ κάτω ποδεσιά, ρίχνοντας πίσω μιὰ ὑστερη ματιὰ καὶ βλέποντας πῶς εἶχε καταντήσει τὸ δάσκαλο ἄθελά του, περήφανος ἐξάλλου γιὰ νὰ δεχτεῖ μετάνοια καὶ τιμωρία, ἔβγαλε ὅλη του τὴ φόρα, γίνθηκε ἄνεμος, ἔβγαλε φτερὰ καὶ στάθηκε μόνο πέρα στὸ κονάκι του, ἴσως κιδίλας οὔτε κεῖ, παρὰ ψηλὰ στὴν Τζούμα, νὰ πιάσει ἀπὸ τὰ τώρα τὸ κλαρί, νὰ κάμει γιάτάκι του τὸ γράβο, ἐκεῖ ποὺ ἤχοῦσαν πρόσχαρα τὰ κυπροκούδουνα ἀπ' τὰ γιδοπρόβατα του.

Ἔχετε γειά, γράμματα, ψηφιά τοῦ διατάνου! Δὲ θὰ σκάσουμε μεις τὴ χολή μας, δὲ θὰ τὸ πάρομε κρυφὸ μαράζι.

Τσοπανάκος ἤμουνα,
φλογερίτσα λάληγα. . .

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

Η Π Ε Ι Ρ Ω Τ Ι Κ Α Ι Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι

— Ἔπιασα ἄν' ναν κλέφτ' τὸν ἀφήνου, δὲ μ' ἀφήν'

(γιὰ ὄσους ἐπιχειροῦν νὰ ξεφορτωθοῦν ἀπὸ κάτι γιὰ τὴν ἀπόκτησι τοῦ ὁποίου ἐμόχθησαν καὶ τὸ ὁποῖον τελικὰ ἀπεδείχθη ἐπιζήμιο).

— Εἰς σπῆτι κριμασμένον σκοινὶ δὲν ἀναβάνουν.

(γιὰ ὄσους ἀνοίγουν συζήτησι μπροστὰ σὲ ἐνόχους ἢ ὑπόπτους γιὰ κάτι),

— Εἰς τὰβλα ποὺ δὲν ἔστρουσις, τὸ χέρι μὴν ἀπλώνεις

(γιὰ ὄσους ἀναμιγνύονται σὲ ξένες περιουσιακὲς κ.λ.τ. ὑποθέσεις)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΙΩΑΝΝΟΨΚΙΤΣΑΡΑ, 'Εκπαιδευτικοῦ

ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ

ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο ψυχολογικὸ ὄν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἱστορικὸ. Λόγω τῆς ψυχοφυσικῆς του συστάσεως, ἂν καὶ ἔχη τὴ διαρκῆ τάση πρὸς τελειοποίησιν, γιὰ νὰ γίνῃ π ρ α γ μ α τ ι κ ἄ ν θ ρ ω π ο ς' καὶ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ, πού ἡ φύση τοῦ τὸν προορίζει, χρειάζεται νὰ μορφωθῇ καὶ νὰ διαπαιδαγωγηθῇ. Αὐτὸ ὁμῶς σημαίνει, ὅτι τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ὅλης ζωῆς τὸ ἀποτελοῦν ἡ μόρφωση καὶ ἡ ἀγωγή καὶ ὅτι «τὸ μεγάλο μυστικὸ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ἀγωγή», ὅπως χαρακτηριστικὰ παρατηρεῖ ὁ Kant. Ἔτσι, ἡ ἀγωγή εἶναι ὑπάλληλος τῆς μορφώσεως καὶ μαζί οἰκοδομοῦν τὸ παλάτι, πού λέγεται Πολιτισμός'. Χωρὶς αὐτὲς τὶς δυό, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ Πολιτισμός καὶ Ἐξέλιξις. Μαζί συντελοῦν στὴ «μορφικὴ» λειτουργία τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία γίνεται ὄχι μόνον μὲ τὸ ἄτομον καὶ γιὰ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σύνολον καὶ γιὰ τὸ σύνολον, καὶ μὲ τὸ Ἔθνος καὶ γιὰ τὸ Ἔθνος, καὶ γενικὰ μὲ τὸ «Εἶδος» καὶ γιὰ ἀνωτέρους σκοποὺς τῆς Ζωῆς.

Τὸ ἄτομον χωρὶς τὴν Κοινωνία δὲν δύ-

ναται νὰ ἀνέλθῃ καὶ νὰ τελειοποιηθῇ. Καὶ ἡ Κοινωνία πάλι, χωρὶς τὴν ἀνύψωση καὶ τελειοποίησιν τοῦ ἀτόμου, δὲν ἔχει τὴ δύναμιν καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ ἀτενίσῃ καὶ νὰ φθάσῃ στὴν τελειοποίησίν της. Γι' αὐτὸ, τὸ ἄτομον καὶ ἡ Κοινωνία, εἶναι ἀξίες ἀλληλένδετες, διατελοῦν σὲ διαρκῆ συνάρτηση καὶ ἀλληλεπίδραση καὶ ἀποτελοῦν τὴν πορεία καὶ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς Ἀγωγῆς, πού ἔχει τὴν ἴδια ἡλικία μὲ τὸν ἄνθρωπον. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς Ἀγωγῆς παρουσιάζεται συνολικόν, ὀλοκληρωτικόν καὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ λύσιν του, ἀπαιτεῖται συντονισμὸς ὅλων τῶν παραγόντων της. Γιατί, δὲν εἶναι ἡ σχολικὴ παιδεία ὁ μόνος παράγων ἀγωγῆς. Αὐτὸ εἶναι μιὰ παλαιὰ ἀντίληψιν. Πρὸ, παράλληλα καὶ μετὰ τοῦ σχολείου ἐπίδρουν πῶς ἀποτελεσματικὰ ἴσως ὠρισμένοι παράγοντες, ὅπως εἶναι : ἡ οἰκογένεια, ἡ ἐκκλησία, οἱ διάφορες παιδικὲς καὶ νεανικὲς ὀργανώσεις καὶ ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ.

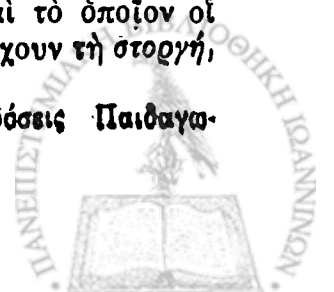
Ἡ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ εἶναι τὸ φυσικὸ κύταρον πού συνεχίζει τὸ ἔργον τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ ἀρχὴ της εἶναι θεία καὶ ἱερά, γιὰ τὴν αὐτὴ ἐναπόκειται ἡ διαιώνησις τοῦ εἶδους. Εἶναι ἐκ φύσεως προωρισμένη νὰ ἀσκήσῃ ἀγωγή. Αὐτὴ εἶναι ὁ εἰδικώτερος Παιδαγωγός. Εἶναι ὁ φυσικὸς πυρήνας μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται ἡ πῶς σταθερὴ ἀγωγή. Καὶ ἂν οἱ γονεῖς δὲν εἶναι μορφωμένοι, ἔχουν κάτι πού πηγάζει ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ αἵματος καὶ τὸ ὁποῖον οἱ διδάσκαλοι δὲν τὸ ἔχουν. Ἔχουν τὴ στοργή,

1. Πλάτων (Π. Ραζέλ. Σωφρον. σ. 114): «Ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον ἡμερον, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχούς, θεϊότατον, ἡμερώτατόν τε ζῷον γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὅποσα γῆ φύει». β) Μένανδρος : «Ὡς χαρίεν ἐστ' ἄνθρωπος, ἐάν ἄνθρωπος ἦ».

2. Πίνδαρος : «Γένοιτο οἶος ἐστι».

3. Ἄλ. Καρρέλ (Ἄνθρωπος ὁ ἄγνωστος. Μετ. Ν. Τζαρτζ. σ. 236) : «Ὁ Πολιτισμὸς ἔχει σκοπὸ τὴν πρόοδο, ὄχι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μηχανῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου».

4. Π. Κοροντζῆς : Παραδόσεις Παιδαγωγικῶν.

πὸν δημιουργεῖ τὸ στοργικὸ περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο γεννιοῦνται, τρέφονται καὶ ζοῦν ὅλη τὴν ἱεραχία τῶν ἀξιών τὰ παιδιὰ. Τὸ ἔνστικτο τῆς μητρότητος καὶ τῆς πατρότητος, ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη δύναμη τῆς άγωγῆς, καὶ αὐτὸ ὀδηγεῖ τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα νὰ ἀντικρούζουν στὸ πρόσωπο τοῦ Παιδιοῦ τὴν ἀθανασία. "Ο,τι τὸ παιδί συνηθίσει στὴν οἰκογενειακὴ του ζωὴ, δὲν τὸ λησμονεῖ. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «καὶ γὰρ τὸ εἰδισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται ὁμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῆ φύσει». Ὁ Πλάτων ὀνομάζει τὴν οἰκογενειακὴ άγωγή «τροφή» ὃ δὲ Ξενοφῶν παρατηρεῖ ὅτι : «Τὰ γὰρ καλὰτε καγαθὰ οὐ διὰ τὰς ὠραιότητος, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τῆς οἰκογενείας ἐπαύξεται. . .». "Ετσι λοιπὸν ἡ οἰκογένεια παρουσιάζεται ὡς ἀναντικατάστατος μορφωτικὸς παράγων τῆς άγωγῆς. Ἐπ' αὐτοῦ ὃ Πυθαγόρας ἔλεγε : «Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ σεβασμιώτερον ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς. . .»¹. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχίζει ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ ἐμβρύου καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς κορύας πλάκας τοῦ τάφου. Ὁ πατέρας ἔμμεσα καὶ ἡ μητέρα ἄμεσα.

Τὸ παιδί χρειάζεται ἀγάπη. Ἀγάπη θεορμή, ὀλοκληρωμένη, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ζωῆς του. Τὸ παιδί πρέπει ν' ἀγαπιέται, γιὰ νὰ μάθῃ νὰ ἀγαπᾶ. Τὸ παιδί πὸν αἰσθάνεται, πὸς τὸ ἀγαποῦν, ζητάει νὰ ὑπακούσῃ, νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτοὺς πὸν ἀγαπᾶ. Ποιὸς ὅμως εἶναι ὃ ἐνδεδειγμένος γι' αὐτό ; Ποιὸς ἔχει τὴ φυσικὴ ἱκανότητα ; Ποιὰ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀγάπης, τῆς στοργῆς, πὸν ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς άγωγῆς ; —«Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὴν μητέρα ;» λέγει ὃ Παλαμᾶς. — «Τὰ ἔννεα δέκατα τῶν ὡς μεγάλων δοξασθέντων ἀνθρώπων εἰς τὰς μητέρας τῶν ὀφείλουν τὸν πυρῆνα τοῦ μεγαλείου τῶν. . .»²

Καὶ πράγματι ! Ἡ ΜΑΝΑ εἶναι !

ΜΑΝΑ τὴ λένε κάθε ἀρχή, ἔχει δὲν ἔχει ψυχὴ. ΜΑΝΑ εἶναι ὃ κόσμος, ΜΑΝΑ ἡ γῆ πὸν τὴν ποδοπατοῦμε καὶ αὐτὴ

δὲν παύει ν' ἀποδίδῃ καρποὺς καὶ ἄνθη, ὅλα γιὰ ΜΑΝΑ³ ὀμιλοῦν ! . .

— Γιατί ;

Γιατὶ εἶναι γλυκύτατη ! Εἶναι γεμάτη στοργή ! Εἶναι οὐρανόπλαστη. Ἀπλῆ καὶ φυσικὴ, σὰν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Ὀλο ἀγάπη καὶ φροντίδα. Περιστέρα Ἀυτῆ, κυπαρισσάκι καὶ χαμομηλίτσα τὸ παιδί, πὸν τοῦ ἀνοίγει καὶ τοῦ μεγαλώνει τὴν καρδιά, γιὰ νὰ χωρέσῃ ὅλα τὰ μάγια τοῦ κόσμου. Ἡ μάνα ἡ αἰώνια μήτρα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ παιδί ὃ δροσερὸς τῆς καρπός.⁴

Ἡ Μάνα ! «Σὰν ποιὸς νὰ σ' ἄκουσε μὲ στήθος κρύο, ὄνομα θεῖο ;» Καμμιά λέξη δὲν ἔχει τὸ βάρος τῆς, τὸ ὕψος τῆς, τὸ βάθος τῆς καὶ τὴ γλύκα. «Μάνα !» Τὸ παιδάκι, ὃ μεγάλος καὶ ὃ γέρος . . . Ὁ λεβέντης, ὃ ἀρρωστημένος . . . Ὁ ξηνητεμένος . . . Ὁ πληγωμένος. Ἀκοίμητη στὸ χρέος τῆς ! Τί γλυκὰ μάτια, τί μελῖρρυτα χεῖλη ! Χαρὰ ἀπέραντη ! Ἡ καρδιά τῆς εἶναι μιὰ ἄβυσσος, πὸν στὸ βάθος τῆς βρῖσκεται πάντοτε ἡ συγγνώμη, καὶ ἀνοιγμένη, ὅσο καὶ ἡ Πλάση. Εἶναι ὃ ἥλιος τοῦ σπιτιοῦ, πασίχαρη. Τὸ μαγικὸ βασίλειο τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ χρυσοῦ, πὸν ὃ πόνος γλυκαίνει καὶ τὸ δάκρυ στεγνώνει σὲ βελουδένιο τάπητα. Γέλιο⁵ εἶναι, κίνημα, πράξη. Ὀμορφιά πὸν δὲ χάνει ποτέ !

Γιὰ θυμηθεῖτε . . . Ἐλάτε, γιὰ λίγο, στὰ πρῶτα σας χρόνια. Καὶ κατόπι διαβαίνετε ἀγάλι—ἀγάλι ὡς τὰ ὕστερνά σας. Τὰ βλέπετε ; Τ' ἀκούτε ; Ἡ φωνὴ τῆς εἶναι ! «Χρυσὸ μου . . . ἀγγελούδι μου . . . μάτια μου . . . Χαρὰ μου . . . φῶς μου...»

Πὸς εἶναι γυρμένη στὸ λίκνο ! Τί καλά ! Δροσοσταλίδες στὴ δίψα σας τὰ δάκρυά τῆς τὰ καυτὰ. Ζωογόνο ἀέρι στὴν ἀνάσα σας τὸ ὄνειρό τῆς τὸ ἀπαλό, δίπλα στὸ προσκεφάλι σας. Τροφή τὸ γλυκό, τὸ

4. Δ. Καμπούρογλου : Θρύψαλα σ. 44.

5. Ἰαπωνικὴ Παροιμία : Ἐπειδὴ ὃ Θεὸς δὲν ἠθέλε νὰ τὰ κάμῃ ὅλα μόνος του, ἔπλασε τὴ μητέρα.

6. Ἰ. Κιτσαρᾶς : Στὴ Χριστιανὴ καὶ Ἑλληνίδα μάνα (Ἐφημ. Ἐθν. Ἄγων 2.252).

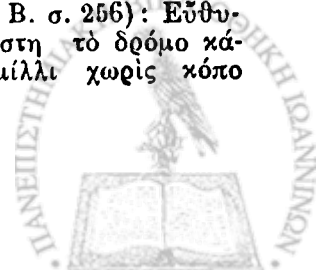
7. Μπαλζάκ : La femme de 30 ans p. 217.

8. Σαίξπηρ (Πανδ. Καν. Β. σ. 256) : Ἐῖθιμη καρδιά ὅλη μέρα ἀκούραστη τὸ δρόμο κἀνει, — Ἡ θλιμμένη καὶ τὸ μίλλι χωρὶς κόπο δὲν τὸ φθάνει.

1. Κίτσου - Κιτσαρᾶ - Κωσταδήμα : «Ὁ νέος Ἑλλήν διδάσκαλος» σελ. 100

2. Ἐδ. Συρέ. Μέγ. μύσαι. Πυθαγ. (Μετ. Κ. Κτίστη II σ.74).

3. Χρονόγράφημα : «Εἰς κυβερνήτης».

άυλο νανούρισμά της: «Ύπνε πού παίρνεις τὰ μικρά, έλα πάρε και τούτο, μικρό — μικρό σου τ'όδωκα, μεγάλο φέρε μού το». Και τὰ γλυκά και τρυφερά και όλόθερμα φιλιά, σαν τήν άνοιξιάτικη δροσιά στα λουλούδια, σφραγίζουν τής ζωής σας τὸ μεγάλομα. Και όλα, όλα είναι μεταξένια άπλωμένα φτερά για τὸ άνέβασμά σας! Και τὸ στήθος της παραμένει τὸ κέντρον τοῦ κόσμου για τὸ παιδί. Νά, λοιπόν γιατί είναι τὸ πρόσωπο, πού πιὸ άμεσα και δετικά, πλαισιώνει τὸ έργο τής άγωγής στη νηπιακή ήλικία! Θρέφει τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ, λύνει και πλουτίζει τή γλώσσα, καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα¹, ποτίζει τήν ψυχή του, έπιζητεῖ τήν ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων και τὸ οδηγεῖ στη συμμετοχή τοῦ φαινομένου τής ζωής. Και τὸ παιδί; Κοντὰ στη μάνα αισθάνεται τήν ύπαρξή του άλώβητη και μόνο ή παρουσία της συμπληρώνει τὸ 'Εγώ του'. Χωρίς τή μάνα ή ζωή του είναι κενή και χαώδης. 'Η μορφή τής ψυχής του άρρυθμος. . . 'Η ύπόστασις του σκοτεινή. . . 'Ο κόσμος του φυλακισμένος και ή κινησή του μηδέν. . .

"Ετσι κατανοεῖται ή σημασία και ή σπουδαιότης τοῦ δεσμοῦ των, πού είναι ένστικτώδης και καμμιὰ γλώσσα δέν είναι ικανή νά τὸν παραστήση. Μὲ τὸν δεσμόν αὐτὸν ποδηγετεῖ τὸ νήπιο στα πρώτα βήματα τής ζωής του, τοῦ παρέχει τήν πρώτη και πιὸ σπουδαία γνωριμία τοῦ κόσμου, τοῦ διαμορφώνει τὸν χαρακτήρα τής ψυχής του και τοῦ χαράσσει τήν «άρμονία» και τὸν «ρυθμό», με ήρεμία και ύπομονή, με άπειρη άγάπη και φωτεινὴ διορατικότητα. Καρτερικὴ και με πρωτότητα κατεργάζεται τήν εύρυθμία και εύταξία τής ζωής τοῦ παιδιοῦ. 'Η συμπεριφορά της προσδιορίζει τὸ «γίγνεσθαι» τοῦ παιδιοῦ και ή καθ' όλα καλή ή κακή ψυχοσύνθεσή της άποτελεῖ τήν άνεξίτηλη σφραγίδα τής ψυχικῆς εξέλιξως τοῦ παιδιοῦ. Διαρθρώ-

νει τή ζωή τοῦ παιδιοῦ με τὰ γνωρίσματα τής τάξεως και τοῦ ρυθμοῦ και μάλιστα από τήν πρώτη στιγμή τοῦ θηλασμοῦ. Ρυθμικὰ τὸ χορεύει στα γόνατά της, πού είναι τὸ πρώτο και μεγάλο σκαλί, πού άνεβαίνει και τοῦ λέει τὰ καλά παραμύθια², πού ριζώνει στην καρδιά του τής ζωής τήν αλήθεια. Και λέγει χρυσά, και σπέρνει καλά στην άσπαρτη ψιγή του με άλέτρι ποτε τὸ «άχ!» και ποτε τὸ «εὔγε!». Στ' αντίκρουσμα, στο μίλημα με τ' άμίμητα πλάσματα, σύνδεσμος είναι ή Μάνα. Κάθε της νεῦμα, και μιὰ φαντασία! Κάθε της λόγος και μιὰ ύμνωδία. Τὸ οδηγεῖ στο εἰκόνημα, με χέρι γερό, και τοῦ μαθαίνει νά ύμνη τοῦ Πατέρα τὰ θεῖα. Και τὸ παρουσιάζει στην Πρώτη τή Μάνα. Και τὸ βλέπει τὸ Πρώτο Παιδί. Και στο φῶς τοῦ κεριοῦ, στις δειλές τοῦ καντηλιοῦ τις ματιές, στη σιωπή και μαγεία πού άπλώνει όλογύρω τ' άναμμένο λιβάνι, άνεβαίνει από τὰ χεῖλη του ή θερμὴ προσευχή στο Οὐράνιο Βασίλειο. Πρώτα Αὐτὴ εύχαριστεῖ, παρακαλεῖ και δοξάζει, και στερνά αὐτὸ ακολουθεῖ, για τὸν πατέρα πού αὐτὴ τὸν εμπνέει, για τὸ σπίτι του, τὸ χωριό του, τήν πόλη του, τήν 'Ελλάδα και τὸν κόσμο. Κάθε της πράξη ποτίζει τὸ αἷμα του με τοῦ Ὑμνου τή λαχτάρα: "Αγιος ὁ Θεός. . ." και «Χαῖρε, ὦ χιῖρε 'Ελευθερία».

Μὲ τή γλωσσικὴ προσπάθεια και τὸν μητρικὸ δεσμό, ενεργεῖ έτσι, ὡστε νά μεταλαμπαδεύεται τὸ φῶς τῶν γενεῶν πού παρηλθαν³, νά αναπτύσσεται ὁ φυλετικὸς δεσμός και νά καλλιεργῆται ή 'Εθνικότης του. Μεταγγίζει τὰ πρώτα και πιὸ γόνιμα στοιχεία από τις παραδόσεις και δοξασίες, τὰ ήθη και έθιμα και γενικά τις εθνικὲς ἀρχές. Σφραγιστεῖ διαφέροντα και κατευθύνσεις πρὸς τήν πολιτιστικὴ και εθνικὴ ύπόσταση τής φυλῆς της, δημιουργεῖ τήν

4. Γ. Δροσίνη: Κι όταν ιστορεῖ ὁ παπποῦς τὰ τέρατα, πού έπλασαν και πίστεψαν οἱ αἰῶνες, τὰ παιδιά θά τρέμουν για τοὺς Δράκοντες. θά καρδιοχτυποῦν για τις Γοργόνες.

5. Πλάτων (Κρίτων 51 Α Παύρ. σ. 44): Μητρος τε και Πατρος τε και τῶν άλλων προγόνων άπάντων τιμώτερόν έστιν ή Πατρις. . . τοῖς νοῦν έχουσι.

1. 'Ερβερετ (Β. Οίκον. Συλλ. σ. 16): Μία καλή μήτηρ έχει αξίαν εκατόν διδασκάλων.

2. Κ. Δημητροπούλου: 'Εξελικτικὴ Ψυχολογία.

3. 'Αγιος Αύγουστινος: Δόστε μου καλές μητέρες και θά σας αλλάξω τήν όψη τοῦ κόσμου.

πιό άσφαλή συνοχή παρελθόντος και μέλλοντος και κατεργάζεται την αιώνια της φυλής της άνθηση. Ο πρώτος σπόρος των φυλετικών κατευθύνσεων καλλιεργείται από της νηπιακής ηλικίας. Οί θρησκευτικές και έθνικές έκδηλώσεις της Μάνας¹ προκαλούν τὰ πρώτα και θεμελιώδη βιώματα στην ψυχή του νηπίου, πού άργότερα με την ένι-σχυση πάλι της άγωγής θά θεμελιωθῆ τὸ *έθνικοθρησκευτικὸν ιδεῶδες* τοῦ ατόμου, τὸ *έλληνοχριστιανικὸν Πιστεύω*.

Ἡ Μάνα τάσσεται ἀπὸ τὴ θεία δημιουργία ὡς πρώτος και φυσικὸς Παιδαγωγός, έξουδετερώνει τὴν αδυναμία τοῦ νηπίου, ἀποτελεῖ τὴν ἀδιαπέραστη ἀσπίδα του ἀπὸ κάθε διαστρέβλωση και τὸν πρώτον και πιὸ άσφαλή ὁδηγὸ πρὸς τὴν εὐτυχία της ζωῆς του.

Τί ὥρες εἶναι ἐκεῖνες, πού πιασμένο στὸ χέρι της, στὴν ποδιά της τὸ παιδί, ὁδηγεῖται στὸ σχολεῖο και λέγει τὸν κρυφὸ της καὶμὸ στὸ δάσκαλο : Θέλω νὰ ἰδῶ τὸ παιδί μου ἄνθρωπο ! Αὐτὸ της φτάνει.. Ναί ! Νὰ ἰδῆ τὸ παιδί της ἄνθρωπο, και ἄς μὴν ἔχη διαβάσει τὸν Θεόφραστον, πού λέγει : «Τὸ νὰ εἶσαι ἄνθρωπος, κ' σμεῖσαι ἀπὸ τὸ διαμάντι τῶν ἀρετῶν, εἶναι ὑπέροχη ἀρετή. Εἶναι ἡ πρώτη και ἴσως ἡ μόνη πού ἐμπνέει στὸν ἄνθρωπο ἡ θρησκεία και περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλες τις ἄλλες». Ναί ! Ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῆ τὸ παιδί της στρατιώτη ! Νὰ καμαώσῃ τὴ νιότη και τὴ λεβεντιά του. Ν' ἀκουστῆ τὸνομά του ! Νὰ γίνῃ — με τὴ γλῶσσα της Παιδαγωγικῆς — *προσωπικότης ἐλεύθερη και αὐτόνομη με κοινωνικὸ δυναμισμό², με τὴν ἀρμονικὴ ἔνωση τοῦ φυσικοῦ και πνευματικοῦ ΕΙΝΑΙ του, τὴ δημιουργία ἰσχυρῆς και ἀγαθῆς βουλήσεως, ἀντάξιος κληρονόμος και συνεχιστῆς τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ, πού τοῦ κληροδοτῆσαι οἱ πρόγονοί του, πρᾶγμα πού συμπίπτει στὸ ἀκέραιον με τὸν σκοπὸν της άγωγῆς, Αὐτὸ εἶναι τὸ*

σταυροδρόμι τοῦ σκοποῦ της Ἄγωγῆς και της καρδιάς της Μάνας. Τῆς καρδιάς πού εἶναι θρόνος ! Τῆς ψυχῆς της πού εἶναι βρύση ἀκένωτη ἀπὸ βάλσαμο, ἀπὸ τὸ *ἄφθαρτο της Πίστewς μάνα, ἀπὸ τοῦ Ναζωραίου τὰ νάματα !*

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ παιδιοῦ της γίνεται σκιά και τὸ ἀκολουθᾷ στὸ πλάϊ του. Τρέμει, μὴ λάξη και μπουμπουκιάσουν οἱ ἄνθοι τοῦ καλοῦ της καρδιάς του και τοὺς τινάξῃ ὁ παγωμένος βορηᾶς τοῦ κακοῦ, σὰν τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιάς τὰ λουλούδια ὁ Γενάρης. Πῶς φτερουγίζει και χτυπάει ἡ καρδιά της, δίπλα στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου. . . Στὸ κάθε παραμίλημα, Αὐτὴ ξαγρυπνάει. Στὸν κάθε κίνδυνο τοῦ παιδιοῦ της, φίδια φαρμακερὰ τὴ ζώνουν. Και τί κροῖμα. . . Πόσες φορές ἀπὸ τὸ ἴδιου τοῦ παιδιοῦ της τὸ χέρι δὲν της μῆκε στὴν καρδιά της τὸ μαχαίρι³. . . Τὸ πικρὸ του τὸ στόμα, τὸ κακό του τὸ μάτι, τὸ στραβὸ του περπάτημα, πῶς τῆς ζάρωσαν ἄκαιρα τοῦ μετώπου τὴν Ὀλύμπια ὄψη, και τῆς ἄσπρισαν τ' ἀπαλά της μαλλιά. . . Και ἀκόμη, δὲν ξεστόμισε λέξη πικρὴ. Καί γυμνὴ μεσ' στ' ἀγκάδια, φορτωμένη στ' ἀνέβασμα τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ. . . ἔκλαψε μόνο. . . γιὰ τὸ παιδί της πικρὰ. Ἄφησε, ναί, δάκρυα νὰ χυθοῦν, πούηταν αἶμα, σταγόνες χοντρῆς τῆς καρδιάς της σὰν τὴν φίλησαν χεῖλη Ἰουδα. . . Σὰν τὴν σκέπασαν νύχτες Δεκέμβη. . . Μένει ἡ ΜΑΝΑ. . . Εἶναι πάλι ὠραία και προσμένει μ' ἀνοιχτὴ τὴν ἀγκάλη. Κι ὅταν φθάσῃ τὸ παιδί σὲ ἀπόγνωση, στὴν καρδιά της γυρίζει ν' ἀγγίξῃ ἡ καρδιά του Στὴν ἀγάπη της νὰ βρῆ τὴ συγγνώμη. Στὴ στοργή της νὰ βρῆ σωτηρία. Στὴν ψυχὴ της νὰ πάρῃ τὴ δύναμη, πού τὴ δίνει τὸ χέρι τοῦ Πλάστη.

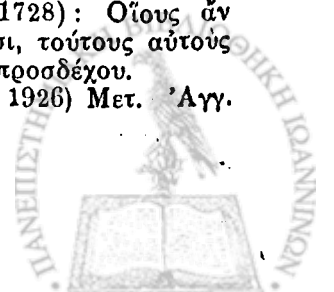
Κι' ἂν πονᾷ σφαδασμένη, γιὰ τὸ γυιὸ πού της ξεκούμπησε τὴν καρδιά της ; Τότε : «Κυλάει ὁ νιὸς και ἡ καρδιά κυλάει και τὴν ἀκούει νὰ κλαίῃ και νὰ μιλάῃ. — Μιλάει ἡ μάνα στὸ παιδί και λέει : — Ἐχτύπησες ἄγορι μου ; . . και κλαίει. . .»⁴.

1. Πιθαγόρας (Ἐδ. Συρέ. Μέγ. Μύσται Πυθ. Μετ. Κ. Κτίστη. Σειρ. II σ. 75) : Ἡ ἀγάπη τὴν ὁποία ἔχει κανεὶς διὰ τὴν πατρίδα του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην πού ἡσθάνθη διὰ τὴν μητέρα του κατὰ τὴν παιδικὴν ηλικίαν. •

2. Π. Ἀντωνοπούλου : Πρὸς τοὺς μέλλοντας διδασκάλους και τοὺς κοινωνικοὺς ἡγέτας.

3. Θαλῆς (Στοβ. Γ. 1. 1728) : Οἷους ἂν ἐράνους ἐνέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τούτους αὐτοὺς ἐν τῇ γῆρᾳ παρά τῶν τέκνων προσδέχου.

4. Jean Richerpin (1849 - 1926) Μετ. Ἄγγ. Βλάχου.

Τραγική ειρωνεία του άσώτου της γυιού...
Θά του δώση κατάρα και μόνο, άν της
πούν πώς άρνιέται την Πίστη, την Πατρίδα',
σαν μιá άλλη Θεανώ. . .

Και ύστερα από αυτά καταδεικνύεται
πόσο έγκληματική αποβαίνει η άστοργία
εκείνων των «μοντέρνων» μητέρων, που
οί σειρήνες της άθείας σφύριξαν στ' αυ-
τιά τους: «'Αφήστε τὸ καθήκον σας κατά
μέρος και στη θέση του βάλτε τὸ ἐγὼ σας.
Και στὸν καινούργιον αὐτὸν Θεὸ σας, θυ-
σιάστε ὄλους και ὄλα. Και τὰ ἴδια τὰ παι-
διά σας. Πρὸς τί νὰ θυσιάσετε γι' αὐτά;»
'Εκείνων, που τὸ φίδι τοῦ ὑλισμοῦ δηλη-
τηριάζει στὸ διάβα του τὰ ἰδανικά και τις
ἀξίες και προσπαθεῖ νὰ ξεριζώση τὸν
ἱερό της οἰκογενείας θεσμό με σύνθημα:
«Ξένοιαστη ζωὴ ἀπὸ φροντίδες και παι-
διά». . . και ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸν πραγ-
ματικὸ προορισμὸ των και θεωροῦν τὸ ἔρ-
γον της ἀνατροφῆς τοῦ παιδιοῦ των ὑπο-
τιμητικὸ και γι' αὐτὸ τὸ ἀναθέτουν στὴν
Παραμána. . . Αὐτὰ εἶναι τὰ νυσταγμένα
της ζωῆς παιδιά. . . Εἶναι τὰ μαραμμένα
λουλούδια, τὰ ἄοσμα ἀνθη, τὰ διψασμένα
της ζωῆς ποτάμια, τὰ ἄβουλα και ἀρω-
στημένα ὄντα.

Γιατί, δὲν γνώρισαν τὴ θέρη της ἀγά-
πης στη ζωὴ των, δὲν παρακινήθηκαν
πρὸς αἰσθησιακὲς ἐντυπώσεις και πρὸς
γνωριμία τῶν ἀτικειμένων,¹ ἀλλὰ ἔζησαν
και παραδόθηκαν στὰ ψυχρὰ και παγω-
μένα της άστοργίας κύματα και δὲν ζεστά-
θηκαν, κι ἔμειναν ξένα στὰ ἄνοστα φίλ-
τρα της παραμάνας. Και μάλιστα, άν —κα-
τὰ τὰ ρεύματα της ἐποχῆς— ἡ παραμána
εἶναι ξένης ἐθνικότητος, γιὰ τὴν πιὸ εὐ-
κολη ἐκμάθηση της ξένης γλώσσης. . .
'Εκεῖ παρανοεῖται ἀπόλυτα και ὑποτιμᾶ-
ται ἡ διάσπαση της ἐνότητος, που προκα-
λεῖται στὴν ψυχὴ τοῦ νηπίου. . . Γιατί
στὴν ψυχὴ του σπείρονται ξενικά κίνητρα,
συγκρούονται με τὰ φυλετικά γνωρίσματα
τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, δια-
σποῦν τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα της ψυχῆς του,

1. Ἀρχαῖον ρητὸν (Πλουτάρχ. Πολιτ. παραγ.
809 D Παπύρ. σ. 66): «Φιλῶ τέκν' ἀλλὰ Πα-
τρίδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ».

2. Κ. Δημητρόπουλος: 'Εξελεκτικὴ ψυχο-
λογία.

τὸ στεροῦν ἀπὸ γνήσια ἰδανικά και τὸ κά-
νον ἀδιάφορο πρὸς τὰ ἐθνικά και θρη-
σκευτικά βιώματα.

Αὐτὸς εἶναι και ὁ λόγος, που πρῶτα
πρέπει νὰ καλλιεργηθῆ στὴν ψυχὴ τοῦ παι-
διοῦ κατὰ τὴν πρώτη κυρίως παιδικὴ ἡλι-
κία ἡ φυλετικὴ ἐνότης και κατόπι νὰ κα-
ταβληθῆ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐκμάθηση
της ξένης γλώσσης. Γι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη
ἀπὸ τὴ μάνα! Ἀπὸ τὴ μάνα του, που τὸ
νομά της διαφεντεύει στὸ γλέντι, στοῦ χά-
ρου τ' ἀντίκρουσμα και που ξέρει τ' ἀπάτη-
τα της καρδιάς του μονοπάτια. Ἐχει
ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μάνα του, γιατί ἔρχεται με
πλήρη ἀδυναμία στη ζωὴ. Εἶναι ἡ ψυχὴ
του ὀπλισμένη με τάσεις, που προκαλοῦν
τὴ σωματικὴ ἀνάπτυξη, προωθοῦν τὴν
πνευματικὴ ἐξέλιξη και κατευθύνουν πρὸς
τὸ φαινόμενον της ζωῆς, ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη
και της ἀνθρωποκομίας, που κατάλληλος
και πρῶτος γι' αὐτὴ εἶναι ἡ Μάνα. Ἡ
Μάνα, που στὸν κόσμο ὄλα γι' Αὐτὴ διμ-
λοῦν! Κι ἔχουν στὸν κόσμο ὄλα μιá γλώσ-
σα. Μιá εἶν' ἡ ἀρχὴ τους, κι ὁ δρόμος
τους ἕνας. Ἐνας ὁ Θρόνος με βασιλείο
ἕνα: Μάνα και ὁ κόσμος, Μάνα και ὁ δρό-
μος, Μάνα και ὁ Θρόνος. Ἀρχὴ ἡ Πανα-
γία, Θρόνος ὁ Χριστός, Μάνα ἡ Ἐλένη, ἡ
'Εμμέλεια, ἡ Ἀνθοῦσα κι ἡ Νόννα, τῶν
ἀγίων μητέρες.

Και ψυχὴ;

Ψυχὴ ἡ ἐστία, που πρέπει νὰ θερμαίνη
κανεῖς, και ὄχι τὸ δοχεῖο που πρέπει νὰ
γεμίζη.

Και γλώσσα;

Γλώσσα ἡ Ἑλλάδα. Με «Τὰν ἡ ἐπι-
τᾶς», με χορὸ τοῦ θανάτου στίς κορφές
τοῦ Ζαλόγγου και στῆς Πίνδου τ' ἀνώματα
δύσβατα ὄρη, με τραγοῦδι «. . . ξέροννε
και νὰ πεθαίνουν, νὰ μὴ ζοῦνε στὴ σπλα-
βιά. . .» και ἐπωδὸ «ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πε-
θαίνει» κάνει δρόμο στη: Ἑλλάδα ἡ Μάνα,
νὰ τραβᾷ ὄλο ἐμπρός, πάντα ἐμπρός.

Κάθε κτίσμα, κάθε ἔργο μεγάλο, σαν
διαβάσης πὼς εἶναι τοῦ «τάδε», θά σὲ
κάμῃ νὰ εἰπῆς: Καλότιχη ἡ Μάνα που
εἶχε τέτοιο παιδί! Και γι' αὐτὸ ὁ προορι-
σμός της εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον
ἐπιστημονικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ προορισμὸ,
γιατί εἶναι ἀνώτερη ἀθροπίνη δημιουρ-

για τὸ πλάσιμο τῆς Ψυχῆς. Κι ἔχουν δί-
κη, πὸν λένε, ὅτι οἱ ρίζες τοῦ κοινωνικοῦ
κακοῦ τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια,
καὶ γι' αὐτὸ ἡ Μάνα εἶναι ὑπεύθυνη.
Αὐτὴ θὰ ἐμφυσῆσῃ καὶ θὰ ἐμνεύσῃ στὰ
παιδιά της τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δικαιοσύνη
καὶ θὰ θέσῃ τὴ βάση κάθε κοινωνικῆς
προόδου. Αὐτὴ εἶναι ὁ κυριώτερος παρά-
γων τῆς προόδου, ὄχι μόνο γατὶ ἀδιάκοπα
προσπαθεῖ νὰ τελειοποιήσῃ τὰ γύρω της,
ἀλλὰ καὶ γατὶ αὐτὴ εἶναι ὁ πῶς σπουδαῖος
συντελεστὴς τῆς αγωγῆς καὶ θὰ μείνῃ, ὅσο
καὶ ἂν τελειοποιηθῇ τὸ σχολεῖον¹, Γιατὶ
ἀκόμα στὸ σχολεῖο, στὸ Λύκειο, στὶς τάξεις
γίνεται ἡ διδασκαλία ἐνῶ στὸ μητρικὸ σπίτι
λαμβάνεται ἡ αγωγή (Erg. Renan) καὶ τὴν
παρέχει ἡ Μάνα, πὸν «Θέ μου ἡ ἀγάπη
του, ἅς εἶναι πῶς βαθεῖα, πῶς γλυκεῖα γιὰ
τὴ Μάνα! . . .». Γιὰ τὴ Μάνα, πὸν ζῆ, γιὰ
τὴ Μάνα, πὸν πάει. . . Ἔνα εἶναι :
*ὦ Θεέ, τοῦ παντός καὶ τοῦ κόσμου, Ἐσὺ
Πλαστοργέ, τὴ Μανούλα μου φύλαγε νά-
ναι καλά, ὦ Πατέρα τρανέ!*

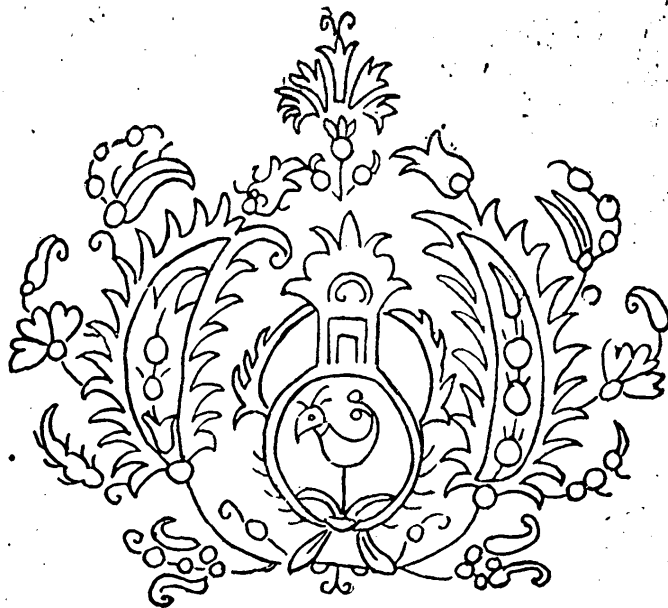
1. Ζωὴ Φράγκου: Ἡ μητέρα καὶ τὸ παιδί.

Γιατὶ, αὐτὴ εἶναι χαρά², δύναμη, φῶς
καὶ ἀπ' Αὐτὴ στὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς
ζωῆς του μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος πῶς πολλά,
παρὰ στὰ τρία χρόνια τῶν Ἀκαδημαϊκῶν
του σπουδῶν (Paul Natorp). Γιατὶ, Αὐ-
τὴ εἶναι Ζωή³, κι ἂν ἀκολουθήσῃ μὲ σε-
βασμὸ τὴ φύση τοῦ παιδιοῦ της, κι ἂν
συνδεθῇ πρῶτα ἢ ἴδια μ' Ἐκεῖνον καὶ
συνδέσῃ καὶ τὸ παιδί της ὕστερα μ' Αὐ-
τόν, μπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία, πῶς ἡ ψυχὴ
τοῦ παιδιοῦ της θ' ἀναπτυχθῇ χωρὶς χά-
σματα καὶ μ' ἐμπιστοσύνη νὰ περιμένῃ
εὐχρημοὺς καὶ καλοὺς καρπούς, ἄριστα ἀπο-
τελέσματα, ἀφοῦ θὰ ἐνθυμῆται πάντα τὰ
λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ἐγὼ
ἐφύτευσά, ὁ Ἀπολλὸς ἐπότισε, ὁ Θεὸς
ἠύξησε».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΙΤΣΑΡΑΣ

2. Wagner: Ἡ χαρὰ εἶναι μιὰ ἱερὴ φλό-
γα, πὸν πρέπει νὰ τρέφῃ κανεὶς καὶ ἡ ὁποία
οἴχνει στὴ ζωὴ ἕνα λαμπερὸ φῶς.

3. Montessori: Ἡ ζωὴ τῆς θελήσεως εἶναι
ζωὴ τῆς ἐνεργείας.

TAKH ΔΑΝΟΥ

ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΣΤΕΝΩΤΕΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

(ΤΟ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ)

Γ' (Τελευταίον)

Ἐλογάριαστα εἶναι τὰ βιβλία — Ἄναγνωστικά προπαντός — πού ἴσια μὲ σήμερα γνώρισε τὸ λαϊκὸ μας σχολεῖο. Ἄλλη τόση κι ἡ ποικιλία τους στὸ περιεχόμενον μὰ καὶ στὴ μορφή. Κιβία τους στάθηκαν πλάι στὸν Ἄτλαντα δάσκαλο θεματοφύλακες πολλῶν μορφωτικῶν στοιχείων γιὰ νὰ προικίζουν τίς στρατιῆς τοῦ παιδόκοσμου πού κάθε φορὰ κάνει τὴ σχολικὴ του θητεία.

Γεννιέται ὁμοῦς τὸ ἐρώτημα : Μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον τῶν μικρότερων ἰδιαίτερα τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ; Τὸ βιβλίον αὐτὸ στάθηκε ἱκανὸ νὰ κρατήσῃ τὸν παλμό, τῆς παιδικῆς ψυχῆς ; Ἀνταποκρίθηκε σὲ καμμιά ἐστὶ ψυχὴ δύναμη τοῦ παιδιοῦ νὰ θέλῃ νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ κι αὐτὸ τὸν ψυχικὸ του κόσμον, σὲ σημεῖον πού νὰ τοῦ καταστήτῃ ἀνάγκη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καὶ μαζὶ μὲ τὴν οἰκειοποίησίν του ὕστερα νὰρχίζῃ νὰ μυητῆ καὶ στὸν ἔρωτα πρὸς κάθε παιδικὸ βιβλίον, τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ ζύμη γιὰ κάθε μελλοντικὴ ἐπίδοσιν καὶ ἐξέλιξίν του ;

Ἀπὸ τὴ σχολικὴ μας πείρα διαπιστώσαμε τὰ ἑξῆς : Ἐάν πρωτοπαίρνῃ τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ τὸ φυλλομετρεῖ γιὰ νὰ σταθῇ μόνον καὶ μόνον στὴν εἰκονογράφισίν του. Οἱ εἰκόνες του, ἀλήθεια, τὸ τραβοῦν πολὺ. Κι ἄς μὴν εἶναι πάντα καὶ παιδικές. Κάπου - κάπου διαβάξῃ καὶ τίς ἐπιγραφὰς τῶν κεφαλαίων. Τόσο ἦταν. Γιὰ παραπέρα μὴν ἔχετε περισσότερες ἀπαιτήσεις. Θὰ διαβάσῃ τὸ κάθε κεφάλαιον ἀναγκαστικὰ ὅταν τὸ δρίσῃ ὁ δάσκαλος γιὰ μάθημα τῆς ἡμέρας.

*

Γιατί λοιπὸν αὐτὴ ἡ προτίμησιν στὶς εἰκόνες τοῦ βιβλίου κι ἡ ἐπίμονη ἀποστροφὴ στὰ ἀναγνωστικὰ κεφάλαια ; Νὰ ὀφείλεται

ἀποκλειστικὰ στὸ διαφορετικὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, ἢ καὶ τὸ ἴδιο περιεχόμενον μὲ τὰ στεγανὰ τέχνη τοῦ τὸ ἀποξενώνει ;

Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἓνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον.

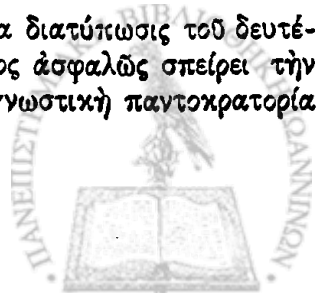
Τὸ παιδί ἔχει τὸ δικό του κόσμον, τὸ δικό του τὸ φόντον, τὴ δική του ἀτμόσφαιρα, τὴ δική του ζωὴ, τὴ δική του τέλος φυσιογνωμία. Βλέπει τὸ καθεὶ μὲ τὰ δικά του μάτια, αἰσθάνεται τὴ γύρω ζωὴ μὲ τὸ δικό του αἰσθητήριον καὶ ζῇ μὲ τὸν τρόπο του. Ἐχει γιὰ ὅλα τὸ δικό του μέτρο, κατὰ τὴν ἰδιόμορφον ψυχολογίαν του. Ὅ,τι λοιπὸν τυχαίνει νὰ εἶναι παιδικόν, τοῦ εἶναι καὶ οἰκετό. Κι ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν πραγματικὴν ζωὴν, τὴ δική του προπαντός, πού τίς πιδὸς πολλὰς φορὰς τὴν πλαισιώνει ἢ γύρω φύσῃ, μέσα στὴν ὁποία κινεῖται καὶ δρᾷ, αὐτὸ καὶ τὸ ἐνδιαφέρει.

Εἶναι αὐτονόητον τώρα ὅτι ὅσο πιδὸς γνώριμα πρὸς αὐτὸ εἶναι τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀσχολίας του, τόσο περισσότερον πετυχαίνουν καὶ τὸ σκοπὸν τους. Καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἰδιαίτερον πρόβλημά μας, τὸ σχολικὸν ἀναγνωστικόν : Ὅσο πιδὸς πολὺ τὸ περιεχόμενον τοῦ τὰ καταφέρει νὰ γίνεταὶ ὁ γνησιώτερος ἐνσάρκωτης τοῦ παιδιοῦ πνεύματος μὲ τὸ ἰδιαίτερον χρῶμα τοῦ ἀπὸ τόπον σὲ τόπον καὶ τὸ διαφορετικὸν παλμόν τῆς ἐπὶ μέρους ζωῆς, τόσο περισσότερον σκλαβώνει καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ.

*

Πῶς λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι συνταγμένον τὸ σχολικὸν αὐτὸ Ἄναγνωστικόν ; Καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἴδιον σὲ ὅλα τῆς χώρας μας τὰ διαμερίσματα ;

Κι ἡ ἀπλὴ ἀκόμα διατύπωσιν τοῦ δευτέρου αὐτοῦ ἐρωτήματος ἀσφαλῶς σπεῖρει τὴν ἀμφιβολίαν στὴν ἀναγνωστικὴν παντοκρατορίαν

πού ως τὰ τώρα κρατούσε τὸ ἕνα καὶ μοναδικὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς τάξεως. Γιατί, ὅσο-δήποτε πετυχημένο κι ἂν βρεθῆ αὐτό, δὲ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς τεράστιες ἀπαιτήσεις τῶν ἰδίων μὲν παιδιῶν ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, μὲ ἑλαφρὲς βέβαια κι ἐδῶ διακυμάνσεις, πού τὰ μορφοποιοῦν ὁμῶς διάφορες συνθη-κες, τοπικὲς, κοινωνικὲς, κληματολογικὲς, ἐδαφολογικὲς κλπ.

Καὶ πόσο διαφορετικὴ εἶναι ἡ ζωὴ στὸ κάθε ἰδιαιτέρο τυπικὸ διαμέρισμα μὲ τὴν ἐναλλασσόμενη ποικιλία τῶν γεωλογικοφυσικῶν καὶ ἱστοριολαογνωστικῶν πολιτισμικῶν ἐπιδράσεων δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διαπιστώ-σουμε. Κάθε τοπικὸ διαμέρισμα μὲ τὰ ξέ-χωρα γνωρισματά του, πού ἡ συνάρτησή τους μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ χαράζει καὶ τὴ μοῖρα τους.

Καὶ γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦμε στὸ θέμα μας. Κάθε Γεωγραφικὴ περιοχὴ, ἀποτελεῖ γιὰ τὸ παιδί καὶ ἕναν ξέχωρο κόσμο. Ἐναν κόσμο μὲ τὰ δικά του χαρακτηριστικὰ, ὅπως καὶ σὲ προηγούμενο σημείωμά μας ἐκθέσαμε. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ (θρύλοι καὶ παραμύθια, ἱστορία καὶ μνημεῖα, παραδόσεις καὶ ἔθιμογραφία, παιγνίδια, τραγούδια καὶ μαιρολόγια, χλωρίδα καὶ πανίδα κλπ.) συν-θέτουν τὴ στενότερη πατρίδα του μὲ τὴν ὁποία εἶναι σφιχτοδεμένος, καὶ κάθε φορὰ χρειάζεται κι ἕνα ἐκφραστικὸ μέσο γιὰ τὰ ἰδιαιτέρὰ τῆς μυστικά.

Ἐκφραστικὸ μέσο τῆς στενότερης Πα-τρίδος θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ ἀξιώσουμε γιὰ λογαριασμὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ ὅσους κατανοοῦν τὴ μεγάλη σκοπιμότητα, ἀλλὰ κι ἔχουν τὴν ἐνθετὴ δύναμη ν' ἀνταποκριθοῦν

σὲ μιὰ τόσο κεφαλαιώδη ἀπαίτηση τῶν παιδιῶν.

Γιατί δὲ φτάνει νὰ γράφῃ κανένας παι-δικὰ ἀναγνώσματα. Ἐκεῖνο πού πάνω ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἀνάγκη τὸ παιδί εἶναι ἕνα γνήσιο παιδικὸ πνεῦμα, ἡ παιδιοσύνη του. Δηλαδή τὸ βιβλίον του, ἢ καλύτερα τὸ πατριδογνω-στικὸ του βιβλίον, γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ πε-ριοχὴ σὲ περιοχὴ πρέπει νὰ διανθίζεται μ' ὅ,τι λαχταράει ἡ παιδικὴ ψυχὴ. Ἐνα κρᾶμα ἀπὸ ζωντανὲς εἰκόνες, ἀνακοινώσεις ἐπίκαιρες, ἀπλὰ διηγήματα, παραμυθᾶκια καὶ ποιήματα, αἰνίγματα καὶ παιγνιδάκια, ρυθμικὴ γυμνα-στικὴ μάσκήσεις—μύθους καὶ διάφορα αὐτο-σχέδια παιδικὰ ἔργα, μὲ παιδικότητα δλα-γραμμένα, τὸ καθένα στὴ φυσικὴ του θέση, καὶ ὀργανικὰ δεμένα, τραβοῦν πολὺ τὸ παιδί.

Μικρὸ δείγμα μιανῆς τέτοιας προσπά-θειας ἄς θεωρηθῆ καὶ τὸ ἐλεύθερο Ἀναγνω-στικὸ μας «Τὰ Χρυσάνθεμα» (Δ. Δάνου—Θ. Δέρβου) πού κυκλοφόρησε τὴν περα-σμένη χρονιά.

Στὸ ἐπεξεργαζόμενο ὁμῶς ἀπὸ τοὺς ἀρ-μοδίους ἐπίσημο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, εἶμα-στε βέβαιοι ὅτι καὶ στὸ Ἀναγνωστικὸ θὰ μπεῖ ἡ σφραγίδα τῆς παιδικότητος. Γιὰ νὰ γίνῃ σχολικὸ, ὁ σωστὸς ἄξονας ἐνιαίας συγκεν-τρωτικῆς διδασκαλίας στηριγμένης στὸ δικό μας Ἑλληνικὸ κλίμα καὶ εἰδικώτερα τῆς στενότερης πατρίδος τοῦ κάθε παιδιοῦ, δια-φορετικὸ γιὰ τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ τόπου μας.

Κι ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν περισσότερων αὐτῶν ἀναγνωστικῶν πού θὰ κοσμοῦν τὶς μαθητικὲς μας βιβλιοθήκες θὰ τρυγᾷ τὸ παιδί κάθε φορὰ τοὺς πολύτιμους θησαυ-ροὺς του.

ΤΑΚΗΣ ΔΑΝΟΣ

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΩΡΓ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΙ ΔΑΣΙΚΑΙ ΟΔΟΙ ΖΑΓΟΡΙΟΥ (ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΥΤΩΝ)

Είναι γνωστόν, ὅτι, ἀπὸ τῆς πρὸ τεσσαρκακονταετίας ἀπελευθερώσεως τῆς Ἠπείρου ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, οἱ Ζαγορίσιοι εἶχον ὡς ὄνειρον τὴν δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν σύνδεσιν τῆς ὠραίας των Πατρίδος, τοῦ Ζαγορίου, μετὰ τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἡ Πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου ὡς καὶ ἡ πλησιεστέρα, δι' αὐτοὺς ἀγορά. Καὶ θὰ εἶχον οὗτοι πραγματοποιήσει τοῦτο ἀμέσως καὶ δι' ἰδίων μέσων, εἰάν δὲν ἐπῆρχετο ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ὅστις ἐπέφερε σοβαρὰς μεταβολὰς εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης, ἐπλήξεν οικονομικῶς τοὺς ἰπανταχοῦ αὐτῆς ἐγκατεσπαρμένους Ζαγορισίους καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸν μαρasmus τοῦ Ζαγορίου.

Παρὰ ταῦτα οἱ Ζαγορίσιοι δὲν ἐγκατέλειψαν τὰς προσπάθειάς των καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1917 ἵδρυσαν ἐν Ἰωαννίνοις τὴν «Ἐνωσιν τῶν Ζαγορισίων», ὁμοίαν δὲ Ἐνωσιν ἵδρυσαν καὶ ἐν Ἀθήναις μετὰ σκοπὸν τὸν συντονισμόν τῶν ἐνεργειῶν των καὶ ἐλίτευσιν τοῦ σκοποῦ.

Παρὰ ὅμως τὰς προσπάθειάς ἀπάντων οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη καθ' ὅτι τὸ Κράτος πτωχὸν καὶ οἱ ἀρμόδιοι τοῦ Κέντρου ἀδιάφοροι, ὡς συνήθως, ἀπέφυγον νὰ βοηθήσωσιν.

Κατὰ τὸ 1927, ἐνθαρρύνει τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἠπείρου κ. Μαυρομάτη καὶ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας Κοινοτήτων ἱδρύθησαν οἱ «Σύνδεσμοι Κοινοτήτων» ἐν Ζαγορίῳ μετὰ σκοπὸν τὴν ὀδικὴν σύνδεσιν των μετὰ τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ ἐπιπέδῳ, μετὰ πόρους τῶν Κοινοτήτων καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου, καὶ κατόπιν συνταχθεῖσων μελετῶν

κλπ. ὑπὸ τῶν μηχανικῶν κ.κ. Μελιγκάνου καὶ Κούρεντα νὰ διανοῶσιν α) ὁ Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου ὡς δασικὴν ὁδὸν διακλάδωσιν ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων—Μετσόβου ἀπὸ Μπαλντούμαν—Καμπέραγα πρὸς Γρεβενήτιον—Φλαμπουράριον—Βωβοῦσαν. Τὸ ἔργον τοῦ Συνδέσμου αὐτοῦ ἀνακοπὴν ὑπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου συνεχίσθη μετὰ τὸ 1949 διὰ χρημάτων τοῦ κονδυλίου «Πρόνοια—Ἐργασία», τῶν Κοινοτήτων, ἀτόκου δανείου ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος καὶ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων. Ὑπάρχει δὲ βέβαιος ἐλπίς, ὅτι αὕτη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος θὰ περατωθῇ.

β) Ὁ Σύνδεσμος Τύμφης, ἀφοῦ μετὰ τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου ἐφθάσεν ἡ ὁδός, περὶ τὸ 1930, εἰς Ἀσπραγγέλους διέθεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πόρων τῶν κοινοτήτων του, ὅτε κατὰ τὸ 1937, ἡ ὁδός διηνοίχθη μέχρι Καπεσόβου χιλίωμ. 26. Κατὰ τὸ 1939 ἐπέτυχεν οὗτος δάνειον 2.000.000 δραχ. παρὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὁδοῦ μέχρι Σκαμνελίου καὶ Γυφτοκάμπου. Καὶ θὰ εἶχε τοῦτο ἐπιτευχθῆ τότε, εἰάν δὲν ἐπῆρχοντο ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ εἰς Ἀλβανίαν, αἱ ἐπιστρατεύσεις καὶ τέλος ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, ὅστις τελικῶς ἐματαίωσε τὸ ἔργον.

Πάντως καὶ μέχρι Καπεσόβου ἡ ὁδὸς αὕτη ἐξυπηρέτησε μεγάλως τὰς μαχομένας εἰς Πίνδον ἐθνικὰς δυνάμεις κατὰ τὸ 1940 καὶ συνέβλεπεν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην Νίκην. Κατὰ τὸ 1950 συνεχίσθη ἡ διάνοιξις πρὸς Τσεπέλοβον ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Στρα-

τοῦ, ὑπὸ τῶν κατοίκων, διὰ προσωπικῆς ἐργασίας, διὰ κονδυλίου «Πρόνοια—Ἐργασία» καὶ διὰ κοινοτικῶν πόρων. Τὴν Ἄνοιξιν τοῦ 1951 ἐνθαρρύνει τοῦ κ. Γεωργίου Βάντζιου, Δ/ντοῦ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Δημοσίων Ἐργῶν κ. Ἰσιδώρου Μαντᾶ οἱ κάτοικοι Τσεπελόβου καὶ Σκαμνελίου ἀνέλαβον νέαν ἐξόρμησιν πρὸς συνέχισιν τοῦ ἔργου πρὸς τὰ δάση Τσεπελόβου—Σκαμνελίου—Βρυσχωρίου καὶ Λαΐστης—Βωβούσης.

Συνεκροτήθη ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπὴ ὁδοποιίας Τσεπελόβου—Γυφτοκάμπου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Γ. Βάντζιου, ἥτις καὶ προέβη εἰς τὴν ὁργάνωσιν τοῦ ἔργου διορίσασα ὑποεπιτροπὰς ἐν Τσεπελόβῳ καὶ Σκαμνελίῳ. Οἱ κάτοικοι ἐνθουσιωδῶς προσέφερον τὴν προσωπικὴν των ἐργασίαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε πρὸς τοὺς ἀρμοδίους πλήθος ὑπομνημάτων, ἐπετεύχθη δὲ ἡ σύγκλησις, πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος, διασκέψεως ἐν Ἀθήναις τὴν 14ην Νοεμβρίου 1951, εἰς ἣν κληθεῖς παρόντη καὶ ὁ Νομάρχης Ἰωαννίνων καὶ καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ χρηματοδότησις τῶν δασικῶν ὁδῶν ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος καὶ τοῦ Ταμείου Δασῶν. Ἐπιμονῇ τοῦ κ. Νομάρχου, ἰδρύεται ὁ Ἀ' Δασικὸς Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ζαγορίου καὶ ἀνασυνιστᾶται ὁ Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου, ἀρχίζει δὲ ἀμέσως ἡ διανοίξις τῶν δασικῶν ὁδῶν μὲ γοργὸν ρυθμὸν κατὰ τὸ 1952 καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἐθνικοῦ στρατοῦ.

γ) Ἡ ὁδὸς Κήπων — Νεγᾶδων — Φραγκάδων, καθαρῶς δασική, εἶχε μελετηθῆ καὶ χαραχθῆ ὑπὸ τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας, εἶχε δὲ προπολεμικῶς ἐπιτευχθῆ ἡ διανοίξις ἐνὸς μικροῦ τμήματος ἐκ 2%, περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ Κήπων πρὸς Ἅγιον. Δυστυχῶς ἡ ἔλλειψις ἐνισχύσεως τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων Κοινοτήτων καὶ ἡ ἀδιαφορία τοῦ Κέντρου πρὸς τὸ ἀπομακρυσμένον Ζαγόριον, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ δοθῶσιν πιστώσεις καὶ τὸ ἔργον ἐσταμάτησε. Καὶ ἐχρηιάσθη ἡ σύσκεψις τοῦ Νοεμβρίου 1951 ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ σύστασις τοῦ Ἀ' Δασικοῦ Συνδέσμου, διὰ νὰ συνε-

χισθῆ ἡ ὁδὸς αὕτη, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας, ἥτις καὶ ἐφθάσεν εἰς Ἅγιον Χριστόφορον Φραγκάδων 1ῷ χλμ., μὲ βεβαίαν πλέον τὴν προοπτικὴν τῆς διανοίξεώς της μέχρι Γυφτοκάμπου, διὰ Μακρύνου (ἔτερα 20 χλμ.).

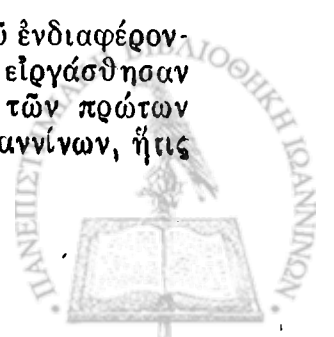
δ) Ἡ δασικὴ ὁδὸς Δικόρφου, διηνοιχθῆ προπολεμικῶς δαπάναις τῶν κατοίκων, οἵτινες καὶ ἀραβόσιτον ἐκ Ρουμανίας ἀπέστειλον, ἀντὶ χρημάτων, λόγω σχετικῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ἐκποιηθεῖς, διετέθη ὑπὲρ τῆς διανοίξεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Λυκοστόμου πρὸς Μονὴν Στουπαίνης.

Τὸ πολυδάπανον ὅμως τῆς διανοίξεως ἠνάγκασε τὰς ἐν λόγω Κοινότητας νὰ ἐπιδιώξωσι τὸ 1950 τὴν σύνδεσιν των δι' ἐπεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Ἀσπραγγέλων—Ἐλάτης πρὸς Δικόρφον, ὅπερ καὶ ἐγένετο συνεχιζομένης νῦν τῆς διανοίξεως πρὸς Καλωτὰν καὶ πέραν μέχρι Καμπέραγα διὰ πόρων τῶν Κοινοτήτων, προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων καὶ τῆς «Προνοίας - Ἐργασίας». Νῦν δὲ θὰ βοηθηθῶσι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀ' Δασικοῦ Συνδέσμου Κοινοτήτων, εἰς ὃν αἱ ἀνωτέρω Κοινότητες ἀνήκουν.

ε) Ἡ ὁδὸς Βίτσης — Πεδιωνῶν καθαρῶς Τουριστικὴ ἀποτελεῖ ἐτέραν διακλάδωσιν τῆς ὁδοῦ Ἀσπραγγέλων πραγματοποιηθεῖσα προπολεμικῶς δαπάναις τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου καὶ τῶν οἰκείων Κοινοτήτων. Ἡ ὁδὸς αὕτη, κατὰ τὸ 1952, ἐπεξετάθη μέχρις Ἐλαφοτόπου δαπάναις τῶν κατοίκων, Κοινοτήτων καὶ κονδυλίου «Πρόνοια - Ἐργασία» (τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ἐν ὅλῳ 20 χλμ.).

στ) Τέλος ἡ ὁδὸς Καλλιθέας — Ἀρίστης — Παπίγκου Τουριστικὴ καὶ αὕτη ἀποτελεῖ πραγματικὸν ἄθλον προπολεμικῶς τῶν δύο αὐτῶν Κοινοτήτων, αἵτινες διήνοιξαν μὲ ἰδίους πόρους τὴν ὁδὸν μέχρις Ἀρίστης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1950 οἱ φιλοπρόδοι κάτοικοι τοῦ Παπίγκου συνεχίζουσι τὴν διάνοξιν πρὸς τὸ γραφικὸν χωρίον των μὲ ἰδίους πόρους καὶ μὲ τὴν «Πρόνοιαν - Ἐργασίαν».

Διὰ τὴν στροφὴν ὅμως τοῦ ἐνδιαφέροντος ὄλων πρὸς τὸ Ζαγόριον εἰργάσθησαν ἀναμφισβητήτως πολλοί, ἐκ τῶν πρώτων δὲ ἡ Ἐνωσις Ζαγορισίων Ἰωαννίνων, ἥτις

τελοῦσα ἀπὸ τοῦ 1947 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπερόχου Ζαγορισίου κ. Κων. Λιοῦμα, δικηγόρου, μεγάλως ἐκινήθη, διὰ νὰ καταστήσῃ γνωστὰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Ζαγορίου ὡς καὶ τοὺς ἀμυθῦτους αὐτοῦ θησαυροὺς καὶ τὰς ἀπεριγράπτους καλλογὰς εἰς τοὺς ἰθύνοντας καὶ τὸ εὐρὸ κοινόν, ὥστε νῦν, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κατοίκων του, τῶν Κοινοτήτων, τῶν Συνδέσμων, τοῦ κ. Νομάρχου, τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυμάτος νὰ συντελῆται πράγματι ἡ τόσον ποθητὴ ἐκμετάλλευσίς τοῦ ἀπερὰν του δασικοῦ πλούτου καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ Ζαγορίου.

Β'. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΑΣΙΚΩΝ ΟΔΩΝ

Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἀρμοδίων Δασικῶν Ἀρχῶν προκύπτει ὅτι τὸ Ζαγόριον διαθέτει περὶ τὰς 550.000 στρεμμάτων δασικῶν ἐκτάσεων πεύκης, ἐλάτης, δρυός, ὄξυας κλπ., ἥτοι τὸ ἥμισυ τῆς ἐκτάσεώς του καλύπτεται ὑπὸ δασῶν. Τὰ δάση ταῦτα κατανεμημένα εἰς τρία δασικά συγκροτήματα α) Τύμφης (Γυφτοκάμπου), β) Ριζιανῶν (Κοζιακοῦ), γ) Βάρδα (Ἀν. Ζαγορίου) διαθέτουσι, μὲ μίαν ουστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἐτησίως α) ἄνω τῶν 15.000 κ.μ. ξυλείας β) ἄνω τῶν 2.000.000 ὄκ. ξυλανθράκων καὶ γ) ἄνω τῶν 10.000.000 ὄκ. καυσοξύλων πρὸς ἐμπορίαν ἐκτὸς τῶν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, καταναλισκομένων. Τὰ προϊόντα αὐτὰ ἀποτιμώμενα σήμερον δίδουσι τοῦλάχιστον 20 δισεκατομμ. δραχμῶν ἐτησίως. Ὁ τεράστιος αὐτὸς δασικὸς πλοῦτος, ἔμενεν, ἐπὶ δεκαετηρίδας πολλὰς, ἀνεκμετάλλευστος ἐλλείψει συγκοινωνίας, διότι ἡ δι' ὑποζυγίων μεταφορὰ του ἀπὸ 5—20 ὥρων ἀποστάσεως ὑψωνε τόσον πολὺ τὸ κόστος του, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ οὗτος, καὶ ἰδίᾳ ἡ ξυλεία, τὴν ξένην τοιαύτην. Ἦδη μὲ τὴν διάνοξιν τῶν δασικῶν ὁδῶν ἤρξατο ἡ ζήτησις τῶν ἀνωτέρω προϊόντων τοῦ Ζαγορίου καὶ ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς των.

Οὕτω διὰ τὴν ξυλείαν ἀπὸ 40 χιλ. προσεφέρθησαν 200 καὶ 250 χιλ. δρχ. κατὰ κυβικὸν μέτρον. Μὲ τὰς δασικὰς ὁδοὺς θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφορὰ καὶ διὰ θέσις ἡ ὑψηλῆς ξυλείας εἰς τὰς ἐν Ἐλ-

λάδι ἀγορὰς καὶ ὁ συναγωνισμὸς τῆς ξένης τοιαύτης, ἥτις χωρὶς νὰ εἶναι ἀνωτέρα εἰς ποιότητα τῆς ἐγχωρίας, μᾶς ἀπορροφᾷ καὶ μεγάλας ποσότητας πολυτίμου συναλλαγματοῦς ἐτησίως.

Διὰ τῆς ἐκμεταλλείσεως τῶν δασῶν θὰ δοθῇ ἐργασία εἰς χιλιάδας νέους καὶ οἰκογενειάρχας, οἵτινες μένοντες, νῦν ἀνεργοὶ δυστυχοῦσιν. Αἱ ὁδοὶ αὐταὶ προορίζονται ἐπίσης νὰ ἐξυπηρέτησωσιν καὶ τὰς μεταφορὰς τῶν πολλῶν καὶ ἐκλεκτῶν γεωργικῶν, δενδροκομικῶν, κτηνοτροφικῶν κλπ. προϊόντων τοῦ Ζαγορίου, ὡς καὶ τὸν Τουρισμόν, ὅστις μεγάλως δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ, νὰ ἀυξήσωσι τὸ εἰσόδημα τῶν κατοίκων καὶ νὰ μειώσωσιν ἀναλόγως τὸ κόστος τῆς ζωῆς ἐκ τῶν μεταφερομένων ἔξωθεν προϊόντων.

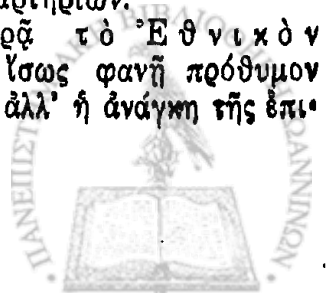
Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σπουδαίων αὐτῶν Δασικῶν ἀρτηριῶν δὲν ἀπαιτοῦνται παρὰ ὀλίγα ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων δραχμῶν (περὶ τὸ ἓν δισεκατομμ. περίπου). Τὰ ὀλίγα δὲ αὐτὰ ἑκατομμύρια ἐφ' ἅπαξ διατιθέμενα θ' ἀποδίδωσιν ἐτησίως πλάσια αὐτῶν (ἄνω τῶν 20 δισεκατομμ.).

Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ ἐξευρεθῶσιν τὰ χρήματα αὐτὰ ἐγκαίρως, ὥστε, κατὰ τὸ ἀρξάμενον 1953, ν' ἀποπερατωθῶσιν αἱ ὁδοὶ αὐταί, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν διηνοιχθῇ, ἵνα μὴν ἀπωλεσθῇ καὶ ἡ περίοδος τοῦ 1953 ὅπως ἀπωλέσθησαν ἀμέτρητοι τοιαῦται πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτῶν τὰ ὠραία δισεκατομμύρια δραχμῶν.

Τὰ χρήματα αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξευρεθῶσιν παρὰ τῶν Κοινοτήτων, παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυμάτος, διὰ νέου δανείου τῶν Συνδέσμων καὶ τοῦ Κράτους.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς Κοινότητες αὐταὶ πᾶν ὅτι ἐξοικονομοῦσι τὸ διαθέτουσιν ὑπὲρ τῆς ὁδοποιίας παραγωγίζουσαι τὰς ἀνάγκας των. Ἄλλ' ἢ μὴ ὀλοκληρωτικὴ διάνοξις τῶν ὁδῶν δὲν ἐπέφερον εἰσέτι σοβαρὰ ἔσοδα εἰς ἀπάσας τὰς Κοινότητας, ἀλλὰ μόνον εἰς ὀλίγας εὐεργηθείσας ὑπὸ τῶν ἀρτηριῶν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα τοῦτο ἴσως φανῇ πρόθυμον νὰ δανείσῃ ἐκ νέου ἀλλ' ἢ ἀνάγκη τῆς ἐπι-

στροφῆς ἐγκαίρως τοῦ δανείου καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῶν Κοινοτήτων νὰ φανῶσιν αὐταὶ συνεπεῖς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των, ἐπιτάσσει, ὅπως οἱ Σύνδεσμοι συνάπτωσι δάνεια μετὰ περισκέψεως. Τὸ Δημόσιον ὅμως δύναται καὶ πρέπει νὰ συνεισφέρει διότι ἔχει καὶ αὐτὸ δικαιώματα ἐπὶ τῶν δασικῶν ὁδῶν καὶ μέγιστα ἐξ αὐτῶν ὀφείλη.

Γ'. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἐπὶ τῶν δασικῶν συγκροτημάτων τοῦ Ζαγορίου τὸ Δημόσιον εἶναι ὁ μεγαλύτερος μέτοχος: α) Δι' εἰσπράξεως τοῦ συνόλου τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων ἐκ τῶν δημοσίων δασῶν Λαϊστίης καὶ Βουσοχωρίου οὐχὶ εὐκαταφρονήτων. β) Δι' εἰσπράξεως φόρου ἐκ τῶν Κοινοτικῶν δασῶν 38.000 δραχ. κατὰ κυβικὸν μέτρον ξυλείας καὶ ἀναλόγως ἐκ τῶν ξυλανθράκων καὶ καυσοξύλων. Ὡσαύτως, κατὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν, τοῦ Τουρισμοῦ κλπ. τὸ Δημόσιον θὰ εἰσπράξῃ ἀνάλογα ποσὰ ἐξ ἐκδόσεως ἀδειῶν ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος, ἐκ φόρων βενζίνης, ἐλαστικῶν, οἰκονομίας συναλλάγματος κλπ. Συνεπῶς τὸ Δημόσιον ἔχει μέγιστον συμφέρον νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁδῶν αὐτῶν. Μέχρι τοῦδε, παρὰ τὰς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑποβαλλομένας σχετικὰς ἐκθέσεις, καὶ προτάσεις τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας Ζαγορίου καὶ Ἰωαννίνων ὡς καὶ τῶν Ὁργανώσεων, τὸ Κέντρον ἐκόφρευε ἢ ὁσάκις ἐξηναγκάζετο νὰ διαθέτῃ κάτι ἔσπευδε τὴν ἐπομένην ν' ἀνακαλέσῃ τὴν πίστωσιν καὶ οὕτω παρήρχοντο τὰ ἔτη ἄπρακτα. Τώρα ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνωσιν αἱ ὁδοί. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας διέθεσε 200 ἑκατομμ. ἐκ τοῦ Ταμείου Δασῶν ὑπὲρ τῶν ὁδῶν ἔναντι 900 ἑκατομμ. τῶν Κοινοτήτων (μετὰ τοῦ Δανείου). Εἶναι ἀνάγκη καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸν μὲ μεγαλύτερον ποσόν, τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον διότι ἐὰν δὲν ἐπιχορηγηθῶσι

οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων Ζαγορίου δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ συνεχίσωσι τὰ ἔργα δι' ἰδίων πόρων, διότι δὲν ἔχουσιν εἰσέτι πραγματοποιήσει σοβαρὰ εἰσπράξεις καὶ ὑπάρχει φόβος νὰ ὀπισθοδρομήσωσι τὰ ἔργα.

Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας πρέπει ἀκόμη νὰ ἄρῃ τὸ Ἐνοικιοστάσιον Βοσκῶν ἐκ Ζαγορίου, διότι ἐνῶ τοῦτο στερεῖ πολυτίμων πόρων τὰς Κοινοτήτας, συντελεῖ ἀντιθέτως εἰς τὸν πλουτισμὸν ὀλιγων μεγαλοκτηνοτρόφων. Οἱ κτηνοτρόφοι οὗτοι ὠφελοῦνται ἐκ τῆς εὐκόλου μεταφορᾶς τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων των, διὰ τῶν διανοιγομένων ὁδῶν, χωρὶς καὶ νὰ συνεισφέρωσιν ἀναλόγως. Ἐπιβεβλημένη λοιπὸν ἡ ἄρσις τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον Δημοσίων Ἔργων, πρέπει ν' ἀποστείλῃ τὴν ὀφειλομένην πίστωσιν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς Γεφύρας «Κόκκορη» τὸ ταχύτερον, διότι αὕτη ἀποτελεῖ νῦν μέγιστον ἐμπόδιον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ζαγορίου καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὰ ἀναγκαῖα τεχνικὰ ἔργα.

Καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Προνοίας δέον νὰ συνεχίσῃ τὴν λίαν πολῦτιμον συνδρομὴν του, διὰ τοῦ κονδυλίου «Πρόνοια - Ἔργασία», καθοριζομένου ἀπ' εὐθείας ἐξ Ἀθηνῶν σοβαροῦ ποσοῦ ὑπὲρ τῶν Δασικῶν ὁδῶν.

Αἱ δασικαὶ ὁδοὶ Ζαγορίου εἶναι παραγωγικὰ ἔργα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, διότι ἀπαιτοῦσιν ὀλίγα κεφάλαια καὶ ὀλίγον χρόνον πρὸς ἐκτέλεσίν των, διὰ ν' ἀποδίδωσιν ἐτησίως πολλαπλάσια τῶν διατεθεισομένων, νὰ ὀφειλήσωσι μέγਾਲως τὴν Ἐθνικὴν μας Οἰκονομίαν καὶ νὰ χαρίσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν εἰς ἓνα ἐκλεκτὸν τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος τὸ ἱστορικὸν Ζαγόριον καὶ τὴν Ἠπειρον γενικώτερον. Καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, τῆς κατασκευῆς τῶν ὁδῶν, ἄς κινηθῇ κάθε φιλότιμος Ζαγορίσιος καὶ Ἠπειρώτης ὡς καὶ κάθε φιλοπρόοδος Ἕλλην.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

Αυτόν τὸ μῆνα συμπληρώθηκαν δυὸ χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ ποιητὴς Γ. Δροσίνης. Τὸ περιοδικὸ μας, τιμῶντας τὴ μνήμη τοῦ πολύτροπου καὶ ἀκάματου σμιλευτοῦ τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου, ἀφιερῶνει τὸ πενιχρὸ αὐτὸ σημείωμα. Σὰν θυμίαμα εὐλαβικὸ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐμπνευσμένου βάρδου ἄς θεωρηθῆ καὶ τὸ ποίημα, ποὺ δημοσιεύεται σ' ἄλλη σελίδα τοῦ τεύχους αὐτοῦ. Τὸ ἔργο τοῦ Δροσίνη εἶναι τόσο ποικίλο καὶ τόσο ἐπιβλητικὸ, ὥστε χρειάζονται πολυσέλιδες μελέτες ἀπὸ εἰδικούς, γιὰ νὰ ἀξιολογηθῆ. Συνεχιστὴς τοῦ καθαροῦ λυρισμοῦ, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας, ὠραιοπαθῆς καὶ φυσιολάτρης, δονούμενος ἀπὸ θερμὸ πατριωτισμὸ, θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ ἔρωτα πρὸς τίς ἀγνές οἰκογενειακές μας παραδόσεις, ψάλτης τῶν ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν (τοῦ ἠρωϊσμοῦ, τῆς φιλαλληλίας, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ψυχικῆς εὐγενείας), καθαρὸς στὶς ἰδέες του, ὅπως ὁ διάφανος Ἑλληνικὸς οὐρανός, χωρὶς σκοτεινότητες καὶ ἐκζητήσεις τοῦ πνεύματος, (ποὺ ἄλλοι ὁμότεχοί του ἐπιτηδεύονται, γιὰ ν' ἀποχτήσουν σπουδαιοφάνεια), λιτὸς στὴν ἔκφρασή του καὶ ἄρτιος στὰ μέτρα του, μὲ μιὰ λέξη Κ λ α σ σ ι κ ὀ ς, ὁ Δροσίνης δικαιοματικὰ κατέχει ξεχωριστὴ θέση στὸ νεοελληνικὸ Παρνασσό. Ἄς μὴ γυρεύωμε πάντοτε βᾶθος στὴν ποίηση τοῦ Δροσίνη, μολοντί ὁ ὑγιὴς στοχασμὸς καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς δὲν λείπουν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ σύντομα ποιήματά του ἔχουν τέτοια συμπύκνωση νοημάτων, ὥστε εἶναι ἀπόσταγμα σοφίας. Ὡστόσο ὁ Δροσίνης εἶναι κυρίως τραγουδιστὴς, ποιητὴς τοῦ «ἐλάσσονος τόνου», —γιὰ νὰ μεταχειριστῶ ἕναν συμβατικὸ ὄρο—, δὲν στιχουργεῖ μὲ γνώμονα τὴν αὐστηρὴ νοητικὴ ἐργασία, ἀλλὰ μὲ κίνητρο τὸ συναίσθημα, τῆς καρδιάς τὸν παλμό. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει, ὅτι παραβλέπει τὸ λογικὸ εἰρμό. Κάθε ἄλλο... Σ' ὅλα τὰ τραγούδια του φαίνεται ἡ παρουσία τοῦ λογικοῦ. Κι' ἐδῶ ἴσα—ἴσα ἐγκειταὶ ἡ τέχνη τοῦ Δροσίνη: Νὰ συνταιριάξῃ ἄρμονικὰ τὴν ἰδέα, τὸ σ υ ν α ἰ σ θ ῆ μ α καὶ τὴ μ ο ρ φ ῆ. Πόσο δύσκολο εἶναι αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα δὲν μποροῦν νὰ νοιώσουν ὅσοι ἐρασιτεχνικὰ ἀσχολοῦνται μὲ

τὴν Τέχνη. Ἄν λοιπὸν ἡ ποίηση τοῦ Δροσίνη δὲν ἔχει νὰ μᾶς χαρίσῃ τὸ ρίγος τῆς ὑψηλῆς τέχνης (μὲ τὸ βᾶθος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων), ὅμως μπορεῖ νὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ μὲ τὴν πλαστικότητα καὶ ποικιλία τῶν εἰκόνων, τὴ συμμετρία τοῦ στίχου, τὴν εὐγένεια καὶ λεπτότητα τῶν συναισθημάτων, τὴν ἐνάργεια τῶν νοημάτων, τὴν αἰσιδόξη ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ἐνας ἄλλος τόνος κυρίαρχος στὴν ποίηση τοῦ Δροσίνη εἶναι ἡ φυσιολατρικὴ διάθεση τοῦ ποιητοῦ, ποὺ τοῦ ἐμπνέει σειρὰ ὀλόκληρη ἀπὸ ποιήματα καὶ πεζογραφήματα ἢ ἐκδρομικὲς ἐντυπώσεις. Ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ καὶ ὁ ναυτικὸς βίος τοῦ νεοέλληνα βρίσκουν δυνατὴ ἀπήχηση στὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ ἡ ὠφελιμότης τῆς σπουδῆς τῶν ἔργων τοῦ Δροσίνη ἀπὸ τὸ μαθητικὸ μας κόσμο καὶ ἡ χρησιμοποίησις κειμένων τοῦ Δροσίνη γιὰ σκοποῦς διδακτικούς ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία. Γιατὶ στοῦ Δροσίνη τὰ ἔργα καθρεφτίζονται γνήσια καὶ ἀνόθευτα οἱ βασικοὶ χαρακτήρες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅσοι δέχονται ὡς ἀναγκαῖα τὴν τοποθέτηση τῆς λογοτεχνικῆς μας παραγωγῆς πάνω στὶς ἐθνικὲς, θρησκευτικὲς καὶ οἰκογενειακὲς μας παραδόσεις, μακριὰ ἀπὸ ξένα πρότυπα, ὅσοι θεωροῦν τὴν ποίηση σὰν προῖον καλλιεργημένου πνεύματος καὶ λεπτῆς εὐαισθησίας, (καὶ ὄχι σὰν κακόρρυθμο συνδυασμὸ στρεβλωμένης σκέψης καὶ θολοῦ συναισθήματος), ὅσοι γυρεύουν στὴν ποίηση τὴ γαλήνευση τῶν παθῶν καὶ τὸν ἐξευγενισμὸ τῆς ψυχῆς, δὲν μποροῦν πορὰ νὰ τιμοῦν τὴ μνήμη τοῦ Δροσίνη, ποὺ μὲ τὸ πολύμορφο ἔργο του γέμισε μιὰ ἐποχὴ στὴν ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ. Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Γ.Ι.Π.

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ

Ἐπάρχουν στὴν Ἀθήνα σοβαρὰ φιλολογικὰ περιοδικά... (ὄνομα καὶ μὴ χωριό), ποὺ ὑποτίθεται ὅτι κρίνουν ἀμερόληπτα καὶ ἀντικειμενικὰ τὰ πνευματικὰ γεγονότα τοῦ τόπου μας καὶ ἀποδίδουν «τὰ τ ο ὕ Κ α ἰ σ α ρ ο ς Κ α ἰ σ α ρ ω... Ἐἰ λοιπὸν! Μερικὰ ἀπ' αὐτά, μολοντί τακτικὰ τοὺς στέλλεται δωρεὰν ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», ἐκτὸς μιᾶς ξηρῆς ἀιγραφῆς, γιὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ πε-

ριοδικοῦ μας, ἀπέφυγαν ὡς τώρα νὰ σχολιάσουν κάπως πλατύτερα τὴν πνευματικὴ μας προσπάθεια. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν καταδέχονται, μεγάλοι αὐτοὶ καὶ ἐμβριθέστατοι Δαλαϊλάμες τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, νὰ χαμηλώσουν τὴ ματιά τους σὲ μᾶς τοὺς ταπεινοὺς ἐπαρχιώτες, ποὺ μὲ αὐθάδεια ζητᾶμε μιὰ θεσοῦλα μέσα στὸ ἐργαστήρι τοῦ πνεύματος. Μήπως πρέπει νάχωμε ἔνδυμα γάμου, γιὰ νὰ μᾶς ἀνοιχτῆ ἡ πόρτα; Δὲν ζητιανεύομε συμπάθειες καὶ ἐπαινοὺς, γιὰ τὸ δὲν ἀρμοζει σὲ πνευματικοὺς ἀνθρώπους. Ἀπλῶς σημειώνομε πῶς γράφεται ἡ φιλολογικὴ ἱστορία στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ εἶναι ἓνας ἀκόμη λόγος, ποὺ ἐπιβάλλει τὴ συνειδητοποίηση καὶ τὸ συντονισμό ὅλων τῶν πνευματικῶν προσπαθειῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, γιὰ τὸ μόνον ἔτσι ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ χτυπηθῆ ὁ ὑδροκέφαλος τοῦ Κέντρου, ποὺ, ὅπως σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἔτσι καὶ στὸν πνευματικὸ θέλει νάχη τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ τὸ μονοπώλιο.

Γ.Ι.Π.

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ;

Ἐπανερχόμεθα στὸ ζήτημα τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης, ποὺ τοῦ κάκου περιμένει τὴ λύση του. Ἐχει κατὰ κόρον τονισθῆ τὸν τελευταῖο καιρὸ, ὅτι καμμιὰ ἀνασυγκρότηση δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς πνευματικὴ θεμελίωση. Λαοί, ποὺ ξέρον ἀπὸ ποῦ νάρχισουν τὴν ἀνοικοδόμησὴ τους, κατάλαβαν καλά τὴν σημασία τῆς πα. ἀπάνω ἀρχῆς, Ἀναφέρομε ἐνδεικτικὰ τὴν κατεστραμμένη Γερμανία, ποὺ πρῶτα καταπιάστηκε μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἐρειπωμένων σχολείων, μουσείων καὶ βιβλιοθηκῶν της. Ἐμεῖς τί κάνομε ἐδῶ στὴν ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὴν καθέδρα τῶν μεγάλων τοῦ Γένους διδασκάλων; Ὅχιτ' ἄλλο μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ κατακτητοῦ δὲν μπορούμε νὰ ἀποχτήσωμε μιὰ αἴθουσα τῆς προκοπῆς καὶ λίγα ντουλάπια γιὰ νὰ ξαναλειτουργήσῃ ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη, ἰδρυμένη προπολεμικὰ μὲ εἰδικὸ νόμο, ποὺ δὲν ἔπαυσε νὰ ἰσχύη, ὅπως ὁ φίλος δικηγόρος κ. Κ. Τζιόβας πρὸ καιροῦ μὲ δημοσίευσμά του στὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα» παρὰ τήρησε. Κάνομε πάλι ἐκκλήσιν σ' ὅλους τοὺς ἀρμοδίους (Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο, κ. Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, κ.κ. Βουλευτὰς, κ. Δήμαρχο Ἰωαννιτῶν κλ.) νὰ συντονίσουν τὶς προσπάθειές των γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς Βιβλιοθήκης μας, ποὺ εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις κάθε πνευματικῆς προόδου στὸν τόπο μας. Ἄς μᾶς γίνῃ παράδειγμα γιὰ μίμησιν ὁ Δήμος τῆς Λαμίας, ποὺ ψήφισε ὡς πρώτη

δόση κονδύλιο 10.000.000 δραχμῶν γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη τῆς πόλης αὐτῆς. Δὲν θὰ μπορούσε κι ἐδῶ νὰ ἀναληφθῆ μιὰ παρόμοια πρωτοβουλία; Ἡ τὸ πνεῦμα θεωρεῖται ἀμελητέα ποσότης; Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι κάθε δαπάνη, ποὺ ἀποβλέπει στὴ θεραπεία πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ, δὲν ἀποτελεῖ σπατάλη, ἀλλὰ τὴν καλύτερη τοποθέτησιν τῶν κεφαλαίων μας... Ἄλλωστε «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνον ζῆσεται ἄνθρωπος».

Γ.Ι.Π.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

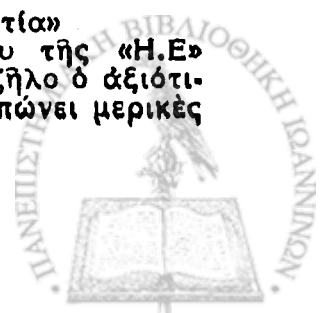
Στὰ πεπραγμένα τοῦ Δήμου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ποὺ δημοσιεύθηκαν τελευταῖα στὸν ἐγχώριον τύπον, καὶ στὸ κεφάλαιο «πνευματικὴ ἀνάτασις», ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «... καὶ δὲν ἐπράξαμεν τίποτε διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάτασιν τῆς πόλεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἕτερον σκέλος τῶν βλέψεων καὶ ἐπιδιώξεων τῆς παρούσης Δημοτικῆς ἀρχῆς» Ἡ εἰλικρινὴς αὐτὴ ὁμολογία —γιὰ τὴν πραγματικὰ τίποτε δὲν ἔγινε ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως εἰς τὴν πόλιν μας— τιμὰ βέβαια τὸν κ. Δήμαρχον, γεννᾷ ὅμως καὶ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο βαρύτερες ὑποχρεώσεις γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ τὸ δὲν ἀρκεῖ κανεὶς νὰ ὁμολογῇ τὸ λάθος του ἀλλὰ πρέπει νὰ σπεύδῃ καὶ νὰ τὸ ἐπανορθώσῃ. Οὔτε καὶ βρίσκομε ὡς σοβαρὴ τὴ δικαιολογία ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀδυναμία τοῦ Δήμου ἐμπόδισε τὴν ἐκδήλωσιν ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ πνευματικὰ μας ζητήματα. Ὅταν ὑπάρχει θέλησις θαύματα μποροῦν νὰ γίνον καὶ χωρὶς οἰκονομικὰ μέσα ἀκόμα. Καὶ θὰ ἦταν περισσότερο εἰλικρινὴς ὁ κ. Δήμαρχος ἂν ἔγραφε πῶς τὰ πνευματικὰ ζητήματα θεωρήθηκαν ὡς δευτερευούσης σημασίας πράγματα —ἔτσι συμβαίνει, δυστυχῶς, κατὰ κανόνα στὸν τόπο μας—καὶ γι' αὐτὸ δὲν προσέχτηκαν. Ἄς ἐλπίσωμε πῶς στὸ μέλλον δὲν θὰ τηρηθῆ αὐτὸς ὁ κανὼν στὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δραστηριότητος τοῦ Δήμου καὶ πῶς στὸ κεφάλαιο τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως θὰ παρουσιασθῆ ἓνας ἀπολογισμὸς πλοῦσιος.

I.N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Τὸ μνημεῖον τῶν Ἰωαννίνων

Ἄγαπητὴ Ἠπειρωτικὴ Ἔστια»
 Στὸ τεύχος Δεκεμβρίου τῆς «Η.Ε»
 (σελ. 859—60) μὲ ἀξιόπαινον ζῆλον ὁ ἀξιότιμος κ.Κ. Φωτόπουλος διατυπώνει μερικὲς

παρατηρήσεις για την έρειπιώδη κατάσταση των ιστορικών μνημείων των Ίωναννίνων. Είναι σωστά ή περίπου σωστά τὰ ὅσα λέγει.

Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ ἀπαντήσω σὲ κάποια φράση του, ποὺ διατυπώθηκε μὲ ἀρκετὴ μαθητικὴ σπουδὴ: «Λέμε, γράφει, πῶς ἔχουμε τουρισμό, Ἐφόρους ἀρχαιοτήτων κτλ., ὅμως κανένας ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους αὐτοὺς δὲν ἔδειξε ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν περιώση τῶν λειψάνων...»

Σκάβουμε νὰ βροῦμε ἄλλα ποὺ ἢ στοργικὴ γῆ τῆς Ἠπείρου μᾶς κρύβει κι' ἀφήνουμε ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουμε, γιὰ νὰ ρημάξουν.

Γνωρίζει ἀράγε ὁ κ. Κ.Φ. ὅτι οἱ Ἐφοροὶ ἀρχαιοτήτων δὲν διαθέτουν κατὰ βούληση καὶ ἀπεριόριστα χρηματικὰ ποσά; Καὶ ὅτι τὸ ἔλλ. Κράτος εἶναι τόσο πτωχό, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἐπαρκεῖ καὶ γιὰ τὴν στερέωση δευτερευούσης σημασίας μνημείων ὅπως τὸ Φετυχιεῖ; Ὑπάρχουν χιλιάδες μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν Βυζ. χρόνων, κατὰ πολὺ σπουδαιότερα σὲ καλλιτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ περιμένουν καὶ δικαιοῦνται νὰ ἔχουν τὴν προτεραιότητα συντηρήσεως, παρ' ὅσο ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ τὸ ἀκαλλαισθητὸ πρῶτο τοῦ Φετιχιεῖ;

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι κατὰ τὴν τριετὴ ὑπηρεσία μου διετέθησαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ 197.000.000 δρχ; Καὶ δὲν νομίζει ὁ ἐπιστολογράφος σας ὅτι εἶναι προτιμότερο τὰ 40.000.000 δρ. ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ τάφου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν στερέωση π.χ. τῶν ἐξαιρετικῶν Βυζ. μνημείων τῆς Μολυβδοσκεπάστου, τοῦ Τουρκοπάλουκου, τῆς Ἄρτας κλπ;

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ἀνασκαφῶν κάνουμε γνωστὸ στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι ἡ σχετικὴ δαπάνη δὲν διαθέτεται ἀπ' τὸ Κράτος, ἀλλὰ ἀπὸ ὀργανισμὸ μὴ Κρατικὸ, τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ποὺ κύριον σκοπὸ ἔχει τὴν σκαφικὴ ἔρευνα καὶ τὴν προαγωγὴ γενικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐπιστήμης.

Γιὰ τὴ σημασία τῶν ἀνασκαφῶν περιοριζόμεσθε μονάχα νὰ ὑπενθυμίσωμε στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι ἐθνικὲς διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ συναφῆ ἐθνολογικὰ ζητήματα περιμένουν τὴν ὑποστήριξή τους ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Ἀσφαλῶς ἡ κριτικὴ εἶναι δικαίωμα κάθε ἐλευθέρου πολίτου. Ἀλλὰ, ὅταν δὲν εἶναι μετρημένη, συνετὴ καὶ ζυγισμένη, κινδυνεύει νὰ θεωρηθῆ ἀκαρπὴ πολυπραγμοσύνη.

Μὲ ὑπόληψη
Σ. Γ. Δάκαρης
Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων

Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ Μακραλέξη κινδυνεύει

Ἀγαπητὴ «Ἠπειρωτικὴ Ἐστία»,

Ὁ ἀκάματος ἐργάτης τοῦ πνεύματος καὶ σεβαστὸς μοι Καθηγητὴς τῶν Θερησκευτικῶν κ. Γεώργιος Οἰκονόμου, γράφων εἰς τὴν «Ἠπειρωτικὴν Ἐστίαν» τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἔ.ε. τὴν συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ σημειώματος «Ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου» μοῦ κάμνει τὴν τιμὴν νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομά μου. ὡς ἀγωνιζομένου νὰ διατηρηθῆ τὸ σπουδαῖον τοῦ 7ου μ.Χ. αἰῶνος Βυζαντινὸν Μνημεῖον, ἢ εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἱστορικῆς Μουργκάνας κειμένη Ἱερὰ Μονὴ Μακραλέξη, ἣτις κινδυνεύει, ὡς ἐκ τῶν ἐπ' ἐσχάτων δημιουργηθειῶν ἐκεῖ συνθηκῶν νὰ καταρρεύσῃ.

Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ γράψω τὴν Ἱστορίαν τοῦ παναρχαίου τῆς τῶν Βυζαντινῶν προγόνων μας εὐσεβείας Ἱεροῦ, διότι σελίδες αὐτῆς εἶναι γνωσταί, τί καὶ πόσα προσέφερον ἀπὸ θερησκευτικῆς, ἐθνικῆς καὶ ἀλτροῦστικῆς ἀπόψεως, ἰδίως κατὰ τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς, ὥστε δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἐκ μόνης τῆς ἱστορίας αὐτῆς νὰ κεντρισθῆ τὸ ἐνδιαφέρον ἀρμοδίων καὶ μὴ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ πάροδος τὸσης ζωῆς. τὰ πλήγματα τοῦ χρόνου καὶ αἱ πρόσφατοι φθοραί, ἄς ὑπέστη ἀπὸ τὸ Πυροβολικὸν μας, ἐκτοπίσαν τοὺς συμμορίτας, οἵτινες εἶχον καταστήσῃ κατὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον τὴν Μονὴν καὶ τὴν Μουργκάναν ὀρηκτήριον, εἶναι ἱκανὰ στοιχεῖα νὰ πείσουν, ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ διασωθῆ ἢ κινδυνεύουσα αὕτη Μονή, διότι εἶναι σήμερον καὶ παντέρημος, μὴ ἔχουσα οὔτε ἀπλοῦν φύλακα, λόγῳ τῆς προηγηθείσης ἐκεῖ ἐσχάτως ἀνθρωποσφαγῆς μὲ τὸν συμμοριτοπόλεμον τῆς Μουργκάνας. Σήμερον δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ τῶν ἀνυπάρκτων πολλῶν κελλίων τῆς Μονῆς καὶ ἄλλων κτιρίων αὐτῆς, διότι ἔχουν καταρρεῦσει ἀπὸ τὰ εἰρημένα γεγονότα.

Ἀνάγκη νὰ διασωθῆ ὁ ὠραῖος Βυζαντινὸς Ναὸς μὲ τὰς σπανίας ζωγραφικῆς τέχνης τοιχογραφίας του, μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ μεσαῖον Τρούλλον, ὅστις καὶ οὐτος ἔπαθε ζημίας τινάς, ὡς καὶ ὁ Νάρθηξ, ἀπὸ πολεμικὰ γεγονότα, καὶ νὰ διατηρηθῆ τὸ τῆς ὠραίας Βυζαντινῆς τέχνης ἀρχαῖον αὐτὸ κτίριον, μὲ τοὺς θαυμασίους φωταγωγούς τοῦ Τρούλλου, τοὺς ἰδιορρυθμοὺς ὑαλοπίνακας καὶ τὰς τόσας θαυμαστάς τῆς Βυζαντινῆς τέχνης διακοσμήσεις τοῦ κτιρίου, ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Κραυγὴν πόνου καὶ ὀδύνης ρίπτομεν, ἡμεῖς, οἵτινες καλῶς γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὴν εὐκλεᾶ αὐτὴν Ἱερὰν Μονὴν καὶ ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων ὑπὲρ τῆς διασώσεώς της, ἀλλὰ καὶ προσφεύγομεν καὶ εἰς τὰ εὐσεβῆ αἰ-

σθήματα τῶν τόσων εὐπόρων καὶ μὴ, περιοίκων τῶν Κεινοτήτων Λάβδανης, Ἀετόπετρας, Δημόκορης, Καστάνιανης, Ἀγίας Μαρίνης, Λειᾶ, Κουρεμαδίου, Λίστης κλπ. ἵνα σχηματίσωσι μίαν Ἐπιτροπὴν πρὸς διαφώτισιν τῶν ἀρμοδίων τοῦ Κέντρου, περὶ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ Βυζαντινοῦ μνημείου, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλίγα χρηματικὰ ποσὰ νὰ φροντίσωσι νὰ προλάβωσι καταστροφὴν. Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς κατὰ τὸ 1778, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἱερὰν ταύτην Μονήν, ἐξήνεγκε τὴν φοβερὰν προφητείαν του ὅτι ἡ Μονὴ αὕτη θὰ πέσῃ εἰς ἀσημότητα προηγουμένως ἀλλὰ καὶ θὰ κινδυνεύσῃ νὰ διαλυθῇ ὅταν οἱ ἄνθρωποι θὰ γίνουν πολὺ ὑλισταὶ καὶ ἀδιάφοροι θρησκευτικῶς. Εἶθε ἡ φοβερὰ αὕτη Προφητεία νὰ μὴ ἀφορᾷ τὴν σύγχρονον γενεάν μας, ἡ ὁποία τοῦλάχιστον φαίνεται ὅτι ἔχειται τῶν Πατρῶων καὶ δὲν εἶναι Ἐρησκευτικὸς ἀδιάφορος. Ἄς μὴ θελήσῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴν φρικτὴν αὕτην προφητείαν τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ καὶ συνδέσῃ τὸ ὄνομα τῆς μὲ τὸ φοβερὸν αὐτὸ ἀνοσιούργημα. Ἡ τελευταία ἀπαλλοτριώσις διὰ τοῦ ἀπὸ 18/9/1952 Δ'τος (Φ.Ε.Κ. 289 τοῦ 1962 Τ. Πρῶτον) ἀποστερεῖ τὴν Ἱερὰν Μονήν παντὸς πόρου νὰ θελήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ διαφυλαχθῇ. Ἐπιβάλλεται ὑπερποτὲ ἄλλοτε, ἡ συγκρότησις μιᾶς Ἐπιτροπῆς περιοίκων διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ σπανίου αὐτοῦ Βυζαντινοῦ μας Μνημείου.

Δημ. Οἰκονόμου
Δικηγόρος

Αἱ προτομαὶ καὶ οἱ πρόσκοποι

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια»,

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 τεύχος σου δημοσιεύεις σημεῖωμα τοῦ κ. Δ. Σ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σ. Μουσελίνη, σχετικὰ μὲ τὸ καθήκον τῶν Ἡπειρωτῶν πρὸς τὰς συγχρόνους πνευματικὰς ἀξίας τοῦ τόπου μας.

Ἐπὶ τούτων ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ Τοπικὴ Ἐφορεία Προσκόπων Ἰωαννίνων ἔχει ἀποφασίσῃ, ὅπως ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐράνου τὸν ὁποῖον ἐνήργησε τὴν 28.10.52 πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ ἀειμνήστου ἔθνικοῦ ἥρωος Κ. Δαβάκη, πρωτοστατήρη εἰς τὴν κίνησιν διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τοποθέτησιν προτομῶν ἐν τῇ πόλει μας ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν εἰ ὁποῖοι κατὰ τὴν τελευταίαν ἑορταστικὴν ἐτίμησαν τὸ ὄνομα τῶν Ἰωαννίνων, ποιοῦσα ἔναρξιν τῶν προσπαθειῶν τῆς τούτων διὰ τῆς κατασκευῆς καὶ τοποθετήσεως τῆς προτομῆς τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτου λογοτέχνου Χρ. Χριστοβασίλη καὶ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰ. Γκυ-

τέτησθαι ὁ ὁποῖος ἤδη κατεσκευάσθη ἐξ ἐράνου διενεργηθέντος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐξεχουσῶν Ἡπειρωτικῶν Προσωπικοτήτων.

Μετὰ Προσκοπικῶν χαιρετιυμῶν
Ὁ Τοπικὸς Ἐφορος Ἰωαννίνων

Κίμων Κυριαζῆς

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙ ΤΗΣ «ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Δ. Δοδίδης, Kuwait (Περσικὸς Κόλπος). — «... Γιά μᾶς ἐδῶ στίς ἐρημιές τῆς Ἀσίας εἶναι ἡ καλλίτερη παρηγοριά, μᾶς δίδει κουράγιο καὶ ἐλπίδα νὰ ἀξιοθωῦμε νὰ γυρίσωμε μιά μέρα στὴν πολυβασιανισμένη μας Ἡπειρο...».

Ἀθ. Τραχίλης, λατρὸς - ὀφηγητής, τ. Γερουσιαστής, πρόεδρος Ἰανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν. — «... Σὰς στέλλω... Τοῦτο εἶναι ἐλάχιστον δείγμα τῆς ἀπείρου ἐκτιμήσεως διὰ τὸ μέγιστον ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνελάβετε καὶ τὸ ὁποῖον φέρετε εἰς οἴσιον ἡτέρας... εὐχόμεθα ὅπως μὲ τὴν αὐτὴν δύναμιν, ἐξακολουθεῖτε νὰ φωτίζετε... ὀλόκληρον τὸν Ἕλληνοσμὸν...».

Γ. Σκούρας, δικηγόρος, Χαλκίδα. — «... Ἐμεῖνα κυριολεκτικὰ κατάπληκτος... φαίνεται ὅτι τὰ Ἰωάννινα εἶναι ἡ μόνη ἐσπαραχτικὴ πόλις διὰ σοβαρὰς πνευματικὰς ἐπιδώσεις...».

Ἀθ. Γκιόλμας, εἰρηνοδίκης, Μονεμβασία. — «... συχαίρω τοὺς ἐκδότας καὶ συγγραφεῖς τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ διὰ τὴν εὐγενῆ των προπάθεια περὶ τὴν ἰδιαιτέραν μας προσφιλεῖ πατρίδα...».

Νίκος Κοσμᾶς, δημοδιδάσκαλος, Λαγκαδᾶ. — «... Τὰ Γιάννινα... δὲ μπορούσαν παρὰ καὶ τώρα, νὰναι πρῶτα... γιὰ τὴ μάχη αὕτη ποὺ τολμήσατε εἶθε ἀξιέπαινοι... ἡμεῖς οἱ ξενιτευμένοι Ἡπειρώτες, εἴμαστε στὸ πλάι σας...».

Γ. Σκαρλάτος, φοιτητής, ἐνταῦθα. — «... κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀποτελεῖ πραγματικὸν πνευματικὸν σταθμὸν... διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνοδοῦν τοῦ τόπου μας...».

Σ. Μοτάκης, καθηγητής, Χανιά. — «... οὐδὲ θαυμάζουμε ποὺ κατορθώνετε νὰ ἐκδίδετε ἀνελλιπῶς ἕνα τόσο ὡραῖο καὶ ὀγκῶδες περιοδικό...».

Ἰ. Κολιτσιάρας, καθηγητής θεόλογος, Ἀθήναι. — «... οὐδὲ συχαίρω θερμῶς διὰ τὸ ὡραῖον περιοδικὸν ποὺ ἐκδίδετε καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀποτελή τὴν ἔκφρασιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς τόσον εἰς τὰ γράμματα διαπρεπούσης Ἡπείρου...».

Χρ. Κολιάτσος, δημοσιογράφος. — «... μοιάζει σὰν ἕνα τεράστιο φωτεινὸ προβολέα στῆ- μένον στίς ὑψηλότερες κορυφές τῆς Πίνδου μας, ποὺ μὲ τὴς ἀκτίνες του θερμαίνει καὶ

ὀδηγεῖ σὲ ἔργα πολιτισμοῦ καὶ προόδου τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑπειρώτες ...».

Τάκης Ρινόπουλος, Παρσμουθιά. — «... σὲ κάθε τευχὸς γίνεται πρὸ ἀνώτερη σὲ ποιότητα... ἡ σταυροφορία πρὸ ἀνολόβωτε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνύψωση τοῦ τόπου μας ἀρχισε κι' ὄλας νὰ κορποφορῆ...».

Ἄντ. Ζώτος, θυνταγματάρχης, Ἀθήνα. — «... σὰς συχαίρω διὰ τὴν κατοβληθεῖσαν καὶ κατὰ βελλομένην προσπάθειάν σας ὥστε τὸ Περιοδικὸν τοῦτο νὰ ἀποτελῆ τὸ καλλίτερον πνευματικὸν ἐντρίψημα».

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τηλέμαχου Ἀλαβέρα: *Τ' ἀγρίμια τοῦ ἄλλου δάσους*, Ἔκδοσις ΟΣΥΜ (Θεσσαλονίκη), Ἰούνιος 1952).

Στοχαστικὰ ἀφηγήματα καὶ περιγραφές ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ συμμοριτοπόλεμου εἶναι τὰ πέντε μερικότερα κομμάτια τοῦ βιβλίου τοῦ Τηλέμαχου Ἀλαβέρα, πρὸς γιὰ γενικὸ τοῦ τίτλου ἔχει τὸν τίτλο τοῦ τελευταίου ἀπ' αὐτὰ «Τ' ἀγρίμια τοῦ ἄλλου δάσους». Τὰ ἄλλα τέσσερα ἐπιγράφονται: Συζητήσεις, Στὰ σκοτάδια τῆς Τσοῦκα Ρῶσσα, Πάσχα στὴν Κατάρρα, Πέρα ἀπ' τὸ σημεῖο στηριγματος.

*

Ἡ πάλη τοῦ ἀνθρώπου: μὲ τὸν ἑαυτὸ του (ιδέες, συναισθήματα, σκέψεις, προωθητικὲς ἢ ἀπωστικὲς), μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὰ ψυχρὰ κι' ἀδιάφορα γιὰ τὶς μοῖρες τῶν ζωντανῶν τοῦ κόσμου, μὲ τὸ συνάνθρωπο, στὰ περιγράμματα μιᾶς σύγκρουσης χωρὶς οἶκτο καὶ σταματημὸ, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀσίγαστου κι' ἀμείλικτου μίσους, τὸ ὁποῖο μεταβάλλει τὰ λογικὰ ὄντα σ' ἐνσυνείδητα θηρία πρὸς σκοτώνουν ὄχι μοναχὰ ἀπὸ αἰσθημα αὐτοσυντήρησης ὡς «Τ' ἀγρίμια τοῦ ἄλλου δάσους». Αὐτὰ εἶναι τὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα πλέκει ὁ σ. τὰ ἀφηγήματά του.

*

Μὲ προσωπικὸ ὕφος, μὲ δύναμη, μὲ χαρίσματα περιγραφικὰ, μᾶς δίνει ὁ σ. ἀνάγλυφα τὰ πρόσωπα, τὰ πράγματα, τὶς καταστάσεις, καὶ μᾶς παρασέρνει προσηκτικὸς στὰ βιώματά του, στὰ περιτρίγυρά του, στὰ πρόσωπα πρὸς τὸν περιβάλλον, στὸν κόσμον τοῦ γενικά, ὡς καὶ ὅπου τὸν ἔζησε τὶς σκληρὲς ἐκεῖνες μέρες, ἐσωτερικὰ καὶ ἱστορικὰ, μὲ τὶς χαρὲς του καὶ τὶς φρίκες του.

Ζωηρὰ ὑποβάλλουν κι' ἀποτυπώνονται στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη πολλὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ θέματά του, κι' ἰδιαίτερα τὸ τελευταῖο ἀφήγημα, πρὸς δείχνουν ὄλα τὸ σ. ἕνα δόκιμο καὶ δυνατὸ χειριστὴ τῆς πέννας. Δ.Σ.

Κοσμᾶ Ἀντωνοπούλου, Δικηγόρου — Ἐπαρχοῦ Πωγωνίου. «Ἡ Ἐπαρχία» (Ἑλλάδα δὲν εἶναι μονάχα ἡ Ἀθήνα). Ἀθήνα 1949.

Ἡ ἐπαρχία, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖ τὸ ἔθνος μὲ ὄλα τὰ καλὰ καὶ ἀγὰ ὑλικά καὶ πνευματικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν πολιτικὴν του ἀνοδον, εἶναι ἀνάγκη στοὺς σημερινούς καιροὺς νὰ τύχῃ ἰδιαίτερας προσοχῆς ἀπὸ τοὺς ἡγέτας καὶ ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἐκεῖνους Ἑλληνας, πρὸς ἔταξαν τὸν ἑαυτὸ τους εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔθνικου συνόλου.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ σημαντικὰ κάθε προσπάθεια πολιτιστικῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπαρχίας καὶ κάθε ἕναν, πρὸς πονάει ἀληθινὰ τὸν τόπον καὶ θέλει νὰ συμβάλῃ στὴν ἐθνικὴ μας ἀναγέννησι.

Ὁ κ. Ἀντωνοπούλος ἔζησε εἰς τὴν Ἐπαρχίαν, ἐργάζεται ἐπὶ ἔτη γι' αὐτήν, καὶ στὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ὑλικά καὶ πνευματικὰ προβλήματα τῆς, σημαίνει τοὺς κώδωνας πολλῶν κινδύνων, διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀστοργία τῶν ὑπευθύνων, ἐξαιρεῖ τὶς ἀρετὲς τῶν Ἐπαρχιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν καὶ ἀναμένουν τὸν πονητικὸν σύμβουλον, τὸν συμπαθῆ βοηθόν, τὸν ἐντιμὸν καὶ φιλόπονον κρατικὸν λειτουργόν, τὸν σοφὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ἐνθουσιώδη Διδάσκαλον, πρὸς μὲ πραγματικὴ ἀγάπη θὰ σταθοῦν κοντὰ του.

Ὁ συγγραφεὺς κατ' ἀρχὴν ἐκφράζει τὸν πόθον του γιὰ μιὰ ἐθνικὴ ἀναγέννησι, ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἀστυφίας, δίνει ὀρθὲς σκέψεις γιὰ μιὰ ἀγροτικὴν πολιτικὴν, μελετᾷ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ χωριοῦ, στρέφει πολὺ τὴν προσοχὴν του στοὺς Νέους τῆς Ἐπαρχίας, στὸν Διδάσκαλον, στὸν Παπᾶ τοῦ χωριοῦ, στὸν Κοινοτικὸν Γεωπόνον καὶ στὰ κοινοτικὰ συμβούλια, ἀντικρύζει τὰ προβλήματα τῆς χωρικῆς γυναίκας, διατυπώνει λύσεις γιὰ τὴν ὑλικὴ ἀνοικοδόμησι (κοινοτικὸν δρόμον, συγκοινωνία, δένδροφυτεῖσεις, κοινοτικὰ ἔργα, ἀγροτικὴ ἀσφάλεια, ἀκτήμονες ἀγρότες, κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις ἀγροτῶν), καὶ φτιάχνει ἕνα σχέδιον, σὲ πολλὰ πραγματοποιήσιμα, γιὰ τὴν πνευματικὴν μόρφωση καὶ ψυχαγωγίαν τοῦ χωρικοῦ (ὀμιλίαι, ἐκδρομαί, ραδιόφωνον, δημοτικὰ τραγούδια, θέατρον, κινηματογράφος, λαϊκὰ πανεπιστήμια, ἐθνικὴ διαφώτισις). Σὲ κάθε θέμα του ἀποδεικνύει καὶ διακηρύττει μ' ἀληθινὸν πόνον ὅτι «Ἑλλάδα δὲν εἶναι μονάχα ἡ Ἀθήνα».

Ὁ ἀναγνώστης διαβλέπει τὴν βαθεῖαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τοῦ συγγραφέως, πλούσιον ἐθνικὸν φρόνημα, χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἀληθινὴν ἀγάπην στὴν Ἐπαρχίαν.

Οἱ Χριστιανικὲς ἀξίες, ἡ σοφία τῶν προγόνων μας, ἡ ἐθνικὴ μας παράδοσις καὶ τὰ διδάγματα ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς μας ἀγῶνας ἀποτελοῦν τὶς βασικὰς ἀρχὰς στὸ βιβλίον αὐτὸ γιὰ τὴν λύσιν κάθε προβλήματος τῆς Ἐπαρχίας.

Ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου μὲ προσοχὴν ἀπὸ κάθε κρατικὸν ὑπάλληλον, πρὸς ἔργο του εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις

τῆς Ἐπαρχίας, ἀπὸ τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντας, ἀπὸ κάθε διανοούμενο τῆς Ἐπαρχίας, καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸν διδάσκαλο τοῦ χωριοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς ἐκτίμησε πολὺ τὸ διδασκαλικὸν λειτούργημα καὶ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸν Ἑλληνα Διδάσκαλον ἀφιερώνοντας τὸ βιβλίον του σ' αὐτόν, ὡς «τὸν Ἐθνοφύλακα καὶ πρωτοπόρον τῆς Ἐθνικῆς Ἀναγεννήσεως».

Ὁ Διδάσκαλος βοηθεῖται πολὺ γιὰ τὸ ἐξωσχολικὸ του ἔργο ἀπὸ τὴν ἀξιόλογη αὐτῆ μελέτη καὶ ὠθεῖται γιὰ πλουσιώτερη καὶ καρποφωρότερη δράσι. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποτελέσῃ θέμα παιδαγωγικοῦ συνεδρίου ἢ ἀνάλυσις καὶ ἢ συζήτησις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου. Πρέπει δὲ ἐδῶ νὰ τονίσωμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τελεσφορήσῃ ἡ σχολικὴ ἀγωγή, ἐὰν δὲν βελτιωθῇ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, στὴν ὁποία ζῆ ὁ μαθητὴς, διότι τὰ καλὰ ἢ κακὰ παραδείγματα τοῦ βίου στὴν οἰκογένεια στὸ χωριὸ ἢ στὴν πόλιν διδάσκουν εὐγλωττότερα ἀπὸ κάθε διδασκαλία.

Ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου εἶναι ἐλκυστικὴ, καθαρὴ καὶ κατανοητὴ με πολλὰς ὠραίας λογοτεχνικὰς ἐκφράσεις καὶ με ἐπιστημονικὰς διατυπώσεις φιλοσοφικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου.

Συγχαίρομε τὸν κ. Ἀντωνόπουλον γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴν μελέτην του καὶ ἐκφράζομε τὴν εὐγνωμοσύνην μας γιὰ τὴν τόσην ἐκτίμησίν του πρὸς τὸ λειτούργημά μας.

Κ. Ι. ΚΙΤΣΟΣ

Γ. Α. Καλυδόπουλος : *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος (Ἡ χθερὴν — ἡ σημερινὴν — ἡ αὐριανὴν)*
Ἀθῆναι Δεκέμβριος 1950.

Ὁ Γ. Καλυδόπουλος, εἶναι σχεδὸν Ἡπειρώτης. Ὁ πατέρας του, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦρθε στὰ Γιάννινα στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, Πρόεδρος Δικαστῆς, καὶ ἀπὸ τότε ἡ οἰκογένεια ἐγκαταστάθηκε μόνιμα ἐδῶ. Ὁ Γ. Καλυδόπουλος, ἂν δὲν γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅλη του πάντως ἡ μόρφωση τὴν πῆρε στὰ Γιαννιώτικα Σχολεῖα καὶ τὴ Ζωσιμαῖα. Διακριμένος ἀνώτατος υπάλληλος τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, εἶνε τώρα ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑποδιευθυντὰς τοῦ Κεντρικοῦ τῆς Καταστήματος. Συγγραφεὺς ὁ ἴδιος δεκάδος σχεδὸν ἀπὸ τὸ 1925 γεωργοοικονομικῶν, συνεταιριστικῶν καὶ ἄλλων μελετῶν καὶ ἐργασιῶν, τυπωμένων στὰ Γιάννινα, τὸ Ἀγρίνιο καὶ τὴν Ἀθήνα, εἶναι ἐνθερμος ὑποστηρικτῆς, κάθε ἐντυπουοῦ ἀναφέρεται στὴν Ἡπειρον.

*

Τὸ τελευταῖο του αὐτοῦ βιβλίον, «σκοπὸν ἔχει — καθὼς ὁ ἴδιος γράφει στὸν πρόλόγον του — ὅπως, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος... κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀγροτῶν καὶ δὴ τῶν συνεταιρισμένων... διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνάδειξιν τοῦ χωριοῦ, τοῦ ἐγκαταλελειμένου αὐτοῦ κυττάρου τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κοινωνίας...».

Μὲ σαφήνεια, μὲ ἀκρίβεια, μὲ στοργή, μὲ ἀφθονώτατα καὶ ἐξακριβωμένα στατιστικὰ στοιχεία, ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὸ συγγραφεὴ πολὺ πλευρὰ τὸ θέμα (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Δάση, Ἀλτεία—Δημοσία ὑγεία—Ἐκπαίδευσις—Συγκοινωνία—Οἰκισμὸς—Φωτισμὸς καὶ Ὑδροεπισκευαὶ—Ψυχαγωγία) καὶ προτείνονται τὰ κατάλληλα μέτρα μὲ θετικότητα καὶ πειθῶ, (Ἐπαναπατρισμὸς—Ἀνάγκη συστάσεως Ὁργανισμοῦ κ.τ.λ.).

Δ.Σ.

ΓΕ ΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

1.— Ὑπὸ τοῦ ὑπευργεῖου Κοινωνικῆς Προνοίας ἐλήφθη ἀποφασίς ὅπως αἱ ὑπολειπόμεναι ἐργασίαι τοῦ Σανατορίου Ἰωαννίνων χρηματοδοτηθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου εἰς τρόπον ὥστε τὸ Σανατόριον νὰ ἀρχίσῃ λειτουρgeoῦν κατὰ τὸν Ἰανουάριον.

2.— Ἀπεβίωσεν εἰς Ἰωάννινα εἰς ἡλικίον 70 ἐτῶν ὁ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διατελέσας Διευθυντῆς τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου Ἰωαννίνων ἰατρός Παῦλος Πευτέτης.

3.— Ὑπὸ τοῦ Διμάρχου Ἰωαννιτῶν κ. Θεοδωρίδης ἀπεστάλη εἰς Κύπρον ἐντὸς ἀμφοτέρως χρόμα ἐκ Μπιζανίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τελέσεως μνημοῦνου εἰς Λεμεσσὸν Κύπρου ὑπὲρ τοῦ φονευθέντος εἰς Μπιζανίον ἐθελοντοῦ καὶ Κυπρίου Χρ. Σιώζου, βουλευτοῦ καὶ Δημάρχου τῆς ὡς ἄνω πόλεως.

4.— Ὡς ἀνεκοινώθη ἐντὸς τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου ἀποπερατοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ ἐράνου τῶν Βασιλέων ἀνεγειρόμενα δημοτικὰ σχολεῖα εἰς Ριάχοβον, Σακελλαρίου (Κουτρουλάδες), Μικρὸ Μπισδοῦνι καὶ Ἀργυροχωρί.

5.— Μὲ προθυμίαν καὶ παραδειγματικὴν τάξιν ἐτελέσθη εἰς Ἰωάννινα ἡ ἀσκήσις τῆς παθητικῆς ἀεραμόνης, σημεῖωσασα ἐπιτυχίαν.

— Τὸ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων λεκανοπέδιον, λόγω τῆς συνεχοῦς καταρακτώδους βροχῆς, ἐπλημμύρισε μὲ κίνδυνον νὰ ὑποστῇ ζημίας ἡ κολλιέργεια.

— Ἡ Γεωργικὴ ὑπηρεσία Πρεβέζης ἐζήτησε δι' ἐγγράφου τῆς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐκτελεσμένων εἰς τὴν Πεδιάδα Ἄρτης τεχνικῶν ἔργων καὶ ἐπὶ τῶν παροχθίων πεδίων ἐκτάσεων τοῦ ποταμοῦ Λούρου τῶν κειμένων εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην αὐτοῦ καὶ ἐκατέρωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ πρὸς Πρέβεζαν.

— Εἰς τὸ Κρατικὸν Νοσοκομεῖον Ἄρτης ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά τῆς ἡ μικροβιολόγος ἰατρός κ. Πόπη Κορμέντζα.

— Μεγάλῃ ἑλληψις ζωοτροφῶν παρατηρεῖται εἰς τὰ ὄρεινά καὶ πεδινὰ χωρῖα τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων.

6.— Συνεπεία τῶν πολλῶν βροχῶν ἐπλημμύρησεν ὁ Ἄραχος εἰς τὸν κάμπον τῆς Ἄρτης.

— Ἀφίχθη εἰς Ἰωάννινα ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν κ. Τουμπάτζ, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκισμοῦ Βορειοηπειρωτῶν Ριζιανῆς.

—'Αποπερατώθησαν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐράνου τῶν Βασιλέων κατασκευασθέντα δημοτικά σχολεῖα Παληοσελίου, Πάδων, Ἐλευθέρου, Διστράτου· Κοίτισης καὶ Τεριαχόβου· Πωγωνίου.

7.— Μετεφέρθησαν εἰς Ἰωάννινα τὰ διατεθέντα ὑπὸ τῆς ΚΕΑΡ 200 δέματα πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς ἀπόρους τῆς πόλεως.

— Εἰς Κομμένον Ἄρτης ἐτελέθησαν παρυσία τῶν ἐπισήμων τὰ ἐγκαίνια τοῦ διδακτηρίου.

8.— Ἀνεκοινώθη ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Κλ. Τσιτσάρα ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἠπείρου.

— Παρὰ τὸ 33ον χιλιόμετρον τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων· Μετσόβου ἐγένετο πολύνεκρον αὐτοκίνητιστικὸν δυστύχημα Στρατιωτικὸν αὐτοκίνητον ἀνετράπη καὶ κατέπεσεν εἰς χάραδραν βάθους 15 μέτρων φονευθέντων 7 στρατιωτῶν καὶ τραυματισθέντων σοβαρῶς ἑτέρων δεκατεσσάρων.

— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Σουηδὸς οἰοσπηλιαλὸγος κ. Κινὼτ Λίντεμπεργκ καὶ ἐπεσκέφθη τὸ σπῆλαιον Περάματος.

9.— Εἰς Ἰωάννινα ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του ὁ νέος ἀντιεπισταγελεὺς Πρωτοδικῶν κ. Μάμαλος, τοῦ κ. Στεφαναύρη μετατιθεμένου εἰς Βέρροιν.

— Αἱ περιφερειακαὶ Ἐφορεῖαι Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας τοῦ Σώματος Ἑλλήνων ὀδηγῶν συνεχωνεύθησαν, μὲ περιφερειακὸν ἔφορον τὸν κ. Γ. Ματσόπουλον.

— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως κ. Φωτεινόπουλος διὰ τὴν ἰδρυσιν μονίμων παιδικῶν κατασκηνώσεων.

10.— Ἦρξιεν ἡ λειτουργία μορφωτικῶν γεωργικῶν συλλόγων εἰς τὰς Κοιτίδας Κατοικῆς καὶ Κλαζιάδων· Ἰωαννίνων.

11.— Συνεστήθη ἐν Ἠπείρῳ μὲ ἔδραν τὰ Ἰωάννινα Πανηπειρωτικὴ ὁμοσπονδία ἀναπήρων καὶ θυμάτων. Εἰς ταύτην συμμετέχουν ἅπασαι αἱ ἀναπηρικαὶ ὀργανώσεις Ἠπείρου.

12.— Ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Κληροδοτημάτων τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν ἐνεκρίθη ὁ συμβιβασμὸς τῶν Νοσοκομείων Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ Κουτατζογλείου κληροδοτήματος. Διαχειριστῆς τῶν εἰσπράξεων τοῦ Νοσοκομείου Ἰωαννίνων ὠρίσθη ὁ κ. Λιβαδεύς.

— Μελετᾶται ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ι.Κ.Α. εἰς Φιλιάτες, Ἠγουμένισαν, Παραμυθίαν, Μέτσοβον, Κόνιτσαν, Φιλιπιάδα καὶ Πιέτα Ἄρτης.

14.— Εἰς Νεγάδες Ζαγορίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων συνεκροτήθη σύσκεψις καθ' ἣν ἐξετάσθη ἡ μηχανοποίησις τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῆς ξυλείας καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ δασικοῦ δικτύου.

15.— Ἦρξιεν εἰς Ἰωάννινα ἡ λειτουργία τοῦ Μικροῦ Πολιτεχνείου, ἐγκατασταθέντος εἰς Παλαιὰν Ζωσιμαίαν Σχολήν.

16.— Ὁ διενεργηθεὶς εἰς Ἰωάννινα ἔρανος

τῆς «Φανέλλας τοῦ Στρατιώτου» ἀπέδωσε τὸ ποσὸν τῶν 42.273.000 δρχ., εἰς Πρέβεζαν 8.552.000 δρχ. καὶ εἰς Ἄρταν 17.732.000 δρχ.

17.— Ὑπὸ τοῦ Ἐράνου τῆς Βασιλείσης θὰ ἐπισκευασθῶν ἕτεροι 800 πυρῆνες οἰκισμῶν συμμοριοπλήκτων εἰς Νομὸν Ἰωαννίνων.

18.— Συνεπεῖα τῶν βροχῶν καὶ τῆς κακοκαιρίας εἰς Θεσπρωτίαν προυξενήθησαν σημαντικαὶ ζημίαι εἰς τὴν καλλιέργειαν.

19.— Εἰς Ἄρταν ἀπεφασίσθη ἡ ἰδρυσις δύο μονίμων μαθητικῶν κατασκηνώσεων εἰς Δροσοπηγὴν Ἄρτης καὶ Ἀγίους Ἀποστόλους· Πρεβέζης διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν τοῦ Νομοῦ. Μόνιμοι κατασκηνώσεις θὰ ἰδρυθοῦν καὶ εἰς τὰς περιφέρειας Πωγωνίου, Κοίτισης, Ζαγορίου, Τζουμέρκων, Ζαλόγγου καὶ Ἀμβροκίας.

21.— Ὑπὸ τμημάτων Στρατοῦ ἐγένοντο δενδροφυτεύσεις κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων· Πρεβέζης.

23.— Εἰς Λοῦρον ἐπερατώθη ἡ διάνοξις τῆς μεγάλης σήραγγος. Τὸ γεγονός ἐωρτάσθη εἰς τὸ ἐργαστήριον, λόγω δὲ τῆς ταχείας προόδου τῶν ἐργασιῶν θεωρεῖται βέβαιον διὰ τὸ ὑδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον θὰ τεθῆ εἰς λειτουργίαν ἐνωρίτερον τοῦ προβλεπομένου χρόνου.

25.— Εἰς Ἰωάννινα ἀφίχθησαν 26 μέλη τῆς Περιγητικῆς Λέσχης καὶ τοῦ Φυσιολατρικοῦ Ὀμίλου Ἀθηνῶν μετοβάντα καὶ εἰς Κόνιτσαν.

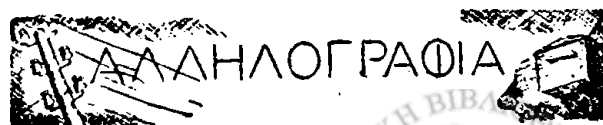
27.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Ἠπειρώτης γραμματεὺς τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς Προσβείας κ. Μιλτ. Μούτσος.

28.— Βάσει τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ ἐπιτευχθέντος μετὰ τῶν Νοσοκομείων Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ Κουτατζογλείου κληροδοτήματος εἰς τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον Ἰωαννίνων περιέρχεται ἀκίνητος περιουσία ὀξίως 8 δισεκατομ. δρχῶν.

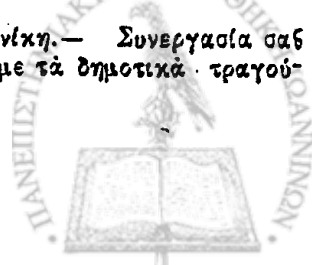
29.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ νέος Ἀνωτερος Διοικητῆς Χωροφυλακῆς Ἠπείρου συνταγματάρχης κ. Βαρδουλόκης καὶ ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του.

30.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ νέος Γενικὸς Διοικητῆς Ἠπείρου κ. Κλεομένης Τσιτσάρας καὶ ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του.

— Εἰς Χοιλιαράδες ἤρξιεν ἡ ἀναδάσασις μεγάλης ἐκτάσεως ἐκ μέρους τοῦ Δασαρχείου Δωδώνης. Ἐπίσης ἤρξιεν λειτουργοῦν τὸ πρῶτον κατηχητικὸν Σχολεῖον μὲ κατηχητῶν τὸν κ. Ἄντων. Μαστοράκην ἀπόφοιτον Ζ. Π. Ἀκαδημίας.

Σρ. Μηλ. Θεσσαλονίκη.— Συνεργασία σὰς δημοσιεύεται, περιμένουμε τὰ δημοτικά τραγού-

δια τῆς συλλογῆς σας. Ἡ μουσικὴ ἀποτύπωση γενικὰ γιὰ τὴν ὥρα μᾶς εἶναι δύσκολη ἀργότερα ἴσως τὸ ἐπιδιώξουμε. Ἀγγ. Παπακ., Ἀθήνα. — Εὐχαριστοῦμε θερμὰ, θὰ δημοσιεύσουμε, ἐγράψαμε. — Τ. Παπ., Ἀθήνα. Πήραμε συνεργασία σας. — Ν. Πρωτοπ., (Θράκη Θρύλον) Ἀλεξανδρούπολη, Συγχαρητήρια γιὰ τὰ θαυστόχαστα κριτικά σας σημειώματα στὴ «Φωνή». Τὸ θεατρικὸ σας ἔργο θὰ δημοσιευθῆ ἀργότερα. — Ἀλ. Δειβ., Ἀθήνας. Ὅπως θὰ ἰδῆτε ἀρχίσαμε τὴ δημοσίευση καὶ τὴν κατανομή. Γράφουμε ἰδιαιτέρως. — Εὐ. Κρουσκ., Κόνιτσα, εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὸ θετικὸ σας ἐνδιαφέρον. Μὲ πρώτην εὐκαιρίαν θὰ σᾶς γράψωμε ἰδιαιτέρως. — Ἀ. Παπαχ., Ἀθήνα. Πήραμε ὅλη τὴν συνεργασία σας εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ ὅλα. Γιὰ τὸ καθαρὰ στοιχειοθετικὸ λάθος γίνεται ἡ προσήκουσα διόρθωση. — Γ. Σκαρλά., Ἐνταῦθα. Δημοσιεύεται, εὐχαριστοῦμε. — Β. Μπέχ., Τέρροβο. Εὐχαριστοῦμε πολὺ, θὰ δημοσιευθῆ. — Γ. Κολιτσ., Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ περιμένουμε συνεργασία σας. — Χρ. Κολ., Ἀθήνα. Πήραμε τὴν συνεργασία σας, σᾶς γράφουμε γιὰ ὅλα ἰδιαιτέρως. — Σοφ. Ἐξαρ., Ἀθήνα. Πήραμε, εὐχαριστοῦμε. — Τακ. Το., Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα γράφουμε. — Ν. Πατο., Ἀθήνα. Μελέτη σας ἐλήφθη, εὐχαριστοῦμε θερμὰ, γράφουμε ἰδιαιτέρως γιὰ ὅλα. — Τάκ. Ρινοπ., Πάργα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν συνεργασία σας. Ὅπως βλέπετε στὸ παρὸν τεύχος, σᾶς πρόλαβε ἄλλος συνεργάτης μας. Περιμέναμε τίποτε ἄλλο. — Ἀν. Εὐθ., Κόνιτσα. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ συνεργασία ποῦ μᾶς στείλατε. Εὐχαριστοῦμε. Περιμένουμε καὶ ἄλλο. — «Κάποιον ἀναγνώστη μας». Κουλιάρδες. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν πληροφορίαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Ξαναγράψτε μας. — Ρ.Θ. Peabody, mass. Τὸ «Τραγοῦδι του νεκροῦ ἀδελφοῦ», θὰ δοθῆ στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ περαιτέρω. Ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ ἀναφέρετε μᾶς ἐνδιαφέρουν πολὺ καὶ θὰ πρέπει νὰ τὰ ἰδοῦμε. Εὐχαριστοῦμε θερμῶς. Γράφουμε ἰδιαιτέρως. — Π. Σπαν., Θεσσαλονίκη. Γιὰ τὰ εὐγενικὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε θερμὰ. Ὁραιοτάτο αὐτὸ ποῦ μᾶς στείλατε. θὰ περιμένουμε πάντοτε τὴν συνεργασίαν σας. — Δ. Γεωργ., Ἀντιστράτηγον ἐ.ἀ. Μεσολλόγι. Γιὰ τὴν εὐχὴν σας εὐχαριστοῦμε θερμῶς καὶ ἀντεπευχόμενοι τὰ ἀρίστα. Μὲ τὸ 8ο τεύχος κλείνουμε τὸν Ἀ' τόμον καὶ ἀρχίζουμε τὸν Β'. — Τασ. Γαλδ. Σέρρας. Συνεργασία σας ἐλήφθη, εὐχαριστοῦμε. — Ἀγλ. Δειβ., Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν ἐκλεκτὴν συνεργασία σας. Δυστυχῶς ἐλήφθη ὅταν εἶχε ἐγκριθῆ ἄλλη μελέτη σχετικὴ, ποῦ δημοσιεύεται στὸ παρὸν τεύχος. Περιμένουμε νὰ μᾶς στείλετε κάτι ἄλλο. — Γεωρ. Χριστογ., Ἀθήναι. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν εὐχὴν καὶ τὰ καλὰ λόγια σας. Καὶ τὸ νέο σας ποίημα «Ἰὴ τῶν πατέρων» καλὸ καὶ θὰ δημοσιευθῆ. — Καίτ. Κώνστ., Ἀθήναι. Τὸ διήγημά σας «ἡΚατάρτα» δείχνει ὅτι διαθέτετε ἕνα γερὸ πεζογραφικὸ ταλέντο. Γι' αὐτὸ δὲν θὰ θέλαμε νὰ σᾶς παρουσιάσουμε μ' αὐτὸ ποῦ μᾶς στείλατε. Περιμένουμε κάτι καλύτερο δικό σας.

— Κων. Παντ., μαθητὴν, ἔνταῦθα. Τὰ νέα σας ποιήματα δείχνουν σημαντικὴ ἐξέλιξη. Χρειαζέται ὅμως καὶ ἄλλη προσπάθεια. Δημοσιεύουμε ἐδῶ τὸ ἕνα ἀπ' τὰ σταλέντα :

«ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΒΡΑΔΥ»

Εἶν' ἐξέθωρη, ἀπόμακρη ἱστορία,
ἀδούλευτο, ξεκούρδιστο βιολί,
ποῦ δοξαριοῦ ζητᾷ μικρὴ χαϊβή
νὰ ξαναπαίξῃ κάποια μελωδία.

Ἀχνόθαμπα στὴ μνήμη τυπωμένα
μὲ χιόνια μίᾳ ἀνάστη βραδυᾷ,
λόγια γλυκά, πολὺγλώσση φωτιά
μὲ κέφι καὶ φαιδρότητα δεμένα.

Ἐνα κρῖν - κρᾶπ κομπολογιοῦ ἀκούω,
γιὰ «βασιλιάδες» κάποιοι νὰ μιλῇ
καὶ σφονδηλιοῦ, φουσκώνοντας, στοφῆ
σὲ γέλια καὶ σκιρτήματα ξανοίω. . .

Καὶ πέφτουν οἱ νιφάδες πεισμομένα
στὸ δρόμο, μὲ τὸ σούρουπο, πλατὺ,
συνθέτοντας σ' ἀπόκρωση λεπτῆ,
ζωὴ π' ἀφέθηκε στὰ περασμένα. . .

Ἄριστ. Τσιλ., φοιτητὴν. Ἄρτα. Σεμνὸ καὶ μετρημένο τὸ γράμμα σας. Τὸ ποίημά σας «Ἡπειρώτισσες» δείχνει πῶς ἔχετε ταλέντο. Δουλέψτε ὅμως ἀκόμη καὶ θὰ φτάσετε σύντομα σὲ καλὰ ἀποτελέσματα. Προσέξτε ἐπίσης στὴ χρήση ὀριζόμενων λέξεων, ὅπως «εὐωδιακὲς» κλπ. καὶ ἀποφεύγετε τὴν ἄτονη ἐκθεση τῆς ιδέας τῶν ποιημάτων σας. Δημοσιεύουμε ἐδῶ τὰ δύο πρῶτα τετραστιχα τοῦ ποιήματός σας γιὰ νὰ πεισθῆτε :

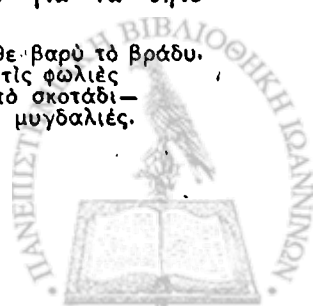
ἩΠΕΙΡΩΤΙΣΣΕΣ

Ψυχὲς μεγαλοδύναμες, ἀγνές, παλληκαριεῖς
πίστης, τιμῆς καὶ λευτεριάς φυλάχτες στοργικῆς
τὴς στρατῆς, ποῦ διαβήκατε στὴς ράγες τὴς βουνίσιες
φυτρώσαν μακροκλώναρες δάφνες εὐωδιακῆς.

Κάποιους καιροὺς Σουλιώτισσες μὸ τ' ἄρματα
ζωομένες ὀρθώσατε τ' ἀνάστημα στὴ μαύρῃ τῇ σκλαβιά
καὶ θρύλους ἀνάστησατε στὸ Ζάλογγο πιασμένες
ὡς εἶπατε τραγουδιστὰ στὸν κόσμο «ἔχε γειά».

Κων. Τζιοβ., μαθητὴν Κατοικῆ. Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε. Τὸ ποίημά σας πρωτόλειο. Μὴ διάξεστε. Εἶθε νέος ἀκόμη καὶ πρέπει νὰ διαβάσετε πρῶτα πολὺ. Καὶ πρὸ παντός νὰ διαβάσετε τὰ μαθήματά σας γιὰ τὴν σημειώσαμε ἀρκετὰ λάθη τόσο στὸ γράμμα σας ὅσο καὶ στὸ ποίημά σας. — Σωκρ. Γεωργ., Πλατανούσαν. Δυστυχῶς καὶ τὸ νέο σας ποίημα δὲν μᾶς ἱκανοποίησε. Τὴν ἐργασία σας γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς Πατρίδος σας νὰ τὴν συνεχίσετε καὶ ἂν εἶναι ἀξιόλογη ἀσφαλῶς θὰ δημοσιευθῆ. — Νικ. Κοσμ. Λαγκαδᾶ. Σταλέντα δὲν μᾶς ἱκανοποίησαν. Ἀπὸ σᾶς ἔχομε μεγαλύτερες ἀξιιώσεις. Περιμένουμε. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας γιὰ τὴν «Ἡ.Ε.» σᾶς εὐχαριστοῦμε θερμὰ. — Φωτ. Βαλ., . . . Οἱ στίχοι σας δείχνουν ἄνθρωπο μὲ ταλέντο καὶ καλλιεργημένον πνευματικῶς. Τὸ «Βραδυόν» σας μὲ λίγη περισσότερη προσοχὴ θὰ γινόταν ἕνα καλὸ ποίημα. Τὸ δημοσιεύουμε ἐδῶ γιὰ νὰ δῆτε τὴν ἀδυναμίαν του.

Τοῦ ἡλίου πετάξαν τὰ πουλιὰ κι' ἤρθε βαρὺ τὸ βράδυ.
οἱ πελαργοὶ πετάξανε γοργὰ πρὸς τὴς φώλιες
κι' ἡ βουβαμάρα πλάκωσε μαζί μὲ τὸ σκοτάδι—
παρὰδοθῆκαν στὸ βορριά γυμνῆς οἱ μυγαλιές.

Τὸ γέλοιο σβύστηκε θλιβὰ στὴν ἀδεια κάμαρά μου
καὶ πλάγιασαν στῆς μνήμας μου τὸ μνήμα οἱ
ιστοχασμοί.
βαλτοπελάγη ἀκόμαντα πνίξανε τὴ χαρὰ μου—
ἀπόψε νεκρῶθήκανε μέσα μου κ' οἱ καημοί.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΒΙΒΛΙΑ : Γιάννη Α. Σαραλή : «*Νεοελληνική Μετρική*» Ἀθήνα: 1952 Roger Millieux : «*Ἀδαμάντιος Κοραῆς—Victor Hugo*» (ἄκδοσις Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου), Ἀθήναι 1953. Γ. Κοτζούλα : «*Φυγὴ στὴ φύση*» (ποιήματα) 1952. Max Cheler : «*Μόρφωσις καὶ γνώσις*» Μετάφρασις Βασ. Κ. Ἐξάρχου, Ἀθήναι 1953. Μ. Οικονόμου : «*Ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσης*», Ἀθήναι 1950.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ : «*Κυπριακὰ Γράμματα*» 211ον, Ἰανουαρίου 1953, Λευκωσία. «*Κιβωτός*» 18ον, Ἰαν., Ἀθήναι. «*Νέο Σχολεῖο*» 29ον., Ἰαν., Ἀθήναι. «*Ἀκτίνες*» 134ον Ἰαν., Ἀθήναι. «*Μορφές*» 75ον, Θεσσαλονίκη. «*Ἐκλογή*» 87ον, Ἰαν, Ἀθήναι. «*Ἑλλ. Χρονικά*» 41 - 44, Ἀθήναι. «*Πνευματικὴ Ζωὴ*» 11ον., Ἀθήναι. «*Κρητικὴ Ἔστια*» 33 - 34 (ἀφιέρωμα 1ον), Νῆβριος — Δῆριος 1952, Χανιά.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ : «*Β. Ἡπειρος*», «*Ἐθν. Ἀγών*», «*Κῆρυξ*», «*Ἡπειρ. Ἀγών*»—Ἰωάννινα. «*Στρατ. Νέα*»—Ἀθήναι. «*Ἡπειρ. Μέλλον*»—Ἀθήναι. «*Θεσπρ. Βῆμα*»—Ἡγουμενίτσα. «*Ἐλευθ. Λόγος*»—Ἄρτα. «*Θεσπρ. Νέα*»—Ἀθήναι.

Ὁ Νεομάρτυρας Ἀη-Γεώργης

Παράκληση

Ὁ συνταξιούχος δικαστικός, συμπολίτης Βασιλῆς Γ. Κασούμης, μοῦ ἐμπιστεύθηκε σπανιότατο χειρόγραφο, ποῦ περιέχει ἀκολουθία τοῦ Νεομάρτυρα Γεώργιου τὴν πρώτη ἰσως καὶ ἀνέκδοτη, ὠραιότατη τρίχρωμη χαλκογραφημένη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, Συναξάρι καὶ Λόγο Ἐγκωμισιαστικό, συνταγμένα, ἀπὸ τὸ 1838 (χρονιά ποῦ μαρτύρησε ὁ Ἀη-Γεώργης μας) ἴσαμε τὰ 1840, ἀπὸ Ἱερομόναχο Χρὺσάνο Λατῖνά, πρὶν Γιαννιώτη κι ἀργότερα «Κοντζιότη».

Παρακαλεῖται θερμότατα, ὁποιος μπορεῖ νὰ δώσῃ πληροφορίες γιὰ τὸν ἄγνωστο αὐτὸ καὶ εὐλαβέστατο ὁμνογράφο καὶ κήρυκα τοῦ Νεομάρτυρά μας, νὰ τὴ στείλῃ στὸν ὑποφαινόμενο, (λεωφ. Γεωργίου Β. 29 Γιάννινα).

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Ἀναγκαῖες διορθώσεις Ἀ' τόμου

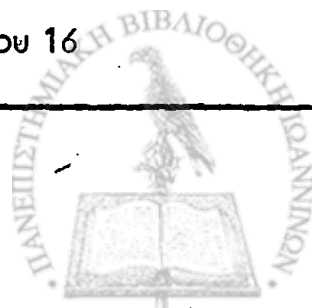
Σελ. 812, στ. 1η, στιχ. 10. Λούσα; Σελ. 822, στὸ ἄρθρο «Γιάννενα ἢ Γιάννινα»;: ὅπου στὶς λέξεις Γιάννινα, Γιαννίνα, Γιάννινο, Γιαννίν', τὸ δεύτερο εἶναι ἀνάστροφο μὲ περισπωμένη, νὰ διορθωθῇ σὲ ἰ ὄρθιο ἀπλό. Σελ. 863, στ. 1η, στιχ. 12 (ἀπὸ τὰ κάτω), ἀντὶ «τὸν ἀπεθαμένο» γράφε «τὸ θαμένο», στ. 2η στιχ. 5, ἀντὶ «ξενεύεται», γράφε «ξεντύνεται», στιχ. 28, «μοιραία». Σελ. 79η, στ. 1η, στιχ. 19 κειμένου, νὰ ἀπαλειφθῇ ἡ λέξις «χώρες».

Οἱ μεταφράσεις ξένων κειμένων

Παρακαλοῦμεν τοὺς συνεργάτας μας ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τίς μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικῶν κλπ. κειμένων ὅπως μαζὺ μὲ τὴ μετάφραση, στέλνουν—ἐφ' ὅσον δὲν τοὺς εἶναι ἀδύνατο—καὶ τὸ πρωτότυπο κείμενο γιὰτὶ εἶναι, δυστυχῶς, ἀδύνατο νὰ ἔχωμε στὴ βιβλιοθήκη μας τὰ ξένα βιβλία.

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΠΩΛΕΙΤΑΙ :

- Εἰς Ἀθήνας : 1. Εἰς τὸν Γενικὸν ἀντιπρόσωπον Βασ. Ν. Γρηγοριάδη,
(Ἐκδοτικὸν Οἶκον) ὁδὸς Χαρ. Τρικούπη 2.
2. Εἰς τὸν κ. Κωστὴν Σπυρόπουλον, Πολυκλείτου 14.
3. Εἰς ὅλα τὰ Κεντρικὰ Βιβλιοπωλεῖα.
- Εἰς Θεσ/νίκην : 1. Κεντρικὸν Πρακτορεῖον ἐφημερίδων Πάνου Ἀναστοπούλου Φρ. Ρούσβελτ 21.
- Εἰς Πάτρας : 1. «Γωνιά τοῦ Βιβλίου» Ἀγ. Νικολάου 16

ΤΟΣ Β'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΕΥΧΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1953

ΕΚΔΟΤΑΙ:
Ε. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Επιτροπή επίμελειας βίης:
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΔΑΜΑΤΚΑΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

Εσωτερικού: Έτησια . . Δραχ. 150.000
 Ἐξάμηνος 80.000
Εξωτερικού: Έτησια . . Δολλ. 15
 ἢ ἄλλοι Ἀγγλίας 5
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.000
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.500

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς:

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΡΑΚΑΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσαλονίκη)
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ (Θεσσαλονίκη)
Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβόματα: ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ, Ὀδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 69 Ἰωάννινα—Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Γεωργίου Χατζή:	Ἐγαμογέλασες	115
Χρ. Χρηστοβασιλή:	Τὸ τραγούδι τῶν Ἰωαννίνων (ποίημα)	117
	Τὸ χρονικὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων	118
Κ. Α. Παπαγεωργίου:	Ὁ Βελισσαρίου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἰωαννίνων	126
Ιωάννου Πολέμη:	Ὅταν πέρασε τὰ Γιάννινα	131
Ἄλεξ. Λιθαδέως:	Ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας 1912—13	132
Γ. Στρατήγη:	Γιάννινα (ποίημα)	140
Γεωργίου Γάγαρη:	Ἐνα προαπελευθερωτικὸ ὑπόμνημα	141
Βασ. Κρυστάλλη:	Ἄλωσις τοῦ Μπιζανίου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἰωαννίνων Ἐγὼ δὲ ρίγγω τ' ἄρματα (Δημοτικὸ τραγούδι)	143 146
Βασιλ. Σκαφιδά:	Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Μετσόβου ἐκ τοῦ Τουργικοῦ ζυγοῦ	147
Δημ. Σαλαμάγκα:	«Ἦρθαν! . . .»	150
Ἄλεξ. Λιθαδέως:	(Ὁ Πουτέσης Γιὰ σῆνου καπετάνε μου . . . (Δημοτικὸ τραγούδι)	153 162
Δημ. Σαλαμάγκα:	Γαζή Ἐθρηνός (ὁ πρῶτος ἐπικυβερταρχὸς τῶν Γιαννίνων)	163
Δημ. Σαλαμάγκα:	Τὰ πήραμε τὰ Γιάννινα	166
Ἄθαν. Χ. Παπαγαρίση:	Λαογραφικὰ σχεδιάσματα	167
Μάνθου Οἰκονόμου:	Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολὴ	170
Τάκη Τσιάκου:	Ἡπειρωτικαὶ παροιμίαι (συλλογὴ Ε. Μπόγκα)	171
Παν. Γ. Κοροντζή:	Ἡ Ἀναγνώστεινα	172
Γιώργου Ράγκου:	Πάργα	175
Χριστάνθης Ζιτσαίας:	Λαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ ἀγωγή	179
Κωστῆ Παλαμά:	Ἡρωϊκὴ Ραψωδία (ποίημα)	185
Τάκη Σιωποπούλου:	Τὰ χρυσὰ μαλλιά τῆς Νεύσιας	188
Χρίστου Χρηστοβασιλή:	Ἐμπρός (ποίημα)	191
Σωτηρίου Μ. Ζούμπου:	Ὀπτασίαι (ποίημα)	192
Οὐγγιάμ Σαρογιάν:	Ἡ Καθαροδευτέρα (διήγημα)	194
Γιώργου Κοτζιούλα:	Στὴν πύργου τοῦ Κάστρου (ποίημα)	199
Βάσου Π. Μπέχλη:	Τὸ μήνυμα τοῦ θανάτου (μετάφρ. Γιάννη Ἀναστασίου)	201
	Ἡπειρωτικαὶ παροιμίαι	203
	Ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα	204
	Πικρὰ μὲ μικρὸς δόσεις (ποίημα)	208

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα: Σημειώματα: Ἦρθαν οἱ Ἕλληνας! . . . — Ἑλληνικά — Γρηγόριος Ξενόπουλος — Χρυσάνθος Λαϊνός — Στέφανος Σαλαμάγκας — Αἱ ἐπιστολαὶ μας: Περί τῆς ἐτυμολογίας τῶν Καστανωχωριῶν — Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ Βιζύρα — Τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῶν Ἰωαννίνων — Ἀπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου — Ἐκδηλώσεις γιὰ τὴν ἐκδοσὶ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» — Ἡπειρωτικὰ Βιβλία: Παν. Κανελλοπούλου: Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας — Ἰωάννης Μπέκου: Οἱ πόλες δὲν ἔδηγοῦν ποθενὰ — Μητροπολίτου Ἐρμοῦπόλεως Κόνταγγέλου: Ὁ πολέμαρχος Καττήμηγίλης Νταλιάνης — Νίκου Στρατάκη: ἔλεπεν ἡ ψυχὴ μου. Τὰ γεγονότα τοῦ Ἰανουαρίου — Ἐκπαιδευτικὴ κίνησις — Ἀλληλογραφία — Βιβλία καὶ περιοδικὰ ποὺ λάβαμε

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

ΣΤΗΝ 40ην ΕΠΕΤΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
(21 Φεβρουαρίου 1913 - 21 Φεβρουαρίου 1953)

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

